HISTORIE
DER
STAD EN MEYERYE
VAN
's HERTOGENBOSCH,

DOOR

MR. JOHAN HENDRIK VAN HEURN, 1716-77

Oud Schepen en Raad der Stad 's Hertogenboſch, en Griffier der Leen en Tolkamer aldaar.

VIERDE DEEL.

Beginnende met het jaar 1729. *tot het jaar* 1766.

TE UTRECHT,

By J. VAN SCHOONHOVEN EN COMP.

MDCCLXXVIII.

INHOUD.

der Boeken van het Vierde Deel.

AGTIENDE BOEK.

Historie der Stad, en Meyerye van 's Hertogenbosch, van den jaare 1729. tot het einde des Jaars 1740.

NEGENTIENDE BOEK.

Historie der Stad., en Meyerye van 's Hertogenbosch, van het begin des jaars 1741. tot het sluiten der Akensche Vrede in het jaar 1748.

TWINTIGSTE BOEK.

HIS-

HISTORIE DER STAD EN MEYERYE VAN 'SHERTOGENBOSCH.

VIERDE DEEL.

AGTTIENDE BOEK.

Historie der Stad, en Meyerye van 's Hertogenbosch, van den jaare 1729. tot het einde des Jaars 1740.

Op den zeventienden September deezes jaars, was het Een Eeuw geleden, dat 's Hertogenbosch wederom by de Vereenigde Staaten, waar van zy zederd den jaare 1579. afgerukt was, gebragt werd. De Regeering nam derhalven in de maand Februari deezes jaars in overweeging, eenen Penning, op dit Voorval toepaslyk, te doen slaan, als ook, wat Vreugde men ter dier gelegenheid vieren zoude. Zes Leden werden gemagtigd om dit alles te overleggen (*a*). Van

1729. Penning ter gedagtenis van de Verovering der Stad geslagen.

(*a*) Notulen van den 3. Februari 1729.

XVIII. Boek. 1729. Van hun verslag vind ik niets gemeld; Uit het geene deswegens geboekt is, blykt, dat de Regeering om den slegten staat van Stads Geld Middelen goedvond, geene Vreugde Maaltyd deswegens te geeven (b): *Zy* deed egter ter gedagtenis deezer Gebeurtenis, eenen zilveren Penning, ter waarde van eenen gulden, en agt stuivers slaan.

Aan de eene zyde boven aan, is een Slang met den staart in den bek, het zinnenbeeld eener Eeuw, waar door een Laurier, en een Vrede Tak, ter verbeelding van Overwinning, en Vrede, heen gevlogten zyn. Het jaar 1629. den 17. September, de Dag van het overgaan der Stad, vind men daar by. Wat laager staan de Wapenschilden der Algemeene Staaten, en van Fredrik Hendrik Prinse van Orange; Daar onder dat der Stad, waar nevens deeze letteren S. C. welke beduiden, *Senatus Consulto:* dat is, uit hoofde van een Raadsbesluit. De andere zyde verbeeld de Stad, aan den Zuidkant, of die der Vugter Poort, aan welken zy ingenomen is: boven staan de woorden *Jubilate Deo*, dat is, Vierd het Eeuwfeest, ter eere van God: daar onder *Silva Ducis*, dat is, 's Hertogenbosch. Onder de afbeelding der Stad ligt een Trompet, en de Staf van Mercurius, de God des Koophandels; waar door uitgeduid word, dat de Koophandel, door die Overwinning, wederom in bloei is geraakt, waar onder deeze woorden staan: *Reductæ Urbis Ano Cno* Dat is, het Honderdste Jaar van de wederbrenging der Stad.

De

(b) Notulen van den 22. Augustus 1729.

De Raad van Staaten gelastte in deezen jaare den Kommiesen van 's Lands Krygsvoorraad Huisen, te Hulst, Nieuwmegen, en 's Hertogenbosch, om tot viering van de dagen der veroveringen dier plaatsen, geen buskruit te geeven (*c*). Het openlyk vieren van den Jaarlykschen dag der Verovering deezer Stad, dat met eene Predikatie des morgens in de Hoofd Kerk, het luiden met alle de Klokken, driemaal; het geeven van een vreugde Maaltyd op het Stadhuis, het vuuren met het grof Geschut van de Wallen, en het afsteeken van Vuurwerken voor het Stadhuis geschiede, hield geheel op. De Regeering besloot mede in het jaar 1731. het Prediken, op dien dag af te schaffen, en liet ook de Burgery toe, haare Winkels, op dien dag open te stellen, die voorheen gesloten moesten blyven (*d*).

XVIII. Boek. 1729.

Het vieren van den verjaardag van Stads overgaaf afgeschaft.

De herstelling van Stads Geld Middelen waar aan de Regeering zederd eenige Jaaren gearbeid had, vereischte meerder aandagt. De Penningen tot verscheide verteeringen geschikt, werden ingehouden, en de zes en dertig guldens, die aan ieder Schuttery, voor het Ysbyten, en het onder houden der Materiaalen daar toe nodig, op de helft bepaald, waar door jaarlyks drie honderd een en vyftig guldens bespaard werd (*e*). In laatere tyden, wanneer Stads Geld Middelen op eenen beteren staat gebragt waren, zyn de dertig guldens, die ieder Schepen voor verteeringen genoten had, weder ingevoerd.

1730.

Nader herstelling van Stads Geld Middelen.

Het

(*c*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 30. *Augustus* 1729.
(*d*) Notulen *van den* 5. *September* 1731.
(*e*) Notulen *van den* 11. *Mei* 1730.

XVIII. Boek. 1730. Het geld, voor het Ysbyten, is aan ieder Schuttery, niet alleen ten vollen betaald, maar de agterstal der vermindering, is mede voldaan, om dat zulks uit hoofde van eene overeenkomst, tusschen de Regeering, en de Schutteryen, was goedgevonden. Doch de verdere Verteeringen zyn voor altoos afgeschaft. Ter meerdere bespaaring van kosten, besloot men mede het leveren van Kaarsen, ten behoeven der Stad, opentlyk aan te besteeden, als ook het onderhoud der Schuiten, die aan de Hekelen, tot overzetting gebruikt werden, ten lasten der Veerlieden, te laaten (*f*).

1731. Voorgenoome schikking der Regeering in de jaarlyksche verandering van den Schepenstoel.

De verandering van den Schepenstoel hier ter Stede, die door de Algemeene Staaten als Hertog van Brabant, geschiede, was in deezen tyd aan eenige Leden der Staaten, om de menigvuldige verzoeken, ten uitersten lastig, en ook voor de Regenten zeer kostbaar, om dat deezen zig daarom naar den Haage moesten begeeven, en aldaar, agt of tien dagen vertoeven. De Regeering droeg derhalven den Staaten deeze schikking voor. „ De voorzittende Schepen, deezer Stad, „ het Hoofd der Regeering, zoude door de Staaten, uit een der Raaden, hier toe volgens Stads „ Voorregten bevoegd, zonder zig aan Ouderdom, of voorrang te binden, verkoren worden. De plaatsen der Overledenen zouden door „ zulken, na het goedvinden der Staaten, mits zy „ de vereischtens daar toe hadden, vervuld worden. Tot de Twee, welke uit den voorgaanden Schepenstoel, nog voor een jaar aanblyven „ moes-

(*f*) Notulen *van den* 21. *Februari* 1731.

„ moesten, zouden volgens het goedvinden van „ den jaare 1710, de Twee Oudsten gekoozen „ worden. Tot aankomende Schepenen, zouden „ die, welken het langst in de Regeering ge- „ weest waren, verkoozen worden: de Jongsten „ die uitgevallen waren, zouden in het volgende „ jaar, boven aan gesteld, en verkoozen wor- „ den; egter zo, dat ieder Schepen, op zyn „ orde in den Schepenstoel zoude zitten. Wan- „ neer Vader en Zoon, twee Broeders of Zwa- „ gers zig aangaven, zoude die, welke in het „ voorgaande Jaar uitgevallen was, voorgaan, „ en ingeval deezen zig te gelyk aangaven, de „ Oudste in rang. Ingeval de Staaten dit goed- „ vonden, zoude zy verder kunnen besluiten, „ dat de verzoeken alleen door zulken, die op „ nieuws in de Regeering wilden komen, zouden „ moeten geschieden (*g*)." De Regeering zond haaren voorzittenden Schepen, nevens den Pensionaris ter ondersteuning van dit verzoek, naar den Haage. By hunne terugkomst deeden zy verslag, dat veele Leden der Staaten zig hier toe geneegen toonden, De voorstelling der Regeering was in handen van eenige Gemagtigden der Staaten gesteld, om dit nader in te zien, en dan daar van verslag te doen (*h*). Ik heb hier van, geene verdere aantekening gevonden; vast gaat het, dat dit Voorstel der Regeering nimmer tot stand gekomen zy.

XVIII. Boek. 1731.

In-

(*g*) NOTULEN *van den* 21. *Februari* en 22. *Maart* 1731.

(*h*) RAPPORT van den voorsittenden Schepen, en den Pensionaris. In de NOTULEN *van den* 21. *Mei* 1731.

XVIII. Boek. 1731.

Moeilykheid der Regeering en den Heer van Nieuwland over het vorderen van Houtschat.

Inmiddels was de Regeering in geschil met den Heer van Nieuwland, die Houtschat van het Hout, dat op de Landen der Poorteren van 's Hertogenbosch afgekapt werd, vorderde. Om den Leezer, een behoorlyk denkbeeld van het Regt der Burgery te geeven, zal ik dit wat hooger ophaalen. WENSELAUS van Bohemen, en JOHANNA Hertogin van Brabant, gaven op den zeven en twintigsten September des jaars 1356. aan de Poorteren deezer Stad, vrydom van Houtschat. De Heerlykheid Nieuwland was toen nog in het volle bezit van den Hertog; want op den elfden Augustus 1630, werd zy aan *Roelof van Stakenbroek* in Pandschap gegeven. Zy werd vervolgens ingelost, en weder aan de Domeinen gehegt. De Staaten verkogten die Heerlykheid op den elfden Juni 1660. Eeuwig, en Erflyk aan *Lamoraal van der Noot*, Heer van Rysoir. Gevolglyk konden de Staaten, de Houtschatten, van de Landen der Poorters deezer Stad, die te Nieuwland lagen, niet verkoopen, om dat die, reets vry van Houtschat verklaard waren, eer die Heerlykheid uit den Boezem van den Hertog ging. Op deezen grond vestigde de Regeering haar gevoelen, toen de Heer van Nieuwland, Houtschat van de goederen haarer Poorteren, vorderde; des oordeelde zy dit te moeten tegengaan. Doch eer men dit begon, werd met eenige Regtsgeleerden in den Haage gesprooken (*i*): vervolgens werd besloten, tegen dien Heer, als Eischer, tot behoud van der Burgeren Voorregten, een ge-

(*i*) Notulen van den 7. Mei 1731.

geding aan te vangen; Hier toe benoemde de Regeering eenige Leden, om in die zaak, ten meesten voordeel der Stad te handelen (*k*). Dit was egter van geen gewenscht gevolg, vermits de Heer van Nieuwland verzogt, dat dit Geding, tot tyd en wyle die, welken hy tegen eenige Burgers begonnen had, afgedaan zouden zyn, geschorst mogt werden. De Raad van Brabant stond zulks toe, en veroordeelde de Regeering in de kosten die zy gemaakt had (*l*). Ik heb te vergeefs naar het gevolg deezer Zaak, en den uitslag der Gedingen, tusschen dien Heer, en de Burgers gezogt. My is mede niet voorgekomen, dat 'er in volgende tyden, eenige klagten over het vorderen van Houtschat, van eenige Poorters goederen te Nieuwland, geschied zyn. XVIII. Boek. 1731.

By de Hinthamer Binne Poort, die men in den Jaare 1723. had moeten afbreeken, was de Graft thans zodanig niet Straatslyk gevuld, dat de Regeering besloot, dien grond voor een gedeelte te verkoopen (*m*). Ten Oosten dier Straat, werd op die Graft, eene Moestuin aangelegt. In het Jaar 1743. werden twee Burgerhuizen, daar op gebouwd, met een Poort tusschen beide, om in den Moeshof te komen. Ten Westen, werd de Graft maar voor een gedeelte verkogt, die mede tot eene Moestuin gemaakt is: Het verdere gedeelte, word tot berging van het Straatslyk gebruikt. 1732. De oude Stads Graft by de Hinthamer Binnen Poort, verkogt.

Ik heb meer dan eens verhaald, hoe zwaar de Servitie gelden de Burgers deezer Stad drukten, 1733. Goedvinden des Raads van Staaten omtrent het betaalen van het Servitie geld.

(*k*) Notulen *van den* 22. *Maart* 1731.
(*l*) Notulen *van den* 8. *Augustus* 1731.
(*m*) Notulen *van den* 18. *Juli* 1732.

XVIII. Boek. 1733.

ten, en wat klagten de Regeering daar over gedaan had. De Bezetting was gewoon, wanneer zy hier ter Stede gekomen was, de Regeering, Lysten hunner manschappen over te leveren. Welke Lysten, altyd als voltallig, zonder de met Verlof vertrokkene Soldaaten daar van af te trekken, overgeleeverd werden: Dus betaalde de Burgery de Servitie gelden, altyd, op den voet, eeven of de geheele Bezetting voltallig was. Dit kon niet naargegaan worden, om dat de Ruiters, of de Soldaaten, die gelden zelf niet ophaalden, maar dit door eenen der bedienden van de Kompagnien gedaan werd. Hier door werd het weezendlyke oogmerk, in de betaaling van het Servitie geld weggenoomen, en gevolglyk bleef de Burgery niet meer schuldig, dan het Huisvesting geld der Bezitting, die waarlyk binnen de Stad was. De Regeering deed dan, gelyk meermaalen geschied was, hier over haar beklag aan den Raad van Staaten, welke hier op antwoorde; dat by de eerste verandering der Bezitting, alleen, van de manschappen, die zig binnen de Stad bevonden, Servitie geld betaald zouden worden. Dit zoude, indien de Regeering zulks vorderde, door de Ruiters of Soldaaten zelf, opgehaald moeten worden, en de *Auditeur* moest mede aan de Regeering, ten haaren koste, eene Lyst, der Verlofgangeren overgeeven (*n*). Hier door werd de Burgery merklyk verligt.

Een der Gemagtigden des Raads van Staaten sterft binnen deeze Stad.

Jonkheer *Frederik Hendrik Baron van den Boetzelaar*, Heer van Langerak en Schoot, beschreven in de Ridderschap van Holland, afgezon-

(*n*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 19. *Februari* 1733.

zondene van den Raad van Staaten, en door denzelven, nevens den Heer *de Reuver*, tot het verpagten van 's Lands Tienden, gemagtigd, overleed op den zeventienden Juli deezes Jaars hier ter Stede: Een geval, waarvan, zo veel my bekend is, geen voorbeeld was. De mede Gemagtigde des Raads, gaf 'er den voorzittenden Schepen deezer Stad, kennis van, en voegde 'er by, dat hy oordeelde, dat de Regeering, den Overledenen, dezelve eere, als by het affterven eenes Gouverneurs geschiede, aandoen moest. Schepenen besloten hierop, met alle de Klokken, drie maalen daaglyks te doen luiden (*o*), en gingen in vollen getal naar de Weduwe des Overledenen, om haar verlies te beklagen; voor welke Eere zy kort hierna, door den Geheimschryver der Kommissie, den Schepenen plegtig deed dankzeggen (*p*). De uitvaard geschiede met ongemeene statie: Het Lyk werd in een Jagt, dat in de Haven lag, gebragt, en vervolgens, naar Holland gevoerd.

XVIII. Boek. 1733.

De Regeering deezer Stad, was reeds nevens die der Meyerye, voor veelen Jaaren bedagt geweest, hier ter Stede, een Spin, of Tugthuis op te rigten: Dit was egter tot nog toe, niet gelukt. Die der Meyerye, waren thans de eersten die dit wedergaande maakten. Zy gaven de Regeering te kennen; dat veele boosdoeners in hegtenis geraakten, die dan gekastyd, en vervolgens gebannen werden. Deezen verstrekten de Opgezetenen tot een Schrik; Dit kon, met hen in een Tugthuis op te sluiten, voorgekomen worden. Zy verzogten

Voorneemen om alhier een Rasp, en Tugthuis op te rigten.

(*o*) Notulen van Schepenen *van den* 17. *Juli* 1733.
(*p*) Notulen *van den* 27. *Juli* 1733.

XVIII. Boek. 1733. ten dan, dat de Regeering eenigen benoemde, om daar over te spreeken. Zes Leden nevens den Pensionaris hier toe gesteld (q), deeden verslag; dat die der Meyerye opgegeeven hadden, dat de kosten, voor een vyfde, door de Stad, en vier vyfde, door de Meyerye, gedragen zouden werden. Het bestier zoude aan zes Regenten, deels uit de Regeering, en deels uit de Meyerye, toevertrouwd werden. In dit Voorstel nam de Regeering genoegen, mits, dat by staaking der stemmen het beslissen aan Stads Gemagtigden gelaten werd, en zy beval ook haare Gemagtigden, met die der Meyerye verder te spreeken (r). Deeze gaven eenigen tyd hierna, de ontworpe Overeenkomst, en de Reglementen, zo voor het Huis, als de Tugtelingen, benevens de Berigtschriften, voor de Regenten, Regentinnen, den binnen Vader, en Moeder, den Boekhouder, Penningmeester, Geneesheer, Apotheker, Wondheeler, en Krankbezoeker, over. Dit alles bleef veertien dagen op de Kamer van den Pensionaris liggen, eer men tot een besluit kwam (s). Inmiddels had het Kwartier van Kempeland, zig deeze zaak niet alleen aangetrokken, maar ook de beslissende stem, Stads Gemagtigden geweigerd. Men besloot dan niets in de zaak te doen, ten zy het gemelde Kwartier in den Voorstel bewilligde (t). Eenigen tyd hier na gaven de Gemagtigden der drie andere Kwartieren te kennen, dat zy, na veel moeite, het Kwartier van Kempeland,

(q) NOTULEN *van den* 1. *December* 1733.
(r) NOTULEN *van den* 16. *Maart* 1734.
(s) NOTULEN *van den* 2. *April* 1734.
(t) NOTULEN *van den* 22. *April* 1734.

land, tot het oprigten van een Tugthuis, overgehaald hadden: Het had hun, eenige voorwaarden tot vinding der kosten, en het bestier van dat Huis overgegeven, op welken zy verzogten; dat de Regeering zig verklaaren wilde. Deeze stelde dit wederom in handen hunner Gemagtigden, om alles naar te zien, en verslag te doen (*u*). Na dat dit ingekomen was, besloot men dat Kempeland, eerst, met de anderen, omtrent het onderhoud, en het bestier van het Tugthuis, eensgezind moest wezen, eer zy zig, met die der Meyerye, daarover, inlaaten kon (*v*). Kort hierna schreven de Gemagtigden der vier Kwartieren, aan de Regeering, dat zy zig thans over die zaak, vereenigd hadden, en verzogten nu het gevoelen der Regeering te mogen weeten. Deeze antwoorde, dat zy voorheen, met de Gemagtigden der drie Kwartieren gesproken, en met wederzyds genoegen, eenige zaaken daar omtrent, beraamd had; Kempeland kwam thans met eenen anderen voorslag, die geensins aanneemlyk was voor den dag: Het schryven, dat de vier Kwartieren der Meyerye, het eens waren, behelsde eene dubbelzinnigheid, om dat zulks, op den eersten voorslag, of wel op den tweeden, het gevoelen van het Kwartier van Kempeland, toegepast kon worden. De Regeering wilde, dat de vier Kwartieren der Meyerye zig duidlyk verklaarden, by het eerst vastgestelde, te berusten: In zo een geval wilde zy de afgebroke samenkomst over het Tugthuis gaerne hervatten (*w*). De

XVIII. Boek. 1733.

(*u*) Notulen *van den* 24. *December* 1734.
(*v*) Notulen *van den* 29. *Januari* 1735.
(*w*) Notulen *van den* 21. *Februari* 1735.

XVIII. Boek. 1733. De zaak bleef dus steeken. Eenige jaaren hierna werd zy, met gelyken ongelukkigen uitslag wederom opgevat.

1734. De Schans Crevecoeur wederom opgemaakt. De Schans Crevecoeur aan den Maas ter plaatze daar de Dieze zig in dezelve ontlast, gelegen, was in het jaar 1672. door de Franschen overmeesterd. In het volgende jaar hadden zy die verlaaten, en alles, behalven de Kerk, en het huis des Bevelhebbers verwoest. In deezen jaare kwamen alhier twee Gemagtigden des Raads van Staaten, om te overleggen, hoe men die Schans op de gevoeglykste wyze, in staat van tegenweer zoude brengen. De Regeering, bedugt voor het nadeel der Koophandel haarer Stad, benoemde eenigen Leden om met die Heeren in gesprek te treden (x). Van het verhandelde is my niets gebleken, maar wel, dat de Regeering eenige dagen hierna, de Gemagtigden des Raads vertoonde, dat des Raads voorneemen zig hier op bepaalde; Om de vesting Werken, en Sluisen van Crevecoeur op te maaken, en vervolgens in de Rivier de Dieze eenen Dam te leggen, en de Vaart door de Schans te brengen. Zy had met de Schippers daarover gesproken, die eenpaarig van gevoelen waren, dat als de Dieze gestopt was, de Vaart, niet dan met veel ongemak, door de Sluisen van Crevecoeur, gebruikt kon worden, om rede, dat de sterke aandrang en zuiging des Waters door de Sluisen, het opvaaren beletten zoude. By het wassen der Maaz, zoude dit even moeilyk zyn. Door het openen van de twee Sluisen der Schans, om den stroom door de

(x) NOTULEN van den 6. November 1734.

de groote Sluis te doen verminderen, zoude ter plaatse, daar de drie Stroomen zamen liepen wielingen veroorzaakt worden, zo dat by het inkomen der Schepen, het by naar onmooglyk zoude zyn, de groote Sluis te raamen. De Neering der Stad zoude daar door oogenschynlyk verloopen, en niet te rug gebragt kunnen werden, om dat die uit verzendingen van Holland, naar Aaken, Luik, Keulen en verder naar Duitschland bestond; Ingeval men de Dieze liet, zo als die was, zouden alle die zwaarigheden ophouden: Men kon de Sluisen binnen de Schans egter voltooien, om die in tyd van nood te gebruiken, en als dan, eenen Zinkdam, in de Dieze leggen (y). De Raad van Staaten thans volkomen onderregt, besloot, de Dieze open te houden (z). In het Voorjaar des jaars 1735, begon men die Schans op te maaken, en in het laast des Zomers van dat Jaar, werd zy voltooid. XVIII. Boek. 1734.

Ongerustheid ter gelegenheid van den Sacraments en den St. Jansdag.

De St. Jansdag, die altyd op den vierentwintigsten Juni invald, en de Sacramentsdag, die jaarlyks, elf dagen, na den eersten Pinxterdag komt, kwamen thans beiden in dit jaar, op denzelven dag. Zedert veele jaaren had men hier te Lande verspreid, dat wanneer zulks gebeurde 'er iet, ten voordeele der Roomschgezinden, voorvallen zoude: Sommige Inwoonderen deezer Stad ongerust, stelden, zonder eenige schyn van rede vast, dat dit met een geheele omkeering gepaart zoude gaan. Men gaf hier voor, dat die omwenteling omtrent de St. Jans Poort, be-

(y) Notulen *van den* 21. *November* 1734.
(z) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 15. *December* 1734.

XVIII. Boek. 1734. beginnen zoude (*a*). De verstandigsten onder de Roomschgezinden hielden dit wel voor een verdigtsel, doch waren aan de andere zyde, voor onheil bedugt. De Geestlyken deezer Stad zonden by iemand, waarop zy vertrouwen stelden, om te verneemen; of 'er eenige nadeelige besluiten, door de Algemeene Staaten, ten hunnen opzigte genomen waren: Hier van ten vollen onderrigt, verklaarden zy, aan die gerugten geen geloof te slaan, het welk zy mede hunne Gemeentens voorhielden. Die dag liep, zonder dat men hier eenig onheil vernam, ten einde.

1735. Die van Waalwyk bekomen oorlof om de Vaart aldaar te verdiepen. De Regenten van Waalwyk hadden in deezen jaare van de Staaten Vryheid bekomen, om de Vaart, welke van hunne plaats naar de oude Maas loopt, te verbreeden, en te verdiepen. Verscheidene handeldryvende Burgers deezer Stad, bedugt, dat hunne neering, hier door, merklyken afbreuk lyden zoude, verzogten, dat de Regeering hier tegen, gelyk mede, tegen het toeneemen van den Handel in het Groot, die in de Meyerye sterk toenam, alle middelen in het werk geliefden te stellen. Deeze benoemde tot het onderzoek van dit alles, eenigen van haare Leden (*b*); Op hun verslag nam de Regeering in aanmerking, „ dat haar geene Voorregten be„ kend waren, uit wier hoofde, de Neering in „ het Groot, en de Faktoryen, alleen, aan de „ Stad verknogt waren. Dus was het die van „ Waalwyk geoorloofd, derzelver handel, door „ het graaven eener Vaart te bevorderen. De „ Raad

(*a*) Europische Mercurius van het Jaar 1734. *Deel* I. *Bladz.* 302.
(*b*) Notulen *van den* 2. *Mei* 1735.

„ Raad van Staaten had egter, by eenige Leden XVIII.
„ der Ordonnantien op de Gemeene Middelen, Boek.
„ den Koophandel in het Groot, ten platten Lan- 1735.
„ de, ten opzigte dier middelen, verboden. De
„ Pagters der Gemeene Middelen hadden zig des
„ wegens, by den Raad van Staaten, vervoegd.
„ Indien dit een gewenscht gevolg had, was het
„ belang der Burgery, niet alleen merklyk be-
„ voordeeld, maar de bekommering, die men
„ wegens de Waalwykse Vaart opvatte, zoude
„ hier door, vervallen. Des oordeelde zy, dat
„ men de uitkomst daar van, behoorde aftewag-
„ ten, wanneer men verder kon besluiten (c)."
Kort hierna, verstond men dat de Staaten het verzoek van Waalwyk, aan de Admiraliteit op de Maas gezonden hadden, om haar gevoelen daar over op te geeven. Deeze had vertoond, hoe nadeelig die Vaart voor den ophef der Gemeene Middelen te water, en voor de Neering der besloten Steden wezen zoude, De Regeering van Waalwyk had verzogt, hun belang daar tegen over te geven, en dit verzoek was in handen van eenige Gemagtigden der Staaten gesteld. De Regeering besloot derhalven, zig daarover by de Staaten te vervoegen, en tot ondersteuning van haar verzoek, den voorzitteuden Schepen, en den Pensionaris naar den Haage te zenden, en het ontworpen vertoog, door een of meer Regtsgeleerden te laten overzien, vervolgens den Algemeenen Staaten overtegeeven, om die zaak aldaar ten nutte der Stad, en Burgery te bevorderen (d). De Staaten besloten op het ver-

(c) Notulen *van den* 16. *Mei* 1735.
(d) Notulen *van den* 25. *Mei* 1735.

XVIII. Boek. 1735. vertoog der Regeering, den gegeeven Vrybrief, tot het verbreeden der Waalwykse Vaart, en het heffen van een Vaartgeld, als op verkeerde gronden, ten nadeel van 's Lands Regten verkregen, in te trekken, en gaven hier van de Admiraliteit op de Maas kennis, om de middelen in haaren brief gemeld, tot voorkoming van abuisen, ter verkorting van 's Lands Regten gepleegd, werkstellig te maaken, als mede om te overleggen, of 'er eenige, en welke voorzorgen, tegen dergelyke misslagen, genomen moesten worden (e).

Het welk ingetrokken word.

Verdere herstellingen van Stads Geldmiddelen.

De Regeering nog yverig met de herstelling van Stads Geldmiddelen, maakte thans eene vermindering in het geeven van Turf en Kaarssen, die eenige Amptenaaren der Stad genooten, als mede in eenige Giften, die zonder goedkeuring der Regeering, by misbruik gegeeven waren; en in opzigt van Stads Maaltyd, die by de verandering der Wet gehouden werd, zoude men, voor zo veel als met Stads Staat overeenkwam, de meeste zuinigheid gebruiken (f) In het volgende jaar, werd omtrent Stads Regt, wegens de Erfenissen aan de Zydemagen *Collateraal*, goedgevonden, zig aan de letter der *Ordonnantie* van den jaare 1505. te houden. Op Stads Regt der nieuwe Meesters, die in de Gildens kwamen, werd ter behoorlyke verantwoording van die, eene beter orde gesteld, gelyk ook omtrent den uitgaaf der Los, en Lyfrenten (g): De Renten die ten lasten der Stad liepen, werden van drie, op twee en

(e) Resolutie van de Staaten Generaal *van den 7. Junii* 1735.
(f) Notulen *van den 22. December* 1735.
(g) Notulen *van den 7. April* 1736.

en een half gesteld. De meeste Houders dier Renten onderwierpen zig hier aan, mids dat hunne Oude Brieven, voor nieuwen, tegen twee en een half ten honderd, veranderd werden, het welk de Regeering toestond (*h*). XVIII. Boek. 1735.

Hier voor op het jaar 1678. heb ik verhaald, dat 'er een Steene Verlaat, binnen de Stad, omtrent de Koornbrug gelegd werd: Dit moet omtrent deezen tyd geheel weggeraakt, immers onbruikbaar geworden zyn, om dat de Raad van Staaten, in deezen jaare goedvond, eene nieuwe Sluis, by de Koornburg te doen maaken. De Regeering bedugt, dat de Doorvaart, uit de Dieze, in de Haven; daar door belet zoude worden, benoemde eenige Schepenen, om dit te onderzoeken, welken, als zy zulks van belang rekenden, dit den Raad van Staaten moesten vertoonen (*i*): Dit door de Schepenen verrigt zynde, had de Raad hier op voorgeslagen; om tegen den Brug aan de Vischmarkt, een Verlaat te leggen, het welk omtrent elf, of twaalf honderd guldens zoude kosten. Zy hadden hier van de Geerfdens langs de Dieze, kennis gegeeven, die zig over de kosten, niet hadden kunnen verstaan; deezen hadden verzogt, dat de Doorvaart open mogt blyven, en dat de kosten van het tweede Verlaat, ten lasten der Stad gebragt mogten werden, of dat de onwillige Geerfden, tot de voldoening hunnes aandeels, gedwongen mogten werden. De Regeering besloot hier op, dat de Stad, by wege van verschot, de kosten van het Verlaat betaalen zoude, mids die niet meer, dan elf hon-

Nieuwe Steene Sluis by de Koornbrug gemaakt.

1736. Vertoog daar over gedaan.

De Regeering besluit een tweede Verlaat aldaar te doen maaken.

(*h*) Notulen *van den* 7. *Juni* 1736.
(*i*) Notulen *van den* 5. *December* 1735.

XVIII. Boek. 1736.

honderd guldens bedroegen. De Schuiten, die daar door voeren, zouden deswegens niets betaalen. De helft der onkoſten tot dit Verlaat, zoude door de Geerfdens, langs den Stroom geleegen, betaald worden (*k*). Het Verlaat werd dan voor elf honderd guldens aanbeſteed, en de Regeering verzogt den Schepenen, de Geerfdens, voor hun te ontbieden, en na verhoor derzelven eenen overſlag te maaken, wat ieder van hun, in de helft der elf honderd guldens, betaalen moeſt (*l*). Ik vind niet dat die omſlag gemaakt is, zo dat de Stad, dit alleen betaald heeft.

Zonderling geval van zekeren Griekſen Geeſtlyke *Athanaſius Paulus* genaamd.

In het laaſt des voorgaanden Jaars geraakte zekere Griekſe Geeſtlyke, *Athanaſius Paulus* genaamd, binnen deeze Stad in hegtenis. Het geval is zo zonderling, dat ik het der moeite waardig agte, alhier in te laſſen. Op zyn verzoek, in de Kamer van Schepenen gelaaten, gaf hy te kennen; dat hy hier te Lande gekomen was, om eene Inzameling van Penningen, ter Vrykoping van Slaaven, by de Turken gevangen, te doen. By onderzoek zyner overgegevene Beſcheden, en Getuigſchriften, kwamen eenigen zeer verdagt voor, vooral een *Appointement*, door het Hof van Holland, den negenden December 1734. op zyn Verzoekſchrift geſteld. Daar by was hem tagtig guldens geſchonken, en geoorloofd, Liefde gaaven, van de Hooge Vergaderingen in den Haage, te verzoeken. De redenen, die den Schepenen naardenken gaven, waren, deels het Slordig Schrift, en de buitengewoone wyze der inſtelling van het Verzoekſchrift, en deels, dat zekere *Jan Paus*

(*k*) Notulen *van den* 20. *Februari* 1736.
(*l*) Notulen *van den* 22. *Mei* 1736.

Paus, die als knegt zig by *Athanasius* ophield, toen hy afzonderlyk gevraagt was, betuigde, niet langer by hem te willen blyven, om dat, indien zyne Bescheden al echt waren, hy om veele redenen twyfelde, of het geld, dat hy ophaalde, wel tot het voorgegeven einde, besteed werd; In alle de plaatzen daar hy zig opgehouden had, verspilde hy veel met den Drank, en oneerlyke Vrouwlieden: Volgens het verhaal van Paus, waren de letteren van het Verzoekschrift, met Bleeken Inkt geschreven geweest, doch naderhand met zwarter overhaald. Schepenen bezigtigden hier op het Pergament, waar op het Verzoekschrift gesteld was, tegen het Licht. Het kwam hun toen voor, dat eenige regulen uitgeschrapt waren, in welkers plaats men krullen getrokken had. Sommige Handtekeningen van bekende Lieden, die in het Gaderboekje gesteld waren, kwamen hun opregt voor: Doch vermits die allen onzeker waren, en Schepenen oordeelden, zorg te moeten draagen, dat geene ligt Geloovigen, door een verkeerd mededogen misleid werden, besloten zy, *Athanasius*, by voorraad in Gyseling te houden, en zyne Papieren te verzekeren: Zy zonden vervolgens het Appointement van het Hof van Holland, en het Gaderboekje den gemelden Hove toe, met verzoek om te weeten, of men het eerste, als wettig, of als onwetting, aanmerken moest. Zy voegden 'er by, dat hun uit verscheidene andere zaaken bleek, dat *Athanisius* een Landlooper was: zyne Gyseling was om die rede, door hen, in eene Gevangenis veranderd (*m*). Inmiddels werd de knegt,

XVIII. Boek. 1736.

(*m*) Notulen van Schepenen *van den* 27. *December* 1736.

XVIII. Boek. 1736. knegt, die mede in hegtenis gezet was, als een ordentlyk Man, dien men nergens aan Schuldig bevond, met het betaalen zyner bedongen Loon, en eenige verschotten, uit de goederen van zynen Meester geslaakt (*n*). In tegendeel werd zeker ontugtig Vrouwmensch, die eenigen tyd te vooren by *Athanasius* geweest was, gevangen genoomen (*o*). Het Hof van Holland andwoorde kort hier na, dat hun Appointement wettig was: doch wanneer men op de overgezonde verklaringen van Schepenen alhier, het oog vestigde, oordeelde het Hof mooglyk te zyn, dat het door verrasfing bedrogen was, te meer, om dat Het, veele nadeelige gerugten van dien Griek verstaan had, waarvan het Hof, als Het de verklaaringen bekomen had, die, aan Schepenen over zoude zenden. Het Hof verzogt verder, dat ingeval de Gevangen aan eenige slinkse streeken schuldig bevonden werd, het Appointement te rug gezonden mogt werden, om voortekomen, dat hier door niemand misleid zoude werden (*p*). Schepenen stelden dan het Appointement in handen des Pensionaris, om na uiteinde van zaaken, dit den Hove van Holland, te rug te zenden (*q*). By den Gevangenen werden verscheide Penningen, en andere zaaken van waar-

(*n*) NOTULEN van Schepenen *van den* 2. *Januari* 1736.

(*o*) NOTULEN van Schepenen *van den* 6. *Januari* 1736.

(*p*) BRIEF van het Hof van Holland *van den* 11. *Januari* 1736. in de NOTULEN van Schepenen *van den* 16. *Januari* 1736.

(*q*) NOTULEN van Schepenen *van den* 16. *Januari* 1736.

waarde gevonden, die men allen, den Griffier ter hand stelde; zy bepaalden het onderhoud van den Gevangenen op twaalf stuivers daags (*r*). By nader onderzoek bevond men, dat *Athanasius* eenen valschen Voorschryfbrief van den Paus, door den Kardinaal OTTOBONI, als vice Kanselier ondertekend, bezat. Dit was men ontwaar geworden, door de vergelyking der Handtekening, met eene echte, die een der Roomsche Priesters deezer Stad, bezat: deeze verschilde oneindig van elkander. Men zond derhalven den Voorschryfbrief naar 's Pausen Nuncius te Brussel, welke verklaarde; dat de Ondertekening des Kardinaals, allen schyn van valsheid had. By een volgend onderzoek vond men, dat de Voorschryfbrieven der Grieksche Kerk te Konstantinopolen, die hy, schoon niet ondertekend, by zig had, mede valsch waren, om dat met dezelve hand, waar mede die geschreven waren, in zyn Gaderboekje aangetekend stond, dat hy, van de Keizerinne weduwe AMELIA, en van de Regeerende Keizerinne te Weenen, twee byzondere Giften, de eene van vier, en de andere van drie honderd Dukaten, ontfangen had. Schepenen gaven hier van het Hof van Holland kennis, en verzogten, dat indien 'er eenige bewyzen, ten lasten van *Athanasius* ingewonnen waren, men die ter bevordering van het Regt, over wilde zenden; Zy zonden tevens den Hove het gemelde Appointement te rug (*s*). Het Hof antwoorde,

XVIII. Boek. 1736.

Die men bevind een Landloper te zyn.

(*r*) NOTULEN van Schepenen *van den* 2. *Februari* 1736.

(*s*) NOTULEN van Schepenen *van den* 21. *Februari* 1736.

XVIII. Boek. 1736. de, dat 'er zeker geval, ten nadeele van *Athanasius* te Alkmaar voorgevallen was: Men had daarover, met eenige Gemagtigden dier Stad, welken zig in den Haage bevonden, gesproken, en deezen hadden aangenomen, de bewysen daarvan, herwaars te zenden (*t*). Burgemeesteren en Schepenen van Alkmaar schreven eenigen tyd daarna, dat zy het verzoek van *Athanasius* om Liefdegaven daar ter Stede intezamelen, afgeslagen hadden; doch wisten niets tot zynen laste, dan alleen, dat hy de Vrouw, en Dogter van den Herbergier, by wien hy zyn intrek genomen had, tot onkuisheid had tragten te verleiden (*u*). Schepenen alhier zonden den gewaanden Voorschryfbrief der Konstantinopolitaansche Kerk, nevens het Blad uit zyn Gaderboekje, daar de Liefdegaaven der beide Keizerinnen hier voorgemeld, op geschreven waren, aan Burgemeesteren en Schepenen van Amsterdam, met verzoek, om die door de Geestlyken der Grieksche Kerk hunner Stad, te doen naarzien, en met eene verklaaring van de Echtheid, of Onechtheid te rug te zenden (*v*). Niet lang daarna kreeg men berigt van Amsterdam; dat de Grieksche Kerk dier Stad, geen eigen Geestlyken had; *Athanasius* had aan Burgemeesteren verzogt, eene Inzameling van Penningen te mogen doen, dit was hem, om dat zyne papieren verdagt voorkwamen, geweigerd: Hy had

(*t*) Notulen van Schepenen *van den* 5. *Maart* 1736.

(*u*) Brief van Schout Burgemeesteren en Schepenen van Alkmaar *van den* 13. *Maart* 1736. In de Notulen van Schepenen *van den* 15. *Maart* 1736.

(*v*) Notulen van Schepen *van den* 23. *Februari* 1736.

had hun ook eenen Brief des Hertogs van *New-kastle* vertoond, waarvan de ondertekening, geweldig met de echte verschilde. Van daar was hy naar Friesland vertrokken (*w*). Zeker Paspoort des Hoofskrygs Raad te Weenen, onder zyne papieren gevonden, werd derwaars gezonden, van waar tyding kwam, dat het zelve valsch, en het *Zegel* nagemaakt ware: Dit moet egter wel nagebootst zyn geweest, om dat 's Keizers Afgezand in den Haage, wien het vertoond was, hem mede een Paspoort gaf. Het laaste werd egter, na dat de valschheid des eersten aan den dag kwam, weder ingtrokken.

XVIII. Boek, 1736.

Na dat alle deeze bewyzen ingewonnen, en *Athanasius* voor oogen gelegt waren, beleed hy, dat veele andere Papieren, en Getuigschriften, die by hem gevonden werden, mede naar gemaakt waren. Hoewel hy alle de valsche Papieren zelf niet nagebootst had, was hy egter hunner valschheid niet onkundig geweest. Hier door had hy veele Lieden bedrogen, en de ingezamelde gelden door een slegt, en ontugtig leven verspild. Schepenen veroordeelde hem, na dat zyne Valsche Brieven door den Scherpregter op een bort, boven de galge gespykerd waren, met de koorde gestraft te worden, dat 'er de dood naarvolgde. Zyn lighaam zoude vervolgens naar het Buiten Geregt gebragt, en aldaar ten afschrik, in ketenen ten toon gehangen werden

Hy bekend de valsheid zyner Papieren.

En word ter dood veroordeeld.

(*w*) Brief van Schout en Schepenen van Amsterdam *van den* 8. *Maart* 1736. In de Notulen van Schepenen *van den* 10. *Maart* 1736.

XVIII. Boek. 1736. den (*x*). Wanneer men hem den dood aankondigde, ſtond hy in het eerſt verſteld, doch wat bedaard, ſprak hy met de Predikanten en Ziekentrooſters. In den laaſte nagt zynes levens, gebruikte hy het Avondmaal, naar de wyze der Griekſche Kerk. Boven allen, die by hem kwamen, maakte hy het meeſtewerk van den Heere *Georg Ulrich Roemer*, zeer geagt en getrouw Leerraar des Heiligen Euangeliums hier ter Stede, niet alleen, vermits die in de Ooſterſche en Griekſche Taalen by uitſtek ervaren was, maar ook, om dat die, hem, door zyne gewoone zagtzinnigheid, en vriendlykheid, zeer behaagde. Hy ſchonk hem ten teken van genegenheid eenen Ring, waarin een ſteen gevat was, welke om de zeldzaamheid van het geval, onder de Nakomelingen van dien Leerraar, thans nog bewaard word. *Athanaſius*, heb ik, nog een jongeling zynde, te Regt zien ſtellen. Op het ſchavot gekomen, viel hy op zyne knien, en de Predikant *Roemer* knielde mede op een kuſſen, dat voor hem aldaar gebragt was. Na het Bidden ſprak *Roemer* hem nog hartlyk aan, waarna hy dien Heer, eenen Griekſchen Bybel, van de Zeventig Overzetteren ſchonk, en hem vervolgens de hand toe reikte! Na dat deeze hem den zynen gegeven had, trok hy dien Leerraar naar zig toe, en kuste hem; Vervolgens ging hy zonder veel te ſpreken, en zo het uiterlyk ſcheen, moedig ter dood. Dit

Zyn gedrag in zyn uiterſte.

En dood.

(*x*) Vonnis tegen *Athanaſius Paulus*, ook *Athanaſius Tomich*, en ook *Athanaſius Tomaites* genaamd van den 23. *Auguſtus* 1736. In het Crimineele Vonnis Boek ter Griffier der Stad 's Hertogenboſch.

Dit was het einde van dien Landloper, die te Amsterdam, te Alkmaar, en in Friesland gevangen gezeten had, en weder losgelaten werd, daar hy reeds in andere Landen de Galey ontkomen was.

XVIII. Boek. 1736.

De Raad van Staaten had thans voorgenomen, de Vestingwerken, voor de St. Jans Poort deezer Stad merklyk te vermeerderen; Ten dien einde gaf zy door eenen Directeur de Regeering te kennen, dat men met het vermeerderen der Werken aldaar, geensins voorhad, den Weg uit de Stad, naar het Lande van Heusden, af te snyden: In tegendeel zouden in die Werken, de nodige Bruggen gelegd werden: des verwagte men, dat de Regeering, eenen Laagen Smallen Straatweg, van de uiterste Werken, door het afgegraven Land zoude doen maaken, en onderhouden. Hier op antwoorde de Wethouderschap deezer Stad; dat by het aanleggen van eenige nieuwe Vestingwerken, de Raad altyd gewoon geweest was, de Wegen, die daar toe behoorden, op 's Lands kosten, in eenen behoorlyken staat te brengen, zo als duidlyk, by zyn goedvinden van den tienden Mei 1689. ten opzigte der Twee Straatwegen, die over den Bedekten Weg, zo buiten de Vugter, als Hinthamer Poorten loopen, bleek; Deezen waren ten kosten van den Lande gemaakt: Zy kon derhalven, niet tot het maaken van eenen Straatweg, buiten de St. Jans Poort besluiten (y). De Afgezondenen van den Raad, die thans op de Verpagting van 's Lands Tienden, binnen deeze Stad waren, vertoonden de Regeering; dat zy gelast

De Raad van Staaten wil dat de Regeering een Straatweg buiten de St. Jans Poort zal doen maaken.

Die hier toe niet kan komen.

(y) Notulen van den 2. Mei 1736.

XVIII. Boek. 1736.

last waren, met haar, daarover te spreeken; Hier toe benoemde de Regeering eenigen van haare Leden (z). Op hun berigt besloot men, in het maaken van dien Straatweg niets te doen, om deeze reedenen: *Eerstlyk* de slegte staat van Stads Geldmiddelen, die zulken uitgaaf niet gedoogden. *Ten tweeden*, om de gevolgen, die dit naar zig zoude sleepen; Hier toe dienden deeze voorbeelden. Het Straatlyk had men in de Laagtens rondsom de Stad, en in de Vestingwerken niet mogen bergen, zy had nogtans eene beschoejing buiten de Vugter Poort doen maaken, die de Stad op zeshonderd guldens kwam te staan. In de Dieze, die altyd open geweest was, had de Raad, by de Koornbrug eenen Sluis, ten dienste der Vestingwerken doen leggen: Die Vaart zoude daar door gesloten zyn geweest, indien de Regeering, by de Vischbrug geen Verlaat, het welk de Stad op elf honderd guldens had komen te staan, gelegd had. Men zag derhalven, dat telkens, by het aanleggen van nieuwe Vestingwerken, de Stad daarin, op de eene, of andere wyze getrokken zoude werden. *Eindelyk* om dat de Weg, buiten de St. Jans Poort, zo als die zig thans bevond, voor het gebruik bekwaam was: Wanneer de Raad oordeelde, dat die, ten dienste der Vestingwerken bestraat, of veranderd moest worden, vereischte de billykheid, dat dit buiten kosten der Stad geschiede. Dit alles werd den Afgezondenen der Regeering gelast den Raad voor te draagen (a). Doch deeze nam hier in geen genoegen, en zeide, dat schoongenomen de Stad

En hier van reden geest.

Waarmede by de Gemagtigden des Raads geen genoegen genomen werd.

(z) NOTULEN *van den* 13. *July* 1736.
(a) NOTULEN *van den* 1. *Augustus* 1736.

Stad gehouden was, haare Wegen in ſtaat te ſtellen, dat die zonder nadeel der Veſtingwerken gebruikt konden werden, zy egter de Stad daar in te gemoed wilde komen; Dit was door de Regeering niet met dezelve gemaklykheid beantwoord; 's Lands dienſt vereiſchte, dat wanneer het Land, rondsom de Veſtingwerken, onder water gehouden werd, en de Weg hier door, onbruikbaar worden zoude: twyfelden, zy of het Land wel zo gemaklyk, de Stad, een onderſtand, tot het maaken van eenen Straatweg geven zoude, zy oordeelde, dat het belang der Stad, en der Regeering vorderde, den Raad, geene redenen van misnoegen te geeven: dan vermits de zaaken zig niet anders ſchikken konden, zy oordeelden, dat de Stad, dien Straatweg, zo niet geheel, immers ten deeele ten haaren laſte neemen moeſt. De Regeering gelaſtte hier op haare Gemagtigden, die zaak met den Raad zo te ſchikken, als ten meeſten dienſte, en voordeele der Stad geſchieden kon (*b*). Ondertuſſen had men de Lengte van de Straatweg, op vyfenvyftig Roeden, de Breete, op zeſtien Voeten, en de Onkoſten, op vyfduizend zeshonderd guldens bepaald, waar in het gemeene Land tweeduizend vyf honderd zoude betaalen.

XVIII. Boek. 1736.

Op deezen voet, namen Stads Gemagtigden dien Straatweg, ten laſten der Stad over, en deeden van hunne Verrigting verſlag, het welk de Regeering goed keurde (*c*), gelyk mede, van de zyde

De Straatweg word onder zekere voorwaarde door de Stad gemaakt.

(*b*) Notulen *van den* 4. *Auguſtus* 1736.
(*c*) Notulen *van den* 7. *Auguſtus* 1736.

XVIII. Boek. 1736. zyde des Raads van Staaten geschiede (*d*). Die Straatweg, werd in den Zomer deezes Jaars voltrokken, en kwam op vyfduizend negenhonderd guldens te staan (*e*). Door den slag des waters in den volgenden Winter, werd de Straat geheel vernield, zo dat niets dan de zyde muuren staan bleeven. De Regeering bedugt, dat dit mooglyk jaarlyks konde voorvallen, nam in overweeging, de Steenen op te neemen, en den Weg tusschen de muuren, met puin te vullen; zy nam mede in bedenking eenen Duiker, onder dien weg te doen maaken, om den drang des waters te beletten, en gelastte haare Gemagtigden, indien zy dit van vrugt oordeelden, daarom by den Raad een verzoek te doen (*f*). Het schynd uit Stads Registers, dat de Raad nog eenen Winter heeft willen afwagten, om te zien, wat nadeel het hooge Water, of Ysgang den Straatweg zoude toebrengen, wanneer de Regeering dan, na gelegenheid des tyds, daarover, een verzoek konde doen (*g*). Dit was egter onnodig, om dat men het Straatwerk tusschen de muuren, veel platter dan voorheen maakte, waar door het Water geen schade kon doen. Na dien tyd, is 'er genoegzaam geen onderhoud aan dien Sraatweg nodig geweest.

1737. Moeielykheid over het verminderen van eenige Renten van het Gasthuis van Hester van Grinsven. Hier voor heb ik verhaald, dat de Regeering in den jaare 1735. alle de Renten, die ten lasten

(*d*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 26. *September*. 1736.

(*e*) Notulen *van den* 20. *November* 1737.

(*f*) Notulen *van den* 17. *September* 1737.

(*g*) Notulen *van den* 9. *October* 1737.

ten der Stad liepen, op twee, en een half ten honderd verminderd had. Hier door rees in deezen Jaare een geweldig verschil tusschen haar, en den Graaf van *Maldegem*, als Provisoir, en den Rentmeester van het Oude Mannen en Vrouwenhuis, door Juffrouw *Hester van Grinsven* alhier gestigt, welk verschil ten nadeele der Stad uitviel. De zaak bestond hierin: Het gemelde Huis had ten lasten der Stad eene Hoofdsom van veertig duizend een honderd tien guldens, waar van de Renten tegen vyf ten honderd liepen. Thans trok men in twyfel of die Renten losbaar waren of niet; Om dit te onderzoeken werden eenige Leden der Regeering benoemd (*b*). By hun verslag bleek het, dat de Regeering in den jaare 1658, met den Baron van Maldegem, over de Stigting van dat Huis, zig onder anderen verdragen had; dat zy van hem veertig duizend een honderd dertig guldens aanneemen, en daar voor, eenige Losrenten, ten lasten der Stad, tegen den penning twintig, uitryken zoude, men oordeelde derhalven, dat die Renten losbaar waren. Het kwam dus wonderlyk voor, dat die Rentebrieven van Erflyke, en Onlosbaare Renten spraken. Het was in allen gevalle zeker, dat die, welke van Stadswege, de Gelofte dier Renten gedaan had, niet bevoegd was, de Stad verder te belasten, dan het verdrag inhield: Dus moest men die Renten, als losbaar aanzien. Om die reden besloot de Regeering, die Renten, even als die der andere Godshuisen, op drie ten honderd, te verminderen; weigerde de Rentmees- XVIII. Boek. 1737.

ter

(*b*) Notulen van den 1. Mei 1737.

XVIII. Boek. 1737. ter die vermindering te ondergaan, dan zoude hem de Hoofdsom te rug gegeven worden (*i*). By dit besluit bleef zy volharden, en verzogt den Rentmeester dier Stigting, zig, binnen twee maanden, deswegen te uiten (*k*). De Graaf van Maldegem, nevens de Rentmeester vervoegden zig eenigen tyd hier na by de Algemeene Staaten, daar zy het gedrag der Regeering bekend maakten, met verzoek dat deeze gelast mogt werden het Godshuis, de Belofte, by de Rentebrieven gedaan, te laaten genieten (*l*). De Regeering hierover gehoord, wederleidde het geen de Graaf, en de Rentmeester tegen haar had ingebragt, zy verzogt mede, dat die zaak, den gewoonen Regter overgelaaten mogt werden (*m*). De Staaten zonden alle de stukken aan de Generaliteits Rekenkamer, om haare gedagten daarop, over te zenden (*n*). Op het verzoek der Regeering, zonden de Staaten haar de Afschriften van alle de stukken, die de Graaf van Maldegem overgegeven had (*o*). Na onderzoek van dien, vervoegde zig de Regeering andermaal, by de Staaten, en vertoonde; dat zy, om den omslag van alle die zaaken, zig daarin, niet kon inlaaten, maar zoude dit spaaren, tot dat het verschil voor den ge-

Waartoe de Regeering besluit.

(*i*) Notulen *van den* 15. *Juli* 1737.
(*k*) Notulen *van den* 13. *Augustus* 1737.
(*l*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 21. *November* 1737.
(*m*) Belang der Regeering aan de Staaten Generaal In de Notulen *van den* 3. *November* 1737.
(*n*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 6. *December* 1737.
(*o*) Request der Regeering aan de Staaten Generaal In de Notulen *van den* 24. *December* 1737.

gewoonen Regter gebragt was; Het verminderen der Renten, bragt geen nadeel aan die Stigting toe, om dat de Graaf van Maldegem, als Erfgenaam der Stigterſche, verpligt was, het jaarlyks inkomen van dien, tot twee duizend twee honderd guldens, en twee en twintig Mudden Rogge te bezorgen, en gevolglyk, al wat aan het inkomen dier Godshuizen te kort kwam, te voldoen. Zy verzogt nogmaals, dat de zaak voor den gewoonen Regter afgedaan mogt worden; en wanneer de Graaf, en de Rentmeeſter eenige gedingen wilden onderneemen, zulks niet ten laſten der Godshuizen, geſchieden mogt. Hier mede zond zy eenigen van haare Leden, naar den Haage, om dit alles, te onderſteunen (*p*). Deezen terug gekeerd, deeden verſlag; dat het den Staaten aangenaam ware, dat de verſchillen ingeſchikt, en buiten Regtsgeding beſliſt werden: Indien men het niet geheel eens kon worden, was het beſt, het overige, aan de uitſpraak van goede mannen te laaten. Ingeval men elkander, over de Inſchikking, noch over het *Compromis*, onderling niet verſtaan kon, zoude men zig als dan, nader by de Gemagtigden der Staaten vervoegen, die daar van verſlag zouden doen: Kon men zig verdragen, zoude men daarop, der Staaten Goedkeuring verzoeken. De Regeering ontfing eerlang een nader verdrag, door haare Gemagtigden, met eenen der Gelaſten des Graaven ontworpen. Daarby ſtond die Graaf toe „ dat de Renten der twee „ Godshuizen, van vyf, op drie en een half ten „ honderd, verminderd werden. Dit zoude eg-

XVIII. Boek. 1737.

Voorgeſlagen in ſchikking.

De Regeering treed met den Graaf van Maldegem in Onderhandeling.

„ ter

(*p*) Notulen van den 5. Januari 1738.

XVIII. Boek. 1737. „ ter de Regeering geen regt geeven, om verdere „ vermindering dier Renten te kunnen doen, of „ de Hoofdsom daar van, af te lossen, maar die „ ten eeuwigen dage, tegen drie en een half te „ vergelden. De Regeering zoude mede van alle „ middelen van Regt, waarmede zy zig zoude „ kunnen behelpen, om de Onlosbaarheid van „ dien tegen te spreeken, afzien, en den Graaf, „ als Erfgenaam van Juffrouw Hester van Grins- „ ven, voor als toen, en in het vervolg, van „ alle verbintenissen, waar voor hy aangesproken „ zoude kunnen worden, om het geene ter on- „ derhouding dier Godshuizen te kort kwam, aan „ te vullen, ontheffen. Zy zoude mede van de „ Algemeene Staaten tragten te verkrygen, dat „ de Penningen dier Godshuizen, die ledig la- „ gen, op den Lande belegt mogten worden. Be- „ vond men, dat het inkomen dier Godhuizen „ niet bestendig was, om Vyftien Oude Mannen, „ en Zeven Maagden, volgens de Uiterste Wille „ der Stigtersche te onderhouden, en dat dit de „ Regeering aangetoond werd, zouden de ge- „ melde Renten, tegen vier ten honderd betaald „ werden, en zulks tot tyd en wyle, het inko- „ men dier Godshuizen op een gelyken voet ge- „ bragt zoude zyn." De Regeering keurde dee-

Het welk de Regeering goedkeurd. zen Voorslag tot een vergelyk goed, en verklaarde hierop het goedvinden der Staaten te zullen verzoeken (q). Deezen lieten zig deeze Overeenkomst welgevallen. De Regeering besloot dan, die met de toestemming der Staaten, in Stads Komme te bewaaren (r). Hier door werd de Stad,

(q) NOTULEN *van den* 17. *October* 1738.
(r) NOTULEN *van den* 18. *November* 1738.

Stad, jaarlyks, van een, en een half ten honderd, van die Renten verligt; doch door de onagtzaamheid van Stads Rentmeesteren in dien tyd, welken die Rentebrieven als onlosbaare Renten gevest hadden, nu genoodzaakt, tot dit verdrag te komen.

XVIII. Boek. 1737.

In den jaare 1736. had de Raad van Staaten de Vestingwerken, voor de Sterkte den Paapenbril genaamd, doen vermeerderen. Hier door was onder anderen de weg naar Orten mede afgegraven, dus men van die zyde, naauwlyks binnen de Stad kon komen. De Regeering had daarover reeds geklaagd, thans verzogt zy haare Gemagtigden, die ter verrigting van Stads zaaken naar den Haage stonden te vertrekken, by den Raad van Staaten aan te houden, dat hier omtrent de noodige voorzieninge gedaan werd (s). Deezen deeden verslag, dat zy hier over met eenige Leden des Raads gesproken, en hun die zaak aanbevolen hadden (t). Na verscheide overleggingen besloot de Raad, om, door het maaken van eenen nieuwen Weg, de sterkte der Stad niet te verminderen, den Boschdyk, ten Oosten der Rivier de Dieze, daar toe te gebruiken, en die verder, door de werken voor den Paapenbril, tot aan de Orten Poort te brengen: De Regeering zoude dien Weg, met vuilnis uit de Stad, en Bagger uit de Dieze doen op hoogen, en verbreeden. Hy gelastte den Directeur der Vestingwerken, met de Ingelanden van het Eertveld, daar die Dyk tegen aan liep, te spreeken, om over die Landen eenen bekwaa-

Verzoek der Regeering wegens den Weg buiten de Orten Poort.

(s) Notulen *van den* 17. *September* 1737.
(t) Notulen *van den* 9. *October* 1737.

XVIII. Boek. 1737. kwaamen weg naar Orten, te bekomen (u). Doch, vermits die Dyk, vooreerst niet in staat gebragt kon werden, verzogt de Regeering de Gemagtigden des Raads, de verlaaging des ouden wegs, zo lang te wederhouden, tot dat de Boschdyk in staat gebragt zoude zyn (v). Eenigen tyd hier na, stond de Raad van Staaten de Regeering toe, den Ouden Weg met steengruis aan te hoogen, en ter wederzyde van dien, eene beschoeing te doen maaken (w). Zederd is de weg naar Orten, met Puin merklyk aangehoogd, zo dat die, thans zo hoog is, als die voorheen was.

1738. Vertoog der Regeeringn over de Sluis ten Oosten van den Boom gemaakt. By het aanleggen der Vestingwerken voor den Paapenbril, had de Raad van Staaten eene Sluis, in den Steenen Beer, ten Oosten der Haven doen maaken, deeze had zyne uitwatering in de Diese, tegen over de Sluis, by het Olymolen Bolwerk. Hier door werd zodaanigen maaling in den Stroom veroorzaakt, dat de Schepen, niet dan met eenen geweldigen arbeid, binnen de Haven konden komen, of zy liepen gevaar, door den sterken Stroom, tegen de paalen voor den Boom, gedreven te worden. Zulks was, een en andermaal gebeurd, waardoor eenige Schepen beschadigd, en de Lading bedorven werd, en de Koophandel veel nadeel leed. Verscheiden Schippers, en Kooplieden binnen de Stad hadden reeds deswegens hun beklag aan Schepenen gedaan, die hierop

(u) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 4. *Mei* 1739.

(v) Notulen *van den* 16. *September* 1739.

(w) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 24. *September* 1739.

XVIII. Boek. 1738.

op den Raad van Staaten verzogten, daar in, te willen voorzien (*x*). Deeze schreef hier op den Gouverneur; dat hy genegen was, alles, wat van hem tot bevordering van de Scheepvaart en Neering der Stad gevergd kon worden, te zullen doen: De Gouverneur zoude by een gewoon Opperwater, die nieuwe Sluis sluiten, en de Sluizen binnen de Stad, nevens die aan het Olymoslen Bolwerk, om het Opperwater te lossen, openzetten, waar mede men dacht alle verdere klagten voor te komen (*y*). Het ongemak der Scheepvaart schynd hier door, niet weggenoomen te zyn, om dat ik vind, dat de Regeering den Pensionaris gelastte, de belemmering, die door die Nieuwe Sluis veroorzaakt werd, nader te vertoonen (*z*). Eenigen tyd hierna, bevond men, dat de Nieuwe Sluis, die in den Boschdyk lag, geensins in staat was, het Opperwater, zonder hulp der Sluis by den Paapenbtil, te kunnen lossen; De Laatste kon niet, dan met groot ongemak voor de Vaart geopend werden: daar was derhalven, om de Schippers buiten klagten te houden, geen ander middel over, dan eenen tweede Sluis in den Boschdyk te leggen. De Regeering gelaste derhalven hunne Gemagtigden, dit, den Raad voortedraagen (*a*). Deeze verklaarde hier toe genegen te zyn, mits de helft daarvan, door de

De Raad van Staaten wil die laaten toezetten.

De Raad wil een tweede Sluis doen leggen mits de Stad de helft der kosten daarvan draage.

(*x*) Brief van Schepenen aan den Raad van Staaten *van den* 24. *April* 1738. In de Notulen van Schepenen *van den* 23. *April* 1738.

(*y*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 30. *Mai* 1738.

(*z*) Notulen *van den* 4. *April* 1739.

(*a*) Notulen *van den* 19. *April* 1739.

XVIII. Boek. 1738. de Stad bekostigd werd. De Regeering dan benoemde eenigen Leden, om den Directeur der Vestingwerken, en het Schippers Geld, daar over te hooren (*b*). Hun verslag behelsde; dat de Sluis, die men voornam te zullen maaken, nergens gevoeglyker, dan op de plaats, daar de onlangs weggenoomene geweest was, gelegt kon worden: Wanneer dit geschiede, en de Sluis by den Paapenbril toegehouden werd, zoude de Scheepvaart, geene belemmering onderhevig zyn: De belemmering in de Vaart, was nimmer door de Stad veroorzaakt, des vleiden zy zig ontheven te zullen worden, van de helft der kosten, uit Stads Middelen, te betaalen (*c*). De Raad besloot dan de Sluis ter bestemder plaatze te doen maaken, doch gelaste de Stad, de helft daar in te betaalen (*d*). De Regeering benoemde derhalven eenige Leden, om met den Directeur der Vestingwerken te spreeken, en het Bestek dier Sluis overteneemen (*e*): Waarna de Sluis voor drie duizend twee honderd guldens, aangenoomen werd (*f*). Zederd dien tyd, is de nieuw gemaakte Sluis, by den Paapenbril, altoos toegehouden.

Waarvan de Regeering te vergeefs verschooning verzoekt.

Geweld tegen de Kommiezen van den Tol gepleegd.

Op den agtentwintigsten Februari deezes Jaars, kwamen zeven Karren, met Koorn geladen, uit het Land van Luik in de Meyerye. Deeze te Lom-

(*b*) Notulen *van den* 11. *Mei* 1739.
(*c*) Notulen *van den* 25. *Juni* 1739.
(*d*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 30. *Juni* 1739.
(*e*) Notulen *van den* 7. *Juli* 1739.
(*f*) Notulen van Schepenen *van den* 19. *September* 1739.

Lommel aan het Tolkomtoir gekomen, werden door de Kommiesen van den Tol, aangehouden. Door den tegenstand der Voerlieden, werden de Kommiesen genoodzaakt, eenen dier Kerren te moeten agterlaaten: met de overigen reeden zy naar 's Hertogenbosch, doch omtrent Bergyk gekomen, schooten eenige Lieden, omtrent twintig sterk, agter eenen met hout beplanten wal, op de Kommiesen, en hunne by hebbende Manschap, waar door eenigen gekwetst, en zy allen, met agterlaating dier Karren genoodzaakt werden, de vlugt te neemen; Immiddels voerde men de Karren naar Luiks Gestel. De Raad van Staaten beloofde honderd Dukatonnen, uit 's Lands Domeinen, aan die, welken eenige Handdaadigen hiervan, wist te ontdekken (*g*). Ik heb niet gevonden, dat iemand der Daaders agterhaald is.

XVIII. Boek. 1738.

De Raad van Staaten wil doen afkondigen, dat die eenige schade aan 's Lands Werken doed aangehouden zal werden.

Op de menigvuldige klagten, den Raad van Staaten gedaan, wegens de schade, die de Voerlieden aan 's Lands Werken, Bruggen, en Poorten toebragten, werd de Regeering deezer Stad gelast, eerstdaags aftekondigen; dat die, welke eenige schade aan 's Lands Werken veroorzaakte, door de Wagt aangehouden zoude werden, tot tyd en wyle dezelve vergoed was. De Regeering deed terstond uitstel dier afkondinging verzoeken: Indien dit vrugteloos ware, zouden haare Gemagtigden met bescheidenheid zeggen; dat de Regeering, by een volgend Vertoog, zoude verzoeken, dat haare Burgers, en Ingezeetenen, op eene aanhouding, van voorgewende schade, aan 's Lands Werken toegebragt te hebben, niet voor den Krygs-

(*g*) Advertentie des Raads van Staaten *van den* 24. *Maart* 1738.

XVIII. Boek. 1738. Krygsraad in Regten betrokken mogten werden (*b*). Hun verslag behelsde, dat 'er geene hoop was, dat die Afkondiging wederhouden zoude werden: De vertogen, daar tegen gedaan, werden wel aangenoomen, en op het Verbaal gebragt, dus men den uitslag daar van moest verwagten. By die gelegenheid was hun voorgesteld, om 's Lands Bruggen, voor eene matige Som overteneemen, waar door de Regeering de Berechting der schade, aan zig kon trekken: Zy hadden hierop geantwoord, dat de Afkondiging veel bekommering veroorzaakte, om dat wanneer de Aanneemers, voor een geringe schade, vryheid hadden, verdagte menschen aantehouden, zy deeze Vryheid ligt konden misbruiken. Dit zoude voornaamlyk, omtrent zulke Bruggen, waarvan het houtwerk vergaan, en met Verf opgesierd was, plaats hebben, te meer, om dat de Bruggen in de Straatwegen buiten de Stad, van tyd tot tyd zo versmald waren, dat die, maar even de breette voor eene Karre, hadden; De Voerlieden zoude liever de handen der Aanneemers vullen, dan aangehouden blyven. Het gevolg hier van zoude zyn, dat de Opgezetenen afgeschrikt zouden worden, binnen de Stad te komen. De Regeering kon met Stads Voorregten, die Schepenen, het Regtsgebied over hunne Poorteren, en goederen, gelyk ook over de Vreemden, gaven, niet overeenbrengen, dat deeze alle, den gewoonen Regter onttrokken, en genoodzaakt zouden zyn, zig voor den Krygsraad te verdeedigen: Zulks kon te minder plaats hebben, om dat de Staaten,

(*b*) NOTULEN *van den* 22. *Juli* 1738.

ten; op den eenentwintigsten Januari 1704. verklaard hadden; dat alle Burgerlyke Verschillen, die eenige Ingezeetenen raakten, voor den gewoonen Regter, en geensins voor den Krygsraad, gebragt zouden moeten werden. De Regeering verzogt derhalven, dat de Afkondiging niet mogte geschieden, of wel, indien iemand deswegens aangehouden werd, het oordeel der begaane schade, aan Schepenen gelaaten mogt werden, om dus het geschil buiten Vorm van Regtsgeding aftedoen (*i*). Dit had ten gevolge, dat de Afkondiging agterbleef.

XVIII. Boek. 1738.

Het welk op vertoog der Regeering agter blyft.

Volgens Stads Voorregten, mag de Schout noch zyne Dienaaren, in geene Huizen, waarvan de Deur, en Vensters, naast dezelven gesloten zyn, komen, om eenige misdaadigers te zoeken, of daar uitvoeren, dan met toestemming, en in tegenwoordigheid van het meeste gedeelte der Schepenen (*k*). Dit Regt was meermaalen door eenige Burgers, met het verbergen van Boosdoeners, en het huisvesten van Weglopers der Bezetting, misbruikt, waar door, dikwils veelen ontsnapten. De Gouverneur, en de Krygsraad, hadden meer dan eens, daarover geklaagd, en eenige jaaren geleden, de Regeering voorgeslagen om iets, daarop, uit te denken (*l*). Van dit alles was egter niets geworden. Des deed de Hoogschout, en Schepenen, in deezen jaare, afkondigen; dat de Ingezeetenen, geene Krygslieden, die door hunne Onder Offisieren vervolgd werden,

Afkondiging wegens het verbergen der Krygslieden.

(*i*) NOTULEN *van den* 25. *Juli* 1738.
(*k*) COSTUIMEN der Stad 's Hertogenbosch *Titel* 11. *Art.* 22. *Edit. in quarto.*
(*l*) NOTULEN *van den* 2. *September* 1735.

XVIII. Boek. 1738. den, voorweetens in hunne Huizen zouden hebben te ontfangen, of verbergen, veel min, tot hunner ontkoming, de behulpzaame hand te bieden, maar die, hunne Huizen doen verlaaten. Die het tegendeel deed, zoude vyfentwintig guldens verbeuren. Die, welken eenige Krygslieden, die Lyfstraflyke, of andere misdaaden van belang bedreven hadden, verborgen, of ter hunner ontkoming de hand leenden, zouden, als Begunstigers van zodaanige misdaaden, naar vereisch van zaaken gestraft worden (*m*).

1739. De meeste Bruggen in de Steenwegen buiten de Stad weggespoeld en voorslag om eenige Bruggen te dempen.

Door het Hooge Water, en den zwaaren Storm, in het eind van het voorige, en het begin deezes jaars voorgevallen, waren de meeste Bruggen in de Straatwegen, buiten de Vugter, en Hinthamer Poorten, weggespoeld. De Raad van Staaten, nam by deeze gelegenheid in overweging, verscheiden dier Bruggen te laaten dempen, en gaf daar van den Gouverneur kennis, om zyne gedagten, na dat hy het belang der Regeering daarover ingenomen had, hierop, te zeggen. De Geheimschryver des Raads, gaf den Pensionaris last, dit, de Regeering bekent te maaken, die daarop de gedagten der Schepenen verzogt, te mogen weeten (*n*).

Redenen der Regeering daar tegen.

Deeze oordeelden, dat de Openingen in den Straatweg, niet verminderd behoorden te worden, om rede, dat het Water, zo door de Bruggen in den Straatweg buiten de Vugter Poort, als over den Zantweg, van de Schans Isabella, tot aan de Vugtsche Akkers, zig door

(*m*) Publicatie van den Hoogschout en Schepenen *van den* 15. *Maart* 1738. In de Notulen van Schepenen *van den* 15. *Maart* 1738.

(*n*) Notulen *van den* 16. *Maart* 1739.

door eene breette van over de duizend voeten lossen konde. Ook moest men aanmerken, dat niet tegenstaande dit, het Water, boven de doorsnydingen in den Straatweg, altyd een voet hooger, dan beneden dezelven was, dus moest men hier uit afleiden, dat wanneer de Bruggen verminderd werden, het Bovenwater minder losfing bekomen, en mooglyk drie, en meerder voeten, boven, dan beneden, staan zoude; Dus zoude het Water gedwongen worden, en in den Zantweg tusschen die Schans, en het Dorp Vugt, gaaten te spoelen, waar door de Stad, van dien kant, ontoeganklyk zoude worden: Het zelve had mede plaats, omtrent den Straatweg, buiten de Hinthamer Poort. De Regeering keurde deeze redenen goed, en verzogt Schepenen, een Afschrift, en Tekening daarvan, den Gouverneur over te geeven, met verzoek, om Stads belang daar omtrent te ondersteunen (o). De Geheimschryver des Raads schreef eenigen tyd hier na aan den Pensionaris, om te weeten, of de schade aan de Bruggen in den Straatweg, door het boven of beneden Water, geschied ware. Hier op werd geandwoord; dat de Stad, door Twee byzondere vloeden, Overlast had, eens, door het Water, dat van de Dommel, en de Aa afkwam; en ten anderen, als de Maaz zeer hoog gezwollen was, wanneer het Water, door de binnen Dieze, en openingen in den Straatweg inliep: wanneer het Water by die twee Vloeden, beneden de Bruggen bleef, en het stil Weeder was, liepen die Bruggen geen gevaar, doch zo het Wa-

XVIII. Boek. 1739.

(o) NOTULEN *van den* 17. *Maart* 1739.

XVIII. Boek. 1739. Water met de Bruggen gelyk ſtond, en zig eene Storm verhefte, werden zy door de golven opgeligt, en weggedreven, zo als nu laaſt geſchied was; Toen waren de boven, en beneden Wateren te gelyk opgeſwollen, dus kon men niet bepaalen, door welk Water, de Bruggen in den voorgaanden Winter, weggeſpoeld waren. Men wilde niet tegenſpreeken, dat het Water zig door de Stad, ontlaſten kon, de Regeering had daar van niets gemeld, om dat de beide Sluizen, binnen de Stad, waar door het Water lopen moeſt, te zaamen maar twee en twintig voeten breet waren. Dit kwam derhalven by een haaſtigen Vloed, in geene aanmerking. Niet tegenſtaande alle de Bruggen, in beide de Straatwegen, en de Dieze binnen de Stad, het Water loſten, was het egter binnen weinig jaaren, tweemaalen gebeurd, dat de Straatwegen, door het hooge Water, genoegſaam vernield waren. In den Zandweg tuſſchen de Schans Iſabella, waren boven dien, Groote Gaten geſpoeld; die Weg zoude dit meer onderhevig zyn, ingeval de openingen in den Straatweg verminderd werden. Het verlangen der Burgery was, dat de Bruggen herſteld werden, om dat zy, zo voor Verloop der Neering vreesde, als om dat de Opgezetenen der Meyerye, hunne Waaren niet ter Markt zouden kunnen brengen. De Regeering voldaan over het Schryven des Penſionaris, (*p*) magtigde denzelven, zig deswegens naar den Haage te begeeven (*q*) Van daar hy ſchreef hy, dat hy met den Raad van Staaten, een geſprek gehouden had, en oordeelde; ingeval de Re-

De Penſionaris deswegens naar den Haag gezonden.

(*p*) Notulen *van den* 31. *Maart* 1739.
(*q*) Notulen *van den* 4. *April* 1739.

Regeering verzogt, dat de Stad, die Bruggen ten haaren laste mogt neemen, mits de Raad haar daar voor, eene behoorlyke Somme toevoegde, zulks ingang zoude vinden (*r*). De Regeering gelaste hier op den Pensionaris, den Raad te verzoeken, het toemaaken der Doorsnydingen in den Straatweg, by voorraad te wederhouden; Zy was genegen, onder behoorlyke schadeloosstelling, het maaken, en onderhouden der Bruggen, ten laste der Stad, overteneemen (*s*). Inmiddels verzogt zy Schepenen, om met overleg van Lieden, des kundig, een begrooting daarvan, te maaken (*t*). De twee Begrootingen, die hier op gemaakt werden, verschilden zeer weinig: zy behelsden; dat het maaken van Steene, in plaats van Houte Bruggen, behalven de Brug voor den Bedekten Weg, aan de Vugter Poort, en die, by de Schans Isabella, welke van Hout gemaakt moesten werden, op drieenvyftig duizend guldens, en het Onderhoud derzelver, op omtrent twee honderd vyfenvyftig guldens, jaarlyks, komen te staan. Men meende ook, dat onder gelyke schadeloos stelling, het Onderhoud der Bruggen, over de Ravelyns, en Contrescharps Graften, aan de Vugter, en Hinthamer, en St. Jans Poorten, van den Lande konden overgenomen werden. De Regeering stemde in alles, en magtigde den Pensionaris het verdrag op dien voet te sluiten (*u*). Hier van kwam

XVIII. Boek.

1739.

De Regeering verzoekt om de Bruggen in de Straatweegen ten laste der Stad te neemen.

Dat vrugtenloos afloopt.

(*r*) Brief des Pensionaris van Heurn *van den* 10. *April* 1739. In de Notulen *van den* 12. *April* 1739.
(*s*) Notulen *van den* 13. *April* 1739.
(*t*) Notulen *van den* 16. *April* 1739.
(*u*) Notulen *van den* 19. *April* 1739.

XVIII. Boek. 1739. egter niets, want de Raad besloot, om het nadeel, dat door het maaken van Steene Bruggen aan de Vestingwerken toegebragt zoude werden, dit verzoek afteslaan (*v*). De Raad deed, buiten de Vugter Poort, drie, en buiten de Hinthamer Poort, twee Bruggen wegneemen. In laatere tyden zyn nog twee Bruggen, buiten ieder Poort één, toegemaakt. Na het maaken van een Straatweg buiten de Vugter Poort, twee en een half uuren gaans van de Stad af, is de Zandweg, van de Schans Isabella, tot aan de hooge Akkerlanden onder Vugt, merklyk aangehoogd, en met Steene Muuren ter wederzyde gesterkt, en men heeft niet gezien, dat door het Hooge Water, eenig nadeel, aan de Straatwegen, toegebragt is. Thans is het gevaar daar van, door het maaken van den Overlaat, tusschen de Dorpen Baartwyk, en Drunen in den jaare 1766. voltooid, oneindig minder.

Harde Winter. In October en November deezes jaars, begon het hier te Lande maatig te vriesen: In de laaste maand, had men, agtmaal Vorst, en zo veel maal Regen, of dooi Weer gehad (*w*). Op den vierden Januari des volgenden Jaars, hernam de
1740. Vorst met zulken vinnigheid, dat weinig menschen, zulk een konde heugden. De grootste was van den negenden, tot den dertienden Januari beide, ingesloten, en in de volgende Maand, van den drieentwintigsten, tot den zesentwintigsten, mede beide ingesloten. Op den negenden Jan-

(*v*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 4. *Mei* 1739.

(*w*) DUYN Aanmerkingen van Drie, meer dan Gemeene strenge Winters *Bladz.* 6—9.

Januari, en de twee volgende dagen, was de koude, ongemeen, doch de elfden was de allerkoudste dag. Op de Thermometer van Farenheit, stond de kwik der morgens by naar op twee graaden, onder o, en des middaags op o. Den vyfentwintigsten Februari, stond die des morgens, zes graaden boven o. Van den vyfden, tot den tienden Januari, had het zeven, en een halven Duim dik, gevooren; van den negenden des morgens tot den tienden, drie Duimen. Van den vyfentwintigsten, tot den zesentwintigsten Februari, beide des morgens, en dus in een Etmaal, groeide het Ys, twee Duimen, en tien Lynen, Rynlansche Maat. Op den tienden Maart, begon het te dooyen, en niettegenstaande dit, was het in deeze Maand vry koud, en zelf, in de volgende Maand, immers tot den zevenentwintigsten (*x*). In deeze nypende koude, werd den Blokmeesteren toegestaan, eene buitengewoone Inzameling van Liefde gaaven te doen (*y*); Boven dien schonk de Regeering, ieder Blok, vyftig guldens, om aan de armen, terstond uit te deelen (*z*). Aan de Blokmeesteren van den Vugterdyk, en Hinthamer einde, werden Honderd, de Weversplaats vyfenzeventig, en aan ieder der anderen, vyftig guldens, van Stadswege gegeeven. Dit geschiede kort hierna, andermaal (*a*). Boven dit alles hadden Schepenen, nog

XVIII. Boek.

1740.

(*x*) IDEM *Bladz.* 10. 11. 17. *en* 19.

(*y*) NOTULEN van Schepenen *van den* 11. *Januari* 1740.

(*z*) NOTULEN *van den* 11. *Januari* 1740.

(*a*) NOTULEN *van den* 28. *Januari* en 26. *Februari* 1740.

XVIII. Boek. 1740.

nog tweemaal den Blokmeesteren toegestaan, eenige Liefde gaaven, te verzamelen (*b*). De Raad van Staaten schreef ter deezer tyd de Regeering, dat zo lang de koude duurde, zy geene vermindering in den brand voor de Wagten maaken zoude: de Regeering zoude schadeloos gesteld werden (*c*). Schepenen verzogten den Gouverneur, dat de Turf, gedurende de maand Maart, op den voet, als in de Wintermaanden, de Wagten bezorgd zoude werden, en vorderen, dat hy op zyn tyd, een blyk van vermeerdering, dier Brand, de Regeering wilde overgeeven (*d*).

Voorneemen om een Kweek School voor de Krygslieden op te rigten.

De Raad van Staaten, nam in deezen Jaare in overweeging, om in een der Generaliteits Steden, een Kweek School opterigten, waar in Jonge Krygslieden, in de nodige Weetenschappen onderwezen zouden worden. De Gemagtigden des Raads, thans tot de Verpagting der Gemeene Middelen langs de Maaze gezonden, waren verzogt de bekwaamste Plaats, daar zulks het gevoeglykst zoude kunnen geschieden, uit te kiezen. De Wethouderschap deezer Stad noemde zes uit haare Leden, om de Afgezondenen des Raads op te wagten, en by hen uittewerken, dat dit Kweek School in 's Hertogenbosch geplaatst werd, met aanbieding, dat zy, alles, wat in haar vermogen ware, daartoe, by brengen zoude (*e*). Ik heb niets meer van deezen Voorstel aangetekend ge-

(*b*) Notulen van Schepenen *van den* 28. *Januari* en 26. *Februari* 1740.

(*c*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 26. *February* 1740.

(*d*) Notulen van Schepenen *van den* 28. *Maart* 1740.

(*e*) Notulen *van den* 20. *September* 1740.

gevonden; Zeker is het, dat dit geenen voortgang gehad heeft. XVIII. Boek.

De Prys der Graanen was thans magtig gereezen: In het begin des volgenden Jaars, werd de Peg. van de Rog, op eenentwintig guldens veertien stuivers, en die van de Boekweid, op veertien guldens gestoken (*f*). Om dat, inzonderheid de Boekweid, allermeest, buiten de Stad gezonden werd, nam men in overweging, naar het voorbeeld van andere Steden, een Voorraad van Graanen op te leggen. Tot onderzoek deezer zaak, werden eenige Leden, benoemd (*g*). Op derzelver verslag werden Vyftig Lasten Rog, en Dertig Lasten Boekweid ingekogt. Dit Koorn werd op de Solders van het Stadhuis, in het groot Gasthuis, en in het Geef, of Armhuis gelegt. De Inkoop daar van, kwam op Vyftien duizend guldens te staan. De Rentmeester der Politie zoude van den ontfang der Ingekogte, en Verkogte Graanen, eene afzonderlyke Rekening doen, en de Regenten van het Geef, of Armhuis, en van het groot Gasthuis werden aangemaand, zorge te draagen, dat 'er altoos een genoegzaamen voorraad van Graanen, voorhanden was; verder gaf men den Gouverneur in bedenking, of het niet dienstig waare, den Staaten, of den Raad van Staaten voor te houden, eenigen voorraad voor de Bezetting, optedoen (*h*). De Prys van het Koorn, die daaglyks toenam, waardoor veele geringe Bakkers in deeze Stad hunne Bakkeryen niet

1740.

Duurte der Graanen.

De Regeering doed eenen Voorraad van Graanen op.

En geeft den Gouverneur in bedenken zulks mede voor de Bezetting te doen.

(*f*) Aantekening op het Komtoir des Kapittels van Oirschot.

(*g*) Notulen *van den* 11. *Octōber* 1740.

(*h*) Notulen *van den* 14. *October* 1740.

XVIII. Boek. 1740. niet aan den gang konden houden, deed de Regeering besluiten, nog Vyftig Lasten Rogge in te koopen; Zy gelaste de Dekenen van het Bakkers Gilde, eenen Lyst der onvermogende Bakkers op te geeven, om een ieder van hun, uit Stads voorraad, één zak Rog, tegen den bepaalden prys uit te ryken, welken betaald zynde, van eenen anderen zoude gevolgd werden (*i*). Immiddels gaaven de Regenten van het Armhuis te kennen, dat de uitdeelingen aan den Armen, zo menigvuldig geweest waren, dat zy, om die gaande te houden, genoodzaakt waren, drie duizend guldens, ten laste van dat Godshuis te moeten opneemen, waaromtrent zy, de goedkeuring der Regeering verzogten, die hun verleend werd (*k*).

Moetwil van het Gemeen. Niet alleen de Graanen, maar ook alle de Eetwaaren steegen ter deezer tyd in Prys, waar door het Gemeen te zamen rotte, en kwam zo my berigt is, eerst op het Hinthamer eind by een, alwaar een Jong Vrouwspersoon, door het slaan op een Koekepan het zelve meerder aanzette; men dreigde zelfs eenigen overlast aan de Bakkers, en Grutters Huizingen te doen, waarby het thans bleef: Doch een, of twee dagen daarna, vielen eenige Mans, en Vrouwspersoonen, door eenige jongens gevolgd, op de Buiten Lieden, die eenige Eetwaaren ter Markt bragten aan welken zy daar van, beroofden. Voor het Stadhuis stond een Kar met Brandhout gelaaden, welken zy voor hadden te plunderen, doch de Schepenen, toen op het Stadhuis vergaderd, zulks ziende, begaven zig allen naar den Markt, en brag-

(*i*) NOTULEN *van den* 26. *October* 1740.
(*k*) NOTULEN *van den* 9. *November* 1740.

bragten te weeg, dat het Gemeen ſpoedig verſtrooid werd. Terſtond deed men afkondigen; dat een ieder zig zoude wagten, aan de Buiten Lieden, die hunne Waaren ter Markt bragten, eenigen overlaſt te doen: Die zig hier aan ſchuldig maakte, zoude met Openbaare Geeſſeling, geſtraft werden: ook beloofde men Vyftig Guldens, aan die, welke eenige Moedwilligen aanbragt (*l*). XVIII. Boek. 1740.

De hoop op winſt deed veele Voorkoopers alle Eetwaaren, die ter Markt gebragt werden, terſtond opkoopen: zelf ging men de Opgezetenen buiten de Poorten te gemoed, alwaar genoegzaam alles opkogt werd, waardoor de duurte vermeerderde; Om deeze wanorde voortekomen, beſloten Schepenen; dat de Voorkoopers geene Eetwaaren by het inkomen der Poorten, op de Straaten, Markt, noch aan de Huizen, zouden mogen koopen, of laaten koopen, voor dat de klok des morgens, elf uuren geſlagen was, op de verbeurte van Twaalf Guldens, indien zy de Buiten Lieden te gemoed gingen, en van zes, indien zy voor elf uuren iet kogten (*m*). Doch de Buiten Lieden, die zig met de Voorkoopers verſtonden, kwamen niet voor elf uuren ter Markt; Schepenen deeden derhalven, eenigen tyd hierna, afkondigen; dat de Buiten Lieden, die ter Markt wilden komen, niet buiten de Stad, tot na elf uuren, zouden mogen blyven, maar hunne goederen terſtond ter Markt brengen, op de verbeurte dier Waaren, en eene boete van zes guldens. De

Orde, dat de Voorkoopers niet voor elf uuren mogen koopen.

(*l*) NOTULEN van Schepenen *van den* 26. *October* 1740.

(*m*) NOTULEN van Schepenen *van den* 27. *October* 1740.

XVIII. Boek. 1740. De Burgers, die hunne Huizen leenden, om de Eetwaaren der Buiten Lieden te bergen, tot dat de klok elf uuren geslagen was, zouden twaalf guldens verbeuren: Den Schippers Knegten, die veele Eetwaaren opkogten, om naar Holland te vervoeren, werd op dezelve Boete geboden, geene meerdere Eetwaaren, dan zy voor haar onderhoud nodig hadden, te koopen; ontdekte men meerder in de Schepen, zouden de Schippers, daar voor, aansprecklyk zyn (*n*).

Onderhandeling over het maaken van een Tugthuis alhier. Het Voorstel, om een Tugthuis hier ter Stede te maaken in den Jaare 1733. vrugtloos afgelopen, werd thans weder levendig: Die der Meyerye, hadden zig deswegens by de Algemeene Staaten, of by den Raad van Staaten vervoegd, van daar werd Hun Verzoek, nevens de berigten des Hoogschouts, en der Kwartierschouten, wier gevoelen bevorens daar over ingenomen waren, in handen der Regeering alhier, gesteld. Deeze magtigde tot onderzoek van alles, eenigen van haare Leden (*o*). Op hun verslag schreef de

Vertoog der Regeering daaromtrent. Regeering den Raad van Staaten, dat de Stad op zig zelf, weinig belang by het Tugthuis had, dewyl het voornaamlyk zoude dienen, om de Meyerye, van de Landlopers te zuiveren In het jaar 1733. had zy met drie Kwartieren der Meyerye, daarover gehandeld, doch men was tot geen besluit gekomen. Het toenmaalig ontwerp verschilde veel, van de thans beraamde schikkingen, het geen zy van stuk tot stuk aantoonde; *Zy* verklaarde, om alle de redenen, in haar vertoog ver-

(*n*) Notulen van Schepenen *van den 9. November* 1740.
(*o*) Notulen *van den* 16. *Februari* 1740.

vervat, van het oprigten eenes Tugthuis afte-zien, en dit aan die der Meyerye over te laaten (*p*). Hier op bleef het Tugthuis agter. In de jaaren 1751. en 1752. werd de zaak wederom levendig. XVIII. Boek. 1740.

Thans schreef de Regeering van Breda, aan de Wethouderschap van 's Hertogenbosch, dat zig nu de mooglykheid opdeed, om den Brabantschen Landtol, by Uitkoop, te vernietigen: ten dien einde sloeg zy eene Zamenkomst binnen haare Stad voor. De Regeering alhier magtigde daar toe Eenigen uit den haare, doch gaf in bedenking, om die Zamenkomst, te Tilburg te houden (*q*); Waar in de Wethouderschap van Breda bewilligde; Men kwam dan in de maand Augustus deezes jaars, aldaar, byeen (*r*). Hier werd besloten; den Raad van Staaten te verzoeken, de Verpagting van den Tol, voor Een Jaar te doen, om gedurende dien tyd, de wyze der Afschaffing, en de Schadeloosstelling voor den Lande, te beraamen. De Regeering deezer Stad deed zig dit welgevallen (*s*), en zond Twee haarer Leden, om de nadere Byeenkomsten, by te woonen (*t*). Aldaar besloot men, door agt Leden dier Vergadering op te maaken, hoeveel ieder Plaats in Brabant, tot Uitkoop van dien Tol, aan 's Lands Domeinen, betaalen zoude (*u*). Het is

Vergeefsche pogingen om den Land Tol afte-schaffen.

Byeenkomst daarover te Tilburg gehouden en verslag daar van.

De zaak blyft steken.

(*p*) Berigt der Regeering *van den* 6. *Maart* 1740. In de Notulen *van den* 4. *Maart* 1740.

(*q*) Notulen *van den* 23. *Juli* 1740.

(*r*) Notulen *van den* 3. *Augustus* 1740.

(*s*) Notulen *van den* 20. *Augustus* 1740.

(*t*) Notulen *van den* 28. *Augustus* 1740.

(*u*) Notulen *van den* 26. *October* 1740.

XVIII. Boek. 1740.

is aanmerklyk, dat ik van het vervolg deezer zaak, niets aangetekend vinde, hoewel het zeker is, dat die, geenen Voortgang gehad hebbe.

Hoogwater.

Het Water klom in het einde deezes jaars, tot zulken Hoogte, als het nimmer met een Open Rivier gedaan had. In het begin van December ftonden verfcheide Agterftraaten onder Water; Waar na het weder zakte. Doch eenige dagen voor Kermis groeide het dermaaten, dat veele Straaten overftroomd werden (v). Niets bleef binnen de Stad boven Water, dan de Markt, de Hooge Steenweg, de Karre Straat, en een gedeelte der Hinthamer, en Kerkftraaten. Schepenen deeden op den vierentwinftigften December, alle de Leden der Regeering, die by der hand waren, vergaderen, en verzogten hun te helpen raadplegen, over zulke zaaken, die geenen uitftel konden lyden. Men ontbood de Blokmeefteren, dien men beval, de Armen uit de huizen, die onder Water ftonden te redden, en zo veel zy konden, in de onbewoonde Huizen, en in de kamers der Schutteryen te bergen, met magt, om daar toe, alle de Schuiten te preffen: ook werd hun toegeftaan, eene buiten gewoone Infameling van Liefde gaaven, en eene Uitdeeling van Brood te doen, waartoe hun het Koorn van Stadswege, verftrekt zoude worden. De Zieken in het Gafthuis, ten getale van honderd en vier, die gevaar liepen, in hunne Bedden te verdrinken, deed men met Schuiten afhaalen, en in de Walfche Kerk, en in de ledige Huizen bergen. De Krankzinnigen werden op de Gevan-

Zorg voor de Arme Inwoners.

En voor de Zieken in het Gafthuis.

(v) Europische Mercurius over het jaar 1740. *Deel* II. *Bladz.* 314.

vangen Poort gebragt. Stads Rentmeester der Politie werd gelast, het Koorn uit Stads Voorraad, tegen twee en twintig guldens het Mudde, de Bakkers te leveren. In verscheide Huizen op de Markt, en in de Karre Straat, alwaar Ovens stonden, deed men voor Stads Rekening, Brood bakken, en op het Stadhuis brengen, om zig in nood, daarvan te bedienen (*w*). De Dragonders der Bezetting waren genoodzaakt, met hunne Paarden op de Wallen te vlugten (*x*). Vermits alle de Kerken, behalven de Walsche, die met Zieken bezet was, onder Water stonden, deeden Schepenen, den Predikanten aanzeggen, dat op Kermis geen Godsdienst geschiede zoude. Op de Markt stond een Tent van een MARIONETTE SPELER, welken men voor de Vleeshouweren, ter berging van hun Vee, deed inruimen (*y*).

XVIII. Boek. 1740.

De Godsdienst kan op de Kermis niet verrigt worden.

Vrees voor gebrek aan Brood.

De ongemeene stilte, waardoor de Molens geene Graanen konden breeken, veroorzaakte, dat men bevreest werd, gebrek aan Meel binnen de Stad te zullen krygen. Zulks werd niet weinig vermeerderd, toen men verstond, dat in 's Lands voorraadhuizen geene Handmolens waren. Twee Bakkers hadden egter gelukkig, een Last gemaalen Rog in voorraad, dien zy tegen eene gelyke maat van Koorn aanboden; Het welk by Schepenen aangenoomen werd (*z*).

Eeni-

(*w*) NOTULEN van Schepenen *van den* 24. *December* 1740. *des voor den middaags.*

(*x*) EUROPISCHE MERCURIUS van den Jaare 1740. *Deel* II. *Bladz.* 315.

(*y*) NOTULEN van Schepenen *van den* 24. *December* 1740. *des na den middaags.*

(*z*) NOTULEN van Schepenen *van den* 25. *December* 1740. *des voor den middaags.*

XVIII. Boek. 1740.

Voorzorg dat de Ingezetenen Brand bekomen.

Eenige Ingezeeten, wier Huizen onder Water ſtonden, en thans op hunne Bovenkamers woonden, waren van Brand, onvoorzien. Schepenen beſlooten, dat vier Karren met Turf, uit Stads Voorraadhuis, door de Straaten zouden ryden, om een ieder, die zulks verzogt, tegen twaalf ſtuivers en vier penningen, den zak te leveren (*a*).

Voorzorg omtrent het Grutte Meel.

Den volgenden dag werden de Dekenen van het Grutters Gild ontbooden, om te verneemen, of 'er eene genoegzaamen voorraad van Boekweid, tot het maalen van Grutten Meel, voorhanden ware: Deeze verklaarden, dat 'er Boekweid genoeg in de Stad was: Doch dewyl Agt, van de Tien Grutmolens onder Water ſtonden, oordeelden zy, dat de voorraad van Grutten Meel gering zoude zyn. Op dit berigt deeden Schepenen de Twee Grutters, wier Molens nog boven Water ſtonden, aanzeggen, onophoudelyk met het maaken van Grutten Meel voort te gaan; Ingeval de nood het vereiſchte, zoude hun, Boekweid van Stads wege, geleverd worden (*b*).

Het Water begint te vallen.

Volgens eene nauwkeurig Waarneeming, was het Water den vierentwintigſten December des avonds om elf uuren ten hoogſten pyl gerezen: Na dien tyd begon het ſchielyk te vallen; Men begreep egter, dat deeze Val niet natuurlyk, maar door een Dykbreuk veroorzaakt moeſt zyn. Korten tyd hierna bekwam men de tyding, dat de Dyk in het Land van Heusden, omtrent Hedikhuizen bezwee-

(*a*) NOTULEN van Schepenen *van den* 25. *December* 1740. *des na de middaags.*

(*b*) NOTULEN van Schepenen *van den* 26. *December* 1740. *des voor den middaags.*

zweeken was. Deeze vloed was by het hoogste Water, omtrent twaalf duimen laager, dan in den jaare 1658. Egter besloten Schepenen van dit Hoog Water, by de overige Pylsteenen, agter het Stadhuis, aantekening te doen houden (*c*); Te meer, vermits deeze Watervloed veel merkwaardiger, dan die, die des jaars 1658. was, om dat zy, met een open Rivier was voorgevallen, daar die van 1658. door Ysstopping werd veroorzaakt (*d*). Alle de besluiten van Schepenen, ter deezer gelegenheid gemaakt, werden naderhand door de Regeering goedgekeurd (*e*).

XVIII. Boek. 1740.

Merkwaardigheid van deezen Vloed.

Groot was de elende in de Dorpen, rondsom deeze Stad: Langs de Maaz, was Empel, Kessel, Alem, Maaren, Lit, en Littooien, en boven de Stad, Berlicum, Vugt, Cromvoort, Esch, by na onder. Beneden die Rivier stonden, Orten, Drunen, en Nieuwkuik, geheel onder Water. Veele Beesten, verdronken, verscheide Huizen spoelden weg, en veele Graanen werden verdorven (*f*).

Elende rondsom de Stad.

Zo dra het Water begon te vallen, werden op last der Schepenen, de Kerken, tot het houden van den Godsdienst, gereed gemaakt. Het Koor der Hoofdkerk werd hier toe, by voorraad vervaardigd: De toegangen tot het zelve, werden, om alle

Orde om de Kerken tot den Godsdienst bekwaam te maaken.

(*c*) Notulen van Schepenen *van den* 26. *December* 1740. *des na de middaags*.

(*d*) Europische Mercurius des Jaars 1741. *Deel* II. *Bladz.* 109.

(*e*) Notulen *van den* 3. *Januari* 1741.

(*f*) De Witt Leerrede over Psalm XCIII. *Bladz.* 59. *In de aantekeningen*.

XVIII. Boek. 1740. alle de ongelukken, door het zakken der Steenen veroorzaakt, voortekomen, met Planken belegt. Ook gebood men, des Woensdaags, en Vrydaags, den Godsdienst om Twee, in plaats van ten Vyf uuren, te verrigten (*g*). De Eerwaardige Heer *Kornelius de Witt* deed, in het Koor, der Hoofdkerk, op den dertienden Januari des jaars 1741. over de drie Laaste Vaarsen, van den drie en negentigsten Psalm, eene Leerrede, welken hy naderhand in druk uitgaf. Hierin, werden alle de ongevallen, door het Hooge Water gebeurd, aangehaald (*h*). Het Prediken op het Koor, duurde, tot dat alle de Vloeren der Kerken hersteld waren. De onkosten daarvan, kwamen op twee honderd drie guldens en drie stuivers te staan. De helft daarvan, werd van Stads wege betaald (*i*).

De meeste Bruggen buiten de Stad weggespoeld. Door het Hooge Water, dat de meeste Bruggen, in de Straatwegen, buiten de Stad, had weggespoeld, kon thans geen Koorn ter Markt gebragt werden; Dus gaaven de Grutters de Regeering te kennen; dat hunnen voorraad van Boekweid, binnen korten, vermaalen zoude zyn, als mede dat de Koornkoopers, dien niet, dan tegen zeventien gulden, het Bossche Mud verkopen wilden: Ingeval zy dien daar voor moesten inkoopen; zou de Prys van het Meel verhoogd moeten werden. De Wethouderschap stelde dan, Eeni-

(*g*) NOTULEN van Schepenen *van den* 27. *December* 1740.

(*h*) DE WITT Leerrede over Psalm XCIII. *Bladz.* 65. *in de aantekeningen.*

(*i*) NOTULEN *van den* 23. *Augustus* 1741.

Eenigen haarer Leden, om den Voorraad van al het Graan, binnen de Stad op te schryven, en gaf Vryheid aan Deezen, om indien zy zulks noodig oordeelden, de Grutters, Boekweid, uit Stads Voorraad, te geeven (*k*)).

XVIII. Boek. 1740.

(*k*) NOTULEN *van den* 3. *Januari* 1741.

HISTORIE DER STAD EN MEYERYE VAN 'SHERTOGENBOSCH.

VIERDE DEEL.

NEGENTIENDE BOEK.

Historie der Stad, en Meyerye van 's Hertogenbosch, van het begin des jaars 1741. tot het sluiten der Akensche Vrede in het jaar 1748.

1741. Oorzaak tot het aanleggen van den Straatweg naar Eindhoven.

In het begin des jaars 1741. ondernam de Regeering deezer Stad een zaak van zulken gewigt, en kosten als geene Stad, van gelyken vermogen, als 's Hertogenbosch, op haar eigen koste, ooit gedaan hebbe. Ik ooge op het aanleggen der Straatweg, van deeze Stad, op Eindhoven. Dit werk schoon nog onvolmaakt, heeft geweldige kosten veroorzaakt. De rede, die hier toe aanleiding gaf, was deeze. De Regeering, onderregt, dat de Afgezand des Bisschop, en Prinse van Luik, in den Haag, den Staaten, over het aanleggen van eenen Straatweg, tusschen deeze

ze Stad, en Luik, verscheide voorslagen gedaan had, begreep ligt, dat den Koophandel, en de Doortogt der Goederen, daar door merklyk bevorderd zouden worden, zy had daarom in het voorgaande Jaar, zes uit den haare Gemagtigd, om niet alleen, over het Leggen van deezen Straatweg, maar ook over de Bevordering des Koophandels alhier, te raadplegen; met bevel om van hunne Verrigtingen, verslag te doen (*a*). Dit hield in; dat het den Bisschop, en Staaten van Luik, ernst ware, den Koophandel, die, hunne Ingezeetenen buiten 's Lands dreeven, over deeze Stad, en Breda te brengen, en dien langs den Weg, der Oostenrykse Nederlanden te laaten vaaren. De Regeering van Breda, zoude haar uiterste vermogen doen, om den Straatweg, op haare Stad aanteleggen; dus ordeelden zy, dat om hunnen last te voltrekken, het nodig ware, iemand naar zulke plaatzen, als zy dienstig oordeelden, te zenden. De Regeering stemde, om deeze bezending ten kosten der Stad, te mogen doen (*b*). De Gemagtigden gaven eerlang een Uitreekening over, van de Kosten dier Straatweg, als mede een ontwerp van een Verzoekschrift, tot het vorderen van een Weggeld, dat tot onderhoud van dien, en het betaalen van de Renten der Hoofsommen, die men hier toe zoude moeten opneemen, toerykende zoude zyn. De Regeering bewilligde in alles, en gelastte haare Gemagtigden, dit den Staaten, of den Raad van Staaten, over te geeven (*c*).

XIX. Boek. 1741.

De

(*a*) Notulen *van den* 23. *Juli* 1740.
(*b*) Notulen *van den* 3. *Augustus* 1740.
(*c*) Notulen *van den* 28. *Augustus* 1740.

XIX. Boek. 1741.

De Algemeene Staaten verleenen Octrooi tot het leggen van den Straatweg.

De Staaten, alles hier toe betrekkelyk, wel overwoogen hebbende, verleenden de Regeering de Magt, tot het maaken van eenen Straatweg, van 's Hertogenbosch op Eindhoven, en denzelven Lynregt, door de daartoe bekwaamste Gronden, ter Breette van dertig voeten Rhynlansche Maat, te mogen leggen, als mede, om de Aarde, tot het verhogen van dien Weg nodig, uit de naast by gelegen Landeryen te haalen. De waarde van het een en ander, zoude door de Stad, op den voet zo als dit door Schepenen der plaats, daar de Goederen onder gelegen waren, gewaardeerd zoude zyn, betaald worden. Het Weggeld zoude volgens de Lyst in het OCTROOI vermeld, geheven werden: Het werd den Raad van Staaten overgelaaten, dit naar tyds omstandigheden te vermeerderen, of te verminderen (*d*).

De Regeering laat het Bedde van den Straatweg maaken.

De Regeering besloot hier op, het OCTROOI door den Druk gemeen te maaken (*e*), en het aanbesteeden van den Straatweg, in vier of meer deelen, te doen; zy deed vervolgens den Weg afbaken, en de Boomen, en Houtgewasschen opruimen: Haare Gemagtigden zouden met die van Boxtel, wegens het overneemen van het Straat en Bruggeld aldaar, een verdrag tragten aantegaan, om van tyd tot tyd, naar maate men Penningen nodig had, Vier Tonnen Gouds, onder verband van het Inkomen der Straatweg, en van Stads Middelen, op te neemen, en daar voor Rentebrieven uit te ryken (*f*).

De Regeering der Oostenrryksche Nederlanden verbied den Uitvoer der Straatsteenen.

Terstond deed de Regeering de Oostenrryksche Ne-

(*d*) NOTULEN *van den* 13. *Februari* 1741.
(*e*) NOTULEN *van den* 13. *Februari* 1741.
(*f*) NOTULEN *van den* 13. *April* 1741.

Nederlanden, die het aanleggen van deezen Straatweg, met geen onverschillig oog aanzag, den Uitvoer der Straatsteenen verbieden: om die rede kon men dien niet verder, den Straatweg dan tot Boxtel aanbesteeden; Dit werd, voor Honderd een en dertig duizend negenennegentig guldens en tien stuivers, De Muuren tusschen de groote Schans, en het Hooge Land, naar de zyde van Vugt, voor Zes duizend, en de Houtebrug, te Boxtel, voor Zeventien honderd negenenveertig guldens, aangenoomen (*g*). Het maaken van den Grond des Straatswegs van Boxtel, tot Eindhoven; Twee Bruggen over de Rivier aldaar, en alle de Steene Bruggen, werden voor Vierendertig duizend vier honderd vyfenveertig guldens (*h*), en de Tolhuizen tusschen de Stad, en Boxtel, voor Twaalf duizend zeven honderd dertig guldens, aanbesteed (*i*).

XIX. Boek. 1741.

Om alle nadenkingen tegen te gaan, vond de Regeering goed, dat alle de Leden zig zouden moeten zuiveren, dat zy in het aanneemen deezer Straatweg geen deel hadden, of daarin neemen zouden (*k*). Deeze Eed werd door allen, die in de eerstvolgende Vergadering tegenwoordig waren, afgelegt. De Naamen der afweezenen werden aangetekend, op dat zy, in de eerste Vergadering, tegenwoordig zynde, dien Eed, mede afleggen zouden (*l*). Het bestraaten van dien Weg, werd

Alle de Leden der Regeering leggen den Eed af, geen deel in de aanneming te hebben.

(*g*) NOTULEN *van den* 2. *Juni* 1741.
(*h*) NOTULEN *van den* 29. *Juli* 1741.
(*i*) NOTULEN *van den* 3. *April en* 16. *Juni* 1742. *en van den* 12. *Februari* 1743.
(*k*) NOTULEN *van den* 31. *Mei* 1741.
(*l*) NOTULEN *van den* 2. *Juni* 1741.

XIX. Boek. 1741.

werd in het volgende jaar begonnen. De eerste Steenen werden gelegt door *Antoni Martini*, thans Pensionaris der Stad, Zoon van wylen *Mr. Hendrik Bernard Martini*, toen ter tyd voorzittend Schepen van 's Hertogenbosch.

De Boschdyk opgemaakt.

De Boschdyk, die ten Westen der Rivier de Dieze, buiten den Boom ligt, was altyd door het Gemeene Land, als tot de Vestingwerken behoorende, tot den jaare 1737. toe, of daar omtrent, onderhouden. Na dien tyd, werd die Dyk geheel verlaaten, en voor de Trekpaarden der Schepen, geheel onbruikbaar. Den Hoofd Ingelanden van den Polder in het Bossche Veld, voor welken de Boschdyk, tot eene waterkeering diende, waren wel genegen, dien Dyk, in staat te brengen, en te houden, doch vermeenden, dat de Schippers, als merklyk daarby bevoordeeld, hier in, mede iet moesten draagen. Men kwam dan overeen; dat de Polder, dien Dyk tot de hoogte der Steene Beeren, die in de Stads Graften waren, en ter breette van dertig voeten op den kruin, zoude doen maaken, mits het Schippers Gild, daar toe jaarlyks, aan den Polder, honderd guldens zoude geeven (*m*).

Eeuwfeest der Klasse van 's Hertogenbosch.

Thans was het een Eeuw geleden, dat de Klassis van 's Hertogenbosch opgerigt, en voor de eerste maal vergaderd was. De Leden van het zelve besloten, het Eeuwfeest daar van, op den tweeden van Augustus te vieren; Zy stelden dit besluit den Schepenen voor, en verzogten, dat de Woensdaagsche Avondbeurt, die ten bestemden dage inviel, in eene Morgenbeurt veranderd, en dat aan de

(*m*) Notulen *van den* 11. *Januari* 1741.

de Leden der Klasse, eene Zitplaats in de Kerk, toegestaan mogt werden: Dat wyders Schepenen nevens den Pensionaris, en Griffier, die Leerrede geliefden by te woonen, en de Klasse des Middaags, met hunne tegenwoordigheid, op de Klasfikaale Maaltyd, vereëeren, het welk door Schepenen toegestaan, en aangenomen werd (*n*). *Kornelius de Witt* Predikant deezer Stad, deed in de Hoofdkerk, eene Leerrede over Psalm XXXVIII. vs. 8. waarin hy alles, het geene, wegens de Hervorming, zo binnen de Stad, als in de Meyerye voorgevallen was, en wat tot de Opregting der Klasse betrekking had, verhaalde. Des Middaags gaf de Klasse in den Ouden Schuts Boomgaard, een deftige Maaltyd. Alle de Gasten, werden met de Gedrukte Redenvoering, op dien morgen uitgesproken, nevens eene Zilveren Penning, op deeze Gebeurtenis geslagen, beschonken.

XIX. Boek. 1741.

1742. Instorting der Steene Brug by de Oude Dieze.

In de maand Februari des volgenden jaars, des avonds om zes uuren, storte de Steene Brug aan het einde der Straat, de Oude Dieze genaamd, zonder dat 'er eenig ongeluk door geschiede, onverwagt in. In den beginne wist men hier van geene rede te geven, doch by het opruimen van de Puin, en het liggen van de Grondslagen der Nieuwe Brug, bevond men, dat de Wellen, in den grond aldaar gevonden, de oorzaak deezer Instorting waren. Die Brug werd in den volgenden Zomer hersteld (*o*).

De Regeering tragt het onderhoud van 's Lands Bruggen over te neemen.

De Stad had zederd het aanleggen van den Straat-

(*n*) Notulen van Schepenen van den 13. April 1741.
(*o*) Notulen van den 19. Mei 1742.

XIX. Boek. 1742.

Straatweg op Eindhoven, meer belang dan voorheen dat die Weg bruikbaar gehouden werd, en vermits zulks, door de Herstellings aan 's Lands Bruggen, waar over de Regeering geen gezag had, dikwils belet kon worden, verzogt zy den Gemagtigden tot den Straatweg, te onderzoeken om 's Lands Bruggen voor een jaarlykse Som over te neemen (*p*). Naderhand besloot men met den Raad van Staaten, daarover, te handelen: Ten dien einde werd de Voorzittenden Schepen, en de Pensionaris naar den Haage gezonden (*q*). Eenigen tyd hierna, werd dit Verzoek, aan de Afgezondenen des Raads, die zig thans binnen deeze Stad bevonden, gedaan, als mede, dat het Verzoek, door de Afgezondenen, in den Haage te doen, door hen bevorderd mogt werden (*r*). De Raad die in het Verzoek der Regeering bewilligde (*s*), gelaste den Directeur der Vestingwerken, eene Begrooting daarop te maaken, en de Regeering magtigde Eenigen, om met hem daarover te spreeken (*t*). Of men zig in die Byeenkomst over de zaak niet verdragen kon, is my onbekend. Vast gaat het, dat 'er niets meer van aangetekend, en ook niets van geworden is.

Het Bedde van den Straatweg van Boxtel tot aan de Barriere te Best bestraat.

De Straatweg in het voorleden Jaar begonnen, was thans tot Boxtel voltooid. De Regeering had boven dien, het maken van den Grond tot Eindhoven toe, aanbesteed, waar van de Kosten, met het Inkoopen der Landeryen, daar toe nodig, op ruim

(*p*) Notulen *van den* 31. *Augustus* 1742.
(*q*) Notulen *van den* 7. *September* 1742.
(*r*) Notulen *van den* 14. *September* 1742.
(*s*) Notulen *van den* 9. *November* 1742
(*t*) Notulen *van den* 19. *Februari* 1743.

ruim veertig duizend guldens kwamen te ſtaan: Hier van moeſten de Renten betaald worden; en vermits die gedaane koſten geen het minſte voordeel aanbragten, beſloot de Regeering, by voorraad, de helft van dien Weg, tot het Gehugt Beſt, onder Oirſchot gelegen, te doen Beſtraaten, en daarop Twee Tolhuizen te ſtellen (*u*). De koſten daarvan, kwamen op honderd agtentwintig duizend negen honderd zevenendertig guldens en tien ſtuivers, te ſtaan (*v*). De Twee Tolhuizen op dien Weg, werden voor negenduizend vierhonderd vyftig guldens, aangenomen (*w*). XIX. Boek. 1742.

Oorſprong van het Timmeren der Barakken hier ter Stede.

Hier voor heb ik meermaalen de klagten der Regeering, over den Laſt der Servitie gelden, opgegeeven, en aangetoond, wat moeite zy, van tyd tot tyd, heeft aangewend, om de Burgery, die dezelven eigenlyk niet ſchuldig was, daar van te bevreiden; Doch dit alles had tot nog toe, geen gewenſcht gevolg gehad: Derhalven werd Zy genoodzaakt, om de Burgery, dien Laſt, draaglyk te maaken, te verzoeken, dat binnen deeze Stad, tot Huisveſting der Bezetting, eenige Barakken gemaakt mogten werden. De Raad van Staaten benoemde dan in dit Jaar den Directeur der Veſtingwerken, om met den Gouverneur, en de Regeering, naar bekwaame Plaatzen, alwaar, Barakken met Stallingen, die ruim genoeg waren, om de toenmaalige Bezetting te huisveſten, gemaakt konden werden, om te zien: Hy moeſt 1743.

(*u*) Notulen *van den* 31. *October* 1742.
(*v*) Notulen *van den* 18. *December* 1742.
(*w*) Notulen *van den* 23. *Mei* 1743. *en* 1. *December* 1744.

XIX. Boek. 1743. moest mede met overlegging als voor, eene Begrooting van dit werk opgeeven. De Regeering gelaste Eenigen uit den haare, om met den Directeur daarover te handelen, en van hun wedervaaren, en gevoelen, verslag te doen (*x*). Dit werk werd dan door den Gouverneur, en Directeur met genoegen der Regeering ondernomen (*y*), waarvan de Gouverneur den Raad van Staaten kennis gaf. Dees schreef de Regeering aan, dat zy thans, op het uitvinden van Geld Middelen daar toe, moest bedagt zyn, en alzo dit haast vereischte, zoude zy, Eenigen naar den Haage zenden, om den Raad haar gevoelen, en het voor en tegen, daar omtrent, optegeeven (*z*).

De Regeering geeft op, den voet, waarop zy daarover wil handelen. Terstond werden eenige Leden der Regeering naar den Haage gezonden, om met den Raad, op deeze voorwaarden te handelen; „ dat de Servitie gelden door den Lande tot den jaare 1648, „ te rug gegeven waren, wanneer men die, op „ den Staat van Oorlog, ten laste van Holland „ had gebragt. De Burgery, had die egter voldaan, en de Teruggeving was agter gebleven: „ De verschotten daar van beliepen, in het jaar „ 1669. Tweemaal Honderd zeventig duizend „ guldens, en waren in het jaar 1713. tot Tien „ Tonnen schats, aangegroeid. De deugdlykheid daarvan, bleek uit het goedvinden der „ Algemeene Staaten van den 13. Augustus 1698. „ waarby de Staaten van Holland, door dezelven verzogt werden; de Servitie gelden van „ 's Her-

(*x*) Notulen *van den* 23. *Maart* 1743.
(*y*) Notulen *van den* 30. *Maart* 1743.
(*z*) Resolutie van den Raad van Staaten *van den* 12. *April* 1743.

„ 's Hertogenbosch, door een daad werklyke Betaaling te doen zuiveren. Het zoude derhalven de Burgery hard vallen, thans met de belasting, om daar uit, de Betaaling der Barakken te vinden, bezwaard te worden. Ingeval de Staaten van Holland, dit alles geliefden uit te voeren, of daar toe, de noodige penningen te betaalen, de Regeering was genegen, wegens dien merklyken Agterstal, eene Overeenkomst te sluiten (*a*)." XIX. Boek. 1743.

De Raad van Staaten, die in dit alles geen genoegen nam, antwoorde op het Vertoog, der Gemagtigden. „ Dat de tyd om iet van Holland te bekomen, thans ongunstig was. Het was derhalven best te overleggen, op wat wyze men de Burgery gevoeglykts, van den Overlast der Servitie gelden, ontheffen zoude. Hy had een overleg gemaakt, om voor agtien honderd mannen, Barakken te Timmeren, waartoe, Honderd Twintig duizend guldens nodig was. De Renten, en Onkosten daarvan, zouden uit eene Halve Verponding gevonden kunnen worden." Het welk geen ingang vind.

De Regeering belaste haare Gemagtigden, op de voorige Redenen aan te houden, en daar by te voegen, „ dat de Burgery, by het Timmeren der Barakken wel voordeel genieten zoude, doch zo groot niet, als men wel dagt, om dat veele Ingezetenen, die Kleine Huisjes tot berging der Soldaaten bekwaam, bezaten, daar door, van hunne Kostwinning ontzet werden. Dit was van meerder nadruk, om dat de Belasting der Barakken, op de Huizen gelegt „ zoude Nadere voorslag der Regeering.

(*a*) Notulen *van den* 18. *April* 1743.

XIX. Boek. 1743. „ zoude worden. Veele kleine Huizen zouden „ daarom verlaten worden. Ingeval de Raad, „ op het Timmeren der Barakken aanhield, meen- „ de zy, dat zulks ten koften der Vereenigde Ne- „ derlanden, die eigenlyk de Schuldenaaren der „ Servitie gelden waren, geschieden moest. Het „ kon de Stad tot geen nadeel strekken, dat het „ Gewest, op wien de Betaaling der Servitie gel- „ den gebragt waren, die niet betaalde. De zaak „ bleef geheel buiten het bestek der Stad. In- „ geval de Vereende Gewesten, over die betaa- „ ling oneens waaren, was het gevoeglyker, dit „ door eenen nieuwen Eisch, over alle de Ver- „ eende Gewesten te vinden, dan de Ingezete- „ nen der Stad, onder dien Last, te doen zug- „ ten: En alzo men om dit werk ten einde te „ brengen, tyd nodig had, en de Raad, op het „ Timmeren der Barakken aanhield, zouden Stadts „ Gemagtigden te kennen geeven, dat de Regee- „ ring vertrouwde, dat gelyk de Burgery, tot „ dus verre, de Servitie gelden, onder PROTE- „ STATIE verschoten; Zy, onder bewaaring van „ haar Goed Regt, by wege van verder verschot, „ tot het Timmeren van Barakken, voor Agtien „ honderd Mannen, boven het geene de Bezet- „ ting, tot onderhoud nodig had, insgelyks toe- „ stemmen zoude, doch men konde hier toe, „ eene minder drukkende Last, dan een Halve „ verponding, invoeren. De Gemagtigden zou- „ den derhalven verzoeken, dat de Penningen, „ tot het Timmeren der Barakken nodig, door „ den Raad van Staaten verschoten, en het on- „ derhoud, van 's Lands wege, verzorgt zoude „ werden. Als het werk dus geschikt ware, zou-

„ den

„ den de Gemagtigden verder aandringen, dat de „ Ingezetenen van alle Laſten ontheven werden, „ en dat de Raad, den Algemeenen Staaten, de „ ongehoudenheid der Burgery, geliefde te ver„ toonen, op dat de Ingezetenen alhier, nevens „ die der verdere Generaliteits Steden, 's Lands „ Laſten zouden kunnen draagen (*b*)." Dit alles vond geenen ingang (*c*). Na veele voorſlagen; en antwoorden des Raads van Staaten kwam men eindlyk overeen; dat de Regeering, tot betaaling van de Renten, der opteneeme penningen, tot het bouwen der Barakken nodig, en het onderhoud van dien, zes duizend guldens jaarlyks verſtrekken zoude: Deeze zouden uit eene Omſlag, op de Huishuuren, en eene; op de Amptenaaren, Kooplieden, en Nering doende Lieden, die van de Bezetting voordeel genooten, gevonden worden. Ter Afloſſing der opgenoome Penningen, zoude 't Eentwintigſte van 's Lands Gemeene Middelen geheven worden. De Regeering zoude Barakken, voor Agtien honderd Mannen timmeren: Ingeval de Bezetting ſterker, dan Agtien honderd Mannen was, zoude aan de overigen, het gewoone Servitie geld, betaald worden. Eindelyk werd de Regeering Gemagtigd, om Honderd vyftig duizend guldens, daartoe, opteneemen, en eene Jaarlykſche Zetting op de Huishuuren, ten laſten der Bewooners, en de Amptenaaren, en Lieden, die op Kamers woonden, te doen. Tot invordering van dien, werd het Regt van Daadlyke Regts uitvoering, met voortrekking van 's Lands ſchulden

XIX. Boek. 1743.

De zaak krygt zyn beſlag.

(*b*) NOTULEN *van den* 28. *April* 1743.
(*c*) NOTULEN *van den* 3. *Mei* 1743.

XIX. Boek. 1743. den verleend. De Regeering zoude van het inkomen van dit alles, geen ander gebruik, dan het betaalen der Renten, de Aflossing der Hoofdsomme, het onderhouden der Gebouwen, en het verdere daarin benodigde, mogen maaken, en daarvan een afzonderlyke Rekening houden (*d*).

Voorzorg der Regeering wegens haar Regt om Penningen te mogen opneemen. De Regeering begreep altewel, dat haare Stads Voorregten gekrenkt waren, vermits de Algemeene Staaten in haar besluit gesteld hadden; dat zy de Regeering Magtigde, het Geld, ter Opbouwing der Barakken nodig, ten lasten der Stad, op te neemen. Zy schreef derhalven de Staaten; dat zy, zo ten tyde der Hertogen, als naderhand, naar luid van Stads Voorregten, zonder bewilliging van iemand, Penningen had opgenomen; Zulk was by de Staaten zelfs, op den vierentwintigsten April 1674. bevestigd, en het bleek byzonder uit het Octrooi, tot het maaken van den Straatweg gegeeven, waarin, van geene Opneeming van Penningen, gerept werd. Zy dan beducht, dat deeze Uitdrukking, ten nadeele haarer Stads Voorregten, in gevolg getrokken zoude kunnen worden, verzogt den Staaten, dat zy zig nader daaromtrent geliefden te verklaaren (*e*). Het gevolg hier van is my niet voorgekomen.

De plaats der Botermarkt veranderd. De Botermarkt was van oude tyden af, op de Groote Markt omtrent de Gevangen Poort gehouden. Zulks belemmerde den doorgang daar ter plaatze geweldig, zelfs werd de Handel, door het ryden van Karren, met Graanen en andere zaa-

(*d*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 27. *November* 1743.

(*e*) Brief door de Regeering aan de Staaten Generaal geschreeven. In de Notulen *van den* 9. *December* 1743.

zaaken, die ter Markt gebragt werden, gestoord. Men oordeelde het daarom noodig, eene andere Plaats, tot het houden van eene Boter Markt uit te kiezen (*f*). De Gemagtigden tot den Beleide, welken de Regeering zulks verzogt had, deeden verslag; dat men wel een Boterhuis kon Optimmeren, doch de Stad zoude haare Rekening, daarby, niet vinden: zy vermeenden egter, dat de Botermarkt verplaatst moest worden, en gaven daar toe de Plaats, by de zogenaamde Korte Kamer, op. De Regeering die hierin genoegen nam, gelaste die Plaats met Steenen aftebakenen, om de Botermarkt aldaar te houden (*g*).

XIX. Boek. 1743.

In het begin des jaars 1744. kogt de Regeering tot het opregten van Barakken, verscheide Huizen, en Erven, waar van zy door den Raad, kwytslag van den Veertigsten Penning, als zynde deezen, ten dienste des Lands gekogt, verkreeg (*h*). De Bouwstoffen werden mede van 's Lands Impost op de Groove Waaren gesteld, bevryd (*i*). Matrassen, Dekens en andere zaaken in de Barakken nodig, werden insgelyks van de betaling des Brabantschen Land Tol ontheven (*k*). De Barakken werden in deezen Jaare

1744. De Huizen en Erven tot de Barakken nodig in gekogt, en die Gebouwen aanbesteed.

(*f*) NOTULEN *van den* 3. *Maart* 1743.

(*g*) NOTULEN *van den* 30. *Maart* 1743.

(*h*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 13. *Januari* 1744.

(*i*) APPOINTEMENT des Raads van Staaten op de Requeste der Regeering van 's Hertogenbosch *van den* 25. *Februari* 1744. In de NOTULEN *van den* 2. *Maart* 1744.

(*k*) APPOINTEMENT des Raads van Staaten op de Requeste der Regeering van 's Hertogenbosch *van den* 29. *Juni* 1744. In de NOTULEN *van den* 27. *Juli* 1744.

XIX. Boek. 1744. Jaare (*l*), en in het volgende, de Bedsteeden, Tafels, Banken, Aschbakken, Tangen, Schuppen, Linden Strozakken, aanbesteed (*m*).

Staartster. De Staartster, die zig thans vertoonde, en wiens eerste ontdekking, op den negenden December des voorgaanden Jaars geschiede (*n*), werd ook hier ter Stede gezien. Men vond alhier nog veele Lieden, die ongegrond, dit Verschynsel als een voorbode, van naderende Oorlogen, en Rampen, aanmerkten.

Prins Karel van Lothryk en zyne Gemalinne te 's Hertogenbosch verwagt. De Koninginne van Hungarien, en Bohemen had haare zuster *Maria Anna*, en deszelfs Gemaal *Karel Prins van Lothryk*, tot algemeenen Bevelhebber der Oostenrykschе Nederlanden aangesteld. Deeze namen de Reis in het begin van dit jaar, derwaars aan, by welke gelegenheid zy ook door 's Hertogenbosch trekken zouden. *De Baron van Reischach*, buiten gewoon Afgezand dier Koninginne in den Haage, gaf den Algemeenen Staaten eenen Brief zyner Meesteresse over, waarin zulks bekend gemaakt werd; met verzoek, dat de Staaten het Doorlugtig Paar, op den Togt, door derzelver Landen, alle Gemak, en Zekerheid verschaffen wilden. Terstond werd den Amptman der Stad Graave, den Hoog, en Laagschout van 's Hertogenbosch, den Drossard van Breda, en die der Heerlykheid Loon op Zant, gelast, een behoorlyk getal Trekpaarden, ieder in hun bewind, tegen den bestemden tyd in gereedheid te doen stellen, en van plaats, tot plaats,

(*l*) NOTULEN *van den* 2. *Maart* 1744.

(*m*) NOTULEN *van den* 2. *Januari* 1745.

(*n*) EUROPISCHE MERCURIUS van den Jaare 1744. I. *Deel Bladz.* 98. *en* 99.

plaats, de nodige Ruitery ter begelyding, vaardig te houden. Insgelyks werden de Bevelhebbers der Steden, Graave, 's Hertogenbosch, en Breda aangeschreven, hunne Hoogheden allen eer aan te doen, hen buiten de Poorten der Steden, te ontfangen, de Bezettingen in de Wapenen te stellen, en het Geschut te lossen. De Regeeringen dier Plaatzen, waar door zy hunnen weg moesten neemen, zouden alles, wat tot Huisvesting, en Levensmiddelen nodig ware, op eenen redelyken voet moeten schikken (*o*). Aan Schepenen deezer Stad werd de bestelling voor al het nodige opgedragen, en de Regeering besloot, de Aarts Hertogin, en den Prins by hunne komst in de Stad, te begroeten (*p*); de Burgery in de Wapenen te doen komen; en dezelven in Twee Ryen, langs de Straaten, waardoor Hunne Hoogheden den weg neemen zouden, te schaaren (*q*). De Halse Brug, in den Straatweg, door het hoog Water los gespoeld, werd terstond hersteld (*r*). Het Doorlugtig Paar kwam op den twintigsten Maart binnen de Stad Graave, met voornemen om den volgenden dag herwaars te komen, doch vermits het Water rontsom 's Hertogenbosch thans zo hoog was, dat geene Rytuigen de Stad naderen konden, besloten zy, van weg te veranderen. Midlerwyl had de *Prins van Holstein Beek* Gouverneur deezer Stad, alles tot Derzelver ontfangst gereed

XIX. Boek. 1744.

De Regeering besluit die te gaan begroeten.

(*o*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 3. *Maart* 1744.
(*p*) Notulen *van den* 9. *Maart* 1744.
(*q*) Notulen *van den* 16. *Maart* 1744. *des voor den middaags.*
(*r*) Notulen *van den* 19. *Maart* 1744.

XIX. Boek. 1744.

gereed doen maaken (s). De gansche Regeering was, met haare Ministers, op het Stadhuis vergaderd, om haare begroeting aan hunne Hoogheden te doen, zo dra zy de tyding Hunner aankomst zoude bekomen hebben (t). Doch de dag verliep, eer men iet vernam. Hunne Hoogheden vertoefden den geheelen dag binnen Graave, en deeden by den Gouverneur alhier, op eene verpligtende wyze, verschooning verzoeken; zy vertrokken den volgenden dag, over Nistelrode Vechel, en Schyndel, naar Boxtel, en zetten hunne Ryse over Tilburg, naar Breda, voort (u). De Regeering schonk aan de Burgery, die van den middag, tot des avonds ten negen uuren, in de Wapenen geweest was, Twee en dertig Tonnen Bier, om die, in hunne Boomgaarden, uit te drinken (v).

Zy Ryden om het hooge Water door de Meyerye naar Breda.

Brand in het Gouvernement.

By deeze gelegenheid moet ik nog melden, dat des nagts, tusschen den een, en twee en twintigsten Maart, en dus na den dag, dat men de Aarts Hertogin, met haaren Gemaal hier ter Stede gewagt had, eene felle Brand, in het Gouvernement ontstond; De Prins van Holstein, deed zig van zyn Bed helpen, en gaf de nodige bevelen, zo veel hy konde, tot het stuiten van den Brand, die gelukkig, door de Burgery, gebluft werd.

Gevaarlyke Brand op de Markt.

Vry gevaarlyker was de Brand, die des nagts tus-

(s) Europische Mercurius van het Jaar 1744. *Deel* I. *Bladz.* 198. *en* 199.
(t) Notulen *van den* 21. *Maart* 1744.
(u) Europische Mercurius van het Jaar 1744. *Deel* I. *Bladz.* 199.
(v) Notulen *van den* 26. *Maart* 1744.

tusschen den vyfden, en den zesden Mei deezes jaars, in het Huis, daar het *Paradys* uithing, op de Markt, aan den hoek der Minderbroeders Straat, ontstond. Behalven dat Huis, werden 'er nog drie, in koolen gelegt. Op een der Zolders van het eerstgemelde Huis, lagen Steenkoolen, die een verschriklyk vuur verwekten: In het tweede lag veel Zuiker, die mede sterk brande. Hier door stond het geschapen, dat niet tegenstaande allen aangewenden vlyt, meer huizen verteerd zouden werden. Het Huis, aan den anderen hoek der Minderbroeders Straat, werd wonderbaarlyk behouden, vermits het Dak van het zelve, door den Brand, van de overzyde zodanig verhit werd, dat het water, door de Brandspuiten daarop geworpen, kookte. Het werd nogtans merklyk beschadigd. De Gevel van het Huis, de Regenboog, het derde van de Minderbroeders Straat, die zeer zwaar was, storte neder, zonder dat iemand gekwest werd. Het Huis daar het Haasje uithangt, neven de Hal, werd door het nedervallend Vuur der brandende Huizen, aangestoken, doch gelukkig gered. Indien de Brand hier stand gehouden had, zouden denklyk het Vleeschshuis, en alle de Huizen daar tegen aangebouwd, door de Vlammen verteerd zyn, vooral, om dat voor veele van dien, Houten Gevels stonden. Het bleef egter by die Vier Huizen. De brandende Stoffen, die eenige dagen onder de puinhoopen smeulden, werden op bevel der Regéering, tot voorkoming van verdere ongelukken, uit elkander gerukt, en de uitgebrande muuren om ver gehaald: ook deed zy, zo lang de brandstoffen smeulden, de plaats naauwkeurig bewaaren,

XIX. Boek. 1744.

XIX. Boek. 1744. waaren, en afkondigen, dat die eenige Goederen, uit de verbrande Huizen geborgen had, dezelven den Eigenaaren, ingevalle die hun bekend waren, en zo niet, aan Schepenen zouden overgeeven. Die zulks nalieten, zouden naar vereisch van zaaken, volgens het goedvinden van Schepenen gestraft worden (*w*).

Keur tegen het herstellen en vernieuwen van Houte Gevels. De Brandkeur werd by deeze gelegenheid, met een Nieuw Bevel vermeerderd, en daar in werd gesteld, „ Dat niemand, eenige Houte Gevels „ mogt vernieuwen, of herstellen, anders dan met „ steen, op eene boete van vyftig guldens. De „ Timmerlieden of Ververs, die aan de vernieu„ wingen van Houte Gevels de hand leenden, zou„ den ieder vyfentwintig guldens verbeuren (*x*)." Dit Bevel heeft te weeg gebragt, dat zedert dien tyd, veele Houte Gevels binnen deeze Stad weg gebroken, en anderen van steenen gemaakt, in de plaats gesteld zyn.

De Veemarkt verzet. In de Stad was van alle oude tyden een Veemarkt gehouden, die op den dag na St. Lukas, of den agtienden October inviel. *Filip de Goede*, Hertog van Bourgondien, en Brabant, besloot in het jaar 1463. op verzoek der Regeering, die Veemarkt, op St. Severynsdag, dat is op den drieentwintigsten dier maand te stellen, en dezelve zoude tot Allerheiligen avond duuren (*y*). Thans begreep de Regeering, dat het weinig vertier, dat op die Markt geschiede, voornaamlyk ver-

(*w*) Notulen *van den 7. Mei* 1744.

(*x*) Notulen *van den 12. Mei* 1744.

(*y*) Privilegie van Filip van Bourgondien *van den 2. Januari* 1463. In de Archieven *Inventaris* A. No. 170.

XIX. Boek. 1744.

veroorzaakt werd, om dat die, te vroeg voor den Slagtyd, inviel. De Staaten vonden derhalven, op het verzoek der Regeering goed, de Vier eerste Vrydagen in de maand November, tot het houden eener Veemarkt te bepaalen; Zy verleenden mede aan de vreemde Kooplieden, die op die Markten kwamen, den donderdag voor, en den geheelen Zaturdag, na die Markt, Vry geleide (*z*).

De Jaarmarkt van Hintham weder binnen de Stad bragt.

Behalven deeze, had de Stad nog eene Jaarmarkt, die op St. Jansdag, zynde den vierentwintigsten Juni, gehouden werd (*a*). Wanneer de Stad het Regt daar toe verkregen hebbe, vind ik nergens aangetekend. Vast gaat het, dat die Jaarmarkt van alle oude tyden op het Hinthamer eind, binnen deeze Stad, gehouden, en in laatere tyden te Hintham, buiten de Stad, onder het Vrydom, verplaatst is. De Regeering besloot thans, dezelve weder binnen de Stad te brengen, en wees hiertoe, het St. Jakobs Kerkhof aan, waarop, de Veemarkt mede stond gehouden te werden (*b*). De eerste Jaarmarkt geschiedde op den vierentwintigsten Juni deezes jaars, daar ter plaatze, alwaar de gewoone Prysen, eene Zilveren Roskam, Maanenkam, en Zweep uitgedeeld werden (*c*). De Regeering bevreide mede den Kooplieden, die op de vrye Jaarmarkt aldaar kwamen, van het Plaats Geld, en eenige andere Lasten,

(*z*) Octrooi der Algemeene Staaten *van den* 9. *April* 1745. In de Archieven *Inventaris* C. No. 342.

(*a*) Oudenhoven Beschryving van 's Hertogenbosch *Bladz.* 35. *Edit.* 1670.

(*b*) Notulen *van den* 28. *April* 1744.

(*c*) Notulen *van den* 15. *Juni* 1744.

XIX. Boek. 1744. ten, welken voor het Vee, door hun ter Markt gebragt, betaald moesten werden: ook werd het Linnen, dat op de Jaarmarkt te koop geveild werd, van Stads Impost vry verklaard (*d*).

Inmiddels yverden de Inwoners van Hintham, om de Vrye Markt, tegen St. Jansdag, deezes jaars, aldaar te doen houden. De Regeering hier van niet onbewust, verzogt de Stadhouders, zo van den Hoogschout, als des Kwartiers Schouts van Maasland uit te werken, dat de Inwoners van Rosmalen, en Hintham, geene Jaarmarkten, als daar niet toe geregtigd, houden mogten (*e*). Hier tegen gaven de Regenten van Rosmalen, den Staaten te kennen; dat buiten allen geheugen, in het Gehugt Hintham, jaarlyks, eene Vrye Markt gehouden was; De Giftbrief daarvan, had men niet ontdekt; Thans verzogten zy, dat hun, Vryheid, tot het houden eener Jaarmarkt gegeven werd (*f*). De Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen, in wiens handen dit Verzoek gesteld was, gaf hier van de Regeering een Afschrift, om haar belang daar tegen, overtegeven (*g*). Deeze toonde aan; „ dat de Stad, van alle tyden, Zeven „ Jaarmarkten, en onder deezen, het Geleide „ van St. Jan, had gehad; Dit Geleide begon, voor „ St. Jan Baptist avond, en duurde drie dagen „ daarna: De Markt, van Hintham, kwam op den „ drieëntwintigsten Juni, en viel dus in, geduurende den tyd van dit Geleide: Die van Rosma- „ len

(*d*) NOTULEN *van den* 22. *Juni* 1744.
(*e*) NOTULEN *van den* 22. *Juni* 1744.
(*f*) REQUEST der Regenten van Rosmalen. In de NOTULEN *van den* 25. *Maart* 1745.
(*g*) NOTULEN *van den* 2. *Maart* 1745.

XIX. Boek. 1744.

„ len hadden verzweegen, dat Hintham, gedeelt-
„ lyk onder de Stad behoorde. Op het Laatste
„ gedeelte van dat Gehugt werd de Markt ge-
„ houden: Die Vrye Markt moest gevolglyk, als
„ die der Stad aangemerkt worden. Ten bewy-
„ ze hier van strekte, dat de Kruizen ten teeken
„ van vry Geleide, op dien tyd, ter Puye van
„ het Stadhuis gesteld werden. Het Gemeene
„ Land hefte ook ten dien tyde het Loot, en
„ Geleide binnen de Stad, het welk op alle de
„ Vrye Jaarmarkten geschiede. Dus stond het
„ de Regeering vry, die Markt binnen de Stad,
„ te brengen (*b*)." Het gevolg hier van is my niet voorgekomen. De Markt te Hintham, onder Rosmalen werd by aanhoudenheid, daags voor die der Stad, gehouden.

Verandering omtrent de wyze van het maken der Straaten alhier.

De Straaten deezer Stad, waren tot hier toe, altyd door de Eigenaars der Huizen hersteld, egter zo, dat de Stad de Steenen leverde. De Regeering vond thans goed, de Straaten by Gedeeltens te doen opbreeken, en op een gelyken voet te herstellen, waar toe de Stad als voorheen, de Steenen, en de Geerfden het overige voldoen zouden (*i*). Twee jaaren hierna, besloten de Staaten op het verzoek der Regeering, dat indien over de Meeting der Gedeeltens, of de betaaling der onkosten, verschil ontstond, Schepenen dit, buiten Vorm van Regtsgeding afdoen zouden, zonder zig deswegens op Hooger Regter te beroepen (*k*). Zederd dien tyd, zyn

(*b*) Notulen *van den* 30. *April* 1745.
(*i*) Notulen *van den* 16. *December* 1744.
(*k*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 6. *October* 1746.

XIX. Boek. zyn de meeste Straaten deezer Stad hersteld, en in een beter Orde gebragt.

1744. Des nagts tusschen den elfden, en twaalfden Januari, des volgenden jaars, sloeg de Blixem

1745. Het onweer slaat in den Toren der Hoofd-Kerk. in den Toren der Hoofdkerk alhier; Van het vuur, dat zig in het bovenste gedeelte van den tweeden kantaarn in het Spits hegte, vloogen verscheiden vonken door de Lugt. Door den vlyt van een Leidekker, en eenige Burgers werd de Brand spoedig gebluscht. De schrik was meer, dan de Schade. Den Leidekker werden tien Dukatonnen, en de drie Burgers, die boven anderen in yver uitgemunt hadden, eenig geld, van Stads wegen toegelegt (l).

De Zieken en Gekwetsten van Doornik onder zekere voorwaarden in het Gasthuis alhier genoomen. Uit de Stad, en het Kasteel van Doornik, in dit Jaar aan den Koning van Frankryk overgegeven, werden de Zieken, en Gekwetsten der Staatsche Bezetting, herwaars gezonden. Dit veroorzaakte veele moeielykheden, tusschen den Raad van Staaten, en de Regeering alhier. Deeze stond eindlyk toe, dat die Zieken, en Gekwetsten in het Burger Gasthuis voor agt stuivers daags ieder, ingenomen werden; mits dat dit Huis, met geene anderen belast werd, immers niet tot zulken getal, dat de arme Ingezetenen, en de Zieken der Stads Bezetting, van de bezorging in het Gasthuis versteken zouden blyven. Ten dien einde werd den Regenten gelast, aantekening te houden, hoeveel de Zieken, en Gekwetsten van Doornik, het Gasthuis gekost hadden, en, indien dit meer, dan tegen agt stuivers daags voor ieder

(l) Notulen *van den* 18. *Januari* 1745.

ieder beliep, zoude de Raad, die Penningen het Gasthuis te rug geeven (*m*). XIX. Boek. 1745.

Thans bevond men, dat de Inkomsten der Tolhuyzen op den Nieuwen Straatweg, op ver na de Betaaling der Renten tot het maaken, en onderhouden van dien Weg opgenomen, niet voldoen konden. Des verzogt de Regeering Verhooging van het weggeld, het welk haar, na eenige raadplegingen, toegestaan werd (*n*).

De Regeering verkrygt Verhooging der Barriere Gelden op den Straatweg.

Vermits Stads Kasse alle Penningen, die aan de Inkomsten van den Straatweg te kort kwamen dragen moest, was de Regeering by tyds bedagt, om veele min noodzaaklyke uitgaaven afteschaffen. Van alle oude Tyden, was 'er jaarlyks by het veranderen der Wet, eene Maaltyd gehouden: Deeze werd de Hoogschouts Maaltyd genaamt, om dat die voorheen door Hem, gegeven was. De Geleerde *van Someren*, die over Stads Kostuimen, Uitleggingen geschreeven heeft, doch die nimmer door den Druk, gemeen gemaakt zyn, verhaald, dat die Maaltyd, naderhand, *op den Breeden Rug der Stad* (zo als hy zig uitdrukt.) *geschoven zy*. Deeze Maaltyd werd thans nevens alle verteeringen, die ten lasten der Stad stonden, afgeschaft, en in veele andere zaaken, werd alom de zuinigheid, behertigd (*o*).

Verscheide Onkosten ten lasten der Stad afgeschaft.

1746.

De Raad van Staaten had, in het begin des volgenden Jaars voorgenoomen, de Rivier de Dieze, omtrent de Schans Creveeoeur, toe te dammen,

De Raad van Staaten doed de Dieze toedammen en een Vaart door de Schans Crevecoeur Graaven.

(*m*) Brief der Regeering aan den Raad van Staaten In de Notulen *van den* 14. *Juli* 1745.

(*n*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 25. *Maart* 1747. In de Notulen *van den* 7. *April* 1747.

(*o*) Notulen *van den* 17. *Augustus* 1745.

XIX. Boek. 1746. men, en eene Vaart door die Schans te graaven, waar door alle de Schepen die uit Holland kwamen naar 's Hertogenbosch zouden moeten vaaren. De Regeering, die voor een belemmering in den Koophandel vreesde, vertoonde den Raad den overlast, die haare Ingezetenen hier door te wagten hadden, zy voegde 'er by, dat ruim aan de helft van het Water, den Doortogt, benomen zoude worden, waar door de Vaart by hoog Water, niet alleen moeielyk gemaakt, maar de Stad zelf ondergezet zoude kunnen werden: derhalven verzogt zy den Raad alvorens de aanbesteeding, van het Toedammen geschiede, dit alles te overweegen (*p*). De Raad volharden egter by zyn besluit, doch gelastte den Directeur der Vestingwerken, te berigten, wat voorzorgen men zoude kunnen gebruiken, om allen ongemak aan de Sluizen voor te komen, als mede wat men behoorde te doen, om den Scheepvaart, naar de Stad, gemaklyk te maaken, en of de Stad, eenige Schade, van het Water te dugten had, zo ja, welke voorzorgen, men daar tegen kon gebruiken (*q*). Uit het gevolg blykt, dat de Dam in de Rivier gelegt werd, en de Schepen, door de Schans, tot na het sluiten der Vrede te Aken, gevaren hebben. Het kan niet ontkent worden, dat de Scheepvaart, om meer dan eene rede, merklyk hier door, belemmerd werd.

Verlegenheid om de Zieken, en Gekwetsten uit het Leger, te plaatzen. Het Algemeen Ziekenhuis, voor de Zieken en

(*p*) Request der Regeering aan den Raad van Staaten gepresenteerd in de Notulen *van den* 26. *Februarij* 1746.

(*q*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 28. *February* 1746.

en Gekwetsten uit het Leger, was binnen deeze Stad overgebragt. De Raad van Staaten had daar toe, een groote Huizing, naast de Geertruide Kerk, ingekogt; Dit Huis was mede met ter haast vol. De Aanneemer daar van, gaf dit den Raad te kennen; Hy voegde 'er by, dat men onlangs in den Tuin, eene Loots opgeslagen had, die mede reeds vol lag: de Raad, moest zeker Huis, naast het Ziekenhuis gelegen, waarin duizend Zieken geplaatst konden werden, koopen, of huuren. De Raad tot het een, en ander ongenegen, gelastte den Aanneemer, met kennis van den Gouverneur, of Kommandeur, te verneemen, of niet eenige Zieken, boven de Ruiters Stallingen, of elders gelegt konden werden; Indien zulks niet geschieden kon, zou hy de Regeering verzoeken, dat hem een Stads Gebouw, hier toe bekwaam, aangeweezen werd (r). Dit geschiede: Doch de Regeering antwoordde, dat ingeval, in 's Lands Gebouwen, geene genoegzaame plaats tot berging was; zy, als dan, een Stads Gebouw, aanwyzen zoude, waar na zy reeds had laaten omzien (s). Liever was zy om verscheide redenen van dit alles verschoond, en inmiddels ontlast van de huur der Huisjes, die zy tot berging der Zieken gebruikt had (t). Hier op werd den Kommandeur gelast die zaaken te schikken: of de Zieken, in de Geertruide Kerk te

(r) RESOLUTIE des Raads van Staaten van den 31. Mei 1746.

(s) NOTULEN van den 10. Juni 1746. des voor den middaags.

(t) NOTULEN van den 3. Juli 1746.

XIX. Boek. 1746. te plaatzen (*u*). Eindlyk kwam men overeen, de Geertruide Kerk interuimen, en dezelven van Stoelen, en Banken te ontledigen (*v*). De Regeering dagt nu, van allen verderen aanzoek bevryd te zyn; doch in October deezes jaars, gaf de Aanneemer van Lands Ziekenhuis, op nieuw, berigt; dat Vierhonderd en twintig Zieken, van Maaztricht verwagt werden, voor welker helft, geen Plaats te vinden was. Tot dit Bevel, door den Raad, aan den Aanneemer geschreeven, vermeende de Regeering ongehouden te zyn, te meer, daar zy thans geene Stads Gebouwen missen kon (*w*): Bedugt nogtans, dat de Kommandeur op de overgaaf van het Pesthuis aandringen zoude, berigte zy, by voorraad, den Raad; dat zy, van de verpligting, om Plaats voor de Zieken, die uit het leger gebragt werden, te verschaffen, onkundig ware, ook geene Plaats tot berging der Zieken, wist aantewyzen (*x*). De Raad gelaste hier op den Aanneemer, de noodige plaats te verzorgen: hem zoude voor ieder Zieken, deswegen een stuiver meer, daagslyks goedgedaan werden (*y*).

De Raad Pensionaris van der Heim sterft te 's Hertogenbosch. *Mr. Antoni van der Heim*, Raad Pensionaris van Holland, was zederd eenigen tyd, door overmaat van zwaarwigtige bezigheden, aan eene lastige Kwaal van Hartklopping onderhevig geweest. Hy

(*u*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 5. *Julii* 1746.

(*v*) Notulen *van den* 17. *Juli* 1746.

(*w*) Notulen *van den* 21. *October* 1746.

(*x*) Notulen *van den* 22. *October* 1746.

(*y*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 24. *October* 1746.

Hy had zig op Raad der Geneesheeren, den twaalfden Juli deezes jaars, uit den Haage, op rys naar Spaa begeeven, om aldaar de wateren, ter herstelling zyner gezontheid, te gebruiken. Den volgenden dag, kwam hy in het Leger der Bondgenooten, by ter Heide, daar de *Vorst van Waldek*, hem in het Hoofd Kwartier, ter Maaltyd onthaalde. Den veertienden begaf hy zig naar 's Hertogenbosch, daar hy des nademiddaags aankwam, met voorneemen, den volgenden dag naar Spaa te vertrekken, Doch op den voor de middag, van dien dag, tusschen negen en tien uuren, werd hy, van zyne gewoone Kwaal aangetast, waar aan hy een uur daar na overleed (z). Zyn Lyk werd eenige dagen daarna, met een Jagt van hier, naar den Haage gevoerd.

XIX. Boek. 1746.

Sterke Bezetting hier ter Steede.

Alle de Oostenryksche Nederlanden ter linke zyde der Maaze, waren gedurende drie Veldtogten, door den Koning van Frankryk overheerd. Het Leger der Bondgenooten kon derhalven daar in geene Winterlegeringen houden. De Hertógdommen Limburg, Luxemburg, en het Overkwartier van Gelderland stonden nog onder de Koninginne van Hungaryen, en Bohemen; Luxemburg lag te ver af, en in de anderen waren geene Hoofdvestingen. Het Krygsvolk moest gevolglyk in de Vereenigde Nederlanden, de winterlegering betrekken. De Raad van Staaten schreef om die rede, de Regeeringen van Maastricht, Venlo, Graave, 's Hertogenbosch, Breda, en Bergen op Zoom aan; dat gedurende den aanstaanden Winter, sterke Bezettingen, in die Steeden,

(z) Europische Mercurius des Jaars 1746. *Deel* II. *Bladz.* 72.

XIX. Boek. 1746.

den, tot verzeekering derzelven gelegt zouden werden, zy moesten derhalven terstond de nodige schikkingen, tot het ontfangen van dit Krygsvolk maaken, en zorg draagen, dat de Burgers, by wien de Soldaaten gelegt zoude werden, met Bedden, en het nodige daar toe behoorende, voorzien waren (*a*). Terstond benoemde de Regeering alhier eenige Leden, om na te zien, hoe alles, in voorige tyden binnen deeze Stad by zulk eene gelegenheid geregeld was: ook moesten die Leden, op den Voorraad van Koorn, het welk binnen de Stad gevonden werd, nauwkeurig agt neemen, om by besloten Water, niet in verlegenheid te geraaken (*b*). Op hun verslag werd afgekondigd; dat een ieder der Ingezetenen, zig van Bedden, met derzelver toebehooren voorzien zoude: ook werden de Huizen, tot berging van het Krygsvolk opgetekend, en by den Raad der Staaten verzogt; dat het Getal, der aanstaande Bezetting haar by tyds bekend gemaakt mogt werden: By deeze gelegenheid, herinnerde de Wethouderschap, den Raad, dat de Servitie gelden, die de Burgery betaalde, eigenlyk den Staaten van Holland raakten; Deeze bedroegen weeklyks, voor ieder Ruiter of Soldaat, drie stuivers; En vermits die Bezetting op verna, thans in de Barakken niet konde gehuisvest worden, verzogt men, dat de overige zig met drie stuivers te vrede mogten houden: Werd 'er eenig Vreemd Krygsvolk, dat niet ter betaaling der Vereenigde Nederlanden stond, hier ter Stede in Bezetting gelegd,

(*a*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 25. *October* 1746.

(*b*) Notulen *van den* 31. *October* 1746.

legd; verzogt de Regeering; dat de Burgery ontheven mogt werden, aan dit Volk, geen Servitie geld te geeven: ook stelde zy den Raad voor, of de Rentmeesters der Geestlyke goederen na het voorbeeld des jaars 1740. niet gelast moesten werden; de Graanen, die aan hunne Komtoiren betaald werden, niet te verkoopen, maar die, op te slaan, om dezelven ten dienste der Bezetting, in tyd van nood, te leveren. Ondertusschen was het Huisvesten der aanstaande Bezetting, den Schepenen opgedraagen; en by de Staaten verzogt; dat alle Vrydommen, daar omtrent, ingetrokken mogten werden, ook besloten zy, voor eerst, geen Koorn op te doen, en nog Twee duizend Tonnen Turf, ten behoeven der Stad, in te koopen. Eindlyk werd goed gekeurd; dat de Eigenaars van het Mantelhuis deezer Stad, volgens hunne verpligting, gelast werden; Twee honderd Bedden, ter verhuuring in gereedheid te houden (c). XIX. Boek. 1746.

Twee dagen na dit besluit belaste de Regeering, ieder Regent, naar maate zyner Bedieningen, vermoedelyke Winsten, en Middelen, met eenig Krygsvolk, en deed mede eenige schikkingen, die tot de Huisvesting der Bezetting betrekking hadden, afkondigen (d). Met de Engelschen Troepen had men eenige moeielykheid, vermits zy, zo veel Billetten vorderden, als of hunne Regementen voltallig waren, het welk door Schepenen geweigerd werd. De Kommandeur deezer Stad, die mede in het gevoelen der Schepepenen was, had wel met nadruk, den Bevelhebberen

(c) Notulen van den 1. November 1746.
(d) Notulen van den 3. November 1746.

XIX. Boek. 1746. beren der Engelsche Troepen, de onbillykheid van dit Verzoek voor gehouden (*e*); Doch de Kwartiermeester der Engelschen volharde by zynen eisch, en vorde boven dien, Vuur en Licht, voor die in de Barakken gelegt werden: immers, dat zulks, voor Rekening der Kroon van Engeland by voorraad verstrekt werd. De Regeering om alle moeilykheeden, die hier uit konden ontstaan, voortekomen, zond eenen haarer Leden, nevens den Griffier naar den Haage, daar zy dit, nevens veele andere zaaken, hier toe betreklyk, den Algemeenen Staaten, en den Raad van Staaten, te kennen gaven (*f*). Het besluit van den Raad behelsde; dat de Engelschen, behoorlyke Lysten, van de wezentlyke sterkte hunner manschappen, met eede gesterkt, overgeven zouden (*g*). Hier door geraakte het Huisvesten der vreemde Troepen op eenen vasten voet, welken men, gedurende die onlusten, altyd gevolgd heeft.

De Regeering verzoekt den Staaten van Holland betaaling der agterstallige Servitie gelden.

Dit gaf gelegenheid, dat de Regeering, den Staaten van Holland, en West Friesland, betaaling der agterstallige Servitie gelden verzogt (*h*). In het volgende Jaar magtigde zy den Pensionaris, terwyl deeze zig in den Haage bevond, om by dezelve Staaten, op een voordeelig besluit dien aangaande aantedringen (*i*), waar toe zig echter weinig hoop opdeed, om dat Holland, thans tot handhaving der gemeene zaak, geweldig veel geeven

(*e*) Notulen *van den* 5. *November* 1746.
(*f*) Notulen *van den* 6. *November* 1746.
(*g*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 9. *November* 1746.
(*h*) Notulen *van den* 28. *November* 1746.
(*i*) Notulen *van den* 25. *Februari* 1747.

ven moest (*k*). Sommigen oordeelden, dat 'er mooglyk iet te bekomen zoude zyn, indien de Regeering deezer Stad, zig by die van Breda voegde. Terstond maakte men te zaamen een overleg (*l*), waarvan de uitslag was; den Prinse van Orange te verzoeken, door zyne ondersteuning uit te werken, dat aan die Twee Steden, niet alleen de agterstallen der Servitie gelden, maar ook het geene in het vervolg, op den Staat van Oorlog door Holland geleden werd, betaald zoude werden (*m*). Het verder gevolg hier van, heb ik niet gevonden. Zeker is het dat de Stad 's Hertogenbosch, hier van, tot heden toe, niets bekomen heeft.

XIX. Boek. 1746.

Staat der Bezetting hier ter Stede.

De Bezetting deezer Stad bestond thans, uit zeven *Esquadrons*, elf *Bataljons*, behalven de *Arteleryë*, *Pontgâsten*, en derzelver aanhoorigen (*n*). Het getal der Ruiteren en Soldaaten bedroeg negen duizend zeven honderd (*o*), waar van nogtans alle de Offisieren, by de Burgers op Kamers gehuisvest, niet geteld waaren. Met de van tyd tot tyd aangeworven Manschap rekende men, dat de Bezetting met de Vrouwen, Kinderen, en Zoetelaars, by naar zo sterk, als het getal der Ingezetenen was. Geen huis hoe klein, bleef onbewoond: De Koetsen, waar voor geen plaats was, bleven des nagts op de straaten staan. De Leger en Kruitkarren besloegen een merklyk gedeelte der wal-

(*k*) Notulen *van den 7. April* 1747.
(*l*) Notulen *van den* 13. *November* 1747.
(*m*) Request aan den Heere Prinse van Orange. In de Notulen *van den* 3. *Januari* 1748.
(*n*) Notulen *van den* 20. *November* 1746.
(*o*) Notulen *van den* 28. *November* 1746.

XIX. Boek. 1746. wallen, en het Geschut werd op den Beggynhof geplaatst, De Schepenen, op wiens zorg en vlyd, genoegzaam alles rufte, bleven den meeften tyd, van morgens ten negen, tot des nagts, twaalf uuren op het Stadhuis, by een, Vergaderd, alwaar zy, onder hunne bezigheden het nodige Voedzel gebruikten. Hoe voordeelig zulk eene ſterke Bezetting, den Neering doende Ingezetenen ook ware, was zy egter voor die, welken van hunne Inkomſten leefden, vry laſtig, deezen moeſten niet alleen, veel Huisveſtings geld betaalen, het welk voor ieder man, op omtrent vyftien ſtuivers, weeklyks, te ſtaan kwam, maar ook de Levensmiddelen, die ter deezer tyd ongemeen duur waren, tot een buitengewoonen prys betaalen, en dus van twee zyden, nadeel leeden.

1747. Jaarlykſche Belaſting op de Markt en Veerſchippers gelegt. Hier voor, op het jaar 1745. heb ik verhaald, dat tot onderhoud van den Straatweg jaarlyks veel te kort kwam, en dat de Regeering verhooging van het Weggeld verzogt had: offchoon dit toegeſtaan was, kwam men nog te kort, het welk Stads Kaſſe voldoen moeſt; Het afſchaffen van Stads jaarlykſche Maaltyd en van veele andere zaaken, konden niets helpen, om dat, behalven het geene dat aan den Straatweg, te kort ſchoot, de Stad, de Kaadens der Haven, die ontzonken waren, en de Straatwegen buiten de Vugter, en Hinthamer Poorten, geheel vernieuwen moeſt. Men ſloeg daarom het vernietigen van eenige min noodzaaklyke Ampten, en een jaarlykſche Belasting op de Markt, de Veerſchepen, voor (q). Het eerſte

(q) Notulen van den 21. Januari 1747.

eerste werd om veele bedenklykheden, wederhouden (*p*): Doch de Belasting op de Veerschepen werd vastgesteld, Stads Kas zoude by versterving der toen levende Schippers, twee duizend een honderd vyfenzeventig guldens jaarlyks winnen (*q*). XIX. Boek. 1747.

Van de zwaarigheden die de Regeering te vooren gemaakt had, om de Vaart door de Schans Crevecoeur te brengen, gevoelde men thans de uitwerkingen. Het Water veroorzaakte in de Vaart dier Schans, zo eene sterke schuuring, en drift, dat geen Schip in staat ware daar door, in, of uit te Vaaren. Des stond de Scheepvaart geheel stil. De Regeering, door de Kooplieden om middelen tot herstelling dier zaak aangezogt (*r*), deed door haaren Pensionaris thans in den Haage, haare belangens vertoonen (*s*). Te rug gekomen gaf hy te kennen; dat 'er zig weinig hoop tot herstelling opdeed: Hem was egter verzekerd, dat indien de zaaken zig tot Vrede schikten, de Dam uit de Rivier genomen zoude werden (*t*). De Regeering sloeg hier op den Raad van Staaten voor, de Vaart van Crevecoeur te doen uit Baggeren, mits het gemeene Land de Helft, de Stad, en het Schippers Gild ieder een Vierde daarin, betaalen zouden (*u*). Dit vond ingang: Men schikte dat die Verdieping omtrent Drie duizend guldens

Belemmeringder Vaart door de Schans Crevecoeur.

(*p*) NOTULEN *van den* 4. *Februari* 1747.
(*q*) NOTULEN *van den* 17. *April* 1747.
(*r*) NOTULEN *van den* 30. *Januari en* 13. *Februari* 1747.
(*s*) NOTULEN *van den* 6. *Maart* 1747.
(*t*) NOTULEN *van den* 7. *April* 1747.
(*u*) NOTULEN *van den* 20. *September* 1747.

XIX. Boek. 1747. dens zoude kosten. De Raad beloofde, wanneer dit werk meer dan vyftien honderd guldens kwam te staan, het overige van 's Lands wege, betaald zoude werden (v). De Regeering verzogt verder, dat het onderhoud dier Vaart, in het vervolg onder 's Lands aanbesteede werken mogt gesteld werden (w) het welk toegestaan werd (x).

De Raad van Staaten schryft de Regeering Voorzorgen te gebruiken. Even voor het openen van den Veldtogt berigte de Raad van Staaten de Regeering alhier, „ dat de zaaken van Neerlands Gemeene best, „ zeer haglyk stonden, dus men om zig zeker te „ stellen, geene Voorzorgen genoeg gebruiken kon. „ De Regeering zoude derhalven voor het On„ derhoud der Burgery, en der Bezetting zorg„ dragen, en zig met het nodige Koorn voor„ zien, op dat 'er ten minsten Brood, ingeval „ van eenen vyandlyken aanslag, voor handen „ zoude zyn (y)." De Regeering gelaste nadruklyk de Geheimhouding hier van, aan allen, die in de Vergadering waren (z), en deed terstond Twee Honderd Lasten Rog, ten behoeve der Stad inkoopen (a). De inkoop met de Scheepvragten, kwamen op omtrent Twee en twintig duizend guldens te staan. Het Koorn werd op de Zolders der Barakken gebragt (b).

Zo

(v) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 22. *September* 1747.

(w) Bief der Regeering aan den Raad van Staaten. In de Notulen *van den* 9. *October* 1747.

(x) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 16. *October* 1747.

(y) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 11. *April* 1747.

(z) Notulen *van den* 14. *April* 1747.

(a) Notulen *van den* 14. *April* 1747.

(b) Notulen *van den* 15. *April* 1747.

XIX. Boek. 1747.

Zo dra men hier ter Stede de Verheffing des Prinse van Orange, tot Stadhouder der Vereenigde Gewesten verstond, was de Vreugde ongemeen. De Regeering gaf terstond last, om de Prinsen Vlaggen, van de Torens der Hoofd Kerk, en het Stadhuis te laaten waajen (c). By het optrekken der Vlaggen loste men vier stukjes Geschut, die voor het Stadhuis gesteld waren, het welk door het Grofgeschut langs de Wallen, beantwoord werd. Ter zelver tyd, luide men met alle de Klokken een uur lang, terwyl het Klokkenspel boven het Stadhuis bespeeld werd: men begon by ieder verpoosing, met het bekende Lied *Wilhelmus van Nassauwen*, en geduurende dien tyd, vuurde men verscheiden maalen uit de Stukjes voor het Stadhuis. De geheele Regeering nevens haare Ministers waren al dien tyd op het Stadhuis (d). De afkondiging der Aanstelling van den Prins tot Stadhouder, geschiede op deeze wyze. Des na den middag werd 'er eene Preek, in de Hoofdkerk gedaan (e). Ten vier uuren begaf zig de Regeering naar het Stadhuis. Een gedeelte der Burgery uit de vier Schutteryen genomen, stelde zig met de Vaandelen der Burgery, ter wederzyde voor het Stadhuis, waar na de Vaandelen, in de groote Kamer van het zelve gebragt werden. De Stadhouder van den Hoogschout, nevens twee Schepenen, en een der Geheimschryvers, begaven zig naar de Puye. Terwyl dit geschiede, werden de Vaandelen ter vensteren van de groote Ka-

Vreugde over de aanstelling des Prinse van Orange tot Stadhouder.

(b) Notulen *van den* 20. *April* 1747.
(c) Notulen *van den* 6. *Mei* 1747.
(d) Notulen *van den* 8. *Mei* 1747.
(e) Notulen *van den* 15. *Mei* 1747.

XIX. Boek. 1747. Kamer, uitgestoken. De Geheimschryver verkondigde hier op den Volke; Dat zyne Doorlugtige Hoogheid de Prins van Orange, tot Stadhouder, Kapitein, en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden aangesteld was. De Stadhouder des Hoogschouts deed hier op een korte aanspraak, waarna met de Vaandelen gezwierd, en uit de vier Stukjes voor het Stadhuis, gevuurd werd. Op den eersten scheut begon men met alle Klokken te luiden, en die van het Stadhuis werden bespleed, het welk een uur duurde. De gansche Bezetting langs de Wallen geschaard, beantwoorden met haar Geweer, de scheuten, die voor het Stadhuis gedaan werden (*f*). Zulks geschiede mede door de Burgery, die voor het Stadhuis stond, en dit werd tot driemaalen herhaald (*g*). Des avonds om zes uuren liet zig het Klokkenspel weder hooren, en ten zeven uuren werd met alle de Klokken geluid. De Regeering bleef geduurende deezen tyd op het Stadhuis (*h*). Des avonds was dat Gebouw geheel verligt, de raamen der groote Zaal, nevens die der Schepenen, en Raaden Kamers, waren met Schilderwerk, op de tyds omstandigheden toepaslyk, verzierd (*i*). Alle de Huizen der Stad, waren mede verligt. Op het Stadhuis werd des avonds eene Maaltyd gegeven, en op het drinken der gezontheden, werd telkens met de Stukjes voor het Stadhuis gevuurd. Het afsteken van Vuurpylen werd geheel, en dat van Voetzoekers, en andere Vuurwerken, tusschen de

(*f*) NOTULEN *van den* 8. *Mei* 1747.
(*g*) NOTULEN *van den* 15. *Mei* 1747.
(*h*) NOTULEN *van den* 8. *Mei* 1747.
(*i*) NOTULEN *van den* 15. *Mei* 1747.

de Orten binnen Poort, en het Plyn, tusschen de Vischmarkt, en den Boom, verboden (*k*). Op dat een ieder de Verligtingen zonder schroom, zoude kunnen zien, mogt men geene Vuurwerken voor tien uuren afschieten (*l*). Om alle ongelukken voor te komen, werden allen, die tot de Brantspuiten behoorden, gelast, by der hand te zyn, en alles in gereedheid te houden (*m*). Dit alles liep zonder ongelukken af. De Vlaggen bleven tot den eersten Juni deezes jaars, op de Torens, wanneer de Regeering, die deed afneemen (*n*).

XIX. Boek. 1747.

De Regeering zend eenige Gemagtigden naar den Haage om den Prinse en Prinsesse geluk te wenschen.

Terwyl men met dit alles bezig was, vond de Regeering goed, den voorzittenden Schepen, den oudsten Raad, en den Pensionaris naar den Haage te zenden, om den Prinse, en deszelfs Gemalinne, van Stads wege, over deszelfs aanstelling geluk te wenschen, en Stads belangen by voorvallende gelegenheden aan te bevelen (*o*). By hunne rugkomst, deeden zy verslag; dat zy door den Prinse op de vriendelykste wyze ontfangen waren. De Prins had de aanspraak des Pensionaris minzaam beandwoord, en daarin onder anderen deeze uitdrukking gebruikt: *Hy zoude ook byzondere attentie op al het geen de Stad 's Hertogenbosch concerneerde maaken, welke hy wist, niet van de gelukkigste Steden der Generaliteit te zyn. Hy betuigde inzonderheid zyn genoegen, en dankbaarheid voor de Vreugde, die de Regeering nevens de Bur-*

(*k*) Notulen *van den* 8. *Mei* 1747.
(*l*) Notulen *van den* 18. *Mei* 1747.
(*m*) Notulen *van den* 8. *Mei* 1747.
(*n*) Notulen *van den* 1. *Juni* 1747.
(*o*) Notulen *van den* 15. *Mei* 1747.

XIX. Boek. 1747. *Burgery over zyne Electie als Stadhouder betoond hadden, en recommandeere hun daar van Rapport te doen (p):*

In het volgende Jaar werden de Busschen der Kamerbewaarders, en Groene roeden, even als die by de voorgaande Stadhouderlyke Regeeringen geweest waren, veranderd, en des Prinsen Wapenschild daarin gesteld (q).

De Predikanten en Schoolmeesters ten platten Lande vry van Inkwartiering gesteld.

Verscheide Krygsvolkeren, die tot het Leger der Bontgenooten, het geen by Breda verzameld wierd, behoorden, werden gedurende den Winter in de Meyerye gehuisvest. Veele plaatzen waren daar mede opgevuld: De Predikant, en Schoolmeester van Oostelbeers, werden op hunne klagten, aan den Raad van Staaten gedaan, door den Raad van de Inkwartiering bevryd. Verscheide andere Predikanten, en Schoolmeesters hier van onderrigt, klaagden mede den Rentmeester der Geestlyke goederen van Kempeland, dat zy geenen minderen overlast van het Krygsvolk, dan die van Oostelbeers leeden. Deeze gaf dit den Raad te kennen, die hier op besloot, alle de Predikanten, en Schoolmeesters ten platten Lande, in de geheele Generaliteit, van de Inkwartiering der Krygsvolkeren te bevryden (r).

De Vorst van Waldek verlaat der Staaten dienst.

Na den ongelukkigen slag by Laveld, niet ver van Maaztricht, werd de Vorst van Waldek, met tien Batailjons uit het Vereenigd Leger afgevaardigd: Waar mede hy den zesentwintigsten Juli te Nieuwland kwam, daar zesduizend Hes-

(p) Notulen *van den* 20. *Juni* 1747.
(q) Notulen *van den* 24. *October* 1748.
(r) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 12. *Juni* 1747

Hessen, zig by hem voegden. Van hier trok hy naar Vugt, en nam zyn Hoofdkwartier op den Huize Maurik. Van daar schreef hy den Algemeenen Staaten; dat hy Hun bedankte, en alle zyne Krygsampten nederleide. Terzelver tyd, gaf hy het Opperbevel, den Luitenant Generaal *van Zwartsenburg* over. Na dat hy afscheid van het Krygsvolk genomen had, begaf hy zig naar Kleef, en vervolgens naar Arolsen (*s*).

XIX. Boek. 1747.

Omtrent deezen tyd schreef de Graaf van *Clermont* de Regeering der Stad Eindhoven aan; dat zy, nevens de daar onder behoorende Landen, in het Voorraadhuis te Reckum, Vier duizend rations Hooi, van vyftien ponden, en een gelyk getal rations Haver, zouden moeten leveren. By verzuim daarvan, zoude hy dit hun, volgens Krygsgebruik, doen afpanden. Hy gelaste de Regeering, den Bode, zes schellingen te voldoen, en hem een Briefje, dat zy deezen last ontfangen hadden, ter hand te stellen (*t*). De Regeering genoodzaakt dien eisch te voldoen, verzogt een uitstel van vyf dagen, en zond eenigen, om by de aflevering tegenwoordig te zyn. De Franschen eischten ook iet, van de Dorpen Budel, en Maarheeze, doch hoeveel, is my niet gebleken. Deeze Dorpen waren genoodzaakt hun een zeker getal Schansgravers te leveren. Van deeze drie Plaatzen is de Prins Erfstadhouder, Heer, dus zyne Heerlykheden de eerste waren, die Brand-

De Franschen vorderen Hooi, en Haver van de Stad Eindhoven.

(*s*) Europische Mercurius over het jaar 1747. *Deel* II. *Bladz.* 62. *en* 63. Nederlandsche Jaarboeken *van Augustus* 1747. *Bladz.* 610.

(*t*) Europische Mercurius over het jaar 1747. *Deel* II. *Bladz.* 63.

XIX. Boek. 1747.

Brandschattingen betaalden. Kort hier na kreeg de Regeering van Eindhoven bevel; zonder tyds verzuim, by den Graaf van *Clermont* te komen. Twee derzelver begaven zig derwaars (*u*); doch ik vind niet aangetekend, wat men van hun vorderde (*v*). Het Bevel der Franschen, aan de Landlieden, om eenen weg, van Maaztricht, tot aan Eindhoven te maaken (*w*), van waar een regte weg naar Best loopt, daar de Straatweg naar 's Hertogenbosch begint, baarde wel eenige ongerustheid hier ter Stede; Doch die Last schynd egter niet uitgevoerd te zyn.

Eenige plaatsen in de Meyerye verzoeken zig met de Franschen over de brandschatting te mogen verdragen.

De Stadhouderen der Kwartierschouten hier van onderrigt, vervoegden zig, nevens de Regenten van verscheide plaatzen in de Meyerye, by de Algemeene Staaten, en verzogten by dezelven, zig met de Franschen, over de Brandschattingen, en Leveringen, indien deeze zulks vorderden, te mogen verdragen; Doch de Staaten verboden alle de Inwoners van den Staat, met de Franschen eenige Verdingen over de Brandschattingen aan te gaan, veel min die te betaalen, noch ook hun, eenig Paardenvoeder, Brood, of andere Levensmiddelen, Schansgravers, of wat door hun gevergd werd, te leveren. Die dit deeden zouden als vyanden van den Staat aangezien, en als zodaanigen behandeld worden. Al het geen hier tegen, door de Regenten verrigt was, werd ingetrokken. De Algemeene Staaten gelasten de Inwoners van den Staat, tusschen de Maas, en de Schelde; alle Eetwaaren, zo voor Menschen als

(*u*) Nederlandsche Jaarboeken van *Juli* 1747. 521.
(*v*) Dezelve van *Augustus* 1747. *Bladz.* 611.
(*w*) Dezelve van *Juli* 1747. *Bladz.* 521.

als Vee, gelyk mede hunnen Huisraad, en tilbaare goederen, in de vaste plaatzen te brengen (*x*). Offchoon de Franschen voortgingen, Brandschatting van sommige plaatzen der Meyerye te vorderen, en de Stadhouder van Peelland den Staaten verzogt; dat de Opgezetenen aldaar, van het voorschreve Plakaat ontheven mogten worden, nogtans sloegen de Staaten dit verzoek af, en bleven by hun besluit, volharden (*y*). XIX. Boek. 1747.

Op den eersten Augustus deezes jaars, kwamen tagtig Franschen te Lommel, daar zy met brandende Fakkelen door de Straat liepen: Dit veroorzaakte een algemeene schrik, om dat de meeste Huizen met Stro gedekt waren. Terstond sloegen zy de deur van het Huis by den voorzittenden Schepen bewoond, open, roofden verscheide goederen, en hielden hem vast. Hy ontsnapte hun egter. Van daar begaven zy zig naar het Huis van den Roomschen Pastoor, welken zy aan Handen, en Voeten bonden, met voorneemen om denzelven mede te voeren, het welk egter, door het smeeken der Regenten, en het geven van eenig Geld, voorgekomen werd. Na dat zy hier en daar wat geplonderd, en eenen Brief van den Partyganger Fisscher, aan de Regenten van Eersel, Bergyk, Riethoven en Westerhoven, afgezonden hadden, vertrokken zy des morgens om agt uuren, en voerden twee Regenten van Moedwil der Franschen te Lommel.

(*x*) Publicatie der Staaten Generaal *van den* 15. *Juli* 1747.

(*y*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 1. *Augustus* 1747.

XIX. Boek. 1747. van Lommel met zig (z). Dit geval gaf eenen geweldigen schrik onder de Opgezetenen der Meyerye. Veele vlugtten met hunne goederen naar de plaatzen, daar ieder oordeelde het zekerste te wezen. De Franschen braken kort hier naar van Reckum op, waar door die angst merklyk verdween (a). Het is my niet gebleken, dat zy zederd eenige Brandschattingen, of Levering van Levensmiddelen, van de Meyerye gevorderd hebben. De Opgezetenen leeden egter geduurigen last van het Krygsvolk der Bondgenooten, die gestadig door de Meyerye heen en wedertrokken. De Raad van Staaten, verleende aan die van het Kwartier van Kempeland, die hier door het meeste leeden, eene schorsing van een half jaar der Betaaling van 's Lands Lasten (b).

Weeklyksche Bedestonden. Ter deezer tyd gelasten de Staaten, alle de Steden, en Plaatzen der Generaliteit, op zulke tyden, en dagen, als zy naar gelegenheid haarer plaatzen oordeelden, Bedestonden te houden, om Godes zegen over den Lande, en over derzelver Wapenen, en die hunner Bondgenooten, aftesmeeken. Het bidden voor de Hooge Overheid, moest volgens het oud gebruik, met naame voor de Algemeene Staaten, den Raad van Staaten, den Prinse Erfstadhouder, voor de Prinsesse van Groot

(z) Europische Mercurius over het jaar 1747. *Deel* II. *Bladz.* 103. *en* 104. Nederlandsche Jaarboeken van *Augustus* 1747. *Bladz.* 610.

(a) Nederlandsche Jaarboeken van *Augustus* 1747. *Bladz.* 609.

(b) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 31. *Augustus* 1747.

Groot Brittannien, en derzelver doorlugtige Huizen geschieden (*c*). De Regeering vond hier op goed, dat de Bedestonden des Woensdaags avonds om zes uuren, in de Hoofd, en Walsche Kerken gehouden zouden werden; Hier van gaf zy den Predikanten kennis, met Last, dat zy in het Bidden het bevel der Algemeene Staaten agtervolgen moesten. Zy deed mede afkondigen; dat geduurende het houden der Bedestonden geene Neering, noch Ambagten mogten gedaan worden (*d*). De Jaarmarkt, of Kermis werd voor deezen jaare mede afgeschaft, en het besluit daarvan, door de Nieuwspapieren bekend gemaakt (*e*). In de Meyerye geschiede die schikking mede door de Regenten. Tusschen die van Bladel, Reusel, en Netersfel, en den Kerkenraad ontstond 'er verschil over. De Regeering aldaar, had wel den Woensdag beraamd, doch de Predikant wilde zig daar na niet gedraagen, en verkondigde van den Predikstoel; dat de Kerkenraad tot het houden der Bedestonden den Maandag bestemd had. De Algemeene Staaten, wien de Regeering dit te kennen had gegeven, besloten den Predikant te gelasten de Bedestonden, op den tyd door de Regeering beraamd, te houden (*f*): En offchoon de Predikant den Staaten verzogt, dat zy de Regeering wilden gelasten, zig met den Godsdienst niet te bemoeien, maar dit aan hem, en den Kerken-

XIX. Boek. 1747.

Schikkingen daarover gemaakt.

(*c*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 14. *Juli* 1747.

(*d*) Notulen *van den* 22. *Juli* 1747.

(*e*) Notulen *van den* 6. *Juli* 1747.

(*f*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 13. *September* 1747.

XIX. Boek. 1747. Moeielyk-heid over het Begraaven der geenen die in 's Lands Ziekenhuis ftierven.

kenraad over te laaten, bleeven de Staaten by hun voorig befluit volharden (g).

In het voorgaande Jaar, heb ik alle de moeilykheeden in het plaatzen der Zieken, die uit het Leger gevoerd werden, verhaald. Thans was men verlegen, waar men de Lyken der overleden, begraven zoude. In het voorgaande Jaar, was daartoe zekere plaats op het St. Jakobs Kerkhof aangeweezen (h): Deeze was thans vol. De Kommandeur had wel de Regeering om een andere plaats verzogt, en hem was in bedenking gegeeven, om de Begraafnisfen op het Plyn, of in een der Bolwerken te laten doen (i); Egter verwierp hy die byde; doch wilde 'er eene, buiten de Stad, aanwyzen, mits het vervoeren der Lyken, op Stads koften gefchiede. De Regeering die haare klagten deswegen den Raad van Staaten vertoonde (k), werd door tusfchenkomft des Heeren *van Haaren*, Gemagtigde te Velde, dermaaten bevredigd, dat men de Begraavingen zoude doen, even als die, by de voorige Oorlogen gefchied waren (l). Men gebruikte dan hier toe een Bolwerk omtrent den kleinen Hekel, waarin eene zeer grooten en diepen Kuil gemaakt werd, die ras gevuld was. Eenigen tyd hier na maakte

(g) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 5. *December* 1747.
(h) Notulen *van den* 12. *Juli* 1746.
(i) Notulen *van den* 22. *Juni* 1747.
(k) Notulen *van den* 28. *Juni* 1747.
(l) Brief van den Heere van Haaren *van den* 19. *Augustus* 1747. In de Notulen *van den* 21. *Augustus* 1747. Notulen *van den* 21. *Augustus* en 12. *September* 1747.

te men eenen veel grooter Kuil, die met ter tyd mede vol raakte. In het volgende Jaar, begroef men in dat Bolwerk, de Lyken der Oostenryksche hulpbenden. Deeze werden naar de wyze, in de Roomschgezinde Landen gebruiklyk, ter aarde besteld. XIX. Boek. 1747.

Immiddels waren de Vrouwen, en Kinderen der Zieken en Gekwetsten in 's Lands Ziekenhuis gebleven. Men had den Heere van Haaren aangedragen, dat de Regeering geweigerd had, die eenig verblyf binnen de Stad aan te wyzen, het geene Hy nogtans verzogt had (*m*). Doch op het antwoord der Regeering, dat zy van alles onbewust was, en dat die Vrouwen, haar om geene Huisvesting verzogt hadden, gelyk ook dat de Aanneemer, haar over de onordentlykheden niet geklaagd had, gelaste hy, dat die Vrouwen, en Kinderen, het Ziekenhuis moesten verlaaten, en dat de Kommandeur daar in, de hand zoude leenen (*n*). Ik heb geen verdere aantekening hier van gevonden. Zeker is het, dat de Regeering niet verder daarover bemoeielykt werd. De Vrouwen en Kinderen der Zieken uit 's Lands Ziekenhuis geweerd.

De Franschen belegerden in deezen tyd Bergen op Zoom. Ieder weet, dat het niet mooglyk is, die Stad geheel te omsingelen, dus konden de Zieken en Gekwetsten, daaruit uitgevoerd worden. De Heer van Haaren schreef aan de Regeering alhier; dat Tien of Twaalf Schepen met Zieken, en Gekwetsten herwaars gezonden zouden Nieuwe moeielykheid over het bergen van Zieken.

(*m*) Brief van den Heere van Haaren. In de Notulen *van den* 15. *Augustus* 1747.

(*n*) Notulen *van den* 16. *Augustus* 1747. en Brief van den Heer van Haaren. In de Notulen *van den* 21. *Augustus* 1747.

XIX. Boek. 1747. den worden; en om dat men bedugt was, dat 'er in 's Lands Ziekenhuis geen genoegzaame plaats daar voor zoude zyn, verzogt hy, dat de Regeering eenige huizen hier toe aanwyzen wilde (o): Zy antwoorde; dat in de Stad geene leedige Huizen ſtonden, en verzogt, dat geene Gekwetſten herwaars gezonden mogten werden (p): te meer vermits men verſtond, dat hun verblyf van korten duur zoude zyn, om dat het Peſthuis der Stad Rotterdam voor hun vervaardigd werd. Eindlyk kwam men overeen, de Barakken, in de Berwoutſtraat, daar toe te gebruiken, en de zelven met Bedden te voorzien, mits de Stad daar voor ſchadeloos geſteld werd (q). Eenigen tyd hierna bekwam de Regeering tyding, dat twee Battaljons Engelſchen, daar veele Zieken onder waren, herwaars zouden komen, welke in 's Lands Ziekenhuis, voor zo veel 'er plaats was, en de overigen, in het Burger Gaſthuis, of in andere Huizen geborgen moeſten worden (r). De Regeering vertoonde den Raad de onmooglykheid om die te kunnen bergen (s), waarop andere ſchikkingen gemaakt werden, dus die Zieken, niet overkwamen.

Ge-

(o) Brief van den Heer van Haaren *van den* 28. *Augustus* 1747. In de Notulen *van den* 30. *Augustus* 1747. *des voor den middaags.*

(p) Brief der Regeering aan den Heer van Haaren. In de Notulen *voorſz.*

(q) Notulen *van den* 30. *Augustus* 1747. *des na den middaags.*

(r) Notulen *van den* 20. *September* 1747. *des na den middaags om drie uuren.*

(s) Brief der Regeering aan den Raad van Staaten. In de Notulen *van den* 20. *September* 1747. *des avonds om zeven uuren.*

Gedurende de vermaarde Belegering van Bergen op Zoom, zonden eenige Ingezetenen van 's Hertogenbosch, na het voorbeeld van andere Plaatzen, verscheide Eet en Drinkwaaren derwaars. By inschryving, werd hier toe, Twee duizend vyfhonderd drie en vyftig guldens, veertien stuivers en agt penningen, vyf Baalen gepelde Garst, een groote menigte gerookt Vleesch, en twee vette Varkens gelooft. Voor het Geld kogt men Twee honderd en vyftig tonnen beleegen Bier, van zeven guldens de Ton, en Twee honderd ponden Snuiftabak. Dit alles werd nevens de vyf Baalen Garst en het gerookt Vleesch, op den eersten September, in Twee Schepen naar Bergen op Zoom gezonden, van het Geld schoot nog ruim honderd en zestig guldens over, die aan honderd en vyf Soldaaten Vrouwen, en Weduwen, en aan honderd zes en twintig Kinderen van de Bezetting van Bergen op Zoom, die zig hier ter Stede bevonden, uitgedeeld werden (*t*).

XIX. Boek. 1747.

Eenige Eet en Drinkwaaren naar Bergen op Zoom gezonden.

De Heer van Haaren kwam in het laast der maand Augustus binnen deeze Stad, en gaf de Regeering te kennen; dat het nodig was zig van Levensmiddelen, in geval van Belegering te voorzien. De Prins van Orange had mede gelast, hier ter Stede eene Hopmanschap Kanoniers, van vyftig Koppen op te rigten; Die zouden daaglyks zeven stuivers genieten, en niet verpligt zyn, buiten de Stad, en de omliggende Schanssen te dienen. De Regeering benoemde terstond twaalf haarer Leden, om het getal der Inwoners, en de

Voorzorg in geval van een Belegering.

(*t*) Europische Mercurius over het jaar 1747. *Deel* II. *Bladz.* 158. Lyst van het geen gegeven en uitgedeeld is aan de Bezetting van Bergen op Zoom.

XIX. Boek. 1747. de Levensmiddelen, die binnen de Stad waren, op te schryven. Zy verzogt de Hoplieden der Schutteryen, te onderstaan, of eenige Ingezetenen te vinden waren, die op den voorgeslagen voet, als Kanoniers wilden dienen (u). De Gemagtigden der Regeering deeden verslag, dat zig ruim Twaalfduizend, en vyfhonderd Inwoners binnen de Stad bevonden; Tyde van een Beleg zouden denklyk veele vertrekken, en eenigen zig van voorraad voorzien: Na aftrek der Kinderen kon men het getal op negenduizend begrooten, en de Bezetting op zesduizend. Koorn, Oly, Zeep en Tabak was 'er overvloedig. Ryst, Gierst, en allerhande soort van Grutten, Versch, en gezouten Vleesch, Kaas, Stokvis en gezouten Visch was 'er te weinig. De Regeering deed terstond alle de Winkeliers in Ryst, en Grutten aanzeggen; hunnen voorraat te vergrooten. Omtrent het Vleesch was zy verlegen, Schapen kon men wel bekomen, indien men wist waar die te stallen, de Stokvisch, gezouten Visch, en de Kaas nam zy aan te bezorgen (v). Men kogt Dertigduizend ponden Kaas, die op de Kamer van het Kramers gilde gebragt werden. De Raad van Staaten gaf de Pikeurstal tot stallingen voor tweeduizend Schaapen, en het voeder voor die, zoude van 's Lands wege bezorgd worden. Tot den inkoop van dien, en van de Kaas, werd agtduizend guldens ten laste der Stad opgenoomen (w). Na het betrekken der Winter Kwartieren; vond de Regeering geraaden, zig van de Schaapen te ont-

Verslag van het getal der Inwoners en van den Staat van Voorraad.

(u) Notulen *van den* 31. *Augustus* 1747.
(v) Notulen *van den* 5. *September* 1747.
(w) Notulen *van den* 19. *September* 1747.

ontdoen, en in het volgende jaar anderen te koopen, om dat hun voeder, over de tagtig guldens, daaglyks kwam te staan, en verzogt Schepenen dit den Raad van Staaten, te kennen te geven (*x*). De Raad stond het verkoopen der Schaapen toe, mits men een gelyk getal ter bekwaamer tyd inkogt. Hy schreef den Gouverneur aan, te berigten op wat tyd hy zulks nodig oordeelde (*y*). Deeze gaf den voorzittenden Scheepen te kennen, dat zulks in het begin van Maart des volgenden Jaars, geschieden moest (*z*).

XIII. Boek. 1747.

Op den drie en twintigsten November deezes Jaars, ontstond 'er Brand in de Schans den Bril genaamd, ter plaatze daar de Konstapels werkten. De pannen van het Gebouw stortten door den slag van het Kruit, daar het vuur insloeg, neder. Drie Konstapels werden gekwetst. Door de goede schikkingen werd de Brand zonder verdere schade, spoedig gebluscht (*a*).

Brand in den Papenbril.

De Eetwaaren, die van het Land daaglyks ter Markt gebragt werden, steegen zo hoog in prys, dat de Gemeene Man die bezwaarlyk kon bekomen. De Regeering stelde die daarom op eenen vasten prys (*b*), en deed vervolgens afkondigen, dat niemand, die aan de Bezetting, duurder, dan aan anderen verkoopen mogt. Alle Maandagen zoude de Prys van het Brood, Grutten, en Grutte Meel bekend gemaakt worden: De Opgezeetenen

Voorziening tegen den duuren prys der Eetwaaren.

(*x*) Notulen *van den* 6. *November* 1747.
(*y*) Notulen *van den* 15. *November* 1747.
(*z*) Notulen *van den* 2. *December* 1747.
(*a*) Nederlandsche Jaarboeken van November 1747. *Bladz.* 894.
(*b*) Notulen *van den* 10. *November* 1747.

XIX. Boek. 1747. tenen binnen het Vrydom der Stad, mogten de Eetwaaren nergens anders, dan binnen de Stad, ter Markt brengen: Het uitvoeren werd op verbeurte van dien, ten behoeven van het Weeshuis, verboden. De Aardappelen, Knollen, witte Boonen, en Erweten, Zoete en Karnemelk werden op zekeren prys gesteld: de laasten mogten op zekere boete met geen water vermengd worden. De Voorige Keuren omtrent het inkoopen by de voorkopers, werden vernieuwd (c).

Voorzorg tot het bergen eener talryke Bezetting gedurende den Winter. De Kommandeur gaf in het najaar de Regeering te kennnen; dat eene talryke Winterlegering binnen de Stad gelegt zoude werden. Deeze deed hier op nagaan, hoeveel Krygsvolk men hier ter Stede kon bergen (d). Men bevond, dat in de Barakken, Tweeduizend tweehonderd zestien, en by de Burgery, Agtduizend vierhonderd eenenveertig, en dus gevolglyk tienduizend agthonderd zevenenvyftig Mannen, binnen de Stad gehuisvest konden worden. De Regeering gaf hier den Kommandeur kennis van (e).

Besluit des Raads van Staaten omtrent de Winterlegeringen. Met opzigt tot de Winterlegering, werd by den Raad besloten dat het Vreemde Krygsvolk, Lysten hunner Manschappen overgeven zoude (f): De Matrassen of Bedden in de Schansen Crevecoeur, Isabella, en Antoni, zouden door de Regeering bezorgd worden. Tot vinding der kosten, zoude de losfing der opgenoome penningen tot

(c) Notulen *van den* 13. *en* 15. *November* 1747.
(d) Notulen *van den* 9. *October* 1747.
(e) Notulen *van den* 12. *October* 1747.
(f) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 19. *October* 1747.

tot de Barakken, voor één jaar geschort worden. Aan het Vreemde Krygsvolk zoude de Stad, niets meer, dan aan die van den Staat moeten geven (g). Het Land zoude aan ieder Soldaat, der Keizerlyke Hulpbenden, Vyf, en de Stad, Driestuivers weeklyks betaalen. Hier voor zouden zy, behalven de Huisvesting, Vuur en Licht bekomen, doch de Hessen even als der Staaten Krygsvolkeren gehandeld worden (h). XIX. Boek. 1747.

Over het Huisvesten der Keizerlyken onstond tusschen den Gouverneur en de Regeering eenig misnoegen. De eerste wilde die niet in de Barakken doen Huisvesten. De laatste schreef hier over aan den Raad van Staaten, die goedvond, dat zy in de Barakken gehuisvest moesten werden (i). De Keizerlyken in de Barakken gelegt.

Omtrent deezen tyd kwam een Hopman der Keizerlyken, die hier ter Stede in Bezetting gelegt zouden worden, herwaars; Deeze vorderde vrye Kwartieren, niet allen voor de Officieren, en Soldaaten, maar ook voor de Vrouwen en Kinderen, en boven dien, Vuur, Licht, mitsgaders een Ziekenhuis. De Regeering antwoorde hem; dat men zulks alhier niet gewoon was, zy wilde egter de Keizerlyken, de hand te bieden, om een ledig Huis te huuren, en dat tot een Ziekenhuis bekwaam te maaken: Ook zoude zy de noodige Kamers voor de Offisieren aanwyzen (k). Kort hier- Vordering der Keizerlyken en schikkingen daaromtrent.

(g) Resolutie des Raad van Staaten *van den* 31. *October* 1747.

(h) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 6. *November* 1747.

(i) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 11. *November* 1747.

(k) Notulen *van den* 11. *November* 1747.

XIX. Boek. 1747.

hierna klaagden de Keizerlyke Troepen aan den Raad van Staaten, over de duurte der Kwartieren; Om zulks in het vervolg voortekomen, werd de Regeering gelast, die Huuren, op eenen matigen prys, te stellen: zonder de Burgery te verongelyken; ook moest zy aan de Keizerlyken, Vrydom van Stads Accynsen, volgens de overeenkomst des wegens gemaakt, verleenen. De Regeering stelde eenigen uit den haare, tot het waarderen der Kamerhuuren, en anderen, om met de Pagters, over den Vrydom te handelen (l). Wat op het laatste gevolgd zy, vind ik niet aangetekend. De zaaken schikten zig allengskens, en alles liep zonder verwarring, en ongelukken af, die te dugten waren, dat in eene Stad, waarin zulken zwaaren Bezetting van verscheiden Landaart lag, ligtlyk voorvallen konden.

Vreeze voor hoog Water en schikkingen des wegens.

Niet zonder reden maakte thans het wassend Water de Regeering bedugt, waar zy, ingeval het tot een buitengewoone hoogte kwam, de Soldaaten bergen zoude. Men kwam met den Gouverneur overeen, dat als dan de Soldaaten, zig met hun drien in eene Bedste zouden behelpen: In plaats van veertien, zouden eenentwintig Keizerlyken, eene kamer der Barakken betrekken; en die men aldaar niet bergen kon, zouden op de Zolders gelegt worden, mits de Regeering Stroo, en Matrassen aldaar bezorgde. Het overige Krygsvolk zou men op de wallen plaatzen, en hun daar met Vuur, en Licht voorzien (m). Verder besloot men eenig Krygsvolk, zo lang het hoog Water zoude duuren, op het platte Land te leggen

(l) Notulen *van den* 18. *December* 1747.
(m) Notulen *van den* 20. *December* 1747.

gen (*n*). De Zieken, in het Gasthuis, dat mede door het Water gedreigd werd, en wier getal over de Vierhonderd liep, zoude men op eenige Kamers van het Stadhuis, bergen. Tot dit alles werd de Regeering genoodzaakt te komen, om dat geene ledige Huizen, die water vry waren, gevonden werden (*o*). Alle deeze schikkingen waren te vergeefs, om dat de Wind uit het Zuiden begon te waaien, waar door de Rivieren hun water, in Zee konden lossen, dus het Land voor overstrooming bevryd bleef (*p*). XIX. Boek. 1747.

By de Stallingen der Ruitery lag in deezen tyd geweldig veel Paarden mest. De Gouverneur gelastte alle de Huislieden, die hier ter Stede kwamen, telkens by hun uitryden, eene vragt daarvan, te laden, en die een uur buiten de Stad, te voeren. De Regeering die te vergeefs haare klagten hier tegen inbragt, verzogt derhalven den Raad van Staaten, dat tot het weghaalen van die Mest, eenige Karren, uit de Meyerye ontboden mogten worden (*q*). Dit werd den Gouverneur gelast te doen (*r*). Ik vind niet aangetekend, wat hier op gevolgd is, en ik twyfel of dit geschied zy: om dat de Raad in deezen jaare, de Regeering deed aanzeggen; die Mest, ten kosten der Stad, naar buiten te doen voeren, 1748. Moeielykheid over het weghaalen van de Messie by de Stallen der Ruitery.

(*n*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 11. *December* 1747.
(*o*) Notulen *van den* 21. *December* 1747.
(*p*) Europische Mercurius over het Jaar 1747. *Deel* II. *Bladz.* 314.
(*q*) Notulen *van den* 24. *Januari* 1748.
(*r*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 29. *Januari* 1748.

XIX. Boek. 1748. ren (*s*). Alle vertoogen der Regeering hier tegen vertoond, waren vrugtloos; de Raad bleef by zyn besluit volharden (*t*). Men verzogt, andermaal; vermits geene Karren genoeg, binnen de Stad waren, dat de Regeering dezelve magt, als aan den Gouverneur, om eenige Karren uit de Meyerye, te ontbieden, verleend mogt werden, zy zoude zig in dat geval trooften, de kosten daar van te voldoen (*u*). Hier op kreeg de Hoog en Laagschout deezer Stad bevel, met de Kwartier Schouten der Meyerye te overleggen, eenige Karren tot vervoering der Mest, ten kosten der Stad te ontbieden. Van Stadts wege werd dit werk den Gemagtigden tot den Beleide opgedragen (*v*). Zulks verrigt zynde, verzogt de Regeering den Gouverneur, dat hy daarvan, eene Verklaaring wilde geven, en aan Schepenen eene Begrooting der kosten open te leggen, om dezelven den Raad van Staaten overtezenden, met verzoek, dat de Stad in het vervolg, daarvan bevreid mogt werden (*w*). De kosten beliepen Twaalfhonderd agtien guldens drie stuivers en agt penningen (*x*). De Raad gaf de Stad daar voor, Zeshonderd guldens, en gelaste tevens den Gouverneur, dat hy de Ruiters, en Dragonders bevelen zoude, de Mest, weeklyks, van de Stallen te doen weghaa-

(*s*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 16. *Augustus* 1748.

(*t*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 23. *Augustus* 1748.

(*u*) Notulen *van den* 4. *September* 1748.

(*v*) Notulen *van den* 17. *September* 1748.

(*w*) Notulen *van den* 24. *October* 1748.

(*x*) Notulen *van den* 14. *December* 1748.

haalen (*y*). Kort hier na werd de Regeering aangeschreven; den Mest den Landlieden te verkoopen, of door hen, doen weghaalen (*z*). Offchoon men nogmaals verzogt, hier van verschoond te worden, volharde de Raad by zyn besluit, en voegde daarby; dat hy niet verwagt had, dat de Regeering niet tegenstaande de Raad, haar eens te gemoed had gekomen, zig dit onttrekken zoude, Hy was genegen dit weder in het vervolg te doen, en verwagte, dat de Regeering zig hier naar gedraagen zoude (*a*). Het vervoeren der Mest werd dan ten lasten der Stad aanbesteed (*b*). Twee jaaren daarna, verzogt de Regeering nogmaals vergoeding voor de gedaane kosten (*c*). Doch voor Vierhonderd elf guldens, die zy uitgegeven had, bekwam de Stad, Honderd en vyftig guldens te rug. De Raad voegde by zyn besluit, dat hy het voordeel der Mest, aan de Stad wilde laaten, mits de Regeering zorg droeg, dat die weggehaald werd (*d*). Alle moeite hier tegen aangewend waaren te vergeefs (*e*), derhalven deed de Regeering het weghaalen, onder *protestatie*, aan-

XIX. Boek. 1748.

(*y*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 15. *Januari* 1749.

(*z*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 28. *Januari* 1749.

(*a*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 10. *Maart* 1749.

(*b*) NOTULEN *van den* 3. *April* 1749.

(*c*) NOTULEN *van den* 10. *Juli* 1751.

(*d*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 4. *Augustus* 1751.

(*e*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 1. *September* 1751.

XIX. Boek. 1748.

aanbesteeden (*f*). In de volgende jaaren heeft de Stad hier in haar voordeel gevonden; De rede daar van is, dat de Landlieden in tyd van Vrede geruster hunne Landen bebouwen, als mede dat de Land, en Veebouw in onzen tyd, in de Meyerye merklyk is toegenomen.

De aangenome magt der Offisieren in het Gasthuis tegen gegaan.

De Offisieren der talryke Bezetting deezer Stad gebruikten thans meerder gezag in het Gasthuis, dan zy ooit voorheen gedaan hadden: Zy begaven zig daaglyks in de Keuken, om de Spyzen te proeven. Hier tegen verzogt de Regeering den Raad van Staaten, dat het bestier des Gasthuis, aan de Regenten gelaaten, en de Offisieren gelast mogten werden, zig daarin, geen gezag aan te matigen (*g*). Hierop werd de Gouverneur gelast; geen onderzoek in het Gasthuis, dan alleen in het Ziekenhuis, te laaten doen: kwamen 'er eenige klagten, over de Spys, Drank, of het verplegen der Zieken, moest hy met de Regenten des Gasthuis, daarover spreeken (*h*).

Vreugde over de geboorte des Graaven van Buuren.

De geboorte des Graaven *van Buuren*, thans de Erfstadhouder vervulde het harte van alle de Ingezeetenen hier ter Stede met vreugde. De Gouverneur had Schepenen reeds bekend doen maaken, dat zo dra de tyding van de Bevalling der Prinsesse kwam, hy het grof Geschut langs de wallen, zoude doen lossen, thans verzogt hy te mogen weeten, wat Vreugde tekenen, zy zouden doen. Hierop werd goed gevonden, dat zo dra

(*f*) NOTULEN *van den* 9. *October* 1751.
(*g*) NOTULEN *van den* 3. *Januari* 1748.
(*h*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 15. *Januari* 1748.

dra het Geschut gelost was, met alle de Klokken der Stad, te luiden, en die van het Stadhuis te doen bespeelen (*i*). Dit alles geschiede, op de tyding der Geboorte van den Prinse. Weinige dagen daarna, werd die plegtig gevierd. Op het dak van het Stadhuis werden twee Prinsen Vlaggen gesteld, dat Gebouw, en alle de Huizen binnen de Stad, werden des avonds verlicht. De Regeering gaf op het Stadhuis eene Maaltyd. De Gouverneur, de Kommandeur, de Hoogschout, de Groot Major, de Raad en Rentmeester Generaal der Domeinen, alle de Leden der Regeering, en de Ministers waren aldaar tegenwoordig. In zekere Straaten, daar men het gevaarlyk oordeelde, mogten geene Vuurwerken, en in de verderen, niet dan voor tien uuren des avonds afgestoken worden (*k*). De Regeering besloot mede den Prinse Erfstadhouder door eenen Brief geluk te wenschen (*l*).

XIX. Boek. 1748.

De Gouverneur herinnerde thans de Regeering, dat het nu tyd ware weeder Schaapen te koopen. Hier tegen vertoonde deeze den Raad van Staaten „ hoe veel zy, geduurende de onlusten, ten voordeele der Gemeene Zaak, uitgegeven had: Op de Duizend Schaapen, schoon „ die uit 's Lands Voorraadhuis gevoed waren, „ had zy Dertienhonderd zevenentagtig guldens „ vier stuivers toegegeven: Het Vleeschhouwers „ Gild, had verklaard; dat het, op de andere „ duizend, merklyk meer verloren had. De Stad „ en

Voorzorg om Vleesch binnen de Stad te krygen.

(*i*) Notulen *van den* 24. *Februari* 1748.
(*k*) Notulen *van den* 26. *Februari* en 10. *Maart* 1748.
(*l*) Notulen *van den* 10. *Maart* 1748.

XIX. Boek. 1748. „ en het Gild waren onmagtig om andere Schaapen in te koopen. De Regeering wist geen geld by opneeming te krygen. Zy oordeelde, „ dat de Schaapen, in de maanden April, of „ Mei beter te bekomen zouden zyn; men kon „ die op een Uiterwaard laaten weiden, en in „ weinig tyds binnen de Stad dryven. De Regeering verzogt dan, dat dit gunstig beschouwd „ mogt werden (*m*)." De Raad van Staaten stemde volkomen in het verzoek de Regeering (*n*). Eenigen tyd hierna, stelde de Wethouderschap het Vleeschhouwers Gild, op een zeker getal Runderen, Kalven, en Schaapen, die ieder Slagter in voorraad zoude moeten hebben, en deed de Levering van Duizend Schaapen, ten lasten der Stad, aanbesteeden (*o*). Doch vermits niemand het Leeveren der Schaapen wilde aanneemen, verzogt men den Raad van Staaten; in plaats der Schaapen, eenen behoorlyken voorraad van Spek, en Vleesch, te mogen opdoen: als mede dat het Voeder, voor het Vee, waarop het Vleeschhouwers Gild gesteld was, uit 's Lands Voorraadhuis gegeven mogt werden, en dat de Raad, de Stad, Agtduizend guldens te Leen, tegen Vier ten Honderd opschieten wilde (*p*). Eindlyk kwam men met den Heer van Haaren, die hier toe Gemagtigd was, overeen; dat de Regeering Vyfendertig duizend ponden, Gerookt, of Gezouten Vleesch inkoopen zoude. De veertig Leden der Regeering,

(*m*) Notulen *van den* 10. *Maart* 1748.

(*n*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 14. *Maart* 1748.

(*o*) Notulen *van den* 6. *April* 1748.

(*p*) Notulen *van den* 26. *April* 1748.

ring, en de vier Ministers zouden hiertoe, ieder, Twee honderd guldens opschieten, welke daar voor Rentebrieven ten lasten der Stad, tegen drie en een half ten honderd, bekomen zouden (q). Doch kort na het sluiten der vooraf vastgestelde Vredens puncten te Aken, werd de Regeering, en de Burgery ontheft, van den Last, om meerder Voorraad van Levensmiddelen in te koopen, en kort hierna de Stad toegestaan, zig van de helft der Rog te ontdoen, als mede, dat de Winkeliers, een gedeelte van hunnen Voorraad verkoopen mogten. Immiddels werd de Boekhouder, die tot het uitdeelen der Levensmiddelen gesteld was, voor zyne gedaane moeite, bedankt (r). Hier door vervielen de verdere schikkingen, en de Regeering, bekwam de Vryheid om zig van den overigen Voorraad te ontdoen (s).

XIX. Boek. 1748.

De Regeering verzoekt vermindering van Bezetting.

Thans lagen Drie Battailjons Beierschen, Twee Zwartzenburgsche, Twee Zwitserse, Een van Baden Baden, Een geheel Regiment Dragonders, en eenige Manschap van een ander Regiment, tot Bezetting in deeze Stad. Al dit Krygsvolk kon met geene mooglykheid, in de Barakken geplaatst, en dus moeten veelen by de Burgery Gehuisvest worden; Hier by kwam nog, dat de gansche Staatsche Bezetting, die Maaztricht den Franschen inruimen moest, mede herwaars stond aan te komen, dus de Last der Huisvesting hier door stond vermeerderd te worden. De Regeering

(q) Notulen *van den* 3. *Mei* 1748.
(r) Notulen *van den* 9. 15. *en* 24. *Mei en* 1. *Juni* 1748
(s) Notulen *van den* 4. *en* 22. *Juli* 1748.

XIX. Boek. 1748.

ring had wel, Eenen haar Leden naar den Hange gezonden, om den Prinse Erfstadhouder te verzoeken, dat hy de Stad, van eenig Krygsvolk ontlasten wilde (*t*): Doch het gevolg hier van is niet aangetekend, zeker is het, dat de Bezetting, na den geslooten Vrede in deezen Jaare, zodanig verminderd werd, dat men die gemaklyk, in de Barakken, bergen kon.

De Krygsvolkeren der Bondgenooten komen in de Meyerye.

Na het tekenen der vooraf vastgestelde Vredens puncten, kwam al het Krygsvolk van de Bontgenooten der Vereende Gewesten in de Meyerye. Dat van Groot Brittannien, en Hanover legerde zig in de Heide tusschen Heesch, en Nistelrooi: Dat van den Keizer te Boxtel: en dat der Staaten, in de Heide by Loon op Zand, omtrent drie uuren van 's Hertogenbosch geleegen. Dit veroorzaakte een geduurige beweging naar de Stad, om Leeftogt en andere Noodwendigheden te haalen: Ook kwamen veele Nieuwsgierigen herwaars, om de Legers te zien, waar door de wegen van alle kanten naar de Stad vol en de Straaten binnen de Stad, opgepropt waren.

Byeenkomst van Eenige der Bondgenooten te Os.

Geduurende de Vredehandeling te Aken kwamen op den veertienden Juni eenige Gemagtigden der Bondgenooten, in het Steedje Os, in het Kwartier van Maasland in de Meyerye gelegen, byeen, en bleeven aldaar tot ten vyftienden dier maand. Van wegens Groot Brittannien, kwamen de Hertog van *Newcastle*, Geheimschryver van Staat, en Milord *Santwig*. De Eerste nam zynen intrek by den Predikant, de Ander by den Erf

(*t*) NOTULEN van den 9. Mei 1748.

Erf Griffier, en Geheimschryver Bonards. De Hertog van *Cumberland*, die zig by het Leger der Engelschen, en Hanoverschen bevond, reed daaglyks derwaars. Van de Keizerlyke zyde kwamen de Graaf *van Bathiani*, en de Generaal Graaf van *Grune*: de Eerste werd by den Griffier, en Geheimschryver van Breugel, en de andere by den Roomschen Priester Verhoeven, gehuisvest. Wegens den Koning van Sardinie, kwam de Graaf van *Chavannes*, die by den voorzittenden Schepen van Breugel introk. De Graaf van *Bentink Heer van Rhoon en Pendrecht* verscheen 'er wegens de Algemeene Staaten, die by R. van Roermond Huisveste. De Byeenkomsten deezer hooge Persoonen, werden gedeeltlyk in het Hoofd Kwartier des Hertogs van Cumberland, en gedeeltlyk in zeker Huis te Os, Munster genaamd, gehouden. De Tuin van dit Huis paald tegen die des Predikants aldaar, by wien de Hertog van Neucastle Huisveste, en om den toegang van het eene Huis, tot het ander, gemaklyk te maaken, werd een gedeelte uit de schutting, die de wederzydsche Tuinen van een scheid, weggenomen. Op den zestienden Juni scheide deeze Byeenkomst. Men wil dat aldaar eene Beraaming rakende de voorwaardens der Vrede geschiede (*u*). XIX. Boek. 1748.

Terwyl de Legers tot het begin van November bleeven liggen, Vervoegde zig de Prins Erfstadhouder, in het laast van October naar der Staaten Leger. Hy onthield zig te Waalwyk, niet ver van daar gelegen, en vertrok op den agten- De Prins van Orange komt in 's Hertogenbosch.

(*u*) Uit mede gedeelde echte BERIGTEN.

XIX. Boek. 1748.

entwintigsten October van daar, naar Eindhoven, alwaar de Hertog van Cumberland zig toen bevond. Het Middagmaal nam Hy by den Heere Willem van Haaren te Oedenrode, en kwam des avonds, om negen uuren binnen deeze Stad (*v*). De Regeering had voorgenoomen, zyne Hoogheid aan de Grensen van het Vrydom, by het Dorp Vugt op te wagten (*w*), doch veranderde daar na haar Besluit, en begaf zig naar het Huis van den Kommandeur daar zy Hem begroette (*x*), By Zyne Aankomst was de geheele Bezetting, en de Burgery in de Wapenen, en alle de Huizen binnen de Stad waren verlicht. De Wethouderschap die den Prins op het Stadhuis verwagte, had alle de Kamers doen verlichten, en voor de Puye vier Stukjes Geschut doen stellen, om die, by het aankomen zyner Hoogheid te lossen (*y*). Doch zyn kort verblyf gedoogde zulks niet; Want Hy vertrok den volgenden dag, na het Middagmaal, van hier, naar Waalwyk; By deeze gelegenheid plaatste zig de geheele Regeering, omtrent de St. Jans Poort, alwaar zy Hem begroette (*z*).

Orde op het verzorgen der Soldaaten Vrouwen en Kinderen.

Het Arm of Heilige Geesthuis deezer Stad, was thans met het onderhoud van veele Soldaaten Vrouwen, en Kinderen, wier Mannen of Vaderen overleden, of gevangen waren, beladen. Om die noodlydende ware het mooglyk te hulp te komen, hadden de Regenten van dat Huis eenige Aal-

(*v*) Europische Mercurius van het Jaar 1748. *Deel* II. *Bladz.* 254. *en* 255.
(*w*) Notulen *van den* 27. *October* 1748.
(*x*) Notulen *van den* 28. *October* 1748.
(*y*) Notulen *van den* 28. *October* 1748.
(*z*) Notulen *van den* 29. *October* 1748.

Aalmissen uitgedeeld: waar door zy der maten, met schulden overlaaden werden, dat de Inkomsten niet toereikende waren: Hier van hadden de Regenten, aan de Wethouderschap der Stad kennis gegeeven; Deeze verzogt den Raad van Staaten om onderstand (*a*). Dit Verzoek vond geen ingang. De Staaten, hadden op den derden October deezes Jaars, op een Verzoek der Regeering van Breda, goedgevonden, dat Deeze, de Soldaaten Vrouwen, en Kinderen der Bezetting aldaar, onderhouden moest. Zy werd daar tegen, van den Last der Soldaaten Kinderen, die aldaar gebooren, en wiens Ouders elders in Bezetting lagen, of overleden waren, vry gesteld. De Raad had hierover, wel met de Staaten gehandeld, om op dit stuk, eenen algemeenen Regel, voor alle de Generalityts Steden te maaken; doch dit was nog niet afgedaan: derhalven besloot de Raad, dat de Regeering alhier: de behoeftige naargelaten Vrouwen en Kinderen, wier Mannen of Vaderen tot de Bezetting der Stad behoord hadden, zoude verzorgen. Die, welken, door Soldaaten in 's Lands Ziekenhuis overleden nagelaaten waren, zouden hier onder, niet begrepen zyn; De Raad zoude voor deezen zorg draagen, zo dra de Regeering daarvan kennis gegeven had (*b*). Deeze verzogt Schepenen, dat zy van dit besluit, ter verligting der Godhuizen, zo ver de Vrouwen, en Kinderen, die tot de Bezetting niet behoorden, gebruik zouden maaken (*c*). XIX. Boek. 1748.

De

(*a*) NOTULEN *van den* 5. *November* 1748.
(*b*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 28. *November* 1748.
(*c*) NOTULEN *van den* 6. *December* 1748.

XIX. Boek. 1748.

De Vrede, die alom de rust herstelde, werd op den agtienden October deezes Jaars te Aken getekend (*d*). By deeze gelegenheid werden binnen deeze Stad allerhande vreugde tekenen bedreven. De Regeering deed ter gedagtenis dier Vrede eenen Penning slaan.

Vreugde bedryving over de Vrede.

Uitlegging van den Penning.

Op de eene zyde van dien, word de Krygs God Mars verbeeld, die de Stad, (welke men in het verschiet ziet,) met een brandenden Toors, en Degen schynd te dryven. Boven aan staat dit rantschrift. *Minacia Martis.* onder S. P. Q. S. Aan de andere zyde staat de Vrede, met eene Hoorn van Overvloed in de Linke, en eene Olyftak, in de Regtehand, die zy over Stads Wapenen uitstrekt. Boven aan staat dit randschrift. *Mitescunt Tempora Pace* onder MDCCXLVIII. De twee Byschriften zyn aaneengeschakeld, en duiden te saamen aan; *Dat de drygende Tyden van Oorlog, door de Vrede verzagt worden.* De Letteren onder de eerste zyde, betekenen. *De Raad en het Volk van 's Hertogenbosch.*

Zo eene Stad rede had, over deeze Vrede verheugd te zyn, was het zeker 's Hertogenbosch. De Franschen hadden Bergen op Zoom, en Maastricht ingenomen, en zouden denklyk, hunne overwinningen, door het Bemagtigen der verdere Steden langs de Maas, met naame Venlo, en de Graaf, voort gezet hebben; Wanneer, zo 's Hertogenbosch niet aangetast was, zouden de Dorpen in de Meyerye gebrandschat, de Opgezeeten met zwaare Inkwartieringen en uitteeringen belast zyn geweest. Dit zoude door de vaste goederen der Gods-

(*d*) EUROPISCHE MERCURIUS over het Jaar 1748. *Deel* II. *Bladz.* 233.

Godshuizen, en der Ingezeetenen alhier, gedraagen moeten werden. De Stad, en de Dorpen der Meyerye hadden zig geduurende deeze onlusten in geweldige schulden gestoken; Tot aflossing van die, werden in de volgende jaaren verschei-de schikkingen gemaakt, 't welk ook omtrend 's Hertogenbosch geschieden moest, 't geene ik in het volgende Boek zal verhaalen.

XIX. Boek. 1748.

HIS-

HISTORIE
DER STAD EN
MEYERYE
VAN
'SHERTOGENBOSCH.
VIERDE DEEL.
TWINTIGSTE BOEK.

Historie der Stad, en Meyerye van 's Hertogenbosch, zederd het sluiten der Akensche Vrede in het jaar 1748. tot het jaar 1766.

1748. De Prins van Orange word Stadhouder van Staats Brabant.

Kort na het sluiten der Vrede, stelden de Algemeene Staaten, den Prins van Orange, tot Erfstadhouder, en Erf Kapitein Generaal, over Staatsch Brabant, Staatsch Vlaanderen, en Staatsch Over Kwartier van Gelderland aan, dus kreeg die Prins eene naauwere betrekking tot 's Hertogenbosch, die de Hoofd Stad van Staatsch Brabant is. De Algemeene Staaten gaven van deeze Aanstelling de Regeering kennis, en dee-

ze vond goed den Prinse, hierover by eenen Brief, geluk te wenschen (*a*). XX. Boek.

Zederd eenigen tyd was de Koophandel deezer Stad, merklyk verloopen; Om die thans weder te herstellen, beraamde de Regeering de nodige schikkingen (*b*). Ten dien einde, stelde men zes Leden der Regeering, en Vier uit de Burgery, om agt te geven, op alles, wat ter bevordering van den Koophandel kon strekken: Hunne aanstelling zoude voor den tyd van twee jaaren zyn; Na dien tyd, zou de Regeering nader besluiten (*c*). Dit liep eenige jaaren daarna, te te niet; doch het werd naderhand weder hervat, met uitsluiting der Burgery. De Gemagtigden tot den Straatweg, en der Barakken werden hier mede belast. 1748. Middelen ter herstelling van den Koophandel hier ter Stede.

By het slot der Rekening van het *Zieken Gasthuis*, door den Rentmeester aan de Regeering vertoond, bleek, dat dit Huis byna Vierduizend negenhonderd guldens, ten agteren gekomen ware; Zulks was veroorzaakt, door de meenigvuldige *Zieken*, die daarin, zederd twee jaaren gebragt waren, als mede door de *Zieken* en Gekwetsten uit Bezetting van Doornik. De Raad van Staaten had wel eene Ordonnantie van Tweeduizend tweehonderd zesentagtig gulden tien stuivers en twee penningen geslagen, om dat agterwezen uit de Legerlasten des jaars 1745. te voldoen; doch men had dezelven daaruit, niet kunnen vinden. Veele Regimenten, die hier in Bezetting gelegen hadden, waren het Gasthuis schuldig Klagten over de agterstallen van het Zieken Gasthuis.

(*a*) Notulen *van den* 30. *December* 1748.
(*b*) Notulen *van den* 5. *November* 1748.
(*c*) Notulen *van den* 6. *December* 1748.

XX. Boek. 1748. dig gebleeven. Het zelve had daar van, nog Drieduizend vierhonderd vyfentagtig guldens zeventien stuivers, te vorderen. Om dit gebrek ware het mooglyk te herstellen, besloot men den Voorzittenden Schepen naar den Haage te zenden, die dit den Prinse Erfstadhouder moest vertoonen, en daarvan, herstelling verzoeken (*d*). Zyne verslag behelsde; dat zyne Hoogheid hem toegezegt had, dat Hy zorge zoude dragen, dat de betaaling voor de Zieken, en Gekwetsten van Doornik, binnen korten gedaan zoude werden; Dit was voor zyn vertrek reeds geschied. Wat de Eisschen van het Gasthuis, wegens de Regimenten der Bezetting, betroffen, oordeelde de Prins, dat die binnen korten, voldaan zouden werden, uitgenomen, die van het Regiment van Baden Baden, dat zig in eene ongelukkige omstandigheid door gebrek van betaaling, bevond. De zaaken van het zelve stonden egter binnen korten geregeld te worden, wanneer betaaling volgen zoude (*e*). Alle die schulden werden kort hierna, aan het Gasthuis voldaan.

De Geertruide Kerk wederom overgegeven. De Geertruide Kerk, in het jaar 1746. tot berging van Zieken overgegeven, was thans byna daarvan ontleedigd. Hier van gaf de Regeering den Raad kennis, met verzoek, dat die Kerk, tot offenening van den Godsdienst, wederom hersteld mogt werden (*f*). Dit toegestaan zynde, werd de Kerk weder in haaren voorigen staat hersteld (*g*). Eenigen tyd hierna gaf de Raad tagtig

(*d*) NOTULEN *van den* 22. *November* 1748.
(*e*) NOTULEN *van den* 19. *December* 1748.
(*f*) NOTULEN *van den* 14. *December* 1748.
(*g*) NOTULEN *van den* 19. *December* 1748.

tig guldens tot herstelling der Glasvensteren, in dezelve (*b*). XX. Boek. 1748.

Voor de thans geindigde Onlusten, was het Straatslyk, buiten de uiterste werken voor de Vugter Poort agter eene beschoeide plaats gelegt, waarvandaan het, door de Huislieden gehaald werd. Tyde der Onlusten was de Regeering genoodzaakt geweest, die plaats te ruimen, en eene andere aan Stads Bleek te maaken. Thans verzogt zy, dat het Straatslyk als voorheen, buiten de Vugter Poort geborgen mogt werden. De Raad oordeelde dat dit slyk gevoeglyk buiten de Stad, tussen de Orten Poort, en het Ravelyn Hollandia gelegd kon werden (*i*). Eindlyk werd door tussenkomst van den Kommandeur, de zaak zo ver gebragt, dat men het straatslyk buiten de Vugter Poort mogt leggen, mits de Regeering, aldaar voor de buitenste graft, eene beschoeing deed maaken (*k*): Waarin zy bewilligde (*l*). Dit werk kwam de Stad op Negenhonderd en zeventig guldens te staan (*m*).

1749. De Beschoeijing voor het Straatslyk buiten de Vugter Poort opgemaakt.

Het gedeelte des Beggynhofs, dat de Stad toebehoorde, had gedurende den jongsten Oorlog tot veelerhande gebruik gediend: Laastlyk waren 'er Bakovens, ten dienste der Legers opgezet, die afgebrooken werden. De Regeering, had voorgenomen dit Gedeelte van den Beggynhof te Be-

De Beggynhof tot een Parade plaats gemaakt.

(*b*) Notulen *van den* 22. *Januari* 1749.
(*i*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 28. *Januari* 1749.
(*k*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 17. *Februari* 1749.
(*l*) Notulen *van den* 3. *April* 1749.
(*m*) Notulen *van den* 26. *April* 1749.

XX. Boek. 1749.

Bestraaten en het zelve tot eene *Parade* plaats voor de Bezetting der Stad te vervaardigen, waar door de Markt die hier toe gebruikt werd, vry zoude blyven: ten dien einde deed zy eene begrooting der onkosten, daar toe nodig, opmaaken (*n*). Op het Verzoek der Regeering werd de Stad van de Verponding, en Renten, die uit den Beggynhof betaald moesten werden, ontheft (*o*); en den Rentmeester gelast, tot het in order brengen, dier Plaats, Agtduizend guldens, op te neemen (*p*). De Kommandeur der Stad, had mede eene verklaaring, ten voordeele van dit ontwerp overgegeeven, en aangetoond, dat de Markt noodzaaklyk vry moest blyven: was 'er nog een Tweede Vergaderplaats voor de Bezetting nodig, men konde dan altoos de Markt, daartoe, gebruiken (*q*). De Beggynhof, werd dan met Klinkers Bestraat, en ten Oosten, Zuiden, en Westen met Paalen afgezet (*r*) tussen welken egter openingen bleeven. Midden over den Beggynhof, werd een Pad omtrent zestien voeten breet, met Straatsteenen Belegt, om naar de stallingen te ryden. In laatere tyden, zyn ten Zuiden, en ten Westen, verscheide ryen Linde Boomen geplant, en alle de Huizen rontsom die Plaats, genoegzaam vernieuwd, zo dat deeze Plaats, thans tot merklyk Sieraat der Stad strekt.

De Straatweg buiten de Vugter Poort verbreed.

De Muuren van den Straatweg, tusschen de Vug-

(*n*) NOTULEN *van den* 16. *Januari* 1749.
(*o*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 7. *Juli* 1749.
(*p*) NOTULEN *van den* 23. *Juli* 1749.
(*q*) NOTULEN *van den* 9. *Augustus* 1749.
(*r*) NOTULEN *van den* 25. *September* 1749.

Vugter Poort, en de Schans Isabella waren, door het menigvuldig ryden, zo van het Geschut, als door den toevoer tot de Legers, geweldig beschadigd; dus die geheel vernieuwd moesten werden. De Regeering had reeds de Gemagtigden tot den Beleide, in het voorgaande jaar verzogt, een middel uittedenken, hoe men, die het gevoeglykste zoude kunnen herstellen (*s*). In het begin deezes jaars, deeden zy verslag; dat het opmaaken van den Steenweg buiten de Vugter Poort, die het meeste geleden had, wanneer men die, op de Breette van Vierentwintig voeten bragt, en met nieuwe muuren tegen de oude aangemetzeld, voorzag, op Tagtigduizend zeshonderd twee en negentig guldens zoude komen te staan. Indien men de oude muuren merklyk verzwaarde, en den Straatweg, Drie of vier voeten Verbreede, zoude dit ruim Zesenvyftigduizend guldens kosten (*t*). Het Laatste Voorstel werd aangenomen, en men besloot, den Raad van Staaten te verzoeken, den Weg tot vier voeten te mogen verbreeden, gelyk ook, dat hy 's Lands vakken in den Straatweg, daar voorheen Bruggen gelegen hadden, die, de Raad had doen wegneemen; mede op die Breette, wilde doen maaken (*u*). De Raad bewilligde in het verzoek, doch dat van 's Lands vakken, vond hy onnodig (*v*). Vier, van de vyf Vakken in den Straatweg, werden

XX. Boek. 1749.

(*s*) Notulen *van den* 1. *Augustus* 1748.
(*t*) Notulen *van den* 4. *Februari* 1749.
(*u*) Notulen *van den* 13. *en* 24. *Februari* 1749.
(*v*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 9. *April* 1749.

XX. Boek. 1749.

den voor voor Zesenveertigduizend, tweehonderd vyfenzeventig gulden aangenomen. Het vyfde werd by voorraad opgehouden (*w*).

De Dam by de Schans Crevecoeur uit de Dieze genoomen.

De Gemagtigden der Polders, welken in de Rivier de Dieze uitwaterden verlangden, nu de Vrede gesloten was, dat de Dam, by de Schans Crevecoeur, in die Rivier gelegt, thans weggenomen werd, op dat de Polders schielyk droog zouden loopen: Zy gaven dit de Regeering alhier te kennen, met verzoek, dat die, hen daarin ondersteunen wilde (*x*). Dit Verzoek werd door de Wethouderschap den Raad gedaan (*y*), die daar in bewilligde op de Voorwaarde; dat die, welken belang hadden in het wegneemen van den Dam, uit de Dieze, dit werk ten hunnen kosten deeden, onder schriftlyke verklaaring, dat zy, ten allen tyde, wanneer de Raad, het leggen van eenen Dam, in de Rivier, nodig oordeelde, dit mede ten hunnen kosten moesten verrigten. Deeze verklaaring moest den Gouverneur overgegeven, en de oorspronklyke, den Raad toegezonden werden, waar van zy een afschrift voor zig konde behouden (*z*). De Regeering sloot dan met de Polders eene overeenkomst; dat de Laatsten, den Dam uit de Rivier neemen, en de Stad daartoe Driehonderd guldens verstrekken zoude: Ingeval die Dam, op nieuw gelegt werd, zou de Stad, een Vyfde van de kosten daar in draagen (*a*):

Kort

(*w*) Notulen *van den* 31. *Mei* 1749.
(*x*) Notulen *van den* 17. *April* 1749.
(*y*) Notulen *van den* 18. *April* 1749.
(*z*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 2. *Mei* 1749.
(*a*) Notulen *van den* 10. *Mei* 1749.

Kort hierna, werd den Gouverneur de hier voor verhaalde Verklaaring, ter hand gesteld (*b*).

XX. Boek. 1749.

Het Schippers Gild hier ter Stede, had zyn aandeel, in het verdiepen der Vaart, in de Schans Crevecoeur in het jaar 1747. beraamd, noch niet voldaan. Des deed men den Dekenen van dat Gild, aanzeggen; dit binnen agt dagen te voldoen, of by nalatigheid van dien, zouden de Schepen der Dekenen, in beslag genoomen werden (*c*). Deeze aanmaaning was egter vrugtloos: De Regeering verzogt derhalven, dat Schepenen dit bevel ter uitvoering wilden brengen (*d*). Doch eer men tot het Beslag der Schepen overging, was den Dekenen een afschrift van het besluit des Raads van Staaten, waarby die betaaling geregeld ware, ter hand gesteld (*e*). Immiddels vervoegden zig de Dekenen by de Algemeenen Staaten, met Verzoek; dat de Regeering, de redenen, waarom dit agterwezen van Stads wege niet betaald werd, den Staaten zouden overgegen; als mede, dat het Bevel, tot het in Beslag neemen der Schepen, geschord werde. De Staaten stelden dit verzoek de Regeering ter hand, om daar op te andwoorden (*f*); Op haar Berigt, gelasten de Staaten, de Dekenen het Aandeel van hun Gild, aan de Stad te voldoen, behoudens hun verhaal op de Gildebroeders, volgens

Het Schippers Gild gelast hun aandeel, tot het verdiepen der Vaart in de Schans Crevecoeur te betaalen.

(*b*) Notulen *van den* 16. *Mei* 1749.
(*c*) Notulen *van den* 17. *April* 1749.
(*d*) Notulen *van den* 10. *Mei* 1749.
(*e*) Notulen *van den* 20. *Mei* 1749.
(*f*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 8. *Mei* 1749.

XX. Boek. gens de ſchikkingen der Regeering hier op te maaken (*g*).

1749. De Haven en de Dieze verdiept.

De Haven der Stad, nevens de Rivier de Dieze waren thans zo verland, dat geladene Schepen, by laag water, bezwaarlyk binnen de Stad konden komen, men was bedugt, dat wanneer het Water, door het wegneemen van den Dam by Crevecouer, zynen vryen loop bekwam, de Haven droog zoude loopen. Om dit voortekomen beſloot de Regeering, het Verdiepen der Haven, en der Dieze aan te beſteeden (*h*). Het verdiepen der Haven werd voor Tweeduizend zevenhonderd gulden aangenoomen (*i*). Wat het verdiepen der Dieze koſtte, kan ik niet melden, zulks werd van tyd tot tyd gedaan, dus vald het bezwaarlyk, dit, uit de Rekeningen naar te ſpeuren.

Herſtelling van Stads Geldmiddelen.

Door de geweldige Sommen, die de Stad moeſt voldoen, waren haare Geldmiddelen geweldig te ruggeloopen. De Regeering beſloot thans geld, tegen Drie en een half ten honderd, op te neemen, om daar mede andere ſchulden, die tegen Vier ten honderd liepen, af te loſſen (*k*): Veele onnodige koſten afteſchaffen, en daar meede, eerſt van zig zelf te beginnen, waar door jaarlyks Twaalfhonderd en zeventig guldens, in Stads Kaſſe zouden komen (*l*).

Ik

(*g*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 23. *Juli* 1749.
(*h*) Notulen *van den* 18. *April* 1749.
(*i*) Notulen *van den* 26. *April* 1749.
(*k*) Notulen *van den* 15. *Maart* 1749.
(*l*) Notulen *van den* 23. *Juni* 1749.

Ik moet ter deezer gelegenheid aanmerken, dat de Regeering, wanneer aan Stads Kasse te kort kwam, de bezuiniging, altyd van haare zyde begonnen heeft: Meer dan een bewys is hier van in dit Werk te vinden. By andere Regeeringen is het gebruiklyk, dat de Buitengewoone Lasten, door de Geërfdens, en Inwoners gedragen worden; om die reede had de Regeering wel in overweeging genoomen, den Algemeenen Staaten te verzoeken, een Agtste gedeelte eener Verponding, over alle de Huizen binnen de Stad, te heffen (*m*), dus belastte zy zig zelven, en deed ten dien einden eene naauwkeurigen staat van Stads Geldmiddelen op maaken, en wederhield zo lang haar verzoek, tot daar van verslag zoude gedaan zyn (*n*); Zeker is het dat dit verzoek niet geschied is. Stads Geldmiddelen zyn door het belasten op de Kommisfien der Regeering, en door verscheide schikkingen ter bezuiniging op den uitgaaf, hersteld, zonder dat de Burgery iet tot alle die buitengewoone Lasten, die ten algemeene nutte gebruikt zyn, betaald hebbe.

XX. Boek. 1749.

Aanmerking hier omtrent.

De Regeering alhier, onderrigt, dat de Algemeene Staaten voorgenomen hadden de Bedestonden te doen ophouden, en ook eene bepaaling beraamden, op welken wyze de Vreugde over de Vrede gevierd zoude worden; Alzo dit mede in 's Hertogenbosch stond te gebeuren: benoemde de Wethouderschap, eenigen van haare Leden, die op alles de noodige schikkingen moesten maaken (*o*). De dertiende van Juni werd tot

De Bedestonden afgeschaft, en Vreugde over de Vrede.

(*m*) Notulen *van den* 23. *Juni* 1749.
(*n*) Notulen *van den* 23. *en* 28. *Juni* 1749.
(*o*) Notulen *van den* 20. *Mei* 1749.

XX. Boek. 1749.

tot het bedryven der Vreugde bepaald. Zo dra het grof Geschut op de Wallen gelost werd, zoude dit door vier Stukjes Geschut, voor het Stadhuis geplaatst, beandwoord worden, waarna met alle de Klokken der Stad geluid, en die op het Stadhuis gespeeld zoude werden. Des avonds was het Stadhuis verlicht, en de Regeering hield aldaar eene Maaltyd, waarop de Gouverneur, de Kommandeur, de Raad, en Rentmeester der Domeinen, en eenige anderen genodigd waren. Aan ieder van hun werd eenen Penning ter gelegenheid der gesloten Vrede geslagen, uitgedeeld (*p*).

Inzameling van Penningen voor de vernielde Kerken van Bergen op Zoom en Zas van Gent.

Op den agtsten Mei deezes jaars, ontfing men berigt uit den Haage, dat op den zestiende Juni eene Inzameling van Penningen binnen deeze Stad, ter herstelling der vernielde Kerken in Bergen op Zoom, en Zas van Gent, zoude geschieden. Hier toe, benoemde men de Blokmeesteren, die in ieder Wyk, door Twee Leden der Regeering zouden vergezeld zyn (*q*). De Liefde gaaven binnen 's Hertogenbosch ingezameld, bedroegen Tweeduizend agthonderd drieenvyftig guldens (*r*).

De Regeering doed een vertoog tegen den Vyftigsten Penning.

Thans werd men onderrigt, dat de Algemeene Staaten, den Vyftigsten Penning, in de Stad, en Meyerye, op den voet als in Holland stonden intevoeren: Hier tegen deed de Regeering deezer Stad, haare Belangens opstellen, waar mede zy den Voorzittenden Schepen naar den Haage zond, om by

(*p*) NOTULEN *van den* 15. *November* 1748. *en* 7. *Juni* 1749.

(*q*) NOTULEN *van den* 7. *Juni* 1749.

(*r*) NEDERLANDSCHE JAARBOEKEN van de Maand *Juli* 1749. *Bladz.* 696.

by den Prinse Erfstadhouder, en elders, daar zulks van vrugt kon wezen, uittewerken, dat zy in haar verzoek ondersteund werd. Aan ieder Lid der Staaten, en Raad van Staaten werd by vooraad, een Gedrukt Vertoog van Stads Belangens, uitgedeeld, waar van de Inhoud hoofdzaaklyk behelsde. „ Dat de Gemeene Middelen „ hier ter Steede, volgens eene byzondere Or„ donnantie, die vry hooger, dan in eenige plaats „ in Staatsch Brabant was, en veele zaaken el„ ders onbekend, bevatte, geheven werden. Na „ het invoeren der Verpondingen, en Gemeene „ Middelen, binnen de Vereenigde Gewesten, „ had de Heffing der Beeden aldaar opgehou„ den: Het tegendeel was in 's Hertogenbosch „ gebeurd. De Ingezetenen dier Stad, hadden „ de Bezetting moeten Huisvesten, Het Gemee„ ne Land had tot Betaaling daarvan, de Ver„ pondingen, en Gemeene Middelen binnen de „ Stad aangeweezen, en in het jaar 1640. had„ den de Algemeene Staaten, de Stad daar voor „ Vyfenzeventig duizend guldens toegelegt: Na „ het jaar 1648. was dit op de Provintie Hol„ land gebragt, die het tot deezen tyd genoot, „ zonder de Stad iet daar van te geeven. De „ Ingezetenen hadden egter de Soldaaten Gehuis„ huisvest, of hun uitgekogt. Dit Verschot be„ liep in het jaar 1669. Tweemaal honderd ze„ ventig duizend guldens. De Regeering had „ over die Wanbetaaling dikwils geklaagd, zon„ der dat zy afdoening bekomen had. De zwaare „ Lasten, en het Huisvesten des Krygsvolks was „ oorzaak, dat veele Inwooners de Stad verlaa„ ten hadden, en dat vreemdelingen afgeschrikt „ werden, zig aldaar neder te zetten: De Regee„ ring

XX. Boek. 1749.

Inhout van het zelve.

XX. Boek. 1749. „ ring had daarom in het jaar 1744. goedgevonden, eenige Barakken te doen timmeren. De „ Aflossing der Tweemaal honderd tien duizend „ guldens, hiertoe opgenoomen, en de betaaling „ der Renten van dien, moest by Verhooging „ op de Gemeene Middelen, en by Omslag over „ de Ingezetenen, gevonden worden. De Bezetting des Jaars 1747. en der twee volgenden, „ waren zo zwaar geweest, dat men by de Ingezeten, nog Zevenduizend Mannen, moest Huisvesten. De Vermogenden waren tot dertig „ Mannen toe, belast geweest. De Geringsten „ hadden hunne Bedden overgegeeven, en zig op „ Stroo moeten behelpen. De Huisvesting van ieder Man, had door elkander, op omtrent tien stuivers weeklyks beloopen. De Ingezeetenen deezer Stad waren hierin, wel met die der Vereende Gewesten gelyk gesteld geweest: Doch „ de Laatsten genooten de Servitie gelden, die aan „ de Gewesten goedgedaan wierden, maar aan „ 's Hertogenbosch was niets des wegens voldaan. Die zwaare Bezetting, de nabyheid der „ Legers, en het gestadig heen en weder trekken „ des Krygsvolks, hadden de Levensmiddelen „ tot een ongemeenen hooge prys doen stygen, „ waar door de Ingezeetenen, die van hunne „ goederen alleen moesten leeven, merklyk ten „ agteren geraakt waren. De Winkeliers, en „ andere Nering doende Lieden, hadden zeker „ winningen gedaan, doch waren naar maate van „ dien, met zwaare Inkwartieringen belast; Zo „ dra men voor eene Vyandlyken Aanstoot alhier „ bedugt was, waren alle de Kooplieden in Eet„ en Drinkwaren, op zekere hoeveelheid geschat „ geworden. Zy derfden dus den winst, van

„ hun

„ hun hier voor uitgeschoten geld, zelf hadden „ eenigen hier by toegegeven. Het inkomen der „ gegoede Lieden hier ter Stede bestond, voor „ het grootste gedeelte uit de inkomsten van Hoe- „ ven, en Landeryen in de Meyerye. Dit Land „ had wel geene Brandschattingen betaald, doch „ door het *Cantonneeren* des Krygsvolks, en „ het afhakken der Houtgewassen, veel gelee- „ den. De Winst van het vertier der Koopwaa- „ ren, door de menigte des Krygsvolk veroor- „ zaakt, was meest, door de Bruikers der vaste „ goederen genoten, en de Eigenaars hadden 'er „ niets, dan schade van geleden. Door het af- „ breeken der Huizen buiten de Stad, onder het „ bereik van het Geschut, het slegten der hoog- „ tens in de Landen, en het onderwater houden „ der Polders, geduurende drie jaaren, hadden „ de Ingezetenen alhier veel geleden. Wanneer „ men een Overslag op de Winsten, die sommi- „ ge Ingezeetenen, van de Legers, en de Be- „ zetting genooten hadden, moest maken, en „ hoe veel Inwoners zig binnen de Stad bevon- „ den, die arm, of onvermogend waren, en „ die, van de overigen, die tot de Bezetting geen „ betrekking hadden, aftrok, zoude men vin- „ den, dat de Kooplieden of Winkeliers, die van „ de Bezetting winst genooten hadden, niet het „ Agtste gedeelte der Gegoede Ingezeten, uit- „ maakten. De Regeering verzogt derhalven oot- „ moedig, dat de Algemeene Staaten, in over- „ weging geliefden te neemen: *Eerstlyk*. Met „ wat buitengewoone middelen haare Stad, bo- „ ven anderen der Generaliteit, belast ware. *Ten* „ *tweeden*. Dat de Stad boven dien de verpon- „ dingen, en de Beeden betaalen moest: *Ten*

XX. Boek. 1749.

XX. Boek. 1749. „ *den.* Hoe drukkende het betaalen der Servitie „ gelden, zederd de Munsterſche Vrede, voor „ de Inwoners geweeſt was, zy hadden des we- „ gens thans eenige Tonnen Schats te vorderen, „ waar van zy niets bekomen konden, niet te- „ genſtaande die ſchuld, als deugdlyk, door de „ Algemeene Staaten erkend ware. *Ten vierden.* „ Dat de Stad, ten dienſte der Gemeene Zaak, „ tot het Timmeren en bezorgen der Barakken, „ Tweemaal honderd en tien duizend gulden had „ moeten opneemen, en dat zy met de Hoofd- „ ſomme, en het betaalen der Renten, nog be- „ laſt was: *Ten vyfden.* Dat ſchoon de Stad niet „ belegerd was geweeſt, egter een groot gedeelte „ der gegoede Ingezeetenen, door de zwaare „ Huisveſting der Bezetting, de naabyheid der „ Legers, de duurte der Levensmiddelen, en „ ſchade aan hunne Landgoederen, zeer gedrukt „ waren. *Ten zesden.* Dat in andere Steden, daar „ men mede eenige vyandlyke aanſlagen dugtte, „ de voorraad van Levensmiddelen voor de Be- „ zettingen, door het Gemeene Land bezorgd „ was. De Regeering alhier had zig dien laſt „ onderheevig gemaakt. Dit alles, nevens eeni- „ ge andere toevallen hadden Stads Geldmidde- „ len geweldig te rug gezet: De herſtelling daar- „ van, kwam op de Ingezetenen aan, want dee- „ zen moeſten ter in ſtaatſtelling van dien, be- „ zwaard worden. Zy hadden tot hunnen Laſt „ Voorraad ingekogt: Dit was ten nutte der Ge- „ meene *Zaak*, geen gering belang geweeſt. *Ten* „ *zevenden.* Dat veele Ingezeetenen der Stad, „ uit vrees voor een Belegering, zo in Holland, „ als elders, Huizen tot berging hunner goede- „ ren gehuurd hadden, het welk veelen merklyk

„ had

„ had te rug gezet. Uit dit alles was het der-
„ halven klaar, dat de Ingezetenen alhier, van
„ tyd tot tyd, merklyke Sommen, tot handha-
„ ving der Gemeene zaak opgeschoten hadden,
„ zonder dat die der andere Steden daarby, in
„ vergelyking kwamen; en schoon 's Hertogen-
„ bosch geenen Vyandlyke Aanstoot geleden had,
„ hadden de Inwoners door de naarbyheid der
„ Legers, en de zwaare Bezetting veel geleeden.
„ De Regeering verzogt derhalven; dat de Al-
„ gemeene Staaten, daarom, haare Ingezetenen
„ van den vyftigsten Penning, en van alle Bui-
„ tengewoone Belastingen geliefden vry te stel-
„ len (*s*)." By dit verzoek waren drie Memo-
rien gevoegd: De eerste diende om het onder-
scheid tusschen de Impost̄en, die wegens het Ge-
meene Land, in 's Hertogenbosch, en in de andere
Steden van Staatsch Brabant geheven werden,
aan te toonen: In de Tweede waren de Buiten-
woone Onkosten, die de Stad in den Jaaren 1746.
en twee volgenden, ter zaake van het gevreesde
Beleg, der zwaare Bezetting, en de nabyheid der
Legers had moeten ondergaan, opgeteld. De
Derde hield een staat der Montkosten in, die de
Ingezeetenen, en Bezetting ten tyde eener Bele-
gering nodig zouden hebben (*t*). Ik vind niet,
wat de Algemeene Staaten hier op besloten heb-
ben. Zeker is het egter, dat de vyftigste Pen-
ning, door de Inwoners der Stad en Meyerye
niet betaald zy.

In

(*s*) Request der Regeering aan de Staaten Generaal gepresenteerd. In de Notulen *van den 27. October* 1749.

(*t*) Nederlandsce Jaarboeken *November* 1749. *Bladz.* 1120—1138. Europische Mercurius *van den jaare* 1750, *Bladz.* 9—27.

XX. Boek. 1750.

Oneenigheid tusschen de Regeering en den Raad en Rentmeester der Domeinen over de Gooten.

In het voorgaande Jaar was 'er een oneenigheid, tusschen de Regeering der Stad, en den Raad, en Rentmeester der Domeinen van Brabant, over het beleiden der Gooten, binnen de Stad, ontstaan, die veel gevolg naar zig sleepte. Ik zal die in alle zyne deelen, zo kort my doenlyk is, verhaalen. Gedurende de geschillen, schreef de gemelde Rentmeester, en de Leenmannen, in de Leen en Tolkamer, hier over, aan den Raad van Staaten, welke dien Brief in handen der Regeering stelde, om daarop te berichten. Dit bericht zond de Raad aan de Leen, en Tolkamer, om haar belang daar tegen, over te geeven: Vervolgens stelde hy alles in handen des Advokaats Fiskaals van Brabant, om zyn gevoelen hier over te melden. De Raad gelaste den Raad en Rentmeester der Domeinen, om in den Haage te komen, en schreef de Regeering aan, Een of Twee haarer Leden derwaars te zenden, met magt, om over die zaak gehoord, en het verschil vereffend te werden (*u*). Stads Gemagtigden deeden verslag, dat de Raad hun het volgende, ter inschikking voorgesteld had. „ De Regeering en de „ Leen en Tolkamer, zouden te zaamen eene „ Keur over de Gooten maaken: Deeze zoude „ ten naame des Raads geschieden, met byvoe„ ging, dat de Regeering daarover gehoord was. „ De Raad zoude de zaaken, waarin men niet „ overeenkomen kon, schikken: De Boetens zou„ den matig genomen werden. De Keur zoude „ door de Regeering ter uitvoer gebragt worden, „ en de Gooten, die niet behoorlyk gemaakt

Voorgeslagen inschikking.

„ wa-

(*u*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 4. *Maart* 1750.

„ waren, afgekeurd, en zulken, die men vermaaken moest, breuken. De Raad en Rentmeester der Domeinen, en Leenmannen zouden die, twee, of driemaal in het jaar, by wyze van *Naschouw* naazien. Het verleggen van dien, het stellen van paalen op de Straaten, en andere zaaken van deezen aart, zouden als van ouds, aan de kennisneeming, en het Regtgebied der Leen en Tolkamer, onderworpen blyven." De Regeering hier mede vergenoegd, magtigde zes uit den haare, om op dien voet, met die der Leen, en Tolkamer, in gesprek te treden (*v*). Over de plaats der onderhandeling reezen 'er eerlang nieuwe moeielykheden. De Gemagtigden der Regeering sloegen eerst hier toe eene onzydige plaats voor, of wel, dat dit dan aan de Huizinge van den Rentmeester, en vervolgens aan een der Gemagtigden, geschieden zoude. De Rentmeester sloeg dit beide af, met byvoeging, dat hem gelast ware, dit gesprek nergens, dan ter Leen en Tolkamer te houden (*w*). Hy nevens de Leenmannen, beschreven de Gemagtigden der Regeering aldaar (*x*). Eenigen van deezen spraken met den Rentmeester, en sloegen hem, nogmaals daartoe, eene onzydige plaats voor, doch hy volhardde by zyn voorig gevoelen. De Regeering maakte dit den Raad van Staaten bekend: Zy vertoonde Hem, „ het aanzienlyk Burger bewind, dat de Alge- „ mee-

XX. Boek. 1750.

Oneenigheid over de plaats der handelingen.

De Regeering schryft daarover aan den Raad van Staaten.

(*v*) NOTULEN *van den* 10. *April* 1750.

(*w*) RAPPORT der Gecommitteerden over de Gooten. In de NOTULEN *van den* 18. *April* 1750.

(*x*) BRIEF der Leen en Tolkamer. In de NOTULEN *van den* 18. *April* 1750.

XX. Boek. 1750.

„ meene Staaten haar, als Regenten eener Hoofd „ Stad van Brabant, toevertrouwd hadden. Zy „ hadden niet alleen het Hooge, Laage, en Mid- „ delbaare Regtsgebied binnen de Stad, maar „ ook in veele opzigten, in de Meyerye; Dit „ gedoogde niet, dat zy eenige Regtbanken bin- „ nen de Stad, den voorrang gaf. Boven dien, „ wanneer men eenige inschikkingen, om ver- „ schillen uit den weg ruimen maaken moest, was „ het onredelyk, dat de eene Party, boven de „ andere, eenigen voorrang had. De Regeering „ verzogt derhalven, dat dit gesprek, op een on- „ zydige plaats gehouden mogt werden (y)." De Raad van Staaten besloot hierop, dat die gesprekken, in het huis, daar zyne Gemagtigden alhier, hunnen intrek naamen, geschieden zouden (z). Men kwam derhalven aldaar byeen, doch men kon zig onderling niet verstaan. Die van de Leen, en Tolkamer begreepen, dat de Hoogschout, en Regeering der Stad, de Voorschouw over de Gooten, niet voeren konden, maar dat dit alleen, door hun, geschieden moest. Die der Regeering hielden, het tegendeel staande, met byvoeging, dat zulks in den Haage alzo afgesprooken ware. Men kon zig dus niet verstaan, waarom de gesprekken afgebroken werden (a). De Regeering gaf hier van den Raad kennis, met byvoeging, „ dat het in „ den Haage afgesproken was, dat Zy, de Schouw „ over de Gooten, en die van de Leen, en Tol- „ ka-

Welke goedvind dat die in 's Lands-huis gehouden zoude werden doch alwaar men zig niet kan vereenigen.

De Regeering schryft aan den Raad van Staaten.

(y) Brief der Regeering aan den Raad van Staaten, In de Notulen van den 18. April 1750.

(z) Resolutie des Raads van Staaten van den 20. April 1750.

(a) Notulen van den 31. Mei 1750.

„ kamer de VISITATIE daarover, by vorm van XX. Boek. 1750.
„ Naſchouw, voeren zouden. Zy had verſtaan; „ dat die van de Leen, en Tolkamer van een „ ganſch tegenſtrydig gevoelen waren, en dat zy „ daar van niet wilden afgaan. De Regeering „ verzogt derhalven, dat dit geſchil, den ge„ woonen Regter overgelaaten mogt werden. Zy „ zoude, vooral in deeze zaak, dit gaarne zien, „ om dat de Leen, en Tolkamer, die nimmer „ het Regt der Schouw, over de Gooten geoef„ fend had, zig in het vervolg, die, over de „ Straaten, mede zoude tragten, toe te eigenen. „ Ingeval de Raad geliefde te verklaaren, dat het „ Regt der Voorſchouw, zo als in den Haage af„ geſprooken was, aan de Regeering bleef, en „ de rang des Hoogſchouts, en der Regeering „ geen nadeel zoude lyden, was zy bereid, de „ geſprekken, met de Leen, en Tolkamer we„ derom aan te begten (b)." De Raad van Staaten antwoorde hierop; „ Dat zyne gedagten wa„ ren, dat de Regeering, en de Leen, en Tol„ kamer, ééne Keur, over de Gooten ontwor„ pen, zouden hebben, en dat de Raad, de Le„ den, waarin men niet overeen kon komen, uit „ den weg zoude tragten te ruimen. Hy kon „ derhalven niet zien, dat de vordering der Leen, „ en Tolkamer, de Regeering tot het afbreeken „ der geſprekken noodzaakte (c)." De Regeering verzogt dan haare Gemagtigden, de geſprekken op volgende voorwaarden, weder te beginnen.

Antwoord des Raads.

De Regeering wil de geſprekken onder zekere voorwaarden aanhegten.

(b) Brief der Regeering aan den Raad van Staaten. In de NOTULEN *van den* 31. *Mei* 1750.

(c) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 2. *Juni* 1750.

XX. Boek. 1750.

nen. *Eerstlyk* alvorens tot de Keur overtegaan, de Gooten te laten opneemen, om te zien, welken verlegt moest werden. *Ten tweeden*; dat de Regeering de Voorschouw, en de Leen, en Tolkamer de Herziening by wyze van Naschouw, over de Gooten zouden hebben. *Ten derden*; Dat in alles, dees aangaande, de Hoogschout, en de Regeering den voorrang behouden zouden: wanneer deeze twee laaste Puncten tegen gesproken werden, zouden de Hoogschout, en de Regeering hun Regt behouden (*d*). Vermits men zig onderling niet kon verdraagen, besloot de Raad, aan de Regeering over te laaten, zulken Reglement, aangaande de Gooten te maaken, als zy tot het voorgestelde oogmerk, dienstig oordeelde. Ingevalle egter eenige Gooten verlegt of verwyd moesten werden, zoude dit niet zonder verlof der Leen, en Tolkamer moeten geschieden, en alles moest, voor het einde des jaars 1754. afgedaan zyn (*e*).

Alles afgebroken.

Goedvinden des Raads hierop.

Besluit der Regeering omtrent dit alles.

Ten dien einde werd door de Gemagtigden der Regeering eene Keur, over de Gooten opgesteld, waar in het Verzoek, om Vryheid, tot het verleggen, of verwyden der Gooten niet aanroerd werd; en op dat Stads Regt door haar stilzwygen, geen nadeel zoude lyden, betuigde zy pleggtig, dat de Leen, en Tolkamer, geen Regt, over de Gooten, en Straaten binnen de Stad toekwam (*f*). De gemaakte Keur werd door de Regeering ten vollen bekragtigd (*g*).

Vry

(*d*) NOTULEN *van den* 6. *Juni* 1750.
(*e*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 2. *November* 1750.
(*f*) NOTULEN *van den* 10. *December* 1750.
(*g*) NOTULEN *van den* 3. *Februari* 1751.

Vry zwaarder verschil ontstond 'er in deezen jaare, tusschen de Regeering, en den Raad, en Rentmeester der Domeinen, over het schouwen der Rivier de Dommel buiten, en van de Dieze binnen de Stad, het welk tot een hevig Regtsgeding voor den Raad van Brabant uitbarste. De oorsprong hier van was; De Raad en Rentmeester had voorgenomen, de Schouwe over de Rivier de Dommel, van de plaats, daar zy uit het Land van Luik, in de Meyerye komt, tot aan deeze Stad toe, te voeren. Om dit behoorlyk te doen, was het nodig te weeten, op wat breete de Rivier van plaats, tot plaats behoorde gebragt te werden. De Raad van Staaten gelaste de Leen en Tolkamer nauwkeurig toetezien, om eene volledige onderrigting, van alle de plaatzen, langs de Rivier gelegen, te bekomen (*h*). Dit geschiede mede aan de Regeering alhier, die zig daaromtrent onkundig verklaarde (*i*). Den tweeden Juni, ontfing de voorzittende Schepen der Stad, in een toegezegelden Omslag, Twee eensluidenden Besluiten des Raads van Staaten op den negentienden Maart deezes jaars genoomen, waarby de Offisieren, en Regenten van alle de plaatzen in het Kwartier van 's Hertogenbosch, gelast werden, den Raad, en Rentmeester der Domeinen, en Leenmannen, in het voeren der Schouwe over de Rivieren, en Wegen, bytestaan. Vermits het Opschrift, aan den Hoogschout, en Schepenen der Stad gerigt was, zonder dat, tegen

XX. Boek. 1750.

Verschil over het Schouwen der Rivieren.

(*h*) Resolutie des Raads van Staaten *van den 9. Februari* 1750.

(*i*) Notulen *van den 9. Maart* 1750.

XX. Boek. 1750. gen de gewoone wyze, by het zenden van eenige Resolutien gebruiklyk, zig eene Brief daar by bevond, besloot de Stadhouder van den Hoogschout, en de Regeering, die Papieren in eene Omslag te zegelen, en door een der Kamerbewaarders, ten huize van den Rentmeester, te rug te doen brengen, met mondelinge byvoeging; dat zy onkundig waren, uit wat hoofde dit hun toegezonden was (*k*).

De Rentmeester vorderd dat twee Schepenen der Stad hem in het voeren der Schouwe bystaan. Immiddels deed de Rentmeester by het voeren der Schouwe, den bystand van twee Schepenen verzoeken: Doch alzo deezen niet verscheenen, lied hy hun door eenen Deurwaarder, het besluit des Raads van Staaten, van den tweeentwintigsten October deezes jaars aan Schepenen *insinneeren*, en vorderde van hun wegens hunne nalatigheid, eene boete van tweemaal tien guldens met de kosten daarop gevallen (*l*). Deeze boete werd niet voldaan, en Schepenen daar voor, gesommeerd (*m*).

De Regeering verzoegd zig by den Raad van Brabant. Waar tegen de Regeering *Mandement Poenaal* verzogt (*n*). Het zoude te verveelend zyn dit geheele geding te verhaalen: Ook heb ik 'er geene kunde van, om dat ik als Griffier der Leen en Tolkamer, altyd wanneer men over dit stuk, by de Regeering handelde, de Vergadering heb verlaaten, en dat de Raad en Rentmeester Generaal, dit buiten de Leen en Tolkamer behandeld heeft; Dit alleen vind ik, dat na gedaane voorslagen alle vereeniging afgebroken werd, en de Re-

(*k*) Notulen *van den 6. Juni* 1750.
(*l*) Notulen *van den 27. October* 1750.
(*m*) Notulen *van den 7. November* 1750.
(*n*) Notulen *van den 17. November* 1750.

Regeering, een Bevel van Daaging, tegen den Rentmeester verwierf (*o*). Hier door raakte het geding aan den gang, het welk door een vonnis van den vierentwintigsten Juni 1757. eindigde. By het zelve werd den Eisch, de Regeering, tegen den Rentmeester gedaan, toegewezen, en Deeze veroordeeld, zyne *Calanges*, en *Executien*, tegen de Regeering, als kwalyk, en ten onregte gedaan, kost, en schadeloos aftedoen (*p*). Eenigen tyd hierna, verklaarde hy voor Notaris en Twee Getuigen, dat hy behoudens het Regt van Herziening, de Calanges, die hy aan den Stadhouder van den Hoogschout, en de Regeering gedaan had, als kwalyk en ten onregte geschied te zyn, en even als niet gebeurd, aanmerkte. Hy verklaarde verder, zig na den inhoud van het Vonnis, en tot nakoming van alles, door den Raad van Brabant vrywillig, te laaten veroordeelen, en het daar voor te houden, als of dit by Gyseling geschied ware. De Raad van Brabant verleende hier op eene Acte van Vrywillige Veroordeeling (*q*).

XX. Boek. 1750.

Die de zaak ten haaren voordeele beslist.

De Regeering alhier had met nog meerder moeielykheden te worstelen. Het verdiepen der Dieze binnen de Stad, gaf 'er aanleiding toe. Deeze had tot voldoening der onkosten dier verdieping, van den Raad van Staaten, brieven van *Executorie*

Moeielykheid met eenige Burgers over het verdiepen der Dieze.

(*o*) Notulen *van den* 15. *April* 1. *Juni en* 23. *Juli* 1751.

(*p*) Sententie des Raads van Brabant *van den* 24. *Januari* 1757. In de Notulen *van den* 18. *Juli* 1757.

(*q*) Vrywillige Comdemnatie des Raads van Brabant *van den* 16. *November* 1757. op het Declaratoir van den Rentmeester der Domeinen *van den* 19. *October* 1757. In de Notulen *van den* 1. *December* 1757.

XX. Boek. 1750. *torie* verkreegen, die zy aan eenige Burgers ter uitvoer wilde doen brengen; Doch deeze vertoonden de Regeering, dat in den jaare 1723. wanneer de Dieze gediept was, de Geërfdens daartoe, niets betaald hadden, maar dat zulks uit den Last van drie duiten op de Ton Hollandsche, en drie penningen, op de Ton Friesche Turf, die de Regeering hefte, betaald was. Voor dien tyd had men geene voorbeelden gevonden, dat die kosten door de Geërfdens langs de Rivier alleen, maar door de Stad gedragen waren: Zy verzogten derhalven, dat die brieven van *Executorie*, buiten uitvoering gehouden mogten worden. Dit verzoek werd door de Regeering afgeslagen (*r*); Waarop de Geërfdens langs de Dieze den Raad van Staaten verzogten; dat die Onkosten over alle de Huizen binnen de Stad, omgeslagen, de Brieven *Schaverhaling*, die hy de Regeering verleend had, ingetrokken mogten werden (*s*). Deeze verstond hierop; het Besluit van den derden September 1748. voor zo veel daarby verstaan was: dat de onkosten, op het ruimen der Dieze te vallen, over de Huizen, en Erven langs de Rivier gelegen, om te slaan, nevens de Brieven *Executoriaal* aan de Regeering verleend, in te trekken (*t*). Hier tegen stelde zig de Regeering, en het verschil werd op deeze wyze beslist; De Geërfdens langs de Dieze, en de Haven, als mede de Stad, naar maate de groote der Bruggen, zouden

(*r*) Notulen *van den* 15. *Juli* 1750.

(*s*) Request der Geërfden langs de Dieze. In de Notulen *van den* 22. *Augustus* 1750.

(*t*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 18. *October* 1751.

den Een Derde van de koften der verdieping voor uit dragen: de overige Twee Derden, zouden eerft uit den Laft op den Turf, gevonden, en het geene daar aan te kort kwam, door de Gezaamlyke Erven binnen de Stad, die aan de Dieze daar onder gerekend, voldaan worden. Het verdiepen, en schoonhouden der Dieze zoude openbaarlyk aanbefteed worden (*u*). In het Jaar 1754. verklaarde de Raad van Staaten, hoe de omflag moeft gefchieden, en dat de Regeering bevoegd was een ieders aandeel, by werklyke Regts uitvoering * in te vorderen. De Kerken, Godshuizen, Gemeene 's Lands, en Stads Erven, waar van geene huur getrokken werd, zouden van deezen laft bevryd zyn (*v*).

XX. Boek. 1750.

* *Parate executie*

Het Water rees in de maand Maart des volgenden jaars, tot een merklyke hoogte. Volgens de waarneeming, in dien tyd gedaan, was het omtrent zeven duimen laager, dan op Kersdag des jaars 1740. Een groot gedeelte der Stad ftond thans onder. Alle de noodige voorzorgen door Schepenen, tot redding van veele arme menfchen uitgedagt, werden door de Regeering goedgekeurd (*w*).

1751. Hooge Watervloed.

Thans befloot de Raad van Staaten de St. Jakobs Kerk alhier, die veel jaaren tot een Paardenftal voor de Bezetting gediend had, in een Krygsvoorraadhuis te veranderen, waar toe men niet allen den Toren, maar ook het Koftershuis moeft

De St. Jakobs Kerk in een Krygsvoorraadhuis veranderd.

(*u*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 12. *Juli* 1753.
(*v*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 11. *Juli* 1754.
(*w*) Notulen *van den* 22. *Maart* 1751.

XX. Boek. 1751. moest afbreeken; deeze stond dus zyne Wooning, en de Kerken het voordeel van het Gelui over de Dooden, te verliezen. Om zulks voortekomen, verzogt de Regeering den Raad, dat hy haar die Kerk wilde laaten behouden, of ingeval men dezelve volstrekt, tot een Krygsvoorraadhuis nodig had, alsdan, de Kerken schadeloos te stellen, en den Koster eene andere bekwaame wooning te verzorgen, geen grond des Kerkhofs, om dat die ter Begraaving diende, in te neemen, en de Klokken ten kosten van den Lande, op een andere plaats te doen hangen (*x*). Men kwam weinig tyds hierna, overeen; Dat de Regeering van den eigendom der Kerk, en het Kostershuis zoude afzien: De Raad zoude haar vyfduizend guldens eens betaalen. De Klokken, en den Opstal des Torens, zouden ten behoeven der Kerken zyn: De Koster zoude vyftig guldens jaarlyks, voor Huishuur, uit het inkomen der Kerken genieten: tegen den Voorgevel der St. Antonis Kapel zoude eenen nieuwen Toren gebouwd, en de twee Klokken daar in gehangen worden: Van het Kerkhof zoude men niet meer, dan een halve roede in het rond der Kerk, afneemen (*y*).

Overeenkomst met den Polder van het Bossche veld over het gebruik van den Boschdyk. Hier voor, op het jaar 1741. heb ik verhaald, dat de Polder van het Bossche veld, den Boschdyk in staat zoude stellen, en tot op de hoogte der Steene Beeren, die ter wederzyde der Dieze, in Stads Graften liggen, op zoude doen haalen, en op dien voet onderhouden, mits het Schippers

(*x*) Brief der Regeering aan den Raad van Staaten. In de Notulen *van den* 5. *Juni* 1751.

(*y*) Resolutie des Raad van Staaten *van den* 22. *Juli* 1751. *en* Notulen *van den* 10. *Juli* 1751.

pers Gild, jaarlyks, Honderd guldens aan dien Polder betaalde. Deeze overeenkomst was door de Regeering niet goedgekeurd. De bestierders van den Polder verzogten thans; dat die Overeenkomst tot stand gebragt mogt werden, het welk op deeze wyze geschiede, „ dat de Polder, „ den Dyk op de gemelde hoogte zoude houden, „ en zorg draagen, dat de Trekpaarden over de „ Sluizen konden komen. Alle de Schippers, zo „ vreemden als anderen, zouden dien Dyk van „ April, tot October mogen gebruiken, uitge- „ nomen by hoog Water, te weeten, als het ge- „ lyk met den kruin des Dyks stond: Kon men „ het daarover niet eens worden, zouden Sche- „ penen het geschil beslissen. Voor de gedaane „ onkosten, zoude aan den Polder Twee hon- „ derd en vyftig guldens eens, en Honderd gul- „ dens, jaarlyks, betaald worden. Het laaste „ zoude maar zo lang duuren, als de Raad de „ Beheering over den Dyk, aan den Polder zou- „ de laaten. Schepenen zouden buiten vorm van „ Regtsgeding, de geschillen over deeze Voor- „ waarden beslissen; Verzuimden die van den Pol- „ der, eenige voorwaarden naar te komen, zou- „ den Schepenen zulks, ten lasten des Polders „ kunnen aanbesteeden." De Regeering vond goed, de Twee honderd en vyftig guldens, ten lasten der Stad op te neemen, en om de Renten daarvan, en de jaarlyksche Honderd guldens te vinden, besloot zy het Bruggeld aan den Boom, met een Vierde te verhoogen, schoot 'er van het Bruggeld iets over, zoude zulks in mindering der Hoofdsomme verstrekken (z).

XX. Boek. 1751.

De

(z) Notulen van den 23. Juli 1751.

XX. Boek. 1751.

Goedvinden des Raads van Staaten wegens het haalen der Zooden tot de Vesting-werken.

De Zooden ter herstelling der Vestingwerken, waren tot hiertoe, altyd uit de Weilanden der byzondere Lieden, daar men die het naaste vinden kon, gehaald, zonder dat hun de schade vergoed werd. De Regeering verzogt thans, dat in de voorwaarden van aanbesteeding der Vestingwerken, gesteld mogt werden, dat de aanneemers zig van Zooden, buiten bezwaar van de Eigenaars der Landeryen zouden moeten voorzien (*a*). De Raad van Staaten vond hier op goed, dat de schaade der Zooden, geduurende de lopende aanbesteding toegebragt, opgenoomen, en aan de Eigenaaars goedgedaan zoude werden (*b*). Na verloop dier aanbesteeding, zyn de Zooden, uit de Gemeente van Vugt gehaald, welke schade egter het Land, die Gemeente goed zoude doen.

Rouwe wegens het sterven des Prinsen van Orange.

Wanneer de droevige tyding, der dood des Prinsen van Orange hier ter Stede aankwam, was ieder daarover zeer aangedaan. De Regeering besloot de Vorstinne *Douariere*, schriftlyk over het verlies haares Gemaals te beklagen, en zo lang de Zwaare Rouw duurde, de Klokken des Stadhuis niet bespeeld, en alle opentlyke vreugden ophouden zouden, ook deed zy de Schildery van wylen zyne Hoogheid op het Stadhuis met een zwart Krip omhangen (*c*). Weinig tyds hier na vond zy goed, geduurende veertien dagen, driemaal daags, met alle de Klokken, telkens anderhalf uur, en na dien tyd, vier weeken, mede drie-

(*a*) NOTULEN *van den* 1. *September* 1751.

(*b*) APPOINTEMENT des Raads van Staaten *van den* 24. *November* 1751. In de NOTULEN *van den* 3. *December* 1751.

(*c*) NOTULEN *van den* 25. *October* 1751.

XX. Boek. 1751.

driemaal daags, doch telkens een half uur, te doen luiden. Het dragen van den Rouw voor de Regeering, werd mede geschikt. De twee Kamerbewaarders werden op Stads kosten in den zwaaren Rouw gekleed (*d*). De Leden der Regeering, en de Ministers deeden zulks ten hunnen kosten, daar dit in de meeste Vereende Gewesten, ten lasten der Steden, geschied is.

Schikkingen gedurende de minderjaarigheid des Prinsen gemaakt.

De Algemeene Staaten schreeven kort na 's Prinsen overlyden aan de Regeering deezer Stad; dat gedurende de minderjaarigheid des Erfstadhouders, dat Ampt, nevens die van Kapitein, en Admiraal Generaal door de Prinsesse *Douariere* van Orange bekleed zouden worden, met last zig daar naar te gedraagen (*e*). Ook hadden zy het veranderen der Regeering alhier, aan de Prinsesse opgedragen (*f*). De wyze van het openbaar Gebed, werd door de Staaten mede naar den toenmaaligen vorm der Regeering geschikt (*g*).

De onderhandelingen over het Tugthuis weder aangehegt.

In deezen jaare werden de onderhandelingen over het maaken van het Tugthuis weder levendig. Hoewel het niet tot stand kwam, werd men het zó ver eens, „ dat de Stad, een Vyfde, en „ de Meyerye het overige betaalen zoude. Van „ de agt Regenten, zoude de helft door de Re„ geering alhier, en de overigen door de Meye„ rye

(*d*) Notulen van den 28. October en 6. November 1751.

(*e*) Aanschryving der Staaten Generaal van den 21. October 1751. In de Notulen van den 6. November 1751.

(*f*) Resolutie der Staaten Generaal van den 19. November 1751.

(*g*) Resolutie der Staaten Generaal van den 10. December 1751.

XX. Boek. 1751.

„ rye benoemd worden. De voorrang zoude „ aan den Oudsten der Stad opgedraagen wor„ den. By het staaken der Stemmen, zoude hy „ het besluit naar zyn gevoelen, kunnen doen „ opmaaken. Niemand zoude in het Tugthuis „ ingenoomen worden, dan die by vonnissen der „ Regters, die het hooge Regtsbewind hadden, „ veroordeeld waren. De vreemden zouden 'er „ met bewilliging der Regenten ingenomen kun„ nen worden. Om de moetwillige Vegters, die „ stout op hunne geldeloosheid waren, te beteu„ gelen, zouden die, in eene Geldboete van Vyf„ entwintig guldens verweezen worden. Vol„ deeden zy die niet, zouden de Offisieren hun „ in een Kamer des Tugthuis hiertoe te maaken, „ in Gyseling kunnen roepen. Kwamen zy, bin„ nen agt dagen daar niet, zouden de Offisieren „ hen kunnen aanhouden, en 'er hen in doen bren„ gen. Betaalden zy binnen veertien dagen de „ boete niet, zouden zy in het Tugthuis over„ gebragt worden, om aldaar met hunne handen, „ den kost te winnen, tot dat de boete, en de „ kosten voldaan waren. De goedkeuring der „ Algemeene Staaten, zoude op dit alles verzogt „ werden met verzoek, dat zy, het geen omtrent „ de Vegters beraamd was, by Plakaat geliefden „ te gebieden (*b*)."

Oneenigheid over de plaats van het Tugthuis.

Men zag vervolgens naar een plaats om. De Regeering oordeelde, dat men 'er een geheel nieuw Gebouw toe timmeren moest. Die der Meyerye meenden, dat men met vry minder kosten, de Gebouwen van het geweezene Kapucyner

(*b*) Notulen *van den* 13. *Augustus* 1751.

net Klooster hier ter Stede, kon inkoopen, en die tot een Tugthuis vervaardigen. De Regeering ontbood den Bouwmeester van Zwolle, die het Tugthuis aldaar ontworpen had (*i*). Volgens zyn gevoelen, zoude een nieuw Tugthuis, op ruim Honderd duisend guldens komen te staan. De plaats hiertoe uitgekoozen, dagt men dat voor Zesduizend vyfhonderd guldens te bekomen zoude zyn. Het meerder gedeelte koos het geweezene Kapucyner Klooster. De Zwolsche Bouwmeester oordeelde, dat dit nimmer tot een bekwaam Tugthuis gemaakt kon worden. De Regeering verklaarde daarom, dat het Tugthuis een nieuw Gebouw weezen moest (*k*). Die van het Kwartier van Maasland verklaarden zig voor het gevoelen der Regeering (*l*). Doch die der andere Kwartieren volharden by hun voorig besluit (*m*). Hier door bleef het timmeren van het Tugthuis agter, en zederd is 'er genoegzaam niet meer van gesprooken.

XX. Boek. 1751.

Waar door het agter blyft.

Stads Geldmiddelen waren zederd eenigen tyd te rug geloopen, waar van het verdiepen der Dieze daar genoegzaam niets van ingekomen was, en de mindergelding der Gemeene Middelen, oorzaak waren (*n*). De Regeering vond derhalven goed, by het afsterven van een der Amptenaaren dier Ampten, die vernietigd waren, zo veel Lyfrenten op te neemen, als uit de wedde van het verstorven Ampt betaald konden werden, en daar

1752. Veragtering van Stads Geldmiddelen en middelen tot herstelling.

(*i*) Notulen *van den* 3. *December* 1751.
(*k*) Notulen *van den* 8. *Februari* 1752.
(*l*) Notulen *van den* 22. *Februari* 1752.
(*m*) Notulen *van den* 7. *Maart* 1752.
(*n*) Notulen *van den* 7. *Maart* 1752.

XX. Boek. 1752. daar mede Losrenten afteleggen. Verstierf 'er een Lyfrent, zoude men, een, van gelyke groote opneemen, en daar mede een Losrent aflossen. De Amptgelden zouden alleen tot aflossing van opgenoomene penningen besteed werden. De Markt, en Veerschippers waren in het jaar 1747. met eene jaarlykschen uitkeer belast; Ingeval 'er een dier Schippers overleed, zoude men zo veel aan Lyfrenten opneemen, als het jaargeld van den aan te stellen, bedroeg, en daar mede zo veel Losrenten kwyten (o). Eenigen tyd hierna besloot de Regeering, geene Renten afteloSsen, die de houders tegen Twee en een half ten honderd, wilden laaten staan (p).

Moeielykheid over het herstellen der Gooten in de Straaten. Verscheide Burgers der Stad verzogten den Algemeenen Staaten, in deezen jaare, dat de Straaten en Gooten, niet by omslag door de Geërfdens, maar uit Stads Middelen betaald mogten werden (q). Dit verzoek werd in handen der Regeering gesteld, welke den voorzittenden Schepen, en den Pensionaris naar den Haage zond, om den Staaten te onderrigten, hoe zig alles daar omtrent toegedragen had, en te verzoeken, dat het herstellen der Gooten, op die wyze betaald mogt worden (r). De Staaten verklaarden; dat de vernieuwing der Gooten, even als die der Straaten gevonden zouden werden (s). De Geërfdens vervoegden zig andermaal by de Staaten, daar

(o) Notulen *van den* 18. *Februari* 1753.
(p) Notulen *van den* 25. *September* 1753.
(q) Notulen *van den* 24. *Maart* 1752.
(r) Notulen *van den* 15. *April* 1752.
(s) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 27. *October* 1752.

daar zy het doen der Regeering als een nieuwigheid uitkreeten. Deeze ftelden dit verzoek in handen der Regeering, om haar belang, daar tegen over te geeven (*t*). *Zy* merkte hierop aan, dat het verzoek op den naam der Geërfdens overgegeven was, zonder dat daarin iemand genoemd ware. *Zy* begreep dat de meefte Geërfdens hier in niet geftemd hadden, en ontbood den Advokaat, dit het verzoek ingefteld had, om de naamen optegeven (*u*). Het bleek daaruit dat 'er naauwlyks vyftig waren. Alle de Regenten, die merklyk binnen de Stad geërfd waren, verklaarden, op den eed aan de Stad gedaan, hierin geen deel te hebben (*v*). By het berigt dat de Regeering overgaf, verklaarde zy, over de oneerbiedige, en zelf ftekende wyze, daarin gebruikt, zeer gevoelig te zyn: ook toonde zy aan, hoe onregtmatig dit verzoek was, om dat het getal der Geërfdens op Twee duizend begroot werd, daar dat der Verzoekers naauwlyks Vyftig beliep. De Staaten verklaarden by hunne voorige befluiten te volharden, en gelaften de Verzoekers; zig voortaan te wagten, hun met dergelyke ongegronde verzoeken, laftig te vallen, en de Regeering met meer agting te behandelen, anders zouden zy hun tot hunnen pligt houden (*w*). De Regeering deed dit befluit met den druk gemeen maaken, en het zelve aan de Verzoekers *infinuee-*

XX. Boek. 1752.

(*t*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 9. *December* 1752.
(*u*) Notulen *van den* 18. *Januari* 1752.
(*v*) Notulen *van den* 16. *Januari* 1753.
(*w*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 9. *Mei* 1753.

XX. Boek. 1752. *nueeren.* Zy deed mede het besluit der Staaten van den 27. October 1752. op het herstellen der Gooten drukken, en aanplakken (*x*).

1753. Oprigting der Wagen Postery tusschen 's Hertogenbosch en Nieuwmegen.

In het volgende Jaar werd 'er tusschen 's Hertogenbosch, en Nieuwmegen een Postwagen opgerigt. De Regeeringen der beide Steden kwamen overeen, dat 'er weeklyks, tweemaal, tusschen de beide Steden, eene Postwagen ryden zoude, die te Schaaik, in het Land van Ravestein wisselen, en de Vragtloonen aldaar, afdeelen zoude. De Vragt voor ieder Persoon werd op een Ryksdaler, Vyfentwintig ponden Bagagie daar onder begreepen, bepaald. Voor ieder pond boven dien, moest zes penningen betaald worden: ook kwam men over de Vragt der Bestelgoederen overeen (*y*).

Het sluiten der Poorten op een vasten tyd gesteld.

Zederd eenen geruimen tyd waren de Poorten deezer Stad, op geen gezet uur gesloten, dat veel ongemaks baarde, zulks gaf men den Gouverneur te kennen, die terstond eenen vasten tyd, waarin de Poorten geopend, en gesloten zouden werden, beraamde. Aan de Haven moest de Dryfbalk, by het aankomen der sleutelen toegedaan, en de bekende Schepen in den Zomer tot tien, en in den Winter tot negen uuren des avonds ingelaaten werden: De Maaztrichtze Post Chaise, die in eenen dag overreed, zoude men des morgens uit de Vugter Poort, laaten, en die Poort zoude des avonds openblyven, tot dat de Tourkar van Breda, binnen gekomen was. De Regeering gelaste verder dat de Poortklok, een vierendeel uurs lang, na dat de sleutelen der Poorten

(*x*) Notulen *van den* 14. *Mei* 1753.
(*y*) Notulen *van den* 22. *December* 1752.

ten aan de Hoofdwagt uitgegeven waren, zoude luiden (z). XX. Boek.

De Sluis by het Oliemolen, of Isabella Bolwerk, was in den voorleden Jaare doorgeloopen, en zo verzakt, dat die geheel vernieuwd moest werden. De Raad van Staaten, die oordeelde, dat de Stad daartoe iets dragen moest, gelastte de Vesting Bouweesters dit de Regeering voorteste len (a). De Regeering antwoorde hierop; dat hoewel die Sluis, ten dienste der Stad verstrekte, altyd als een gedeelte der Vestingwerken was aangemerkt. In het jaar 1665. was 'er eene schikking gemaakt, dat de Stad voor het onderhouden van zekere Werken, een Vierde van 's Lands Gemeene Middelen genieten zoude. Dit was in het volgende jaar, door de Regeering aangenoomen, en had dus een overeenkomst uitgeleverd: Onder de zaaken, die de Stad onderhouden moest, waren geene Sluizen begreepen. Dit bleek uit het maaken der Sluizen, omtrent de Koornbrug, in het jaar 1735. en die by den Papenbril, in den jaare 1737. die alle van 's Lands wege bekostigd waren. De Raad had uit overtuiging, dat aan de Stad verscheide zaaken opgelegt waren, die haar niet raakten, wanneer 'er nieuwe Bruggen buiten de Poorten gemaakt moesten werden, onderstand verleend. Zy verzogt derhalven tot de herstelling dier Sluis, niets te mogen geven (b). De Raad deed hierop die Sluis, ten kosten van den Lande, geheel opmaaken.

1753. 1754. De Sluis aan het Oliemolen Bolwerk doorgeloopen.

Ter-

(z) NOTULEN *van den* 1. *September* 1753.
(a) NOTULEN *van den* 3. *December* 1753.
(b) NOTULEN *van den* 21. *December* 1753.

XX. Boek. 1754.

Moeielykheid over het instorten der Muur van het Wagthuis omtrent de Sluis.

Terwyl dit geschiede, dreigde de muur van het Wagthuis, daar naast staande, intestorten. De Aanneemer van de Sluis, sloeg Stads Gemagtigden voor, dien Muur buiten Stads kosten aftebreeken (*c*). De Regeering droeg den Raad van Staaten voor, dat dit Wagthuis, schoon oud, nog veele jaaren kon blyven staan, indien de grond daar onder, door het opmaaken der Sluis niet was weggegraaven; dus was het redelyk, dat de Stad schadeloos gesteld werd: *Zy* verzogt daarom, en bood aan, om wanneer het Wagthuis opgemaakt was, daartoe, zo veel te geeven, als de verbetering van het zelve zoude bedraagen (*d*). De Raad vond hierop goed, dat de Regeering het Wagthuis zoude doen herstellen, doch eerst de kosten daarvan opgeven, om daarop te besluiten (*e*). Het Wagthuis werd dan in staat gebragt, het welk op zeshonderd en dertig guldens kwam te staan (*f*). De Walmuur, en andere zaaken, die 'er by kwamen vermeerderde de kosten boven de elfhonderd guldens: De Regeering verzoekt, dat de Raad, daar voor de Stad zulken gedeelte, als hy tot schadloosstelling redelyk oordeelde, toeleggen wilde (*g*) waarop zy vyfhonderd guldens bekwam (*h*).

In

(*c*) Notulen *van den* 12. *Juni* 1754.

(*d*) Request der Regeering aan den Raad van Staaten gepresenteerd in de Notulen *van den* 15. *Juni* 1754.

(*e*) Appointement des Raads van Staaten *van den* 8. *Juli* 1754. In de Notulen *van den* 13. *Juli* 1754.

(*f*) Notulen *van den* 13. *en* 17. *Juli* 1754.

(*g*) Request der Regeering aan den Raad van Staaten gepresenteerd in de Notulen *van den* 7. *November* 1754.

(*h*) Appointement des Raads van Staaten in de Notulen *van den* 30. *January* 1755.

XX. Boek. 1754.

In dezen Jaare kwam de Graaf van *Borggraave* hier ter Stede aan, om in den naam der Staaten des Lands van Luik, met de Regeering alhier, over het voltrekken des Straatwegs tot op de Grenſen der Meyerye, en het Land van Luik te handelen: Eenige Gemagtigden werden hem op zyn verzoek toegevoegd (*i*). Volgens hun verſlag, oordeelde men te Luik, „ dat 'er geen „ plaats zo voordeelig, dan 's Hertogenboſch „ om de goederen uit Holland, naar Luik, over „ te voeren, gelegen was: De Regeering aldaar, „ was genegen, den Straatweg, tot op de Gren„ ſen der Meyerye, en des Lands van Luik, te „ vervolgen, indien men voorzien kon, dat men „ van deeze zyde, zulks mede deed: Zy had„ den hierop, Stads onvermogen, daartoe, aan„ getoond, en om dat de Koopſteden der Vereën„ de Geweſten daar van het meeſte voordeel zou„ den trekken, was het ongeraden dat werk te „ ondernemen: Zy hadden na verſcheide onder„ handelingen, waar de Straatwegen elkander „ ontmoeten zouden, niet beter kunnen uitden„ ken, dan dat zulks aan zekere Brug, ter plaat„ ze genaamd den Hartdyk geſchiede, waar mede „ de Graaf genoegen had genomen: Omtrent de „ zwaarigheid, dat de Regeering der Ooſtenryk„ ſche Nederlanden den uitvoer van Steenen ver„ bieden zoude, had hy geantwoord, dat als de „ Luikſche Straatweg, tot aan de Grenſen der „ Meyerye voltrokken was, men de Steenen uit „ het Land van Luik bekomen, en van den Luik„ ſchen kant een begin kon maken: Hy had 'er „ bygevoegd, dat als de Straatweg volmaakt, en „ het

Voorſlag om den Straatweg tot op de Grenſen des Lands van Luik te brengen.

(*i*) Notulen *van den* 8. *Mei* 1754.

XX. Boek. 1754. „ het Tarif vastgesteld was, hy niet geloofde, „ dat men van de Luiksche zyde, ooit met de „ Oostenrykske Nederlanden, een Tarif zoude „ tragten aan te gaan." De Regeering deed den Graaf voor zyne openingen dank zeggen: *Zy zonde zynen voorslag nader overwegen*, en een begrooting van alle de kosten doen op maaken (*k*). De Gemagtigden tot dit werk, deden eenigen tyd hierna verslag, dat het maaken des Straatwegs, tot aan de Luiksche Grensen, ruim zeven en halve Tonnen Gouts zoude bedraagen; Na de uitrekening, wat de Renten der Hoofdsomme belopen, en wat de Tolhuizen zouden opbrengen, bevond men, dat de Stad jaarlyks daaraan, meer dan zeventien duizend guldens zoude toegeven. Wanneer men den Straatweg tot Eindhoven voltooide, en de hooge Heide van daar, tot aan de Luiksche Grensen opmaakte, zoude de Stad omtrent vier duizend guldens jaarlyks toegeven. De Regeering zond den voorzittenden Schepen, en den Pensionaris naar den Haage, om de Prinsesse Gouvernante van alles kennis te geven, en Haar, en den Raad van Staaten, de begrootingen te vertonen, in hoope, dat de Raad, of wel de Admiraliteit op de Maaze, en te Amsterdam, die een wezenlyk voordeel daarby hadden, het voltrekken van den Straatweg zouden willen onderneemen (*l*). Deeze deden verslag „ dat zy met „ den Geheimschryver der Gouvernante, daar„ over gesproken hadden, die alles overgenomen „ had, om 'er gebruik van te maaken (*m*)."

Het

(*k*) NOTULEN *van den* 10. *Mei* 1754.
(*l*) NOTULEN *van den* 12. *Augustus* 1754.
(*m*) NOTULEN *van den* 5. *October* 1754.

Het werk bleef echter steken (*n*). Eenige jaaren hierna, bragt men het weder zonder eenigen vrugt op het tapyt. XX. Boek. 1754.

Tot wering der Grossierderyen in de Meyerye, die tegen de Wetten des wegens gemaakt, zeer toenamen, besloten de Kooplieden hier ter Stede een vertoog te doen. De Regeering die het nadeel daarvan bepreep, magtigde twee uit den haare, om de Gemagtigden der Admiraliteit, die alhier stonden te komen, daarover te onderhouden (*o*). Dit was van dit gevolg, dat de Admiraliteit op de Maaze, daar omtrent den nodigen last gaf: *Zy* maakte dit de Regeering alhier bekend, en voegden 'er by, dat deeze, haar de bewyzen, die haar omtrent het opslaan van Goederen te Waalwyk, en het vervoeren van dien naar elders, voorgekomen waren, opgeven wilde, om daaromtrent nadere voorzieningen te doen (*p*). 1755. Pogingen om de Grossierderyen ten platten Lande te weren.

Ik heb niet aangetekend gevonden, wat hierop gevolgd zy. Zeker is het, dat de voorzorg der Admiraliteit, de Grossierderyen in de Meyerye, niet gestremt heeft, maar dat die in menigte aldaar nog gevonden worden.

Het Post Komtoir deezer Stad, en die der Hollandsche Steden, hadden zederd eene geruimen tyd, een zogenaamde Rekening van *egalisatie*, over het beloop der Briefporten gehouden. Het Post Komtoir in den Haage had reeds in het Jaar Moeielykheid tusschen het Post Komtoir alhier en dat van Holland.

(*n*) NOTULEN *van den* 28. *April* 1756.
(*o*) NOTULEN *van den* 5. *Juni* 1755.
(*p*) MISSIVE der Admiraliteit op de Maaze *van den* 28. *October* 1755. in de NOTULEN *van den* 12. *November* 1755.

XX. Boek. 1755. Jaar 1753. goedgevonden, die met begin des volgenden jaars te doen ſtaaken. De Regeering hier ter Stede verklaarde daar tegen, dat zy bevoegd was, op gelyken voet, die Rekening met het Komtoir te Amſterdam afteſchaffen (*q*). Zy bekwam ten antwoord; dat het houden der *egaliſatien* in het gemeen, het zy voor of nadeelig, met alle de Hollandſche Poſt Komtoiren was opgezegd, waarin zy toen beruſtte (*r*). De *egaliſatie* met dat van Amſterdam was dus mede zederd dien tyd opgehouden. Dit ſcheen niet naar den ſmaak der Gemagtigden van de Hollandſche Posteryen, des verzochten zy; dat die der Poſteryen alhier, iemand naar Alphen, tot het beraamen van ſchikkingen hieromtrent wilden zenden. Deeze antwoorden. „ Dat uit de handelwyze, „ waarin men veele jaaren beruſt had, tuſſchen „ de byzondere Hollandſche Poſt Komtoiren, „ een gewoonte geboren was, waarin men bewilligd, en die men tot heden toe naargekomen had: Het algemeen Poſt Komtoir van „ Holland, had die der Steden aanvaard, en was „ dus, tot de verbintenis der byzonde Komtoiren gehouden: Hier ter Stede had men het houden der *egaliſatie*, met het Poſt Komtoir van „ Amſterdam, niet afgeſchaft, dan na dat men „ verſtaan had, dat die met alle de Hollandſche „ Poſt Komtoiren, geen plaats meer zoude hebben: Een onzydig oog kon klaar zien, dat als „ men de *egaliſatie* met Amſterdam wilde doen „ ſtand houden, men het voordeel der Hollandſche Poſt Komtoiren bedoelde, en dat met het „ op-

(*q*) Notulen *van den* 11. *Januari* 1754.
(*r*) Notulen *van den* 31. *Januari* 1754.

„ ophouden van een dergelyke Rekening, met „ de Komtoiren in den Haage, en te Alkmaar, „ men het Komtoir alhier van haar voordeel trag- „ te te ontzetten: Men wilde egter, tot het hou- „ den van vriendschap, de hand leenen, indien „ de Voordeelen, en Lasten evenredig gesteld „ werden. Eindlyk gaf men in bedenking, of „ het niet gevoeglyker ware, dit gesprek in den „ Haage te houden (*s*)." Dit werd toegestaan, „ en men kwam overeen, „ dat de oude over- „ eenkomst, tot het einde deezes jaars stand zou- „ de grypen. Na dien tyd zoude men overleg- „ gen, op wat wyze een nieuwe Overeenkomst „ gemaakt behoorde te werden." De Regeering keurde dit goed, en magtigde eenigen uit den haare om het opstel daarvan, te onderzoeken (*t*). Eenigen tyd daarna, magtigde zy de Postmeesteren, om met die der nabuurige Steden te spreken, en overeenkomsten, tot weringe des nadeels van het Postampt alhier, aan te gaan (*u*). Men maakte 'er verscheiden onnodig hier te melden, om dat die op niets uitkwamen, Het liep eenige jaaren aan, eer het verschil volkomen afgedaan werd, zo als ik op zyn plaats zal verhalen.

XX. Boek. 1755.

De Aardbeving in Spanje, en Portugal, in het einde deezes jaars voorgevallen, doch die alhier alleen in een Waterberoering bestond, heeft te veel gerugts gemaakt, dan dat ik die met stilzwygen voorby kan gaan. Het was op den eersten November deezes jaars wanneer die voorviel, des mor-

Waterberoering in de Stad en Meyerye.

(*s*) Missive aan de Gemagtigden tot de Hollandsche Posteryen in de Notulen *van den* 20. *Maart* 1755.
(*t*) Notulen *van den* 6. *Juni* 1755.
(*u*) Notulen *van den* 6. *September* 1755.

XX. Boek. 1755. morgens lieflyk weer, met een aangenaame ſtilte. De Barometer ſtond, volgens de waarnemingen op Zwanenburg, op dertig Engelſche duimen, drie en een halve lyn. De Wind was Noordooſt met ſtilte, zo dat 'er des morgens, en des nademiddaags maar eene kragt getekend werd. De Thermometer tekende dien dag des morgens 39. des middaags 46. en des avonds 47. graden (*v*). Met deeze geſteldheid des Luchts werd men hier te Lande, op de eene plaats ongelyk ſterker, dan op de andere, eene Beweging in het Water gewaar, die in veelen opzichten verſchilde. Sommige meeenden, een Opzetting, en Wellinge in het Water beſpeurd te hebben, die zo geweldig was, dat de Schepen aan het flingeren raakten, en hunne touwen losrukten (*w*). Hier ter Stede heeft men die Waterberoering mede vernomen. Des morgens even na elf uuren, zag men in het Water der Haven, een groote beweging, waar door de Schepen heen en weder flingerden, en de touwen daar zy aan vaſt gemaakt waren, aan ſtukken ſprongen. In de Stads Graft lag eene zwaare Schuit, die reeds lang gezonken was, doch welke thans boven kwam. Dit alles duurde omtrent tien of twaalf minuten.

Uitwerkſelen daarvan hier ter Stede.

Te Oedenrode in de Meyerye, vernam men omtrent elf uuren in de ſtilſtaande Wateren, eene Beweging. In een ſtilſtaande Water omtrent het Raadhuis aldaar, zakte het Water naar den grond, en ſteeg aanſtonds met kragt naar boven. In de Rivier

En in de Meyerye.

(*v*) Nederlandsche Jaarboeken *van November* 1755. *Bladz*. 990.

(*w*) Europische Mercurius over het Jaar 1755. *Deel* II. *Bladz*. 286.

Rivier de Dommel aldaar werd het afloopen des Waters mede gezien, doch dit was zo sterk niet als in het Water by het Raadhuis. In de Roomsche Kerk, waarin toen de dienst geschiedde, heeft men de Kroonen heen en weer zien slingeren. De Beweging duurde aldaar omtrent een half uur, en nam langzaamer hand af (*x*). XX. Boek. 1755.

Aardbeving op den eersten Kersdag hier ter Stede.

Sterker deed zig op den eersten Kersdag deezes Jaars, tusschen elf en twaalf uuren des nagts, hier ter Stede een Aardbeving gevoelen: By veele Ingezetenen is die niet gemerkt, hoewel het ten hoogsten waarschynlyk is, dat de geheele Stad daar van aandoening gehad hebbe: Men werd die door het horen rommelen van het Porselein, en het bewegen van Tafels en Stoelen gewaar. De Schudding was het naast, by eene Dreuning in een zwak Huis, op het voorby ryden van zwaar geladene Rytuigen te vergelyken. Hoewel andere oordeelden, dat zy zwaarder ware. Uit de algemeene verhaalen, schynd het, dat deeze Aardbeving, het sterkst in de Zuidwester en Wester gedeeltens der Stad, naamlyk op het Vugtereind, in de Postelstraat, en omtrent de Vischmarkt gevoeld zy (*y*). In de Kerkstraat, niet ver van de Hoofd Kerk, en dus een weinig meer Oostwaars, dan het midden der Stad, in een beneden vertrek waarin ik toen zat werd by na niets daar van bespeurd.

En in de Meyerye.

Uit de Meyerye vernam men daar van verscheide geruchten: Hoewel ik door de min opletten-heid

(*x*) Nederlandsche Jaarboeken *van November* 1755. *Bladz.* 1004. *en* 1005.

(*y*) Nederlandsche Jaarboeken *van Januari* 1756 *Bladz.* 8. *en* 9.

XX. Boek. 1755. heid der Landlieden, op dus danige zaaken, daar van met geen zekerheid iets aantekenen kan. Te Vugt, een half uur Zuidwaars, en Moer Gestel, omtrent drie en een half uur Zuidwestwaars van de Stad gelegen, zou die Aardbeving weinig gevoeld zyn; hoewel het ook wezen kan, dat de meeste landlieden, die zig vroeger dan de Stedelingen naar Bedde begeven, door den slaap daar van niets gevoeld hebben. In het Zuidooster gedeelte der Meyerye, schynd de Beweging sterker geweest te zyn. Te Asten, negen uuren ten Zuidoosten der Stad gelegen, is dezelve duidelyk gevoeld: gelyk ook te Bakel, en te Deurne, in welke laaste plaats, twee onderscheide gevoelbaare Schuddingen, drie minuten na elkander volgden: Eenige Landlieder hoorden hunne Huizen kraaken, en voelden zig in het Bed opligten, het geen hun deed opstaan: Ook wil men, dat aldaar een gedruis in de Lucht gehoord zoude zyn. Ten Westen, of ten Noorden der Stad, zelf geen half uur van dezelve, heeft men niets bespeurd, zo dat het schynd, dat die Schudding zig by de Stad bepaald hebbe, en Oostwaars op, heviger gevoeld zy (z).

1756. Aardbeving op den Bededag deezes jaars. Schoon Nederland, tot omtrent het midden van Februari des volgenden Jaars, reden had te kopen, dat de bekommeringen voor de zo zeer te duchten Aardbevingen een einde nemen zouden, wyl men 'er niets van vernomen had, werd egter alles op den agtienden deezer maand, op den Boet, Dank, Vast en Bededag, in ontroering gebragt, wanneer men in alle de Steden, en Plaatzen

(z) Nederlandsche Jaarboeken *van Januri* 1756. *Bladz.* 8—10.

zen van Nederlandsch Gemeenebest, eene Schudding, die heviger dan de voorgaande was, gevoelde. Hier ter Stede werd men die des morgens omtrent een half vierendeel uurs na agt uuren gewaar. Toen viel 'er een zagten regen. In de Meyerye gaf die een groote verwarring. Uit de Kerken der Roomschgezinden, waarin de dienst gelyk bekend is, veel vroeger, dan in der Hervormden begind, liepen veele menschen op het voelen der Aardbeving naar buiten, om het gevaar te ontvlugten (*a*). Ik vinde aangetekend, dat de Klokken van het Speelwerk hier ter Stede, aansloegen (*b*). Te Helmond was men bevreest, dat de Huizen instorten zouden (*c*). Deeze Aardbeving heeft zig Oostwaars door geheel Westphalen, tot in het Hanoversche, Zuidwaars langs den Ryn, en door geheel Frankryk, tot in Spanjen, en Westwaars, door geheel Engeland uitgestrekt: Tusschen den Ryn, en de Maas, schynen desselfs uitwerkingen, het sterkste, inzonderheid te Aaken, en Luik, geweest te zyn (*d*).

XX. Boek. 1756.

De Prys der Graanen was hier ter Stede in deezen jaare tot eene ongemeene hoogte gerezen; het welk door het opkoopen van het Koorn, en het verzenden naar elders veroorzaakt werd. De Regeering voor gebrek bedugt, verzocht Schepenen, daarover met den Kommandeur der Stad te spreken. Deeze begreep met hun, dat men dit den

Schielyk ryzen van den Prys der Graanen.

(*a*) Nederlandsche Jaarboeken van *Februari* 1756. *Bladz.* 197, 198. en 201.

(*b*) Jaarboeken *voorsz. Bladz.* 202.

(*c*) Jaarboeken *voorsz. Bladz.* 203.

(*d*) Europische Mercurius over het Jaar 1756. *Deel* I. *Bladz.* 123. *en* 124.

XX. Boek. 1756.

den Algemeene Staaten behoorde te kennen te geven. De Regeering berigte dan, „ dat de Rog „ zederd een half jaar, van minder dan Agt, tot „ Twaalf, en zederd agt dagen, tot op Zestien „ guldens het Bossche Mud, het tiende gedeelte „ van een Last gerezen was. Zy oordeelde, dat „ deeze buitengewoone ryzinge, aan het weinig „ Koorn, dat men ter deezer tyd, uit de Oost „ Zee te wagten had, toegeschreven moest wor„ den. Veele Graanen werden daarom, door „ vreemde Kooplieden in de Meyerye opgekocht, „ en buiten de Generaliteit vervoerd. Dit was „ oorzaak, dat 'er weinig Koorn, hier ter Markt „ gebragt, en het geen 'er nog kwam, aanstonds „ verkocht werd. Een menigte Graanen werden „ naar Waalwyk, en van daar, naar elders ver„ voerd. Dit kon gemaklyk tegengegaan wor„ den, indien men belette, dat geene Graanen „ ten platten Lande mogten opgeslagen, of van „ daar, naar elders vervoerd werden, dan zulken „ die aldaar gewonnen waren: Zy had verstaan, „ dat zulks te Os mede geschiede: De Regee„ ring verzoekt derhalven, den Algemeene Staate „ den Uitvoer van Graanen te verbieden (*e*). " Dit verzoek werd afgeweezen, doch de Regeering werd toegelaaten, aan de Admiraliteit, op de Maaze opening te geven, en wat schikkingen, omtrent het beter naarkomen van 's Lands Bevelen, behoorden gesteld te worden (*f*).

De Regeering verzoekt, dat de Algemeene Staaten den uitvoer van Graanen, gelieven te verbieden het welk afgeslagen word.

1757. Verschrikkelyke Watervloed hier ter Stede, en eenige Dorpen rontsom de Stad.

Ik trede thans toe tot de zwaarste overstrooming die alhier geweest is. Om die naauwkeurig te

(*e*) Missive der Regeering van den 3. October 1756. in de Notulen *van den 2. October* 1756.

(*f*) Notulen *van den 6. December* 1756.

te verhalen, zal het nodig zyn, die van haar begin optehaalen. Op den elfden December des voorleden Jaars, begon het te Vriezen, zo dat alle de Rivieren, met Ys overdekt werden. In het laast van Januari deezes Jaars, verzagte het weer; Men vreesde derhalven voor eene Overstrooming, indien de Dooi schielyk voortging (g). In de maand Januari toen de Sneeuw smolt, en de boven Ryn los raakte, werd een groote menigte Waters, en Ys, den Ryn, en Maas afgevoerd. Hier door werd de Ryn, van boven Emmerik af, en de Waal te Nieuwmegen geweldig opgekropt, en wel te meer, om dat het Pandersche Kanaal onbeweeglyk vast zat. De zuiderlyke Dyken der Waal, boven Nieuwmegen bezweken hier door, (h) en het Water der Maaz liep zo sterk op, dat het van des middaags, tot des nagts omtrent een uur, wel tien voeten rees.

XX. Boek. 1757.

De Maazdyk te Kessel brak op zeven onderscheide plaatzen door. Twee Huizen van dit Dorp raakten met grond en al weg, en eenige zwaare Boomen kwamen met de wortelen om hoog (i). Op den twaalfden en dertienden Februari stroomden de Zomerdyk, die Os, Geffen, Nieuwland en Rosmalen tegen de Beerze Maaz beschermd, over. Hier door werden deeze Dorpen onder Water gezet: Het verspreide zich verder te Heesch, Kaathoven, Berlicum, Middelrode, Heeswyk, en Dinther, daar alle de besaaide

Overstrooming in het Kwartier van Maasland.

(g) PIERLINCK verschrikkelyke Watervloed langs de Maas en Waal in het jaar 1757. voorgevallen *Bladz.* 1.
(h) IDEM *Bladz.* 4.
(i) IDEM *Bladz.* 11.

XX. Boek. 1757. de landen onderliepen, en een menigte Hoornvee en Schaapen verdronken: Veele Huizen werden verpletterd, stortten in, of leden schade aan hunne Muuren (*k*).

Aanwas des Waters hier ter Stede, en voorzorg by die gelegenheid. Hier ter Stede werd men tusschen den tienden, en elfden Februari, den aanwas des Waters zeer schielyk gewaar. De Kooplieden, Wynkopers, Brouwers, en anderen die hunne goederen in Pakhuizen, of Kelders hadden, waren voor de overstrooming bevreest. Veele die hunne Pakhuizen zederd het jaar 1740. boven den pyl des Waters van dat jaar gehoogd hadden, vonden zich deerlyk bedrogen: *Zy* moesten op nieuws hunne goederen naar boven brengen. De meeste Ovens waren onbruikbaar; Schepenen gelasten, dat in die, welke boven Water waren, zelf in die der Koekenbakkers, dag en nagt Brood gebakken moest werden. De arme lieden Vlugten op hunne Zolders, of de Wallen, daar veele den nagt doorbragten. Den dertienden stonden de meeste Straaten onder Water, zo dat 'er niets als de Markt, een gedeelte der Hinthamer en Karrestraaten, en van den hoogen Steenweg droog bleven. Op veelen Straaten stond het Water vier, en vyf voeten hoog. Het bleef tot den veertienden des nagts, omtrent twaalf uuren ryzen: wanneer het omtrent dertien duimen hooger, als op den vierentwintigsten December des jaars 1740. stond (*l*).

Noordschooten op de Schans Antoni. Omtrent dezen tyd hoorde men schooten en tekenen van den uitersten nood, van de Schans Antoni, even buiten de Vugter Poort gelegen. Het schielyk opkomend Water, en de groote Ysschors-

(*k*) Idem *Bladz.* 13. *en* 14.
(*l*) Idem *Bladz.* 16—19.

schorssen die het Schansje dreigden overhoop te werpen, hadden de lieden, die ten getale van veertien of vyftien daar in waren, in den uitersten nood gedompeld: Men kon 'er met geen mooglykheid met eenige Vaartuigen voor den volgenden dag, toen het Water gevallen was by komen: De Muuren tegen het Noordwesten, waren sterk afgeslagen, en zouden denklyk ingestort hebben, indien het Water niet was gezakt (*m*).

XX. Boek. 1757.

Orde op verscheide zaaken binnen de Stad.

Schepenen der Stad, stelden zo veel hun doenlyk was op alles orde. Zes der krankzinnigen die men in het Zinnelooshuis boven niet plaatzen kon, werden op de gevangen Poort gebragt.

Die der Bezetting welke in de benedenste Kamers der Barakken woonden, werden op den Zolder geplaatst. De Brandspuiten werden op de voorzaal des Stadhuis geborgen (*n*). De Blokmeesteren werd toegestaan, een buitengewoone inzameling van geld te doen. Indien zy de armen van brand wilden voorzien, konden zy Turf uit Stads Voorraadhuis bekomen, mids zy dien tegen vyftien stuivers de Ton betaalden. De Voerlieden zouden hun tot het vervoeren van dien moeten bystaan. De Blokmeesters zouden de noodige Schuiten mogen pressen, en de ledige Huizen tot berging der armen inneemen. De Ingezetenen die Turf nodig hadden, konden die uit Stads Voorraadhuis tegen zestien stuivers de Ton bekomen (*o*).

De

(*m*) Idem *Bladz.* 19. *en* 20.

(*n*) Notulen *van Schepenen van den* 13. *Februari* 1757. *des voor de middaags.*

(*o*) Notulen *voorsz. van den* 13. *Februari* 1757. *des namiddaags.*

XX. Boek. 1757.

Hoe de Godsdienst op den Bedendag geschiede.

De Algemeene Staaten, hadden tegen den zestienden dezer maand, den gewoonen Dank, Vast, en Bedendag uitgeschreven. Schepenen vonden met overleg der Predikanten goed, dat de Walsche Kerk, de eenige die vry van Water was, hier toe gebruikt zoude werden. De Walsche Gemeente gebruikte die van half negen tot tien uuren. De Nederduitsche van half elf tot twaalf uuren. De Walsche van een tot half drie uuren en de Nederduitsche van drie tot vyf uuren (*p*).

Het Koor der Hoofd Kerk tot den Godsdienst bekwaam gemaakt

Schepenen verzochten Kerkmeesteren het Koor der Hoofd Kerk tot den Godsdienst zo dra mooglyk bekwaam te doen maaken (*q*) immiddels zoude de Godsdienst zo als op den Bedendag in de Walsche Kerk gehouden worden (*r*).

Het Koor der Hoofd Kerk was ras hersteld, zo dan men aldaar, gelyk in de Geertruide Kerk, die met spoed in staat gebragt werd, op den zevenentwintigsten Februari den Godsdienst oefende (*s*). Het duurde echter noch een geruimen tyd, eer men het Schip der Hoofd, en de Kruisbroeders Kerk hier toe gebruikt konden werden.

Waternood in de Dorpen boven de Stad gelegen.

Was de nood in de Dorpen langs de Maas gelegen groot, in die boven de Stad Zuidwaars gelegen was het droevig gesteld: Dungen, Michiels Gestel en Vugt zyn met taamlyke hooge en zwaare Dyken omvangen. Doch deze hielpen daar zo min als elders: daar zy niet doorbraken werden

(*p*) Notulen *voorsz. van den* 14. *Februari* 1757.
(*q*) Notulen *voorsz. van den* 17. *Februari* 1757.
(*r*) Notulen *voorsz. van den* 18. *Februari* 1757.
(*s*) Notulen *voorsz. van den* 24. *Februari* 1757.

den zy overstroomd. Te Dungen waren zy twee voeten hoog door het Water bedekt. De Huizen stonden 'er zo wel als te Michiels Gestel tot aan de Zolders onder Water. Te Vugt waren in den Dyk verscheide breuken, en de geheele bedyking werd overstroomd. Geen Huis was watervry. Op zommige landen stond het Water zes voeten hoog. Te Esch, Helvoirt, Cromvoirt, was het even erg, Doch te Deuteren erger, om dat het door ysschorssen als omringd in een volle Zee lag. Van de Wal der Stad zag men 'er niets van als de toppen der Daken, die uit het Water uitstaken. Ook zyn naar evenredigheid meer Huizen beschadigd, en meer Runderen dan elders verdronken. Te Orten, zag het 'er bekommerlyk uit. De muuren der meeste Huizen aan de Noordzyde waren vernield, en ingestort, en het Water stroomde 'er doorgaans vier of vyf voeten over de Dyken heen.

XX. Boek. 1757.

Terwyl alles onderwater stond, woei, hagelde, stormde weerlichte het des nagts tusschen den veertienden en vyftiende Februari zeer sterk. Dit deed de naarheid voor de Buitenlieden, die op de Zolders, en Hooitassen zich behelpen moesten, ten hoogsten toenemen. Het Spits van den Toren te Vechel werd door het weer geraakt, waar door het geheel afbrande (*t*).

Onweer.

De schade door dezen vloed veroorzaakt, was grooter als men zich verbeelden kan. In zestien Dorpen rontsom de Stad was genoegzaam geen Beesten voeder overgebleven: zelf was 'er voor de Opgezetenen brood gebrek: De Raad van Staa-

Schade door dien Watervloed veroorzaakt.

(*t*) Pierlinck *Bladz.* 20—22.

XX. Boek. 1757. Staaten gelaste den Rentmeester der Domeinen hier ter Stede, zich naar die plaatzen te begeven, en aldaar met overleg der Regenten, en Armmeesters, de onvermogenste Opgezetenen ten kosten van den Lande met Brood of Rog, en Beesten voeder tot den eersten April deezes Jaars te voorzien (*u*). Tot besluit van dezen Watervloed zal ik alhier de schade uit de beedigde lysten ten Komtoire der Domeinen overgegeven laten volgen. In de gemelde Dorpen rontsom de Stad zyn drie honderd zesenveeertig Runderen, eu dertig Paarden verdronken, vier Huizen zyn geheel weggeraakt, en zes honderd en elf zeer beschadigd (*v*). Om dat deze vloed de hoogste was, is de pyl daar van achter het Stadhuis aangetekend. De Regeering deed van zekere Landkaart door *Jeremias Bastingius* in het jaar 1658. gemaakt, en die aanwyst, hoe men de overstroomingen kan voorkomen, drie honderd afdruksselen vervaardigen (*w*), en aan de Leden der hooge Regeering omdeelen (*x*). Zyne denkbeelden daarover zyn echter niet gebruikt, maar in het Jaar 1766. heeft men een overlaat tusschen de Dorpen Drunen Baartwyk gemaakt.

1758. De Rentmeester der Domeinen verzoekt uitlegging des Vonnis van den Raad van Brabant. Het welk geen ingang vind.

Hier voor op het Jaar 1750. heb ik de moeielykheden, die tusschen de Regeering deezer Stad, en den Raad en Rentmeester der Domeinen van Brabant, over het schouwen ontstaan waren, nevens het Vonnis in die zaak, verhaald: Zederd eeni-

(*u*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 10. *Maart* 1757.
(*v*) PIERLINCK *Bladz.* 55.
(*w*) NOTULEN *van den* 3. *Mei* 1757.
(*x*) NOTULEN *van den* 10. *October* 1757.

eenigen tyd, had men 'er niets meer van gehoord: Thans verzogt de gemelde Rentmeester, dat de Raad van Brabant, by uitlegging zynes Vonnis verklaren wilde, dat des Rentmeesters bevoegdheid om binnen de Stad te Schouwen niet was afgedaan (*y*). Dit verzoek werd by den Raad, na ingenomen belang der Regeering alhier, afgeslagen (*z*).

XX. Boek. 1758.

Terstond deed de Raad en Rentmeester der Domeinen op den veertienden December deezes Jaars, door eenen Deurwaarder zynes Komtoirs in de vergadering van Schepenen *insinueren*. „ Dat hy oordeelde te moeten twyfelen, of het zelve Vonnis, en zyne daarop gevolgde verklaring, door den Hoogschout en Schepenen niet zodanig uitgelegd zouden werden, dat het punt om binnen de Stad de Schouw te voeren, by dat Vonnis afgedaan was, en zelf of deeze, zig niet inbeelden, dat hy mede in het zelve begrip was: Hy verklaarde derhalven, om alle verkeerde misvattingen voor te komen, het daar voor te houden, dat dit by den Raad van Brabant geensins, afgedaan ware. Hy protesteerde vervolgens tegen alle anderen tegenstrydige uitleggingen." Schepenen antwoorden niets daarop, doch gaven 'er de Regeering kennis van, die hun gedrag goedkeurde (*a*). Zederd dien tyd, zyn de geschillen over het Schouwen binnen de Stad, tot het Jaar 1763. stil geweest, wanneer die weder op nieuw begonnen.

Verdere pogingen door den Rentmeester gedaan.

In

(*y*) Notulen *van den* 24. *April* 1758.
(*z*) Notulen *van den* 3. *en* 22. *Mei* 1758.
(*a*) Notulen *van den* 21. *December* 1758.

XX. Boek. 1759.

Dood der Prinsesse Gouvernante.

In de maand Januari des volgenden Jaars overleed in den Haage ANNA KROON PRINSESSE VAN BRITTANNIEN, Douariere van wylen WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden: De Algemeene Staaten hadden Haar na, het overlyden des Prinse, gedurende de minderjarigheid zynes Zoons, den tegenwoordigen Erfstadhouder, de bekleding der doorluchtige Ampten haares Gemaals, en dus ook de verandering der Regeering hier ter Stede opgedragen: Zo dra de Regeering van het Overleiden kennis kreeg, vond zy goed, dat gedurende de Rouwe op de klokken van het Stadhuis, niet gespeeld zoude werden, en op Stadts kosten, driemaal daags, gedurende zes weeken, de eerste veertien dagen telkens anderhalf uur, vier weeken telkens een half uur lang, met alle de Klokken te luiden: Zy schreef den Prinse Erfstadhouder eenen Brief, waarin zy haar leedwezen over dit verlies betuigde, en verzogt Hem, dat Hy haar, en de Burgery, in zyne bescherming wilde neemen (*b*). Eenigen dagen daarna besloot zy den Rouw, op dezelve wyze, als by het overlyden van wylen den Prinse van Orange, aanteneemen (*c*). De Algemeene Staaten vonden kort hierna goed, als voogden van zyne Hoogheid, de verandering der Regeering alhier te doen (*d*), waar van zy de Regeering kennis gaven (*e*).

Rouwbedryven daarover hier ter Stede.

Van

(*b*) NOTULEN *van den* 16. *Januari* 1759.
(*c*) NOTULEN *van den* 20. *Januari* 1759.
(*d*) RESOLUTIE der Staaten Generaal *van den* 13. *Januari* 1759.
(*e*) NOTULEN *van den* 24. *Januari* 1759.

Van oude tyden, was op het midden der Markt binnen deeze Stad, eene groote Steene Put geweest, waaruit men het water met Emmers, die aan ketenen hingen haalde, zo als dit uit een oude aftekening der Markt blykt. In latere tyden werd de Put overwelfd, en daarop, of naby dezelve, een Houte Pomp gesteld, waarop een Lantaarn stond. Die Pomp was omtrent deezen tyd vergaan, zo dat de Blokmeesters der Markt, nodig oordeelden, die geheel te vernieuwen; by die gelegenheid nam men in overweging, om aldaar eenen Pomp van Blauwen Steen te stellen, waar van de kosten op omtrent vyf honderd vierendertig guldens begroot werden: En alzo dit werk tot versiering der Stad zoude strekken, verzochten zy, dat de Regeering daar toe van Stads wege, eenigen onderstand doen wilde (*f*). De Pomp werd dan in deezen jaare gemaakt, en van Stads wege, boven twee honderd vyfenzeventig guldens, werden nog Vier blauwe Steene Paalen, waarop Lantaarnen rontsom die Pomp gezet werden, geschonken (*g*).

XX. Boek. 1761.

Blaauwe Steene Pomp op de Markt gemaakt.

De Wagen Postery van deeze Stad op Maaztricht, was zederd eenigen tyd in verval geraakt, zo dat de Reisigers, zomtyds twee of drie dagen opgehouden werden. De oorzaak daar van was, dat die Postery van geen genoegzaam getal Paarden voorzien was, het geen menigvuldige klagten baarde. Het schynd my toe, dat de Regeering van Maaztricht over deeze, en verdere Wagen Posteryen, daar ter Stede, den Algemeenen Staaten

Verval der wagen Postery op Mastricht.

(*f*) NOTULEN *van den 27. Januari 1761.*
(*g*) NOTULEN *van den 3. Februari 1761.*

M 2

XX. Boek. 1761. ten klagtig gevallen zy. Immers ik vinde, dat zy de Regeering van Maaztricht in den jaare 1759. aanschreven, om alle de Reglementen der Posteryen aldaar na te zien, en die, zo veel mooglyk, op eenen gelyken voet te stellen, en in opzichte van die op 's Hertogenbosch, dit met overleg der Regeering van die Stad te doen (*h*). Hier van kwam egter voor eerst niets, waarom de Staaten, die van Maaztricht zulks nader aanscheven (*i*). De Regeering deezer Stad, hier van onderrigt, verzoekt haar, dat zy eenige opening omtrent de klagten, en de middelen, die zy oordeelde tot herstel der Postery dienstig, haar wilde geven (*k*): Zy zond hierop een door haar ontworpen Reglement over, en verzogt de Regeering alhier, de Eigenaars der Postery, welken hier ter Stede woonden, daarover te horen, het Reglement te herzien, en te veranderen, met dat geene, het welk de Regeering oordeelde, daar af, of by te moeten doen (*l*). Deeze magtigde hiertoe eenigen uit den haare, welken de Eigenaars daarover hoorden, en in het ontwerp eenige veranderingen maakten, waar van zy de Regeering van Maaztricht kennis gaf (*m*). Eindelyk werd men de zaak eens. De Regeering van

(*h*) RESOLUTIE der Staaten Generaal *van den* 20. *Februari* 1759.

(*i*) RESOLUTIE der Staaten Generaal *van den* 27. *Januari* 1760.

(*k*) NOTULEN *van den* 8. *April* 1761.

(*l*) MISSIVE van den Indivisen Raad der Stad Maaztricht *van der* 22. *April* 1761. in de NOTULEN *van den* 28. *April* 1761.

(*m*) NOTULEN *van den* 16. *September* 1761.

van Maaztricht, zond het Reglement den Algemeenen Staaten over, die het goedkeurden (*n*). „ Daar by werd het getal der Paarden, die de „ Wagen Postery moest hebben, vastgesteld. De „ Regeeringen der beide Steden zouden die, en „ de Rytuigen, zo dikwils zy dit goedvonden, „ kunnen naarzien. De tyd van het afryden zo „ des Zomers, als des Winters, werd bepaald, „ en alle Vragten en Voorspannen geregeld. De „ Regeeringen der beide Steden, zouden de ver„ schillen, die tusschen de Eigenaars der Postery, „ en de Rysigers ontstonden, afdoen: verscheide „ zaaken van minder belang werden mede vast„ gesteld (*o*).

XX. Boek. 1761. Reglement op die Postery gemaakt.

Het geschil met de Provintie van Holland over de Posteryen, dat zederd het jaar 1755. stilgestaan had, of immers slepende gehouden werd, was in dit jaar weder levendig geworden, en werd toen geheel afgedaan. De Gemagtigden tot de Hollandsche Posteryen waren met die van Utrecht, wegens de Posteryen oneens geworden; Hierover waren in den Zomer, des voorleden jaars, verscheiden byeenkomsten in den Haage gehouden. Die van den Domein Raad des Prinsen Erfstadhouder, als bestierders der Posteryen te Breda, en te Eindhoven, als mede eenige Gemagtigden van 's Hertogenbosch, verschenen 'er mede. De laasten waren door de Regeering gemagtigd, om met die van Holland, zulken verdrag aan te gaan, als zy oordeelden, dat met het meeste belang der

1762. Oneenigheid met die van Holland over de Posteryen.

(*n*) Resolutie der Staaten Generaal *van den* 3. *December* 1761.

(*o*) Reglement over de Postery van Maaztricht op 's Hertogenbosch *van den* 3. *December* 1761.

XX. Boek. 1762. der Posteryen alhier, overeen kwam (*p*). Zy deeden verslag, „ Dat hun, zekere opgestelde Over„ eenkomst tusschen hen, en die der Hollandsche „ Posteryen voorgehouden was, waarop van Lid „ tot Lid hun gevoelen was gevraagd: Doch dit „ was genoegsaam geheel verworpen, en wel zo, „ dat indien zy het gevoelen der Hollandsche „ Gemagtigden niet omhelsden, daar uit eene „ scheuring zonder hoop van Vereeniging te dug„ ten ware. Zy hadden daarom die Overeen„ komst, op goedkeuring der Regeering getekend: „ Daarin waren egter veele bezwaaren voor het „ Postwezen deezer Stad opgesloten. Zy hadden „ die onder het oog der Hollandsche Gemagtig„ den gebragt, doch daarop, een weigerend ant„ woord bekomen, met byvoeging, dat men zig „ over het niet, of al goedkeuren dier Overeen„ komst, ten spoedigsten moest uiten. Zy hadden „ hierop geschreven, dat dit niet van hun, maar „ van de Regeering afhing, en bragten derhal„ ven die Overeenkomst ter goedkeuring, en ga„ ven hunne gedagten daarby over." De Regeering vond goed dit verslag eenigen tyd op het Komtoir des Pensionaris te leggen, op dat ieder Lid der Vergadering dit zoude kunnen onderzoeken (*q*). Het zal tot verstand deezer zaak nodig zyn, de oorzaak des geschils, en de redenen van beide de Partyen, alhier zo kort doenlyk is, te verhaalen.

Oorsprong van het verschil tusschen de Hollandsche Posteryen en de Regeering alhier. In het jaar 1702. werd 'er tusschen de meeste Hollandsche Post Komtoiren, en die van 's Hertogen-

(*p*) NOTULEN *van den* 15. *Juli* 5. *Augustus* 16. *September en* 25. *November* 1761.

(*q*) NOTULEN *van den* 20. *Januari* 1762.

togenbosch, Breda en Maaztricht, een zo genaamd *Societyts Contract*, over het Postrit van Alphen, op Hamont in het land van Luik, en te rug, aangegaan. De Gemagtigden der Hollandsche Posteryen, hielden in het jaar 1755. staande, dat zy dit verdrag vernietigen konden, en deeden toen aan de Postampten alhier, te Breda en te Maaztricht, zeker opstel van een nader verdrag overgeven: Dit hield in, dat zy dit Rit met uitsluiting van die der Generaliteit, zouden doen beryden, en dat die, welken zig daar van bedienen wilden, hun eene *retributie* zoude moeten betaalen. Dit leverde het eerste Lid des verschils uit, om dat die der Generaliteit beweerden, dat het *Societyts Contract* nog stand hield, immers dat zy niet buiten het bewind daar van, gehouden konden worden. De Gemagtigden der Hollandsche Posteryen hielden die van 's Hertogenbosch meermaalen voor, dat zy zonder eenige rede, op het bewind van dit Rit stonden, om dat zy volgens het verdrag, hun het zelve aanboden, dat zy eertyds genoten hadden, zonder iet meerder, dan voor hun te betaalen. Die van het Postampt alhier vleiden zig derhalven, dat als zy van het bewind des Rits op Hamont, afzagen, en de *retributie*, die zy voorheen betaald hadden, gaven; zy zig met het Hollandsche Postampt konden verdragen. Zy vonden zig egter te leur gesteld, om dat die van Holland, hunnen eisch verzwaarden.

XX. Boek. 1761.

Grieven van het Postampt alhier tegen de eischen der Hollanders.

De Grieven des Postampt tegen deeze nieuwe eischen bestonden hierin. „ *Eerstlyk* waren de
„ uuren, waarop de Hollandsche Postryders van
„ het Komtoir te Drunen komen, en van daar ver-
„ trekken zouden, niet vastgesteld. Dit was ten
„ hoogsten nodig, om dat het vertrek der brieven

 „ hier

XX. Boek. 1762. „ hier ter Stede, buiten dien, met geene moog„ lykheid bepaald kon werden. Waar door de „ Inwoners alhier, en die van Holland, met wel„ ken men Correspondentie hield, altoos in het „ onzeker bleeven; dus de Ingezetenen alhier, „ liever hunne Brieven, met de Schepen die daag„ lyks naar Holland voeren, en den volgenden „ dag aankwamen, dan met de Post, zenden zou„ den. Het Postampt van 's Hertogenbosch zou„ de zyne Correspondentie nooit in orde kunnen „ houden, en alles zoude van dien, met welken „ zy zig verdroegen, afhangen. De bepaling „ der uuren was niet moeielyk te vinden dan al„ leen ten tyde van Overstroomingen, of Dyk„ breuken. Het Postampt alhier bood derhalven „ aan, die tyden uit te zonderen."

Het tweede bezwaar was „ het *franqueren* aller „ Brieven op de Noord Hollandsche plaatzen, „ uitgenomen op Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, „ en Beverwyk. Ook zouden alle de Brieven „ op Boskoop, Oudewater, Haastregt, Krim„ pen, en verdere omliggende plaatzen tot Gou„ da *gefranqueerd* moeten worden, als mede die „ voor den Briel, Delfshaven, Vlaardingen, „ Maaslandsluis, en Helvoetsluis, tot Rotterdam." Van deeze zyde werd hierop aangemerkt. „ Dat „ hier door al te grooten last, op de Ingezetenen „ hier ter Stede gelegd zoude werden, om dat „ zy het Port der Brieven, dien zy van daar be„ kwamen, betaalen, en boven dien, die zy der„ waars zonden, *franqueren* moesten. Dit laatste „ was een ongehoorde nieuwigheid, en op geen „ billyke reden gegrond: Want een van beiden „ was waar, of de Brieven, die men *gefranqueerd* „ wilde hebben, moesten door de Hollandsche

„ Post-

„ Postryders, naar de Plaatzen daar die behoor- XX. Boek. 1762.
„ den, vervoerd, of wel naar de naastgelegen Steden, van waar die verder door Bodens, of Schippers, naar de Plaatzen, daar men die bestellen moest, afgehaald werden. In het eerste geval was het billyk, dat het Hollandsche Postampt, de Porten en boven Porten, ter plaatze daar de Brieven aankwamen, genoot. In het tweede geval, werden de gewoone Porten billyk binnen de Stad, daar die afgehaald zouden werden, ingevorderd. De boven Porten waren met geen rede, het Hollandsche Postwezen, om dat het de Vervoering niet bekostigde, toe te wyzen. Dus was het in beide de gevallen onbillik, dat de Ingezetenen alhier, de gevergde *frankeringen* ten voordeele des Hollandschen Postampt, voldeeden. Indien men al eens stelde, dat het zelve Postampt, de Brieven op de plaats daar die behoorden, vervoerde; was egter de *frankering* hier ter Stede onbillyk, om dat by het negende Lid. des verdrags vastgesteld was, dat het Post Komtoir alhier, een jaarlyksche *retributie*, voor de zwaare kosten, verwissel Komtoiren, en Ritten, die het Postampt van Holland, wegens hunne *Correspondentie* met dat van deeze Stad doen moest, betaalen zoude: Indien die *retributie* voor de *Correspondentie* door gansch Holland, en West Friesland gegeven werd, was het niet billyk, dat de Ingezetenen alhier, de Kosten der *Correspondentie* op Holland, andermaal moesten betaalen: Hier kwam by, dat het billyk was, dat de *frankeringen* geschieden, naar plaatzen die hooger lagen, dan zulken, met welken men *Correspondentie* had, doch geensins met die,

XX. Boek. 1762. „ welken in het Geweſt, daar men mede in *Cor-* „ *respondentie* was, bleven. In deeze *frankerin-* „ *gen* zelf, was een merklyke ongelykheid, want „ de Brieven naar Delfshaven, zeſtien uuren van „ 's Hertogenboſch, moeſten *gefrankeerd*, en die „ naar Monſter, het welk 'er twintig uuren af- „ ligd, zouden zonder *frankering* verzonden kun- „ nen worden: Dus was het met meer plaatzen „ gelegen. Het *frankeren* was onzeker, om dat „ het Verdrag, de woorden: van *omliggende plaat-* „ *zen* inhield. Het gevolg hier van zoude zyn, dat „ zeer veele Brieven, die *gefrankeerd* volgens het „ verdrag, overgezonden moeſten worden, *on-* „ *gefrankeerd* beſteld zouden werden, het geen „ voor de *Correspondentie* nadeelig zoude zyn: „ Het bezwaar vermeerderde, om dat men die „ *frankeringen* naar het gewigt wilde ſchatten: „ Men moeſt hierop aanmerken, dat in een Land, „ daar de Schepen, en Wagens het vervoeren der „ Brieven gemaklyk maakten, zulks de Poſteryen „ nadelig was, en men toonde aan, dat dit om „ verſcheide redenen, ondoenlyk ware te be- „ letten."

Het derde bezwaar raakte de *Correspondentie* van deeze Stad op Utrecht, Overyſſel, Friesland, en Groningen. „ Men wilde van deeze zyde gaar- „ ne handelen, zo als voorheen met het Poſt „ Komtoir van Utrecht geſchied ware, en ſchoon „ zulks voor het Komtoir deezer Stad laſtig viel, „ de Bovenporten der *ongefrankeerde* Brieven te „ ontfangen, zoude men gevoegshalven hier toe „ komen, mits het Hollands Poſt Komtoir, zo „ veel in hem was, bezorgde, dat de Brieven in „ de gemelde Geweſten, tot Alphen toe, *gefran-* „ *keerd* werden: Het gebruik der Schaal, dat in

„ dee-

„ deezen opzichte voorkwam, was niet te doen, XX. Boek. 1762.
„ om dat des Zomers, daaglyks van 's Hertogen-
„ bosch, naar Utrecht, Wagens reden: Behalven
„ dat zulks voorheen niet geschied was, en 'er
„ waren geene redenen om van het oud gebruik
„ aftewyken."

Het vierde bezwaar bestond hierin. „ Dat de
„ Brieven naar Groot Brittannien, tot Delft *ge-*
„ *frankeerd* moesten werden." Men merkte daar
op aan. „ Dat zulks tegen den ouden voet aan-
„ liep, en men toonde dat in geval dit, en het
„ verdere, dat daaromtrent bedongen was, naar-
„ gekomen moest werden, men merklyk by die
„ Brieven toegeven zoude, om dat de Porten
„ derzelven, hier ter Stede, vry minder belie-
„ pen, dan die by het verdrag voorgeschreven
„ waren. Dit was zo veel te harder, als men
„ aanmerkte, dat het Postampt alhier, boven de
„ *retributie*, die het zelve aan Holland zoude
„ moeten betaalen, voor zyne *Correspondentie*
„ met Groot Brittannien, even als op Holland,
„ nog de kosten moest doen, die Brieven naar
„ Drunen te bestellen. Dus was het bezyden alle
„ waarheid, dat het Postampt van Holland, zo
„ als men voorgaf, de kosten dier Brieven alleen
„ zoude moeten dragen."

Het vyfde bezwaar bestond hier in, „ dat men
„ van deeze zyde voor het gebruik des Rits van
„ Drunen, naar Hamont, en van daar naar Achel,
„ boven het gebruik van het Rit des Postampts
„ van hier op Baal, om de Brieven ten behoeven
„ der Hollandsche Postery, van Tilburg op Ant-
„ werpen te vervoeren, nog Honderd guldens
„ aan het Hollandsche Postampt zoude moeten
„ betaalen. Het Rit op Hamont, was voorheen

het

XX. Boek. 1762. „ het Societyts Rit geweest; By het eerste Lid „ des gemaakten verdrags, was dit door die van „ 's Hertogenbosch afgestaan. By het tweede „ nam het Hollandsche Postampt dit op zig, en „ by het negende werd daar voor een *retributie* „ bedongen: Men kon derhalven niet begrypen „ uit wat hoofde voor het gebruik van het Ha- „ montsche Rit, deeze byzondere *retributie* ge- „ geven moest werden: Het was waar, dat by „ het tweede Lid des verdrags van het Rit van „ Drunen, tot Hamont, om de *Corespondentie* „ op Maaztricht, Aken en Luik te vervangen, „ gewag gemaakt werd, en in het agtiende, van „ het Rit van Drunen tot Hamont, voor de *Cor-* „ *respondentie* van 's Hertogenbosch op Eindho- „ ven. Hier uit kon men egter geen onderscheid, „ tusschen de Ritten afmeten, om dat de laaste plaats „ op den weg, tusschen Drunen en Hamont lag, „ waarover het zelve Rit altoos gelopen had: Ge- „ volglyk hield het melden van Eindhoven, geen- „ sins een onderscheid in, tusschen het Rit, in „ het tweede Lid gewaagd; Ten ware men tot „ die onbestaanbaare stelling vervallen wilde, dat „ ieder plaats, op den weg, een byzonder Rit „ uitmaakte, en dat wanneer men het reeds over „ het gebruik van het geheele Rit eens ware, „ voor ieder dier plaatzen, nog een byzonder „ verdrag aangaan moest. Wat het Rit naar „ Achel, voor de *Correspondentie* op Eindhoven, „ en geheel Duitschland betrof; de Brieven die „ van daar kwamen, en derwaars moesten, wa- „ ren door het Keizerlyk Postampt, zonder be- „ zwaar des Postwezen alhier, vervoerd: Het „ was een waarheid, dat het Hollandsche, het „ Keizerlyke Postampt agter uit gezet had, en

„ het

„ het Rit van Achel op Eindhoven thans alleen XX. Boek. 1762.
„ bereed: Het zelve was gevolglyk niet genoodzaakt, het voorbeeld des Keizerlyken Postampts te volgen: Het zoude egter voor het Postampt hier ter Stede, ten uitersten hart zyn, een gerief, het geene het van een Vreemd Postwezen, voorheen, zonder bezwaar genoten had, thans van een Postwezen van den Staat te moeten koopen. In allen gevallen was dit zeker, dat de *retributie* van Honderd guldens, gepaard met het gebruik des Rits van het Postampt alhier, op Baarle, geensins tegen het weinig gebruik, dat het gerief des Rits van Eindhoven op Achel, aan het Postampt alhier gaf, op te wegen ware: Het vervoeren der Brieven over dit Rit, naar Duitschland, was altyd zeer gering geweest. Dit zoude in het vervolg geensins vermeerderen, om dat het Postampt alhier, volgens het zevende Lid des verdrags, de *Correspondentie*, op een gedeelte van Duitschland, verschaffen zoude. Hier uit bleek derhalven, dat deeze eisch onaanneemlyk was. De Gemagtigden des Hollandschen Postampts, die deeze hardigheid begrepen, hadden het Postampt alhier te gemoed gevoerd; dat het zelve zyn byzonder Rit op Eindhoven, afschaffen kon, waar door een merklyke uitgaaf bespaard zoude werden. Dit kon egter zonder merklyk ongerief voor den Koophandel, tusschen Duitschland, om dat 's Hertogenbosch de natuurlyke tusschen plaats daar van was, niet geschieden. Het Postampt alhier verklaarde derhalven, wel te mogen lyden, dat dit gerief van het overvoeren der Brieven naar Duitschland, uit het Verdrag geligt werd, het zoude zig in dat

„ ge-

XX. Boek. 1762.

„ geval getrooften, hunne *Correspondentie* op
„ Duitfchland, door eenen anderen weg te zoe-
„ ken."

Het zesde en laafte bezwaar beftond hierin: Dat de *retributie* van Honderd guldens, van Overfchatting niet vry te fpreken was. Om dit aantetoonen merkte men aan, „ Dat het Rit van Hamont op
„ Alphen, waar voor dit geld betaald zoude wer-
„ den, voorheen door de Societyt beftierd was:
„ Het Poftampt hier ter Stede had als mede Lid,
„ tot goedmaking der koften van het zelve, Hon-
„ derd guldens betaald. By het flot der Reke-
„ ning fchoot gewoonlyk over. Het was zeer
„ ruim genomen, als men het Societyts aandeel
„ alhier, op Honderd en zeventig guldens be-
„ grootte. Het betaalde boven dien, voor de
„ verwiffeling te Alphen, Twaalf guldens, en
„ twaalf ftuivers, en moeft wegens de Rekenin-
„ gen van *egalifatien* met Amfterdam, Alkmaar,
„ en den Haage gehouden, het voordeelige, te-
„ gen het nadeelige gefteld, het eene jaar door
„ het andere genomen, noch geen Twee honderd
„ guldens jaarlyks betaalen: zo dat de *Correspon-*
„ *dentie* van het Poftampt alhier, naauwlyks op
„ Drie honderd twee en tagtig gulden en twaalf
„ ftuivers te ftaan kwam. Het beding van Zes
„ honderd guldens jaarlyks, voor die zelve *Cor-*
„ *respondentie*, en het affchaffen der Rekening
„ van *egalifatie*, was gevolglyk met de billykheid
„ geenfins overeen te brengen: En te minder als
„ men begreep, dat het Poftampt alhier, op zyn
„ beurt, het Kommiffarifchap der Societyt, het
„ genot van Honderd guldens bekwam. Ten
„ tyde der Societyt, kwam het meefte voordeel
„ der Brieven, ten behoeven des Poftampts al-

„ hier.

„ hier. Thans werd dit meest door de Komtoiren te Drunen, Tilburg, Oirschot, Eindhoven, Valkenswaard, en anderen genoten: Alles ten bewyze, dat het Postampt hier ter Stede van erger gesteldheid dan voorheen zoude wezen, wanneer het voor de gemelde *Correspondentie*, het geen het, ten tyde der Societyt betaald had, voldeed: Dit was door het zelve altyd aangeboden. De geruime tyd, in welke het Societyts Contract gestaan had, strekte ten bewys, dat het Postampt alhier, niet te weinig tot de kosten van het zelve, betaald had: Het was anders onmooglyk, dat het zelve tusschen zo veele Postampten, die ieder een byzonder belang hadden, zo veele jaaren stand gegrepen zoude hebben: Men toonde verder by uitrekening aan, dat het Postampt alhier, deszelfs aandeel daar in ruim betaald had: Hier tegen kon men wel zeggen, dat 's Hertogenbosch, om haare afgelegenheid, meer tot de kosten des Rits van Alphen op Hamont betaalen moest: doch men antwoorde: dat het zelve niet alleen ten gevalle dier Stad, maar ten behoeven der gansche Societyt, en byzonder der Hollandsche Steden, bereden werd: De laaste waren alle, verder dan 's Hertogenbosch, van Hamont gelegen, en zouden als dit doorging, ook meerder dan 's Hertogenbosch, daar toe moeten betaalen: Men toonde met verscheide voorbeelden aan: dat de kosten, die men hier ter Stede, tot het Societyts Rit betaald had, grooter dan die der Hollandsche Steden waren: Het meeste voordeel kwam egter ten behoeven der Hollandsche Koopsteden, om dat dit Rit meest voor de Buitenlandsche *Correspondentie* diende.

XX. Boek. 1762.

„ Deeze

XX. Boek. 1762. „ Deeze was voor die Koopsteden, van het uiterste, doch voor 's Hertogenbosch, van gering belang: Dus zoude het niet vreemd zyn, dat de Hollandsche Steden, vry meerder in die Societyt toegebragt hadden. De Gemagtigden der Hollandsche Posteryen gronden wel de billykheid der *retributie* van zes honderd guldens hierop, om dat ten tyde van het Societyts Contract, men alleen met Amsterdam, den Haage, en Alkmaar, eene *egalisatie* gehouden had, en dus meenden zy dat zulks met alle de Steden van Holland ook moest geschied zyn: Dit was voorheen door zekeren Postmeester te Rotterdam geweigerd, en dus moest het Post Komtoir alhier voor het niet houden der Rekening van *egalisatie*, die *retributie* betaalen. Men toonde hier tegen aan, hoe de *egalisatien*, wanneer de Brieven nog door Bodens besteld werden, om dat die elkander niet onderkruipen zouden, in de waereld gekomen waren. Deezen moesten thans, na dat de Brieven door Postryders overgezonden werden, ophouden, om dat ieder, de Porten der Brieven, die in zyne Stad besteld werden, genoot: Dus was het Postampt alhier, tot de Rekening van *egalisatie* niet verpligt, en had die, met de Komtoiren van den Haage, Amsterdam, en Alkmaar, overbodig gehouden. Men schreef in Holland, daar van in het jaar 1753. overtuigt te zyn: want in het begin des volgenden jaars, was de begeerte van de Gemagtigden der Hollandsche Posteryen, die Rekeningen met den Haage, waar uit zy eenig nadeel bekwam, afteschaffen, en die van Amsterdam, waar uit voordeel te haalen was, aan te houden, en eindlyk door een onbegryp-

„ lyke

„ lyke verandering van gevoelen, dat het houden „ dier Rekening met alle de Steden billyk was, „ waarom ter afkooping van dien, het Postampt „ alhier eene *retributie* betaalen moest. Dit laatste „ gevoele streed met de eige woorden van het „ negende Lid des Verdrags, waarin stond: *voor* „ *het afschaffen der rekening van egalisatie* het „ welk zeker zyn oogmerk op alle de Steden niet „ hebben kon, om dat die, niet met allen ge- „ houden was; en gevolglyk niet afgeschaft kon „ werden: Ten slot, dat men oordeelde, dat dit, „ de Rekeningen, die men met de Komtoiren „ van Amsterdam, den Haage, en Alkmaar ge- „ houden had, alleen raakte (*r*)."

XX. Boek. 1762.

Dit waren de Voorwaarden, die de Gemagtigden van het Hollandschen Postampt, aan die van 's Hertogenbosch voorhielden, met de bezwaaren die deezen daar tegen hadden. De Gemagtigden des Postampt alhier, waren egter genoodzaakt geweest, de Voorwaarden, op goedkeuring der Regeering te ondertekenen. Weinig tyds hierna, verzogt de Wethouderschap deezer Stad, haare Gemagtigden tot het Postampt, de bezwaaren, die in het Verdrag opgesloten lagen, te onderzoeken, en in het byzonder te overwegen, of het niet dienstig ware, den Staaten van Holland daarover een vertoog te doen (*s*). Zy deden verslag. „ Dat zy zig van „ geenen gewenschten uitslag dorsten verzekeren, „ Het stond egter naar hun gedachten vast, dat „ de zaak hier door niet verergeren zoude, be- „ hal-

De Regeering Besluit, zig over de voorwaarden aan de Staaten van Holland te vervoegen.

(*r*) Memorie van bezwaar door de Regeering van 's Hertogenbosch aan de Staaten van Holland, en West Friesland overgegeven.

(*s*) Notulen *van den* 3. *Februari* 1762.

XX. Boek. 1762. „ halven dat men niet te veel middelen, ter her„ stelling kon aanwenden, vooral, om den Nako„ melingen te toonen, dat men niet dan in den „ uiterften nood, en na beproeving van alle mid„ delen, zig aan de harde, en nadeelige voor„ waarden deezes Verdrags overgegeven had." De Regeering magtigde hun een vertoog daar tegen opteftellen, en dit ter haarer goedkeuring open te leggen (*t*).

Die van Holland verzoeken een vaft antwoord, en het Befluit der Regeering daarop en verdere gevolgen.

De Gemagtigden der Hollandfche Pofteryen fchreven immiddels aan die van het Poftampt alhier, dat zy binnen agt dagen antwoord wagten zouden, of het Verdrag goed gekeurd was, of niet. Deeze gaven 'er de Regeering alhier kennis van, die hierop antwoorde, „ Dat zy gewenfcht had, „ dat het Verdrag met de redelykheid overeen„ komftig geweeft ware, wanneer zy dit, zelf met „ opoffering van eenige voordeelen goedgekeurd „ zoude hebben; doch het behelsde zulke voor„ waarden, die naauwlyks uitgevoerd konden „ werden. Zy had thans met weerzin goedge„ vonden, haar bezwaar den Staaten van Hol„ land voortedragen, en hoopte, dat men zig „ met de fchikkingen des Verdrags niet verhaaften „ wilde; te meer, om dat het met den eerften „ Juli deezes jaars aanvang neemen zoude, ten „ ware de Gemagtigden der Hollandfche Pofte„ ryen, de verfchillen wilden doen vereffenen, „ waartoe de Regeering alle redelyk gemak, „ bybrengen zoude (*u*)." Zy verzogt de Staaten van Holland, dat daaromtrent niets befloten mogt werden, voor dat haar belang daar tegen in-

(*t*) Notulen *van den* 8. *Februari* 1762.
(*u*) Notulen *van den* 26. *Februari* 1762.

ingekomen ware (v). De Staaten wezen de Regeering naar hunne Gemagtigden tot de Posteryen, om zig met hun te vereffenen, en onderling, op der Staaten goedkeuring een verdrag aantegaan (w). Deeze schreven aan die van het Postampt alhier: *Zy* wilden zig op zekeren tyd in den Haage laaten vinden, om de onmooglykheid des Verdrags aan te toonen. Hier in bewilligde men (x) en verkreeg wel eenige, doch geene genoegzaame verzagting. De Regeering gelaste haare Gemagtigden alle mooglyke pogingen aantewenden, om meerdere te bekomen. Ingeval zy die verkregen, zouden zy met de Hollandsche Gemagtigden sluiten: Was dit van geene vrugt, magtigden zy hun, daarover, den Staaten van Holland een vertoog te doen, en eene *Memorie*, van het bezwaar daar aan te hegten, met verzoek, dat zy deeze Puncten des verdrags, waarover men het niet eens had kunnen worden, beslissen wilden (y).

XX. Boek. 1762.

Dus werden de onderhandelingen afgebroken, en de Gemagtigden der Posteryen alhier, gaven een verzoekschrift den Staaten van Holland daarover, het welk nevens de Bezwaaren gedrukt, en aan alle de Leden der Staaten omgedeeld werd (z). De Staaten die het gedrag der Gemagtigden hunner Posteryen goed keurden, merkten tevens aan, „ Dat de Regeering alhier, uit „ het

Verzoekschrift daarover aan de Staaten van Holland gedaan.

Het gevolg hier van.

(v) NOTULEN *van den* 17. *Maart* 1762.
(w) RESOLUTIE der Staaten van Holland *van den* 26. *Maart* 1762. in de NOTULEN *van den* 3. *April* 1762.
(x) NOTULEN *van den* 3. *April* 1762.
(y) NOTULEN *van den* 21. *April* 1762.
(z) NOTULEN *van den* 13. *Mei* 1762.

XX. Boek. 1762. „ het Verdrag gevolgen trok, die de Gemagtig- „ den der Hollandsche Postery geensins toestem- „ den." De Staaten lieten vervolgens hunne Gemagtigden vry, met die der Stad in gesprek te treden, om de zaak in der minne te eindigen (*a*). Het welk de Regeering mede toestemde (*b*).

Overeenkomst tusschen die van Holland en van deeze Stad.

Men kwam in dit gesprek met moeite overeen, „ Dat de *frankeringen* der Brieven, alleen op de „ Noord, en niet op de Zuid Hollandsche Plaat- „ zen geschieden zoude: Het Gewigt deezer „ Brieven zoude niet dubbeld, dan wanneer die „ meer dan anderhalf lood woegen, en die der „ zwaarderen, naar evenredigheid gerekend wor- „ den. Van de Brieven, die van hier naar Groot „ Brittannien gezonden werden, zouden geene „ *frankeergelden* betaald worden. Van de enkel- „ den zoude aan het Komtoir te Delft tien stui- „ vers, en van de zwaarderen naar evenredig- „ heid goed gedaan worden. Voor het gebruik „ des Rits der Hollandsche Postery, van Drunen, „ en voor dat op Achel, zoude het Postampt al- „ hier, de Hollandsche Brieven van Tilburg, op „ Antwerpen, en van daar te rug vervoeren, en „ boven dien, het Hollandsche Post Komtoir Vyf- „ tig guldens, jaarlyks, betaalen. Eindelyk werd „ de *retributie* voor de zwaardere Kosten, Ver- „ wissel Komtoiren, en het afschaffen der *egali-* „ *satie*, van de Briefporten, op Vierhonderd „ guldens jaarlyks bepaald." Hier van werd een nieuw Verdrag gemaakt, en door de wederzyd- sche

(*a*) Resolutie der Staaten van Holland *van den* 17. *September* 1762. in de Notulen *van den* 13. *October* 1762.

(*b*) Notulen *van den* 8. *November* 1762.

ſche Gemagtigden ondertekend. Het welk de Regeering alhier goedkeurde (*c*). Dus liep deeze zaak na veele moeielykheden, hoewel daar by het Poſtampt alhier veel ſchade had, ten einde. XX. Boek. 1762.

De moeielykheden over het Schouwen met den Raad en Rentmeeſter der Domeinen, heb ik hier voor verhaald. De Regeering verwagte, dat de Rentmeeſter, na zyne gedaane Verklaring, en opgevolgde Vrywillige Veroordeeling des Raads van Brabant, niets dergelyks meer ondernomen zoude hebben: thans ondervond zy het tegendeel. De Rentmeeſter deed Schepenen, door eenen Deurwaarder aanzeggen; dat hy op den eerſten Juli deezes Jaars, nevens Leenmannen der Leen en Tolkamer, met het voeren der Schouwe, zo binnen de Stad, als in derzelver Vrydom een begin zoude maaken. Hy *requireerde* tevens, dat ten minſten Twee hunner zig ter beſtemden tyde, by den Sluitboom, aan het eerſte Tolhuis, ter plaatze, daar Stads vrydom begind, zouden laaten vinden, op de boete van Tien guldens, voor ieder Schepen, die daar toe gemagtigd, niet verſcheen, of met der daad, hem, in het voeren der Schouwe niet byſtond. De Regeering magtigde hierop, Eenigen van haare Leden, om daaromtrent zulke maatregelen te neemen, als zy ter bewaring van Stads Voorregten dienſtig oordeelen zouden (*d*). Deezen verzochten uit naam der Regeering, tegen deeze onderneming, van den Raad van Brabant, *een Mandement van maintenue en Interdictie poenaal*, die hierop het belang des gemelden Rentmeeſters vorderde, met laſt,

1763. De Rentmeeſter der Domeinen doed Schepenen aanzeggen, dat hy de Schouwe binnen de Stad en het vrydom zal voeren.

De Regeering vervoegd zig daarover by den Raad van Brabant.

(*c*) NOTULEN *van den* 6. *December* 1762.
(*d*) NOTULEN *van den* 23. *Juni* 1763.

XX. Boek. 1763.

last, dat immiddels alles in staat bleve. Dit mandement werd den Rentmeester, des morgens voor zes uuren op den eersten Juli, overhandigd. Van dit alles werd de Regeering verslag gedaan, die dit goedkeurde (*e*).

De Rentmeester word te raade, de Schouwe niet te voeren.

De Rentmeester begaf zig wel op den eersten Juli, nevens Twee Leenmannen, en den Griffier der Leen en Tolkamer, naar het eerste Tolhuis op den Straatweg, doch werd egter te raade, de Schouwe niet te voeren. Immiddels deed de Raad van Brabant, na het zien van het belang des Rentmeesters, de *Surcheance* opheffen, en verleende de Regeering een *mandement van maintenue* met de *Clausule*, om ten dienenden dage *Poenaal* te mogen verzoeken, welke dit aan den Raad en Rentmeester der Domeinen deed *exploicteren* (*f*).

Doch veranderd van gevoelen.

Deeze deed daarop Schepenen aankondigen, dat vermits de *Surcheance*, door den Raad van Brabant opgeheven was, hy met de Schouwe voortgaan zoude: Hy vorderde verder, dat ten minsten Twee der Schepenen, tegen den zeventienden October des morgens ten negen uuren, aan het eerste Tolhuis op den Straatweg zouden verschynen, om hem, in het voeren der Schouwe, by te staan: en altoos wanneer het Schouwen, door hem bekend gemaekt zoude werden, op dezelve boeten, als door hem, onlangs gemeld was, hem moesten bystaan. Schepenen gaven dit de Regeering te kennen, die hunne Gemagtigden tot deeze zaak overlieten, om daar in te handelen, zo als zy best oordelen zouden (*g*). De Raad en Rent-

En voerd de Schouwe over den Straatweg en de binnen Dieze.

(*e*) Notulen *van den* 22. *Juli* 1763.
(*f*) Notulen *van den* 10. *October* 1763.
(*g*) Notulen *van den* 10. *October* 1763.

Rentmeester, voerde dan ten bepaalden dage de Schouwe over den Straatweg, van het eerste Tolhuis, tot aan de buitenwerken der Stad, of daaromtrent, en eenige dagen daarna, over de binnen Dieze, zonder dat iemand van Schepenen zig by hem voegde. De Regeering deed kort hierna afkondigen, „ dat zy volgens de Ordon„ nantie op het schoonhouden, en veegen der „ Straaten, als mede op het inwerpen van vuil„ nis in de Dieze, een Bezigting doen zou„ de (*b*)." Het *mandement* met de *Clausule Poenaal*, door de Regeering, van den Raad van Brabant verkregen, was niet alleen tegen den Raad en Rentmeester der Domeinen, maar ook tegen de Leenmannen, en Griffier der Leen en Tolkamer ingerigt. De Regeering deed dit aan hun *Exploicteren* (*i*), en gaf voorts haaren Prokureur in den Haage volmagt, om die zaak voor den Raad van Brabant, tegen die allen, te vervolgen (*k*). Dit geding werd dus voortgezet, en is terwyl ik dit schryve, nog onafgedaan.

XX. Boek. 1763.

Moeite over het zetten van een Paal op de Markt.

Een andere zaak van vry minder belang, wekte de aandagt des Raads en Rentmeesters der Domeinen tot bewaring van het Regt van 's Lands Domeinen op. Zy bestond hierin. De Regeering had tot opheissing der nieuwe Uurwyzers aan den Toren van het Stadhuis, op de Markt eenen Paal doen stellen. De voorsz. Rentmeester daar van verwigtigd, droeg den voorzittenden Schepen der Stad voor, „ dat schoon de behan„ deling der Straaten, en Gooten door de Alge„ mee-

(*b*) Notulen *van den* 19. *October* 1763.
(*i*) Notulen *van den* 24. *October* 1763.
(*k*) Notulen *van den* 5. *November* 1763.

XX. Boek. 1763.

„ meene Staaten, aan de Regeering der Stad, „ overgelaten ware, het inneemen derzelven, of „ het veroorzaaken van hindernissen daarin, tot „ zyn ampt behoorde: Des niet tegenstaande, „ was 'er een Werktuig op de Markt, buiten zy- „ ne toestemming gesteld, om tot ophaling der „ nieuwe Uurwyzers van den Stadhuis Toren te „ dienen: Hy oordeelde zig daar door in zyn „ ampt beledigd te zyn, het welk hy hun op het „ vriendlykste te kennen gaf: Thans zoude hy „ dit voorbygaan, indien de Regeering hem te „ kennen gaf, dat zulks zonder voordagt, om „ hem in zyn Ampt te krenken, geschied ware, „ en tevens by vervolg zorg zoude dragen, dat „ geene verhindering in de Straaten, van harent „ wege, zonder zyne toestemming geschiede." De voorzittende Schepen antwoorde, „ Dat 'er „ voorheen, tusschen des Rentmeesters Voorzaa- „ ten, en de Regeering, over dit stuk oneenig- „ heden geweest waren, hy zoude zyn voorstel „ in de eerste vergadering der Regeering bren- „ gen." Gelyk hy deed (*l*). De Regering verzogt den voorzittenden Schepen, den Raad en Rentmeester der Domeinen, by de eerste ontmoeting te antwoorden; Dat de Regeering nooit eenig voornemen had, of noch had, den Raad en Rentmeester der Domeinen iet te betwisten, waartoe hy eenig Regt mogt hebben (*m*).

De Gemagtigde van den Rent-meester der Domeinen beklaagd zig, over het sluiten der Puye.

De Gemagtigde van den Raad en Rentmeester der Domeinen droeg omtrent dezen tyd den Eersten Schepen voor, „ dat het Hek, voor de Puye „ des Stadhuis, thans gesloten gehouden werd. „ Hem

(*l*) Notulen *van den* 3. *Augustus* 1763.
(*m*) Notulen *van den* 1. *September* 1763.

„ Hem was ter ooren gekomen, dat geene afkon- XX. Boek. 1763.
„ dingen wegens den Rentmeester der Domeinen,
„ zonder goedvinden en voorkennis der Regee-
„ ring, van de Puye zouden mogen geschieden:
„ De Raad en Rentmeesters waren van jaaren her-
„ waars in het bezit geweest, om de Puye, tot
„ het doen van alle afkondingen, zonder voor-
„ kennis van Schepenen te gebruiken. Hy ver-
„ zoekt de mening der Regeering daaromtrent te
„ mogen weten, vermits de Raad en Rentmeester
„ der Domeinen eersdaags eene afkondiging zoude
„ laten doen: Wanneer hy hier in eenige verhinde-
„ ring ontmoette, zoude hy daarover naar den Haa-
„ ge moeten schryven." De Regeering verzogt den voorzittenden Schepen, den Rentmeester der Domeinen, of zynen Gemagtigden te antwoorden, *Dat, indien 'er eenige afkondingen wegens hem, op de voorpuye des Stadhuis geschieden moesten, daartoe, aan zynen Deurwaarder, zo wel als aan die van alle 's Lands Rentmeesters toegang gegevegen zoude worden. Doch dat het verlenen van vryheid hiertoe, van den Offisier afhing* (o).

Dit bleef hier by tot in het begin des volgenden jaars, wanneer de Raad en Rentmeester der Domeinen den Raad van Staaten berigte; „ Dat
„ de Regeering een Hek voor de Puye van het
„ Stadhuis, om als 't ware den aandrang des
„ volks te beletten, had doen maaken. Zy hield
„ den Sleutel daar van in bewaring, waar door
„ de toegang zonder haar kennis verhinderd werd.
„ Dit gaf oorzaak, wanneer eenige afkondin-
„ gen van zynendwege geschieden zouden, men
„ ge-

1764. De Raad en Rentmeester der Domeinen geeft 'er den Raad van Staaten kennis van.

(o) Notulen *voorsz.*

XX. Boek. 1764.

„ genoodzaakt was, den Sleutel van dat Hek te „ vragen. Deeze werd, zonder het vertonen der „ afkondiging, zo aan den Stadhouder, van den „ Hoog en Laagschout, als aan de Regeering, „ en het erlangen van vryheid, tot het doen der „ afkonding, niet gegeven. Hy vroeg derhal- „ halven, welke onderrigting hy den Deurwaar- „ der by het afkondigen van het Plakaat der „ Schouwe geven zoude." De Raad zond dien brief aan de Regeering, om hierop binnen veertien dagen berigt te doen (*p*); In dit berigt werd alles, wat ter dier gelegenheid voorgevallen was gesteld, en daar by gevoegd; „ Dat alle afkondigingen, wegens alle 's Lands Komtoiren, „ door den Offisier toegelaten waren: Het vragen „ van den Sleutel, was den Deurwaarder niet „ lastig; Zy moest ten gevallen van deezen, de „ Puye tot gebruik van een ieder niet openlaten: „ en vermits het den Rentmeester luste, haar ge- „ stadig te bemoeilyken, zoude zy gaerne, de „ zaak van het doen afkondigen ter Puye, en „ wat daaromtrent van oude tyden af, gebruik- „ lyk was geweest, ophalen: Om de kortheid des „ tyds, moest zy, thans by het gemelde berus- „ ten (*q*)."

Die hierop het berigt der Regeering vorderd.

De Raad van Staaten schreef hierop den Raad en Rentmeester der Domeinen. „ Dat wanneer „ hy amptshalve, eenige afkondingen van de „ Puye voor het Stadhuis moest laaten doen, hy „ door den Deurwaarder, den Offisier daar van „ kennis zoude geven, en van denzelven den Sleu- „ tel van het Hek der Puye, of den toegang tot „ de-

Besluit des des Raads van Staaten hierop.

(*p*) Notulen *van den* 27. *Maart* 1765.
(*q*) Notulen *van den* 1. *April* 1765.

„ dezelve, vragen. De Deurwaarder zoude eg- XX. Boek. 1764.
„ ter den Offisier de afkondiging niet behoeven
„ te vertonen, of hem vryheid tot het doen der-
„ zelven vragen: Ontmoete de Raad en Rentmees-
„ ter hieromtrent eenige verhindering, zouden hy
„ hier van, den Raad van Staaten terstond ken-
„ nis geven (*r*)."

Weinig tyds hierna gaf de Regeering den Raad van Staaten eene uitlegging haares berichts en toonde daarin aan het regt, dat haar, over de Puye toekwam, zy had die doen maaken, en konde die afbreken, dus had zy het regt ook, om die de fluiten: Het gebruik dat 's Lands Rentmeesters van de Puye gemaakt hadden, kon hun het regt niet geven, om eenige afkondingen, die tegen Stads Voorregten streden, van de Puye te laten doen. De Regeering verlangde om eenmaal een einde van alle de oneenigheden te zien. Zy verklaarde, den Sleutel der Puye, als voorheen onder den oudsten Groenroede te zullen laaten berusten, om die, ten dienste van 's Lands Deurwaarders te doen openen. Dit zoude egter by voorraad, en onder *protestatie* van ongehoudenheid, en van alle gevolgen, die uit hoofde van deeze inschiklykheid, ten nadeele der Stad gemaakt zouden kunnen worden, geschieden (*s*). De zaak bleef hierby, zonder, dat ik iet verder daarvan, aangetekend vinde.

Heviger twist ontstond 'er tusschen de Regeering en den Raad en Rentmeester der Domeinen, over het verbreeden der Zwymelbrug op het Hinthamer

Twist over het verbreeden der Zwymelbrug.

(*r*) RESOLUTIE des Raads van Staaten *van den* 19. *April* 1765. in de NOTULEN *van den* 15. *April* 1765.
(*s*) NOTULEN *van den* 8. *Mei* 1765.

XX. Boek. 1764. hamer eind gelegen, welke ik waardig achte hier te plaatzen. Die Brug was van ouds, maar half zo breet als de Straat; Dit veroorzaakte dus een merklyk ongemak in den doortogt. De Regeering had die derhalven, tot op de breete der Straat doen verwyden. De Raad en Rentmeester had hier van den Raad van Staaten kennis gegeven, die goedvond, dat hy die Brug, met Leenmannen, en den Griffier der Leen en Tolkamer bezigtigen zoude, en hem opgeven wat veranderingen daar aan gemaakt waren. Hieruit bleek dat de Brug zeventien voeten verbreed ware.

De Raad van Staaten schryft 'er de Regeering over en Antwoord van deeze.

De Raad schreef hierop de Regeering „ dat hy „ hierover verwonderd was, en dat zy hem ten „ spoedigsten te kennen zoude geven, wat hier „ van ware. Hy verwagte mede, dat de Regee- „ ring, hangende zyne overwegingen over die „ zaak, met dat werk niet voort zoude gaan (t)." De Regeering antwoorde, dat zy, om een klaarder denkbeeld van zaaken te geven, de afschriften van alle haarer besluiten over dat werk, hem overzond. Zy voegde 'er by, „ Dat ten tyde van „ het neemen van haar besluit daarover, de Ge- „ magtigde van den Rentmeester der Domeinen, „ en andere Leden der Leen en Tolkamer te- „ genwoordig waren geweest, Het verbaasde „ haar, dat zy, na dat het zelve werk by naar „ voltooid ware, daarover bemoeielykt werd, ge- „ lyk mede, dat het regt der Domeinenen daar „ door

(t) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 16. *November* 1764. in de Notulen *van den* 21. *November* 1764. Nederlandsche Jaarboeken der maand *Januari* 1769. *Bladz.* 70.

„ door benadeeld was. Zy begreep dat het her- XX. Boek. 1764.
„ ftellen der Bruggen, Muuren, en andere wer-
„ ken binnen de Stad, tot het Burgerlyk bewind
„ behoorden, en dus haar toekwam, waar van
„ veele voorbeelden in Stads Regifters te vinden
„ waren. Zy wilde uit eerbied voor den Raad
„ dat werk wel by voorraad ftaaken, doch hoop-
„ te, dat hy haar, met het weinige dat 'er aan
„ ontbrak, om ongelukken voortekomen, wel
„ wilde laaten voortgaan (*u*)."

Nader goedvinden des Raads van Staaten.

De Raad van Staaten antwoorde, „ dat hy van „ de gemelde Voorregten, en voorbeelden on- „ kundig ware; Het was gevoeglyk geweeft, de „ dagtekening daar van aan te haalen. Hy was „ van begrip, dat de Regeering, alvorens die „ Brug te verbreeden, en de onderfte trap naaft „ die Brug in de Rivier te ftellen, zyne toeftem- „ ming, of die der Leen en Tolkamer daarover, „ had behoren te verzoeken. Hy ftond dit eg- „ ter, zonder eenige gevolgtrekking voor het toe- „ komende toe, en verwagte, dat de Regeering een „ fchets der Brug, waar in de geftalte der oude, „ en zo als die thans was, nevens de verbree- „ ding, en van de oude trappen, en de nieuwe „ gezien konden worden, overzenden zoude (*v*)." De Regeering vond hierop goed, de gemelde Brug te doen voltrekken (*w*).

In

(*u*) Brief der Regeering van den 29. *November* 1764. in de Notulen *van den* 28. *November* 1764. Nederlandfche Jaarboeken *ibi ubi fupra Bladz*. 70. 71. *en* 72.

(*v*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 18. *December* 1764. in de Notulen *van den* 28. *December* 1764. Nederlandfche Jaarboeken *ibi ubi fupra Bladz*. 72. 73. *en* 74.

(*w*) Notulen *van den* 28. *December* 1764.

XX. Boek. 1765.

Antwoord der Regeering daarop.

In het begin des volgenden Jaars, antwoordde de Regeering den Raad, „ dat zy over zyne beweringe verbaast was, zy schroomde geensins „ haar gevoelen daarop, en de gronden daarvan, „ te melden. Doch alzo tusschen haar, en den „ Raad en Rentmeester der Domeinen, een ge- „ ding, over een geschil van een gelyken aart „ hing, oordeelde zy, dat het haar niet te ver- „ gen ware, dat zy vooraf de bescheden, waarop „ haar gevoelen steunden, overzond. De Raad „ en Rentmeester der Domeinen had dit mede „ niet nodig, om dat deezen, in de voorige ge- „ dingen aanleiding gegeven was, om daar van „ onderrigt te worden: Zy vertrouwde derhal- „ ven, dat de Raad haar verschonen zoude, daar- „ omtrent eenige uitvoerige opening te doen: en „ dat hy uit de afschriften haarer besluiten, ge- „ voegd by de Meetkundige beschryving, door de „ Leen en Tolkamer, een klaar denkbeeld der „ veranderingen aan die Brug, verkrygen zoude. „ Van de gestalte der Brug en der Trappen, was „ geen Kaart in wezen, en dus kon 'er geene af- „ tekening van gemaakt worden: Zy twyfelde „ niet, ingeval de Fiskaal van Brabant, zo van „ de voorige, als toenmalige gestalte der Brug, „ een nauwkeuriger denkbeeld wilde hebben, „ deeze, dit, zo uit haare besluiten, als uit de „ voorwaarden der aanneeming, zoude kunnen „ bekomen." Zy voegde 'er ten slot by, „ dat „ zy de Brug had doen voltooien, zonder egter „ de noodzaalykheid der toestemming des Raads „ hiertoe, veel min, zo als hy dit by zyn laatste „ goedvinden bepaald had, aftewagten. Zulks „ streed tegen Stads Voorregten, en Gewoon-

„ tens,

„ tens, waarop zy zig in haaren voorigen brief „ had beroepen (*x*)."

XX. Boek. 1765.

De Raad van Staaten antwoorde hierop, „ Hy „ had geene reden gevonden, om van zyn voorig „ besluit aftegaan, noch Stads Voorregten, die „ de Regeering aanhaalde in aanmerking kunnen „ neemen, om dat daarvan, geene opening was „ gegeven. De Regeering had wel kunnen be- „ begrypen, welke onderrigting de Raad begeerd „ had, dat ook door de Kaart geen *geautentiseerde*, „ maar een oorspronkelyke Tekening, die kragt „ van bewys had, verstaan kon worden. Hy was „ niet gezind, daarover te twisten, noch de Re- „ geering, tegen haar wil en dank, gelegenheid „ te gunnen, om hem de stukken, daar zy zig „ op beroepen had, onder het oog te brengen: „ Het was klaar, dat door het verbreeden der „ Brug, en het stellen der onderste Treden aan „ den Watertrap, meerder plaats, dan voorheen „ ingenomen was: De zorg voor 's Lands Do- „ meinen, deed hem derhalven besluiten, de Re- „ geering te gelasten, ter erkentenis voor het toe- „ staan der verbreeding dier Brug, eenen Chyns „ van drie stuivers aan 's Lands Domeinen te be- „ taalen, en daar van eenen Verbandbrief, ter „ Leen en Tolkamer te geeven. By nalatigheid „ zoude de Raad daarop, nader besluiten (*y*)."

De Raad vind goed dat de Regeering daar voor een Chyns aan de Domeinen zal betaalen.

De

(*x*) Brief der Regeering *van den* 24. *Januari* 1765. in de Notulen *van den* 23. *Januari* 1765. Nederlandsche Jaarboeken *ibi ubi supra Bladz.* 74—77.

(*y*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 23. *Juli* 1765. in de Notulen *van den* 14. *Augustus* 1765. Nederlandsche Jaarboeken *ibi ubi supra pag.* 78—80.

XX. Boek. 1765.

De Regeering blyft by haar besluit volharden.

De Regeering, die by haar besluit volharde, antwoorde, „ dat zy met verwondering, des „ Raads goedvinden vernomen had, vooral, na „ dat zy haare voorgaande brieven had naargezien. Zy zag daaruit, dat zy zig niet klaar „ had uitgedrukt, hoedanig zy begreep, dat het „ regt, om alle Bruggen, Muuren en alle Gemeene Werken binnen de Stad, uit te zetten, „ te verbreden, en in te trekken, haar ontwyfelbaar toekwam, om dat zulks tot het Burgerlyk „ Bestier behoorde, zonder zy daartoe eenig verlof van 's Lands Domeinen nodig had, veel min „ nog, onder de betaaling van eenen jaarlykschen „ Chyns. Zy had na onderzoek van alles niets „ gevonden, dat haar van gevoelen kon doen „ veranderen. Indien 'er by de Leen en Tolkamer, of anderen, een tegenstrydig gevoelen „ opgevat was, meende zy gerust, de beslissing „ te kunnen afwagten: Zy wilden liever daar toe „ niet komen, en wenschte derhalven, dat de „ Raad zulks verhoeden, en dus op het afvorderen van dien Chyns, niet aandringen wilde (z)."

De Raad blyft omtrent zyn gevoelen, met opzigt tot den Chyns volharden.

Deeze Brief was van geene gewenschte uitwerking voor de Regeering, want de Raad van Staaten besloot 'er op. „ Dat het beweerde der Regeering hem niet vreemd voorkwam: Het kon „ egter niet mooglyk zyn, dat zy na naauwkeurig onderzoek, niets gevonden had, dat haar „ van gevoelen kon doen veranderen. Het was „ ze-

(z) Brief der Regeering *van den* 22. *October* 1765. in de Notulen *van den* 21. *October* 1765. en in de Nederlandsche Jaarboeken *ibi quo supra Bladz.* 80—82.

„ zeker, dat indien Stads Registers behoorlyk „ naargezien waren, men daarin, veele voor- „ beelden vinden zoude, waaruit bleek, dat de „ Regeering voorheen, geene zwarigheid ge- „ maakt had, tot diergelyke zaaken Vryheid te „ vragen, en voor de Chynsen, daarop gesteld, „ Verbandbrieven te *passeeren*: Hier van waren „ twee aanmerklyke voorbeelden in de jaaren „ 1634. en 1638. op het tegenwoordige geval „ toepasselyk. De Raad volharde derhalven by „ zyn voorig besluit, met last, dat de Regeering „ daar aan uiterlyk binnen zes weeken zoude „ hebben te voldoen.: Hy zond haar zyne voori- „ ge besluiten der voorgemelde Jaaren over, om „ haar tot narigting te dienen (*a*)."

XX. Boek. 1765.

Aanmerking der Regeering daarop.

Even weinig uitwerking had dit by de Regeering, die hier tegen inbragt, „ dat offchoon het „ haar bekent was, dat zy in het jaar 1634. tot „ het verleggen der Vischmarkt, en in het jaar „ 1638. tot het uitgeven, en betimmeren van ze- „ keren gemeenen Weg, agter de Barakken op „ de Haven, Vryheid van den Raad van Staaten „ verzogt had: Het bleek uit het besluit des Raads, „ dat zy, in het eerste geval, daartoe niet geko- „ men ware, dan nadat zy, door de sterke hand, „ ingeval zy zig daar tegen had willen stellen, „ genoodzaakt zoude zyn geworden: Behalven „ dat die beide gevallen, in verwarde tyden, „ wanneer alles hier ter Stede in het onzeker „ zweefde, voorgevallen waren: Vast was het, „ dat zederd dien tyd, geene dergelyke voorbeel- „ den

(*a*) Resolutie des Raads van Staaten *van den* 12. *November* 1765. in de Notulen *van den* 20. *November* 1765. Nederlandsche Jaarboeken *ibi quo supra Bladz.* 82-84.

XX. Boek. 1765. „ den in Stads Registers voorkwamen: Integendeel waren 'er veelen van denzelven aart „ voorgevallen, en de Regeering was altyd in het „ bezit daar van gelaaten: Behalven, dat hoe het „ 'er ook mede gelegen ware, naardemaal de Advokaat Fiskaal, op goedvinden des Raads, de „ zaak, voor de Leden der Leen en Tolkamer, „ over het verschil wegens de Schouwe opnam, „ kwam het den Raad thans niet toe, dit verschil, door een *politicq* besluit te beslissen, maar „ dit moest door eenen onzydigen, en daartoe „ bevoegden Regter geschieden." De Regeering vond derhalven, met eenpaarige stemmen goed, op de voorige gronden, den Raad daar van beleefdlyk kennis te geven, en verzogt mede, een haarer Leden die zig toen in den Haage bevond, haare klagten daarover, by de Algemeene Staaten, intebrengen (*b*).

Zy schryfd daarover aan den Raad van Staaten. De Brief, die de Regeering den Raad deed toekomen behelsde, behalven het voorgemelde, deeze redenen, „ Zy moest volgens het goedvinden der Algemeene Staaten onder Eede beloven: *Der Stads Welvaaren, Regten, en Privilegien, volgens de Capitulatie voortestaan, en te bevorderen: Zulks mogt zy, om geenerhande Nood, noch om vreeze des Doods, nalaaten.* Zy liet derhalven aan de bescheidenheid des Raads over, om ingeval zy in gemoede, en naar haar beste licht begreep, *om voor Stads Welvaard en Handhaving van derzelver Voorregten* alzo te moeten staande houden, gelyk zy den Raad verklaard had, en geen over- „ tui-

(*b*) Notulen van den 16. December 1765.

„ tuiging vond, om daar van aftegaan, of zy „ zig egter goedschiks, aan de strydige bevattingen des Raads en Rentmeesters der Domeinen onderwerpen moest, dan of de beslissing „ dier zaak, niet aan de uitspraak van den daar „ toe bevoegden Regter gelaaten moest worden, „ gelyk de Hertogen van Brabant, zig in zaaken, die hunne Domeinen raakten, daar aan „ onderworpen hadden (c)."

XI. Boek. 1765.

De zaak sleurde tot in het begin des volgenden Jaars, wanneer op den vyftienden Februari, de Raad en Rentmeester der Domeinen, in den vroegen morgen, met eenig gewapend Krygsvolk gesterkt, het Verbreedde gedeelte der Zwymel Brug, begon aftebreken. Eenige Metselaars en Timmerlieden werden gelast, zig ten gemelden dage des morgens om vyf uuren, ten Huize van zekeren Timmerman te begeven. Van daar gingen zy in stilte naar de St. Antonis Kapel, van waar zy onder het geleide van dien Timmerman zig naar de Zwymel Brug begvaen. Zy vonden aldaar eenig gewapend Krygsvolk, dat de Brug bezet hield. De Raad en Rentmeester der Domeinen was 'er mede tegenwoordig. Het arbeidsvolk werd gelast, de Straatsteenen langs de leuning der Brug op te neemen, gelyk het deed, en die op hoopen te smyten. Terwyl dit geschiede, kwamen eenige Timmerlieden, die eenen wagen met hout geladen met zig voerden. Van dit hout werd eene Schutting rontsom de plaats daar de Keien opgenomen waren, gemaakt; die aan beiden de eindens van de

1766. De Raad en Rentmeester der Domeinen begind de Zwymelbrug aftebreeken.

(c) Missive der Regeering *van den* 23. *December* 1765. in de Notulen *van den* 22. *December* 1765. Nederlandsche Jaarboeken *ibi ubi supra Bladz.* 84--87.

XX. Boek. 1766. de leuning der Brug floot. Men gelaste toen de Metselaars Knegts te vertrekken. Terwyl de Straatstenen opgenomen werden, voeren twee Timmerlieden met eene Plyt naar de Brug, daar zy den Onderften Dorpel der houte Watertrap dagten afteneemen, doch de Tweede Dorpel sprong by geval los; Deeze werd terstond wederom vastgemaakt; dit verrigt zynde bekwamen zy last om heen te gaan, zonder dat 'er iet meer uitgevoerd werd. Verscheide Ingezetenen kwamen op het gerucht toeschieten. Iemand die omtrent de Brug woonde, opende zyne Deur, om te zien wat 'er omging. Een der Zoldaaten riep hem toe, dat hy die zoude hebben te fluiten, gelyk hy terstond deed, toen begaf hy zig naar boven, en beschouwde de zaak uit een Venster; hier werd hy weder van anderen gezien, die hem toeriepen, dat hy dit Venster ook zoude fluiten (*d*). De Regeering van alles onderrigt, besloot terstond tegen die onderneming, een *Mandement* by den Raad van Brabant te verzoeken. Hier by werd de Raad, en Rentmeester der Domeinen van Brabant verboden, op zekere boete tegen de hooge Overigheid te verbeuren, met het breken aan de Zwymel Brug voort te gaan, en hem gelast, het beschadigde in den voorigen staat te herstellen (*e*). De zaak kwam hier door tot een geding, voor den Raad van Brabant, het welk terwyl ik dit schryve nog onafgedaan is.

Tot

(*d*) Verklaring van verscheide Lieden in de Notulen *van den* 17. *Februari* 1766. Nederlandsche Jaarboeken *ibi ubi supra Bladz.* 88—96.

(*e*) Notulen *van den* 28. *Februari* 1766. Nederlandsche Jaarboeken *ibi ubi supra Bladz.* 97—105.

Tot weering van het hooge Water, dat deeze Landen, zederd eenige jaaren zulken merklyken schade had toegebragt, waren van tyd tot tyd verscheide voorslagen gedaan. Op deezen was tot hier toe niets besloten. De voorslag om een Overlaat te leggen tusschen de Dorpen Drunen, en Baardwyk in de Langstraat gelegen, smaakte thans de Gewesten van Gelderland en Holland. Men was reeds in het voorige jaar, zo verre daar mede gevorderd, dat 'er niets aan ontbrak, dan de nodige kosten, voor de Plaatzen die belang hier in hadden, te verdeelen. Alles zoude volgens de begrootingen op omtrent Tweemaal honderd en zestien duizend guldens komen te staan. Immiddels werd de Regeering deezer Stad van ter zyde ondertast, of zy van Stads wege, tot dit werk, Dertig duizend guldens geven wilde : doch deeze daar toe ongeneegen, sloeg het heuslyk af (*f*). De voorzittende Schepen, die toen gevallig in den Haag was, schreef, dat hy onvervanklyk zig met eenige Heeren aangaande dien Overlaat, en wat de Stad daar toe geven wilde, ingelaten had. Deeze Brief werd de Regeering bekend gemaakt, die den zelven door den Pensionaris deed beantwoorden, „ dat het gerucht van den Overlaat tot haare „ kennis was gekomen. Zy had zig verbeeld, „ dat de kosten daar toe nodig, uit de Kassen der „ Generaliteit, en der Gewesten, die 'er belang „ in hadden, gevonden zouden werden, zonder „ bezwaar der Steden, en Plaatzen in dezelven. „ Zy kon niet geloven, dat de Staaten van Gel„ derland, de Plaatzen hunnes Gewests, die door „ den

XX. Boek. 1766.

Overlaat tusschen Drunen en Baardwyk gemaakt.

(*f*) Notulen *van den* 16. *Februari en* 10. *April* 1765.

XX. Boek. 1766. „ den Overlaat bevoordeeld zouden werden, nog „ die van Holland, het Land van Heusden, en „ anderen, ja zelf, dat de Raad van Staaten, het „ Kwartier van Maazland, eenen byzonderen last „ daar voor zouden doen betaalen. Zy vleide „ zig daarom, daar haare Stad, die oneindig „ minder belang by den Overlaat, dan deeze Lan„ den had, daar van bevryd zoude blyven. Hoe „ bekrompen Stads Middelen thans waren, wil„ de zy egter, om dat zy het werk voor de Stad „ nuttig oordeelde, daar toe eene redelyke Som„ me geven. Zy verzogt den voorzittenden „ Schepen by aanhouding, de ongelykheid, die „ 'er tusschen het gevorderde, en het gering be„ lang, het geen de Stad 'er, naar maate der „ Meyerye, en van het Gemeene Land, ten aan„ zien der Vestingwerken, en Bruggen, door „ den Overlaat bekomen zoude, aantetonen. De „ Regeering verzogt hem daarop, een redelyk bod, „ te doen (g)." Na dat hierover verscheide Brieven gewisseld waren, bood zy Vyfentwintig duizend guldens aan, mits de Stad nimmer met het geene de Raad van Staaten, ter bevordering van den Overlaat, uit de Generaliteids Landen betaalde, belast zoude worden (h). Een der Regeering werd nevens den Pensionaris naar den Haage gemagtigd, om het werk tot stand te brengen. Aldaar sloten zy met de Gemagtigden van Holland een overeenkomst van deezen inhoud. „ De Overlaat zoude door Holland, gemaakt, „ en onderhouden worden. De Stad zoude in „ aanmerking van haar byzonder voordeel Vyfen-

„ twin-

(g) Notulen *van den* 20. *April* 1765.
(h) Notulen *van den* 17. *Mei en* 1. *Juni* 1765.

„ twintig duizend guldens eens, daar toe betaa- XX. Boek. 1766.
„ len, zonder dat zy in het vervolg bezwaard,
„ of iet ten haaren laſte gebragt mogen wor-
„ den (*i*)." De Regeering keurde dit verdrag goed (*k*) gelyk de Staaten van Holland, en Weſt Friesland mede deeden (*l*). De Algemeene Staaten ſtonden toe, dit geld op het inkomen der Barakken te veſtigen (*m*). Alle de penningen die men 'er toe op nam werden door de Godshuizen, en Arme Geſtichten gegeven, zonder dat eenige byzondere Lieden hier in deel hadden (*n*). De Overlaat werd in dit jaar begonnen en voltooid. Om 'er eenig denkbeeld van te geven moet men weten, dat de Maaz oudtyds langs het Kaſteel van Bokhoven, ten zuiden der Stad Heusden, en langs Geertruidenberg gelopen heeft. Na het onderlopen des Zuid Hollandſchen Waards, in her jaar 1421. werd de Rivier, van Bokhoven naar Woudrichem toe, aangebragt, of wel door bedykingen gedwongen, haaren loop derwaars te neemen: Hier door viel die by Woudrichem in de Merwe, zo dat al het Water der Waal, en der Maaze, voor by Gornichem zyn loop moeſt neemen, welk Bed alleen voorheen door het Waal water gebruikt werd. Hier door moeſt het Water der boven Rivieren by Yskropping, over de Landen lopen.

Ronts-

(*i*) NOTULEN *van den* 19. *Juni* 1765.
(*k*) NOTULEN *van den* 23. *Juni* 1765.
(*l*) RESOLUTIE der Staaten van Holland en Weſt Friesland *van den* 26. *Juni* 1765. in de NOTULEN *van den* 3. *Juli* 1765.
(*m*) RESOLUTIE der Staaten Generaal *van den* 21. *Juni* 1765. in de NOTULEN *van den* 3. *Juli* 1765.
(*n*) NOTULEN *van den* 12. *Februari* 1766.

XX. Boek. 1766. Rontsom 's Hertogenbosch liep het onverhinderd over de laage Landen, en stuitte nergens, dan tegen den Melkdyk, die tusschen Waalwyk en Baardwyk, aan den Meerdyk sluit. By naauwkeurige meeting bevond men, dat het verval der Landen tusschen de Dyken, die de Langestraatze Dorpen, ten Zuiden, en ten Noorden, beschutten, omtrent zeven voeten was. Dus was het klaar, dat ingeval daar ter plaatze geene Dyken lagen, het Water over die Landen zoude lopen, wanneer het door een korter weg, dan voorby Gornichem, in Zee gebragt kon werden. Men besloot derhalven de gemelde Dyken, ter lengte van Twee honderd roeden, tusschen Drunen en Baardwyk, wegtenemen, en ter beschutting der Landen, Twee Leidyken te maaken. Het Land tusschen deezen werd gelyk gemaakt, om het Water gemakkelyker daar over te doen lopen. Tot den jaare 1769. toe, kon men de werking van den Overlaat niet zien, om dat het Water voor dat jaar, tot zo een hoogte niet kwam, dat hy konde werken, In dit, en volgende jaaren, zag men 'er de uitwerking van, en men bespeurde toen, dat het gewenschte oogmerk daar door bereikt zoude worden, zo als de volgende jaaren bewezen hebben.

Vreugde over de meerderjarigheid des Prinsen Erfstadhouder. Zyne Doorlugtige Hoogheid, Nederlands Erfstadhouder, stond in deezen jaare zyne hooge bedieningen te aanvaarden. De Regeering hier ter Stede nam derhalven by tyds in overweging, ter dier gelegenheid vreugde te bedryven. Waar toe zy zes van haare Leden benoemde om zulks te overleggen (*o*), Volgens besluit der Regeering, op hun

(*o*) NOTULEN *van den* 2. *Januari* 1766.

hun verslag genomen, werden op den agtsten Maart deezes jaars, des morgens om agt uuren, de Vlaggen op de Torens der Hoofd Kerk, en het Stadhuis geheist. By welke gelegenheid de Vier stukjes Geschut, voor de Puye geplaatst, driemaal gelost werden. Dit werd door eenige Manschappen, uit de Vier Schutteryen, met het klein Geweer beantwoord. Met alle de Klokken der Stad, werd dien dag driemaal, een geheel uur telkens geluid, en op die van het Stadhuis, werd gedurende dien tyd, gespeeld. Wanneer de Vlaggen opgehaald werden, gaf men aan de Regeering op het Stadhuis een Ontbyt. Des avonds waren het Stadhuis, en alle de Huizen binnen de Stad verlicht. Des Zondags avonds, na den agtsten Maart, werd door den Eerwaarden Heer *Herman Gideon Clemens* oudsten Predikant der Stad, in de Hoofd Kerk eene Leerreden, op de tyds omstandigheden toepasselyk gedaan, welke, ten kosten der Stad gedrukt werd (*p*). Den Leerraar werd eenen gouden Stads Penning ter waarde van dertig guldens geschonken (*q*). Hy had zyne Leerreeden aan de Regeering op gedragen (*r*). Op den veertienden, de dag wanneer men den Volke, de Aanvaarding der Hooge Bedieningen van den Prinse, bekent maakte, was de Puye van het Stadhuis met groen Laken behangen. Des nademiddaags vergaderde de geheele Regeering op het Stadhuis, en omtrent drie uuren begaven zig de Stadhouder des Hoog en Laagschouts

XX. Boek. 1766.

(*p*) NOTULEN *van den* 20. *Januari en* 12. *Maart* 1766.

(*q*) NOTULEN *van den* 12. *Maart* 1766.

(*r*) NOTULEN *van den* 23. *April* 1766.

XX. Boek. 1766. schouts met Twee Schepenen, en Een der Geheimschryvers, naar de Puye, en na het Trompetten geschal, geschiede de Afkondiging door den Geheimschryver met ongedekten hoofde. Hier na werd met vier stukken Geschut, driemaal gevuurd; het welk de Burgery, die ter zyden het Stadhuis geschaard was, met het klein Geweer, telkens beantwoorde. Met alle de Klokken der Stad, werd dien dag driemaal geluid, en die van het Stadhuis werden ter zelver tyd bespeeld. Des avonds werd 'er op het Stadhuis een prägtige Maaltyd gegeven, waarop de Kommandeur der Stad, De Generaals, die zig alhier bevonden, en de Stadhouder van den Hoogschout, 's Lands Rentmeesters en Ontfangers, beneffens de Hoofd Offisieren der Bezetting genodigd waren. Telkens wanneer men de hooge gezondheden dronk, werd het Geschut voor het Stadhuis gelost. Het Gebouw was dien avond, en nacht verlicht; en werd door een Onderluitenant met vierentwintig Burgers, en een Tromslager bezet (*s*). De Algemeene Staaten gaven van het aanvaarden der hooge bedieningen des Prinse, de Regeering kennis, gelyk ook, dat zy zyn Hoogheid, het veranderen der Wet alhier, opgedragen hadden; met last zig ten tyde der aanstaande verandering, by den Prinse te vervoegen (*t*). Men had reeds in het begin deezes jaars besloten, om ter gelegener tyd, den Voorzittenden Schepen, den Oudsten

(*s*) NOTULEN *van den* 20. *Januari en* 12. *Maart* 1766.

(*t*) TWEE RESOLUTIE der Staaten Generaal beiden *van den* 8. *Maart* 1766. in de NOTULEN *van den* 12. *Maart* 1766.

ften Raad, en den Penfionaris naar den Haage te zenden, om den Prinfe wegens het aanvaarden zyner bedieningen, van haarent wege geluk te wenfchen (*u*). Deezen vervoegden zig kort hierna, derwaars, en werden vriendelyk ontfangen (*v*). XX. Boek. 1766.

Was de Vreugde by een ieder hier ter Stede by deeze gelegenheid groot, die, welke men, wanneer zyne Do. Hoogheid, binnen de Stad zoude komen, vernam, overtrof ver de eerfte. Zodra de Regeering hier van kennis kreeg, zond zy den voorzittenden Schepen naar den Haage, om den Hertog van Brunswyk, Bevelhebber der Stad, over het ontfangen van zyne Hoogheid te onderhouden (*w*). Na zyne te rug komft begreep zy, dat alzo het de grootfte eer was, den Stadhouder van Neerlands Gemeenebeft in de Stad te zien, 'er niets behoorde gefpaard te worden, om het ontfangen van zyne Hoogheid, luifterryk, en desfelfs verblyf aangenaam te maken (*x*). De Prins reed den 17. Juni uit Breda, en kwam des na de middaags om twee uuren, aan het eerfte Tolhuis op den Straatweg naar Vugt. Daar ter plaatze paald het grondgebied der Stad, tegen het Dorp Vugt. Agt Leden der Regeering, nevens de Oudfte Geheimfchryver, wagtten zyne Hoogheid aldaar op: Zodra desfelfs Koets op het Vrydom der Stad gekomen was, traden de Gemagtigden naar dezelven, wanneer de Geheimfchryver den Prinfe, uit den naam der Regeering op het Grondge-

De Regeering bekomd tyding dat zyn Hoogheid voornemens is binnen de Stad te komen.

(*u*) Notulen *van den* 20. *Januari* 1766.
(*v*) Notulen *van den* 23. *April* 1766.
(*w*) Notulen *van den* 15. *Mei* 1766.
(*x*) Notulen *van den* 27. *Mei* 1766.

XX. Boek. 1766.

De Prins komt binnen de Stad.

gebied der Stad verwelkomde, het geene zyn Hoogheid vriendelyk beantwoorde.

Immiddels reed de Prins naar de Stad, en de Gemagtigden der Regeering die mede van koetsen voorzien waren, volgden den stoet, die ten drie uuren binnen de Poort kwam (*y*). De Burgery was van de Vugter Poort, tot omtrent de Snelstraat in twee reien in de Wapenen geschaard: daar ter plaatze sloot de Bezetting tegen dezelve aan. Deeze stond vervolgens van daar, de Markt over, tot omtrent de Gevangen Poort, in orde; Van daar sloot de Burgery tegen haar in een dubbelde rei door de Hinthamer, Toren, Peper, en Ververstraaten, tot aan het huis van den Bevelhebber, daar de Prins zyn intrek nam (*z*). Wanneer de Prins op de Markt, omtrent het Stadhuis gereden was, stond de Hoogschout, en de Regeering voor de Puye van het zelve, en begroete zyne Hoogheid aldaar, waarna zy zig op het Stadhuis begaven. Zo dra de Gemagtigden, die den Prins van het eerste Tolhuis op den Straatweg gevolgd waren, denzelven tot aan het huis des Bevelhebbers begeleid hadden, begaven deeze zig mede naar het Stadhuis. De oudste Geheimschryver, bleef egter aan het huis des Bevelhebbers, die na dat de Bezetting, en de Burgery voorby zyne Hoogheid getrokken waren, van een der Edellieden onderstond, tegen wat tyd het den Hoogschout en de Regeering geoorloofd zoude weezen, zyne Hoogheid te begroeten. De Geheimschryver kwam ten vyf uuren op het Stadhuis,

(*y*) Notulen *van den* 17. *Juni* 1766.
(*z*) Notulen *van den* 27. *Mei* 1766.

huis, en bootschapte, dat de Prins Haar thans afwagten zoude. Men begaf zig dan nevens den Hoogschout, en de vier Ministers in Koetsen, waarin zy, twee aan twee, naar rang zaten, naar het huis des Bevelhebbers. Alle de Bedienden van het Stadhuis gingen met ongedekte hoofden voor de Koetsen, en de Dienaars des Hoogschouts ter wederzyde van de eerste Koets, waarin deeze, en de Voorzittende Schepen zaten. Na dat de hooge Krygsbevelhebbers, en verdere Offisieren der Bezetting, hunne opwagting by den Prinse gedaan hadden, werden de Hoogschout en de Regeering by den zelven ter gehoor ingeleid. De Pensionaris deed toen eene aanspraak ter gelegenheid dienende. Deeze werd door den Prinse vriendelyk beantwoord. De Hoogschout, en Regeering, namen vervolgens afscheid, en begaven zig op dezelve wyze als zy gekomen waren naar het Stadhuis (*a*). Vervolgens werden de Raad en Rentmeester der Domeinen, en die van de Leen en Tolkamer, de Gemagtigden der Klassen, zo van 's Hertogenbosch, als van Peel en Kempeland, de Kerkenraaden, van de Nederduitsche, Walsche, en Lutersche Gemeentens, De Kollonel, en Hoplieden der Burgery, de Gemagtigden der vier Kwartieren in de Meyerye, mitsgaders veele byzondere Lieden van aanzien, by den Prinse ter gehoor toegelaaten, welke alle vriendelyk ontfangen werden. De avond van dezen dag was tot het verlichten der Huizen in de Stad bestemd. Zyne Hoogheid verklaarde dat het

XX. Boek. 1766.

(*a*) NOTULEN *van den* 17. *Juni* 1766.

XX. Boek. 1766.

het hem aangenaam zoude wezen, dit tot den volgenden dag uitteſtellen (*b*).

De Prins bezigtigd het Stadhuis.

Den agttienden Juni des morgens bezag de Prins het Stadhuis: Een der Hoplieden van de Bürgery, had nevens een Luitenant, Vaandrager, en een bekwaam getal Burgers aldaar de Wagt. By het aankomen van zyn Hoogheid, ſtonden zy met ſlaande Trommelen, en vliegende Vaandelen in orde geſchaard, en begroetten Hem volgens Krygsgebruik. Alle de Regenten nevens de Miniſters, ontfingen den Prins op de Markt voor de Puye, zy geleiden Hem op het Stadhuis, daar hy eerſt de beneden vertrekken bezag. In de Geheimſchryvers Kamer was de Komme, daar Stads Voorregten in bewaard worden, geopend: eenigen der voornaamſten werden den Prins vertoond: Onder anderen beſchoude de Prins met genoegen de Oorſpronkelyke Acte, waarop Filip de IIde Koning van Spanjen, als Hertog van Brabant, den Eed voor het Stadhuis deezer Stad had afgelegd, welke door dien Vorſt ondertekend was, gelyk mede de Oorſpronkelyke Voorwaarden van Overgaaf, waarop de Stad, in het jaar 1629. zig den Algemeenen Staaten had overgegeven, door zyne Hoogheid Voorvader FREDERIK HENDRIK Prinſe van Oringe eigenhanding ondertekend. Hier na werd den Prinſe de Prothocolkamer vertoond: waarin alle de Boeken, daar de handelingen tuſſchen de Burgers, en andere zaaken, daar Schepenen overſtaan, in ge-

(*b*) NOTULEN *van den* 10. *Juni* 1766. NIEUWE NEDERLANDSCHE JAARBOEKEN 1766. *Bladz.* 616.

geschreven zyn, als mede die der Notarissen bewaard worden, en vervolgens de Griffie, waarna Hy, door den Voorzittenden, en den Tweeden Schepen, naar boven werd geleid; By het komen op de bovenzaal werd Hy door een Musiek, aangenaam verrast. Op de Kamer der Raaden bood de Regeering den Prinse een ontbyt aan. Na dat Hy dat genuttigd had, werd Hy door de geheele Regeering tot aan de benedensten trap van het Stadhuis tot de Markt uitgeleid, en door de Burgery, die voor het Stadhuis stond, volgens Krygsgewoonte begroet (c). Des avonds, was de geheele Stad verlicht. Ieder tragte daarin uit te munten. De verlichting van het Stadhuis, was zeer sierlyk. Zynde boven het middelste gedeelte, 's Prinsen naam, met een zeer groote Prinselyke Kroon daar boven, verlicht te zien.

XX. Boek. 1766.

Verlichting der Huizen binnen de Stad.

Dien avond werd 'er een zeer fraai Vuurwerk op het Plyn afgestoken, daar de Prins en veele aanzienlyke Heeren, en een groote toevloed van menschen tegenwoordig waren. Na dat zulks geschied was, reed zyne Do. Hoogheid door alle de Straaten om de verlichtingen der Huizen te beschouwen.

Vuurwerk op het Plyn afgestoken.

In de volgende dagen bezag de Prins de Vestingwerken der Stad, en der omliggende Schansen, de Hoofdkerk, de Glasblaasery, en al het geen binnen de Stad merkwaardig was.

De Prins deed vervolgens een Wapenschouwing der Bezetting op de Vugterheide. By deeze gelegenheid, werden alle de Wagten binnen de

Wapenschouwing der Bezetting op de Vugterheide.

(c) Notulen *van den 2. Juni 1766.*

XX. Boek. 1766. de Stad door de Burgery waargenomen. De Oudste Hopman derzelver bezette de Hoofdwagt, de tweede de Vugterpoort, door welke de Prins uittoog, en wederom binnen de Stad kwam, en een derde de Hinthamer Poort. De Regeering had by tyds voor alle wanorde, zorggedragen (*d*). De Offisieren der Burgery hadden ook op alle misslagen boetens gesteld. Geene hoegenaamd, werden 'er verbeurd, om dat de Burgery, gedurende den tyd, dat de Prins binnen de Stad was, zig dermaaten kweet, dat Hy, nevens de Bevelhebber betuigden, van haar gedrag ten uitersten voldaan te zyn. De Burgery loste op den dag, wanneer de Wapenschouwing op de Heide geschiede, des morgens vroeg de Wagten der Bezetting af, en gaf die, wanneer de Bezetting des avonds binnen gekomen was, haar weder over. Gedurende den tyd, wanneer de gansche Bezetting, nevens het geheele Krygswezen, zig buiten de Stad bevond, was het *Commando* den voorzittenden Schepen overgegeven, welke dit, na dat de Bezetting weder binnen gerukt was, den Bevelhebber te rug gaf.

Concert door de Regeering aan den Prinse gegeven. Des avonds werd in de Hoofd Kerk een Concert gehouden, waar toe de voornaamste Liefhebbers van het Musyk, die in Holland, en elders te bekomen waren, met aanzienlyke beloningen herwaars ontboden waren. Volgens het oordeel van kundigen, werd het wel uitgevoerd, andere oordeelden het tegendeel, om dat door de

(*d*) Notulen *van den* 4. *Juni* 1766.

de groote van het Gebouw de galm niet behoorlyk gehoord kon worden. De Prins werd op een Armstoel, welke eenigsins verheven op een Tapyt in het Schip der Kerk stond, geplaatst. De Regeering had by tyds zorg gedragen, dat men het geringste soort van Volk uit de Kerk weerde, waar door alle wanorde voorgekomen werd (*e*). XX. Boek. 1766.

Den volgenden dag was zyne Do. Hoogheid in de groote Kerk des morgens by den Godsdienst tegenwoordig. De Predikant, en Hoogleerraar in de H. Godgeleerdheid Clemens, welke aldaar in zyne gewoone beurt predikte, merkte na de Toepassinge aan, dat de Prins op dezelve plaats zat, daar zyn voorvader FREDERIK HENDRIK Prinse van Orange, ten tyde der eerste Predikatie, die door de Hervormden, in deeze Kerk, twee dagen na het overgaan der Stad, in den Jaare 1629. geschiedde, gezeten was. De Prins woond den Godsdienst by.

Des namiddaags verleende de Prins gehoor van affcheid. Hy vertrok den volgenden dag over Heusden, en Gorinchem naar den Haage, alwaar hy des avonds in een volmaakte welstand aankwam (*f*). Geeft gehoor van affcheid en vertrekt.

Met dit zo roemrugtig voorval voor de Stad, maak ik van de Geschiedkundige Beschryving der Stad en Meyerye van 's Hertogenbosch een

E I N D E.

(*e*) NOTULEN *van den* 15. *Juni* 1766.
(*f*) NIEUWE NEDERLANDSCHE JAARBOEKEN *van Juni* 1766. *Bladz.* 216.

VERBETERINGEN

IN HET

VIERDE DEEL.

Bladz. 7. regel 17. *staat* Binnepoort *lees* Binnenpoort.

Bladz. 7. regel 19. *staat* niet *lees* met.

Bladz. 7. regel 24. *staat* beide *lees* beiden.

Bladz. 8. regel 17. *staat* Bezitting *lees* Bezetting en ook alzo regel 21.

Bladz. 16. regel 13, *voeg agter het woord* Geldmiddelen *het woord* bezig.

Bladz. 17. regel 15. *staat* eenige Schepenen *lees* eenige uit de Schepenen.

Bladz. 27. regel 6. *staat* 's Landsdienst *lees* Als 's Landsdienst.

Bladz. 37. regel 4. *staat* Kerren *lees* Karren.

Bladz. 43. regel 22. *voeg agter het woord* jaarlyks *het woord* zouden.

Bladz. 47. regel 4. *staat* In het begin des volgenden jaars *lees* In het begin deezes jaars.

Bladz. 47. regel 5. *staat* een en twintig gulden en veertien stuivers *lees* twee en twintig gulden en tien stuivers.

Bladz. 53. regel 14. *staat* Kermis *lees* Kersmis.

Bladz. 60. regel 26. *staat* om *lees* en.

Bladz. 81. regel 5. en 6. *staat* tot het maaken en onderhouden van dien weg opgenomen *lees* tot het maaken van dien weg opgenomen, en het onderhouden van dien.

Bladz. 106. regel 28. *staat* dien *lees* die.

Bladz. 117. regel 25. *staat* moeten *lees* moesten.

Bladz. 118. regel 11. *staat* Bondgenooten der *lees* Bondgenooten, en der.

Bladz. 122. regel 14. en 15. *staat* Wapenen *lees* Wapenschild.

Bladz. 147. regel 5. *staat* den Eisch de Regeering *lees* den Eisch der Regeering.

Bladz.

Bladz. 148. regel 11. *staat* door de Stad *lees* door die der geheele Stad.

Bladz. 155. regel 26. *staat* dier Ampten, die vernietigd *lees* wiens Ampten vernietigd.

Bladz. 176. regel 24. *staat* Drunen Baartwyk *lees* Drunen, en Baartwyk.

Bladz. 183. regel 22. *staat* hun *lees* heen.

Bladz. 183. regel 30. *staat* van *lees* op.

Bladz. 211. regel 21. *staat* begvaen *lees* begaven.

Bladz. 219. regel 28. *staat* dezelven *lees* denzelven.

Nadere Verbeteringen in het Eerste Deel.

Bladz. 87. regel 24. *staat* 1122. *lees* 1114.

Bladz. 116. regel 30. *doe uit het woord* geen.

Bladz. 167. regel 31. *staat* plegtig willen *lees* plegtig te willen.

Bladz. 175. regel 30. *staat* te Brabant *lees* Brabant te

Bladz. 200. regel 13. *staat* 13. 6. *lees* 1356.

Bladz. 208. regel 12. *doe uit de wooorden* omdat.

Bladz. 311. regel 22. en 23. *staat* voor ten ten *lees* voorregten ten.

Bladz. 421. regel 10. *staat* Brakel *lees* Bakel.

Bladz. 422. regel 18. *doe uit het woord* van.

Bladz. 519. regel 3. *doe uit het woord* hun.

Bladz. 528. regel 3. *staat* niemand *lees* iemand.

Byvoegingen in het Eerste Deel.

Bladz. 285. heb ik verhaald, dat, nadat JAKOBA Hertogin van Brabant, en Gravinne van Holland, eenigen tyd te Gent verzekerd geweest was, zy haare wagters verschalkte, en dat twee Hollandsche Edelen met naame *Aarnoud Spiering*, en *Aarnoud van Aelburg* haar hielpen ontvlugten. Ik heb dit gehaald uit HARRÆUS Tom. I. *pag.* 400. en uit DIVÆUS *Lib.* XVIII. *pag.* 238. Beide die Schryvêren verhaalen woordlyk *Erant Arnoldi duo, ex Hollandorum non infima Nobilitate, unus Spieringius, alter*

ab Alburgo cognominatus, dat is, daar waren twee Aarnouten, van den eersten Hollandschen Adel, de eene Spiering, en de andere van Aelburg bygenaamd. Op het gezag dier beide Schryveren heb ik hun verhaalde te boek gesteld. De Geleerde WAGENAAR doed in zyne Vaderlandsche Historie *Deel* III. *Bladz.* 463. het zelve verhaal, en haald ten bewyze van dat, DIVÆUS hier voorgemeld aan. Ik heb naderhand gevonden, dat hier omtrent een misslag ingeslopen is, om dat ik uit het geslacht der Heeren van Heusden, geenen gevonden heb, die den naam van Aelburg droeg: zie CHRISTINÆUS *Juris prudentia Heroica Tom.* I. *pag.* 196. maar wel eenen Tak die den naam van *Spiering van Aelburg* droeg, ter onderscheiding van een anderen Tak, die den naam van *Spiering van Wel* voerde. OUDENHOVEN Beschryving van het Land van Heusden *Bladz.* 23. SIMON VAN LEEUWEN meld wel van een Adelyk geslacht van Aelburg in zyn *Batavia Illustrata* Bladz. 1189. doch hy noemd maar Wolphaart, en Turken van Aelburg, die in het jaar 1050. leefden, en eenen N. van Aelburg, die volgens zyn verhaal in het jaar 1475. de Prinsesse Jakoka, neyens Aarnout Spiering uit de gevangenis verloste. Hy begaat daar in dezelve misslag als Harræus, en Divæus, en boven dien noch eene, dat hy de verlossing van Vrouw Jakoba op het jaar 1475. steld, om dat Jakoba in het jaar 1436. overleden is. WAGENAAR *Deel* III. *Bladz.* 517. De rede die my tot het stellen van eenen misslag hier omtrent doed overhellen is, om dat my uit een afschrift van de uitgift der Heerlykheid Herpt in den Lande van Heusden, gebleken is, dat die door JAKOBA Gravinnne van Holland op den 7. April 1429. naar den styl van den Hove, dat is 1430. aan *Arnoud Spiering van Aelburg* gegeven is, en wel om de menigvuldige diensten, die deeze haar gedaan had. Denklyk is hier onder de hulp van haare ontvlugting uit Gent gerekend geworden. Uit dit alles stelle ik vast, dat *Aarnoud Spiering van Aelburg*, Jakoba in haare vlugt bygestaan hebbe, en dat de Schryvers uit dien naam, twee Lieden gevormd hebben. Deeze misslag hoewel van geen groot belang, heb ik tot nader ontdekking der waarheid alhier bygebragt.

Bladz. 336. heb ik gemeld, dat er door den geweldigen brand hier ter Stede, in het jaar 1463. voorgevallen, ruim vier duizend Huisen verteerd zyn. Ik heb dit in de

aan-

aangehaalde plaatsen onder de letter (*b*) op Bladz. 337. zo aangetekend gevonden. Na het uitgeeven van het Eerste Deel hebben my eenige naauwkeurige Leezers de onmooglykheid van dat getal voorgehouden, om dat er thans, weinig meer, dan vier duizend Huisen binnen de Stad zyn. Het is klaar, dat de Stad zederd dien tyd merklyk in getal van Huisen is afgenoomen, doch egter in ver na zo veel niet, dat het toen afgebrande gedeelte vier duizend kan bevat hebben. Ik heb derhalven alles na gezien, en overdagt, om dit op te helderen. Zekere geschreeve oude Kronyk der Stad, schynd oorzaak tot deezen misslag gegeven te hebben, daar in staat met schryfletteren aangetekend, dat er toen meer als vier duizend Huisen afbranden. Het komt my voor, dat *Oudenboven*, die Kronyk by het opstellen van den tweeden druk zynes werks gelesen heeft, om rede dat er geheele verhaalen daar in voorkomen, die woordlyk in die Kronyk staan. In het opstellen mynes werks, heb ik meest den tweeden druk van *Oudenboven*, als den volmaaksten gevolgd. Thans heb ik den eersten druk hierop nagezien, en ik vinde aldaar op Bladz. 89. in schryfletteren aangetekend, dat er meer als vier honderd Huisen afbranden. In den tweeden druk Bladz. 175. staat het getal van vier duizend in Cyferletteren. Ik gisse dat een van beiden waar is, of dat by het drukken der tweede uitgaave van *Oudenboven*, een drukfeil ingeslopen zy, of wel, dat hy na het leesen der gemelde Kronyk, het getal der verbrande Huisen, op vier duizend gesteld zal hebben. Zeker is het dat het getal van vier honderd Huisen, vry aanneemlyker, en waarschynlyker, dan dat van vier duizend is. Ik heb dit, ter ontdekking van de waarheid in deezen, opgehelderd.

Nadere Verbeteringen op het Tweede Deel.

Bladz. 61. regel 27. *voeg* agter het woord vyf duizend *het woord* guldens.

Bladz. 227. regel 6. *staat* meestend *lees* meesten.

Bladz. 245. regel 18. *staat* uitdagen *lees* uitdagingen.

Bladz. 303. regel 17. *doe uit het woord* by dat er twee maal staat.

Bladz. 368. regel 23. *doe uit het woord* daar dat er twee maal staat.

Bladz. 380. regel 11. *doe uit het woord* toe.
Bladz. 442. regel 6. *staat* terstond *lees* toestond.
Bladz. 444. regel 21. *staat* Kopmanschappen *lees* Hopmanschappen.
Bladz. 447. regel 27. *staat* zeventi *lees* zeventien.
Bladz. 500. regel 11. *doe uit het woord* had.
Bladz. 514. regel 25. *staat* Gasthuis *lees* Geefhuis.
Bladz. 540. regel 15. *staat* als *lees* al.

Byvoegingen in het Tweede Deel.

Bladz. 6. heb ik van eene duurte van Graanen verhaald, en dat er omtrent dertig duizend Menschen in het Armhuis Brood haalden. Toen ik, by het herzien der proefbladeren begreep, dat hier omtrent een faut ingeslopen moest zyn, voegde ik er in de aanhaaling (*g*) by, dat dit getal my veel te groot voorkwam. *Oudenhoven* verhaald dit zo, en hy voegd er by, dat hy dit uit een oud boekje met de hand geschreven, gehaald hebbe. In den eersten druk des jaars 1649. nog in *Mollii Annales*, nog in een geschreeve Kronyk der Stad, welke beide handschriften ik bezitte, vind ik hier van niets gemeld. Ik zal derhalven hier de rede opgeven, waarom ik meene, dat daar omtrent eenen misslag ingeslopen zy. Het is een zekere waarheid dat 's Hertogenbosch in getal van Inwoners, zederd dien tyd, tot heden toe merklyk is afgenomen, doch egter zoo veel niet, dat de armen dertig duizend kunnen bedragen hebben. Het getal der Inwoners buiten de Bezetting beloopt thans ruim dertien duizend zielen. Ik stelle eens dat het omtrent met vyf duizend zederd dien tyd verminderd zy, dat het grootste getal is, dat ik naar de Huizen, die er geweest kunnen zyn, kan stellen, dus zouden er in het jaar 1557. ruim agtien duizend Zielen de Stad bewoond hebben. Zeker is het, dat ten minsten twee derden der Inwoners, geen Brood van den armen gehaald zullen hebben, maar dat die zig buiten dien, voorzien konden: behalven dat de arme lieden, die om Brood in het Armhuis kwamen, volgens het verhaal van *Oudenhoven*, van de Geerlingsche Brugge af, aan de eene, en van den hoogen steenweg aan de andere zyde, tot aan het Armhuis, twee aan twee geplaatst waren, geen drie duizend uitgemaakt kunnen hebben, om dat de Geerlingsche Brug zestig, en het uiterste van den hoogen steenweg omtrent zeventig Ryn-

land-

landsche roeden van het Armhuis afgelegen zyn. Dus bedraagt die geheele wyte honderd en dertig Rynlandsche roeden, gevolglyk is het onmoogly̆k dat er drie, ik laat staan dertig duizend Menschen twee aan twee, hoe digt die tegen elkanderen gepakt waren, geplaatst kunnen worden, schoon men voor ieder mensch maar eenen voet ruimte stelde. Ik stelle derhalven vast, dat op 't allermeest genomen, dit getal maar drie duizend bedragen hebbe.

Even eens is het gelegen met het getal der geenen, die in het jaar 1557. aan de Pestziekte binnen de Stad overleden. *Oudenhoven*, *Bor*, en het handschrift in de aanhaaling (*l*) gemeld, geven dit zo op, en het is onmooglyk dat het waar kan zyn, om dat de Stad, die zeker, in dat jaar, vry meer Inwoners dan thans bevatte, genoegzaam uitgestorven zoude zyn. Ik gisse derhalven, dat de oude handschriften, waaruit *Oudenhoven* en *Bor* dit gehaald hebben, vyftien honderd zullen aangetekend hebben, het welk omtrent een twaalfde gedeelte der toenmaalige Inwoners uitmaakte.

Nadere Verbeteringen in het Derde Deel.

Bladz. 206. regel 1. *doe uit het woord* zy.

Bladz. 264. regel 13. *staat* de *lees* te.

Bladz. 294. regel 23. *staat* te doen brengen *lees* daarin te doen brengen.

Bladz. 316. regel 16. *staat* geslaakt *lees* gestaakt.

Bladz. 314. regel 20. *staat* Goeverneur *lees* Gouverneur.

Bladz. 360. regel 14. *staat* onder het Bakkers Gilde alhier behoorden *lees* onder het Bakkers Gilde alhier niet behoorden.

Bladz. 421. regel 13. en volgenden *staat* Deeze vorderde van ieder Ton, zo Vriesche als Hollandsche Turf vyf en dertig stuivers *lees* Deeze vorderde van ieder Schip, zo Vriessche als Hollandsche Turf, vyf en dertig stuivers, middelhand een en een halven stuiver van ieder Ton.

Bladz. 459. regel 27. en volgenden *staat* zy had de vreugde Maaltyden en de belastingen op Stads Ampten en alles wat bedagt kon werden, om Stads Kas in staat te houden, afgeschaft *lees* zy had de vreugde Maaltyden

afgeschaft, en door belastingen op Stads Ampten te leggen, en alles wat bedagt kon werden te werk gesteld, om Stads Kas in staat te houden.

Bladz. 460. regel 1. *staat* en had *lees* zy had.

Byvoegingen in het Derde Deel.

Bladz. 251. regel 7. en 8. heb ik wegens zeker oud stuk yzer geschut, dat agter het Stadhuis ligt gemeld, dat ik niet ontdekt had, hoe het daar gebragt zy. By naarziening myner aantekeningen, vind ik dat het den 18. Januari 1674. van Stad's Wallen, op de plaats agter het Stadhuis gevoerd werd: dit blykt uit Stads Politie Rekening *van den* 1. *October* 1673. *tot* 1674. Op het gemelde stuk staan deeze woorden: *Groot geweld biet ik*, *'s Hertogenbosch bescherm ik.* Alzo er als ik verhaald heb het jaar 1511. opstaat, komt het my voor, dat het voor Stads Reekening, om dat men toen in het heete van den Oorlog met Gelderland was, ergens in Duitschland gegooten, en den Ryn afgevoerd zal zyn. Dit stuk is denklyk in het jaar 1674. van de Wallen gevoerd, om dat in het midden van het zelve een kogel zit, die my onmooglyk voorkomt, dat er uit gehaald kon werden, en dat het stuk dus van geen gebruik kon zyn.

In myne jeugd heb ik op den Wal omtrent de Schilderstraat, een ander oud Stuk Geschut gezien, dat niet zo lang, maar vry dikker, en van binnen veel wyder, dan dat agter het Stadhuis, was, immers het was zo dik, dat men het voor een bank gebruikte, waarvan het ruim de hoogte had. De wytte was naar myn voorstaan ruim anderhalven voet over het kruis, zo dat ik er de kinderen dikwils heb zien inkruipen. Dit stuk was niet gegooten, maar bestond uit verscheide zwaare ysere staven, die door veele dikke ysere ringen als een ton in een gekuipt waren. Men wil dat dit een steenstuk genaamd was, om dat men er een mand met steenen in laade. Overlang is het van 's Lands wege voor oud yzer verkogt. Ik heb de ringen die om het zelve waren zien in stukken hakken, dat met veel gewelds, en moeite toeging.

Byvoegingen in het Vierde Deel.

Bladz. 128. regel 19. heb ik verhaald, dat de Beggynhof, ten Oosten, Zuiden, en Westen met paalen werd afgezet. In het jaar 1775. heeft men een gedeelte dier paalen, naamlyk van den hoek ten Zuidoosten, tot omtrent de helft van het zuider gedeelte des Beggynhofs, weggenoomen, en steenen zuilen in derzelver plaats gesteld. In het jaar 1777. is het overige gedeelte der paalen ten zuiden weggenoomen, en in steene zuilen veranderd. Het voornemen der Regeering is, om alle de paalen weg te doen, en steene zuilen in plaats te stellen. De houte lantaarn paalen op, en rontsom den Beggynhof zyn in het jaar 1776. weggenoomen, en in derzelver plaats steenen gesteld, zo als op verscheide andere plaatsen binnen de Stad reets ook geschied is.

BYLAAGEN.

Uiterste Wille van Hendrik III. *Hertog van Brabant, gemaakt by Leuven, zaturdag voor St. Matthys dag des Apostels* 1260.

Enricus Dei gratia, Dux Lotharingiæ & Brabantiæ, Vniversis præsentes literas inspecturis salutem. Cum omnium salvatione cupientes saluti animæ nostræ consulere, de consilio bonorum & Religiosorum ordinavimus & desposuimus in hunc modum.

I. Quod ex nunc in antea homines terræ Bratiæ, communiter per judicium & sententiam tractabuntur. Et quod sint sine tallia, exactione, & precaria. Ita quod nihil ab eis capiemus vel capi procurabimus nisi in expeditionibus cum exercitu ad terræ nostræ defensionem, vel iuris nostri conservationem, aut injuriarum amotionem, vel in servitium Imperatoris Romanorum, sive Regum Alemanniæ, sive cum filium, sive filiam mixtui tradiderimus, aut cum filium cingulo cinxerimus militari.

II. Item ad restituendas injurias nostras capientur de Nemore Soniæ mille libræ annuatim, & de reditibus, sive proventibus terræ Brabantiæ tantum.

III. Item per totam terram Brabantiæ generaliter decimas novalium restituimus Ecclesiis, & Ecclesiasticis personis, ad quas pertinent pleno iure.

IV.

IV. Item expellantur Judæi & Gawersini, de terra Brabantiæ, & extirpentur penitus, ita quod nullus remaneat in eadem, nisi tantum modo qui, ut alii mercatores, negotiari voluerint, & esse sine præstatitione & usura.

V. Item de mobilibus, pecuniâ & rebus nostris paratioribus universa debita nostra persolvantur.

VI. Item si nos Cruce signati, Cruce transmarina non solverimus iter nostrum, ad satisfaciendum super hoc altissimo in redemptionem ipsius Crucis & voti nostri, volumus quod capiantur de primis & promptioribus redditibus & proventibus nostris, quatuor millia librarum Lovaniensium, cum quâ pecuniâ milites Cruce signati pro nobis ibunt, & servient Deo in partibus transmarinis.

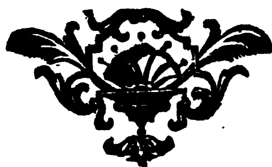
Elegimus etiam & constituimus pro nobis testamentarios Fratrem Gerardum Holdensberga, quondam Priorem Prædicatorum in Lovanio, Fratrem, Woltservia de Treveris eiusdem Ordinis Fratrem, Petrum Lectorum Fratrum Minorum in Bruxella, & D. Gerardum de Marbais. De supradictis duobis millibus librarum Lovaniensium pro nostris iniuriis restituendis, & de supradictis quatuor millibus librarum Lovaniensium dandis secundum quod eis magis & melius videbitur expedire in subsidium terræ sanctæ, vel alibe restituendis.

VII. Rogamus insuper cum omni diligentia omnes nobiles, & alios homines terræ nostræ, cæterosque consanguineos & amicos nostros, tam personas Ecclesiasticas, quam mundanas, quod causa Dei & nostri, dictos testamentarios, sive executores testamenti in dicto testamento, quod condidimus, promoveant diligenter & assistant

fide-

fideliter, cum indiguerint, consilio, auxilio, & favore ut præmissa omnia inviolabiter observentur.

VIII. Cæterum quidquid deliquimus in Wariscampiis, Wastivis, sive pascuis communibus terræ nostræ nobis usurpando, vel aliis conferendo, volumus quod hoc emendetur & corrigatur ad salutem animæ nostræ per testamentarios nostros supradictos, secundum quod eis videbetur expedire. Actum & datum apud Lovanium mense Februario Sabbathi post diem Beati Mathiæ Apostoli, cum appensione & confirmatione proprii sigilli nostri. Anno Domini millesimo, ducentesimo, sexagesimo.

BYLAAGEN.

Overzetting in het Nederduitsch naar den zin.

Hendrik door Gods genade Hertog van Lothringen en Brabant, allen die deezen Brief zullen zien heil. Dewyl wy door het behoud van allen, onzer Ziele welvaart zoeken, hebben wy met raad der goeden en Godsdienstigen, het volgende geregeld en goedgevonden.

(I). Dat in het toekomende gelyk voorheen de lieden in het Land van Brabant by rechtsgeding en vonnisse behandeld zullen werden (*a*) en dat zy

(*a*) Hier mede wil de Hertog te kennen geven, dat geene Inwowoners van Brabant, zonder gehoord te zyn, geoordeeld zullen werden. Dat is, dat een ieders geschillen, niet dan in een geding voor den gewoonlyken Regter afgedaan zullen mogen werden, en dat dus ieder Brabander, tegen het geene men van hem vorderd, zyn tegen zeggen moet hebben. Dit word hier in het algemeen vastgesteld, dus moet men daar uit opmaaken, dat zulks zo in het burglyke, als in het lyfstraflyke plaats heeft. Dit was toen niet nieuw, om dat de Hertog er byvoegd, als voorheen, derhalven moet men vaststellen, dat dit een bevestiging is, van oudere voorrechten, of Landwetten die voorheen in Brabant plaats hadden. De Brabanders droegen in laatere tyden zorg, dat dit, in het vervolg altyd in de blyde Inkomsten der Hertogen gesteld werd. Hertog Jan de IIde stelde op verzoek van verscheide Edellieden, en de Steden van Brabant eenen Raad aan, wiens besluiten een ieder, en de Hertog zelf zig moest onderwerpen. De leden

zy geene schattingen, afvorderingen en Beden, zullen betaalen, zo dat wy niets van hun zullen neemen of vorderen, ten zy ter zaake van eenen krygstogt tot verdeediging van ons Land of tot bescherming van ons Recht, of afweering van onlusten, of ten dienste van den Roomschen Keizer, of Koning van Duitschland, of als wy eenen Zoon of Dogter uithuwelyken of eenen Zoon Ridder maaken (*b*).

(II).

leden deezes Raads moesten onder eede beloven, den Hertog en zyne Leenmannen, en de lieden van den Lande, ryk of arm by hun recht te bewaaren, en hun, het recht, naar humne beste kennisse te doen geworden. Zie *de Kaarte van Cortenberg*. In het Brabantsch Plakaatboek Deel I. *Bladz.* 122. en volgenden. Hoewel de Raad van Cortenberg overlange heeft opgehouden, is in deszelfs plaats de Raad van Brabant gekomen, derhalven is egter daar door dit voorrecht der Brabanders niet vernietigd, te meer, om dat het by de blyde Inkomsten der Hertogen, na die ophouding, en instelling van den Raad van Brabant, is bevestigd geworden. Hier uit is derhalven te zien, dat niemand in Brabant, zonder dat er een behoorlyk Rechtsgeding over zyn zaak gehouden is, geoordeeld mag werden, en dat zelf ieder Inwooner van Brabant, indien hy meend door den Hertog benadeeld te zyn, van denzelven voor den Raad van Brabant recht mag vorderen.

(*b*) Om dit te begrypen moet men weeten, dat de Hertogen oudtyds zig met hunne Domeinen moesten vergenoegen, zonder het volk gestadig met Beden lastig te vallen, zo als Mr. *Pieter Bort* Tractaat over de Domeinen van Holland Deel I. No. 5—8. met opzigt tot de Graaven van Holland verhaald. Op dat de Hertogen niet te kort zouden komen, en dus de Staaten met geene Beeden lastig vallen, mogten zy buiten toestemming van deezen, geene Domeinen verkoopen, of dezelve belasten. Ik zal hier van eenige voorbeelden bybrengen. In het Jaar 1505. stonden de Staaten van Brabant Filip den Schoonen toe, eenige Do-

(II). Om het ongelyk dat wy iemand gedaan hebben te herstellen, zal men jaarlyks uit de inkom-

Domeinen te verpanden, zo als ik in dat jaar verhaald heb. Op den 4. Maart 1551. stonden de Staaten van Brabant een verkooping der Domeinen tot zesmaal honderd duizend guldens toe, en op den 27. *Augusti* van dat jaar noch tot agtien duizend guldens. Hier moet de belofte van Hertog Wenselaus van den 9. *September* 1360. om geene Dorpen binnen de Meyerye van 's Hertogenbosch te zullen verzetten of verpanden bygevoegd werden. Ik begryp, dat de zin hier van is, dat de Hertog geene Dorpen tot Heerlykheden, zal maaken dan met toestemming der Staaten. Dit blykt onder anderen uit de uitgift der hooge Heerlykheid van Moer Gestel van den 26. *Februari* 1560. en van de Heerlykheden Tilburg en Goirle van den 31. *October* 1612. Uit dit alles moet opgemaakt werden, dat de Hertogen zig met hunne Domeinen te vreden moesten houden, en geene Beden vorderen, dan in de gevallen in deeze uiterste wille gemeld. De Beeden mogten boven dien, om Oorlogen te voeren, die het Land van Brabant niet raakten, geensins besteed werden. De Staaten bedongen denklyk om die rede by de blyde inkomsten, dat de Landen en Steden, die de Hertog met gemeenen Oorlog won, met Brabant vereenigd zouden werden. Hoewel het waar is, dat tyde der Hertogen van Bourgondien en Oostenryk Beden gegeven zyn tot Oorlogen, daar het Land van Brabant geen voordeel van hebben kon. Gelyk Filip de goede in het jaar 1457. van Brabant eene Beede van honderd en vyftig duizend goude Filips Ryders, om de Turken te beoorlogen, bekwam.

Onder de gevallen wanneer Hertog Hendrik verklaarde Beeden van den Lande te zullen vorderen, was ook ten dienste des Roomschen Keizers, of den Koning van Duitschland. De rede waarom er dit bygevoegd word, was deeze, om dat het Mark Graafschap van Antwerpen, toen een Leen van het Duitsche Ryk was: Dus moest de Hertog van Brabant voor dat gedeelte zynes Hertogdoms, wanneer het Keizerryk in Oorlog raakte, zyn aandeel, zo in geld, als in manschap, voor dat Mark Graafschap opbren-

gen

komsten van het Sonienbosch duizend ponden; en ook zoo veel uit de inkomsten des Lands van Brabant neemen (*c*).

(III). Wy geeven alle de nieuwe Tienden aan de Kerken en Kerklyke lieden in geheel Brabant, te rug, wien zy met alle Recht toebehooren (*d*).

(IV).

gen en vermits het zelve in Brabant ingelyft was, en zyn aandeel in de Beeden van dat Landschap mede betaalde, was het ten uiterste reedelyk, dat de Beden van Brabant mede de Rykslasten voor het aandeel van dat Mark Graafschap droegen. Deeze Leenpligtigheid werd in het jaar 1442. afgedaan, gelyk ik op dat Jaar verhaald heb, dus is dit buiten gebruik.

(*c*) Butkens *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* V. *pag.* 266. meend, dat de zin hier van zoude zyn, dat de Hertog tot te rug geving van het geen hy onrechtmatig bezeten had, wil, dat men jaarlyks twee duizend ponden betalen zoude: Hy voegd er het woord *Parisis* by. Indien dit zo is, zoude die gift duizend guldens Brabants jaarlyks bedraagen, om dat een pond Parazysen tien stuivers Brabants beloopt, zie *Schat der Chynsen Bladz.* 9. De helft hier van moest uit de inkomsten van het Sonienbosch, en de wederhelft uit die des Lands van Brabant genomen werden. Dit Bosch ligt niet ver van de Stad Brussel. In de Nederlanden is er geen grooter. Voorheen maakte het een gedeelte van het woud van Ardenne uit, dat zig over het grootste gedeelte van de Oostenryksche en Fransche Nederlanden, het Land van Luik, en Staatsch Brabant uitstrekte. Het Sonienbosch komt den Hertog van Brabant toe, dus kon de Hertog, duizend ponden jaarlyks, uit het inkomen van het zelve bestemmen. Welke hy door de inkomsten van Brabant verstaat, durf ik niet bepaalen. De Beeden kon hy er niet door begrypen, om rede dat die van de Staaten gevraagt, en dat zy tot zekere eindens doorgaans ingewilligd werden. Ik gisse liever, dat er de Domeinen door verstaan werden, hoewel ik dit niet vast durf stellen.

(*d*) In de Geschiedkundige Beschryving heb ik verhaald, dat de Bisschop van Luik, Hertog Hendrik in den ban

deed,

(IV). Dat alle de Jooden en de Woekeraars uit den Lande van Brabant uitgedreven werden, en dat men die geheel uitroeie, zo dat er niemand van hun daar in blyve, ten waare zy als andere Kooplieden, Koopmanschap dryven, en zonder geld op woeker te neemen, willen blyven (*e*).

(V.)

deed, om dat hy de gemeene weiden in Brabant naar zig genoomen had, en de Geestlyken de nieuwe Tienden onthield. In de aantekeningen heb ik gemeld, wat de nieuwe Tienden, en de gemeene weiden zyn. Thans gaf Hendrik de Geestlykheid die Tienden te rug. Zyne Opvolgers hebben dit niet naargevolgd. Zy gaven de Geestlyken de nieuwe Tienden, die er by het overlyden van Hendrik waren wel over, dog zulken, die er in latere tyden van de nieuwe landen kwamen, behielden zy ten behoeve hunner Domeinen. Hier uit kan men besluiten, dat men het als eene algemeene grondregel, en Landwet moet aanmerken, dat wanneer de Hertogen een Heerlykheid met de Nieuwe Tienden uitgeven, daar door de Nieuwe Tienden, die er by het uitgeven der Heerlykheid waren, en geenen die er naderhand by kwamen, verstaan werden. Ten waren de Hertogen die met het *jus decimandi Novalium* dat is met het Regt om de nieuwe landen te tienen, uitgegeven hadden.

(*e*) Tweederly soorten van Lieden wil de Hertog dat men uit Brabant zal verdryven. Eerst de Jooden en ten tweeden de *Gawersinen*. Deezen heb ik door woekeraars vertaald, om redenen hier na te melden. Ik vind niet dat de Opvolgers van den Hertog, de eersten verdreven hebben als in het jaar 1370. en dus honderd en tien jaaren na deeze uiterste wille, ook niet uit hoofde van dien, maar om deeze rede. Zommige Jooden, hadden eenige geweide Ouwelen te Brussel, met messen en degens ten spyt des Kristendoms, doorstoken, en het gebeurde, volgens het verhaal, dat er bloed uit die Ouwelen vloeide. De Jooden die dit bedreeven hadden werden gevat, en levendig verbrand, Harræus *Tom.* I. *pag.* 343. & 344. Butkens

(V). Dat alle myne schulden uit myne meubilen, geld, en gereedste goederen betaald werden.

(VI). Dat indien ik myne gelofte om over de Zee een kruisvaard te doen, niet naar kan komen, wil ik, dat men van myne gereedste gelden vier duizend ponden Leuvens neeme, om tot uitrusting der Ridders te dienen, die zig in mynen naam

Tom. I. *Livre* IV. *page.* 488. Ik vinde, dat ter gelegenheid van dit geval alle de Jooden uit Brabant verdreeven zyn. AUCTOR additionum ad dipplomata Belgica MIRÆI in *Tom.* I. *Operum Dipplomat. pag.* 207. hoewel er de andere Schryvers niets van melden.

De *Cawersini* anders *Caursini* waren woekeraars die uit Italien, en voornaamlyk uit Lombardyen in Duitschland, en vervolgens in de Nederlanden zig nederzetten. De laaste naam word hun eerst in Engeland gegeven. Hunnen woeker bestond uit den tienden penning maandlyks, het welk jaarlyks twintig meer, als de hoofdsomme beliep. Zie dit alles breeder in BOXHORNII Dissertatio de Traperitis vulgo Longobardis. Hierom heeft denklyk de Hertog dit volk uit zyne Landen willen verdreven hebben. Dit is egter niet naargekomen, Integendeel beloofde Hertog JAN de Iste Zoon en Opvolger van Hendrik den IIIden by zyne blyde Inkomste, de Jooden en woekeraars voor te staan, op den voet als die te Brussel waren. BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VII. *pag.* 284. Of deeze zig te Brussel gemagtigder gedroegen als elders, heb ik niet ontdekt. Dus komt het my voor, dat deeze Lombardiers voor het minst nog eenigen tyd geduld, en dat naderhand de Banken van leening naar hun Lombaarden genaamt zyn. Ik ben niet vreemd van te denken, dat de Hertogen by vervolg van tyden om de arme Gemeente te helpen, de Banken van Leening aan hunne Domeinen getrokken, en het geen men in die banken voor het leenen van Geld betaalen zoude, op een vrymagtiger somme gesteld hebben.

naam derwaars zullen begeven om God aan de overzyde der Zee te dienen (*f*).

Ik verkiese en stelle tot uitvoerers myner uiterste wille, Gerard van Huldenberg voorheen Overste van het Predikheeren Klooster te Leuven; Broeder Wouter van Tier van dezelve Orde, Broeder Pieter, leezer in het Minderbroeders Klooster te Brussel, en Gerard Heere van Marbais, om de voorgemelde twee duizend ponden om onze bedreven ongelyken te herstellen, en de vier duizend ponden Lovens te geven, zo als zy best zullen oordeelen tot hulp der kruisvaarers als anderfins.

(VII). Ik verzoek alle Edelen en alle andere lieden van ons Land, zo Geestlyken als Wereldlyken, dat zy met alle naarstigheid, om Godes; en om mynent wille, de uitvoerers myner uiterste wille in het naarkomen van dezelve, met raad en daad getrouwlyk bystaan, op dat alles behoorlyk agtervolgd werde.

(VIII). Voor het overige indien ik ietwets mogt misdaan hebben, met de woeste gronden of gemeene weiden van ons Land my aan te matigen, of aan anderen te geeven; zo wil ik dat dit

(*f*) Hertog Hendrik had kort voor zynen dood voorgenoomen een Kruisvaard te doen. Eene ziekte die hem overkwam, verhinderde dit. Weinig tyds daarna verergde zyne kwaal zig dermaate, dat men aan zyn opkomst twyfelde BUTKENS *Tom.* I. *Livre* IV. *Chap.* VI. *pag.* 266. Hy maakte zyne uiterste wille, en gaf vier duizend ponden Lovens, om dit uit zynen naam te doen. Ieder pond Lovens bedraagt naar onze munte omtrent twee guldens, zeven stuivers, en twee penningen zie *den Schat der Chynsen* Bladz. 9.

dit tot myner Ziele Zaligheid, door de uitvoerers deezer myner uiterste wille veranderd en verbeterd werde, zo als zy dit best oordeelen zullen. Gedaan en gegeven te Leuven in de maand Februari des Zaturdags na den dag des heiligen Mathias Apostel met het aanhangen en bevestigen mynes eigen Zegels in het jaar onzes Heeren een duizend twee honderd en zestig (*g*).

(*g*) Hier voor *Bladz.* 122. heb ik in de aantekeningen gemeld, wat de gemeene weiden zyn, en waarom zy de Hertogen toebehooren. Hertog Hendrik werd door den Bisschop van Luik onder anderen in den Ban gedaan, om dat hy zig die toeeigende. Als men nagaat wat redenen de Bisschop hier toe kon hebben, zal men vinden, dat die ydel waren. De woeste gronden of gemeene weiden komen eigenlyk nog de Geestlyken, nog de Wereldlyken, nog de Dorpen en plaatsen in Brabant toe, dus kon de Hertog zig die eigenen: In allen geval de Bisschop had wel het Geestlyk gezag over Brabant, maar uit wat hoofde, kon hy den Hertog in den Ban doen, over een geschil, dat er mooglyk tusschen deezen, en zyne Onderdanen over de gemeene weiden was: Hertog Hendrik wilde uit overmaat van Godvrugt dit verbeteren. Zyne nakomelingen hebben er zig niet aan gestoord, maar den eigendom der gemeene weiden aan zig gehouden, en het gebruik daar van aan de Inwooners der plaatsen waar onder die lagen, uitgegeven. Zy behielden er den eigendom van, en wanneer er eenige Stukken van verkogt werden, moesten de Kopers, behalven den Koopschap aan de plaats, waar onder de weiden hoorden, nog een Chyns in erkentenis van den afstand van eigendom des gronds, aan 's Hertogs Domeinen betaalen. Dit is tot op den huidigen dag in gebruik gebleven. De gemelde Chyns word doorgaans op drie stuivers van ieder morgen gesteld.

BYLAAGEN.

Deel I. Bladz. 206.

Copie authenticq van zekere vidimus gemaakt by den Deken des Kapittels van St. Jan Euangelist te 's Hertogenbosch, van zeker Privilegie door Wenselaus Hertog, en Johanna Hertoginne van Brabant aan de Poorteren van 's Hertogenbosch gegeven, waar by dezelve ten eeuwigen dage vry van Houtschat zyn verklaard van den 27. September 1356.

Nos Martinus Steenberch Decanus Ecclesiæ Sancti Johannis Euangeliste in Buscoducis Leodiensis Diocesios, notum facimus universis, quod nos quasdam litteras non rasas, non cancellatas, omnique vitio & suspicione carentes, verisque & integris sigillis, ut prima facie apparebat, Illustrissimorum principum, domini Wencelai Dei gratia Ducis, ac Domine Johanne Dei gratia Ducisse, Luxenburgie, Lotharingie, Brabantie, Lymburgie, Sacrique Imperii Marchionum, sigillatas vidimus, tenuimus, palpavimus, auscultavimus, diligenterque examinavimus, tenorem qni sequitur de verbo ad verbum in se continentes. Wencelaus by der Gratien Godes Herthoge, ende Johanna by derselver gratien Hertoginne van Luccenborg, van Lothryck, van Brabant, van Lymborch,

borch, en Merckgraven des Heylicks Rycx, doen cont allen den ghenen die desen Brief selen sien, of horen selen, dat wy in onsen incomen, ende in onsen ontfangene van onser Stad van 's Hartogenbosch, om der goeden gunsten wille, ende vrientschappen, die wy dragen tot onse voors. Stad, ende onsen goeden luden ende poirteren daerinne wonende. Ende oock om den menichfuldigen Dienst die sy onsen voorvaderen ende ons dicwyle gedaen hebben, ende ons, ende onse naarkomelingen nog doen selen, derselve onse Stad, en onse goede Luden die daerinne poerter syn, gegeven hebben, en geven voor ons, voor onse oir ende Erfgenamen, hen, hare hoir, ende Erfgenamen van onse speciale gratien, dat sy voirtane tot Ewigen dagen quyt sullen syn ende vry van den hout-scat, die men ons en voiren gewoonlyck heeft geweest te betaalen, ende nog is, binnen onser Meyeryen van 's Hartogenbossche, ende willen dat sy dair af ongemoveert, ende ongecalengeert blyven tot Ewigen dagen van ons, ende van een iegelyken. Ontbieden, ende bevelen onsen Rentmeester van Brabant, ende van 's Hartogenbossche, ende onsen Schouthette ende allen onsen anderen Richteren van onse voors. Meyeryen die die nu syn, off namaals wesen sullen, dat sy van genen Bosschen, of anderen Houtwasschen, of niet wasschende, onsen voors. poirteren van 's Hartogenbosch Houtschat en Eysschen in egheenre manieren, mer hen dair af laten ongecalengeert ende ongemoeijet, alsoo lief als onse hulden, ende vrientschap hebben te behouden, Ende om dat wy willen dat dese Ewig, vaste, ende, ende gestedig blive tot Ewigen dage;

ge; soo hebben wy onse Segelen gehangen aan dese letteren. Gegeven totten Bossche op ten seven en twintichsten dach in September, in 't jair ons Heren Dusentich, drie hondert vyftich ende sesse; aldus getekent Specht. In cujus rei testimonium, nos sigillum nostrum presentibus Duximus appendendum. Datum autem visionis nostre litterarum predictarum nona die mensis Februarii Anno a Resurrectione domini, millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, hebbende onder uithangen een Zegel gedruckt in roden wassche aan een dubbelde perquemente sterte *onderstaat* Accordeert met syn origineel *en getekend* J. V. Heurn Secrets. in Buscod. & graph. Domanior.

Accordeerd met de bovenstaande Copie autenticq onder den ondergetekende berustende, Actum 's Hertogenbosch den twintigsten September des jaars een duizend zeven honderd zeven en zeventig.

was onderteekend

J. H. VAN HEURN.

Ter klaarer bevatting van dit voorregt, zal ik het volgende alhier melden.

De Houtschat is een last, die de Hertogen ten behoeven hunner Domeinen vorderden. Zy bestaat uit het zesde hout, of den zesden penning van al het Hout, dat er in de Meyerye gekapt werd. Als men begrypt, dat er veel Hout in

 die

die landstreek wast, en de Poorters der Stad er sterk in gegoed zyn is het ligt te beseffen, dat de vrydom van Houtschat niet gering is.

Voor heen was men van gedagte, dat die vrydom zig alleen uitstrekte tot het Hout op zulke erven gewassen, die tyde van het verleenen van het voorregt, van vrydom, bebouwd; en dat van de Landeryen, die toen Gemeente, of Heide waren, Houtschat door de Poorteren verschuld was. Dit schynd uit de oudste voorwaarden van verpagting der Houtschatten te blyken, waar in Art. XVI. het volgende staat. *Item sullen die pagteren, die Poirteren van 's Hertogenbosssche, en andere van ouds gepriviligieert synde van vrydom, in voors. Houtschat gebouden syn sodanigen vrydom te laten genieten; so nogtans dat sullen hebben te doen blyken, van dat het Hout gehouden wert, of is, van oude Poorters en vrye goederen, sonder daar voor te mogen bevryden onvrye persoonen*, &c. Want ik durf my niet verbeelden, dat men algemeen oordeelde, dat door het oude Poorters goed, verstaan werd, die Landeryen, die in het jaar 1356. in den boesem der Poorteren waren, en geene anderen, hoewel ik er gekend heb die dit gevoelen voorstonden. Ook heb ik mede hooren staande houden, dat de Poorters van 's Hertogenbosch niet vry zouden zyn van den Houtschat van Hout op de voortplantingen van hunne Erven op de Gemeente gewassen, te weeten voor zo verre, als de vergunningen om op de Gemeente te planten, na het jaar 1356. zyn verleend. De Raad van Staaten heeft het egter anders begrepen. By Resolutien van den 17. Juni, en 16. Juli 1749. vond hy goed, dat in

de

de vernieuwde Ordonnantie en voorwaarden van verpagting der Houtſchatten, het gemelde met opzigt tot den vrydom der Poorteren van 's Hertogenboſch in deezer voege veranderd zoude werden.

De Poorteren van 's Hertogenboſch, zullen vry zyn van Houtſchat te betaalen van Hout gewasſen, zo wel op hunne nieuwe, als op hunne oude Erven, als mede op de voorhoofden, Vroentens, en Gemeentens, waarop hun, als mede ingelanden in de voorſ. Diſtricten of Heerlykheden, die daar toe permiſſie verkregen hebben, geoorloofd is te planten, ten waare nogtans, de reeds gedaane, of nog te doene uitgiften van de voorſchreeve nieuwe Erven, of Conceſſien om op de Gemeente te planten, expreſſelyk inhielden, dat niemand van eenigen vrydom van Houtſchat jouiſſeren zal, of dergelyke woorden in ſubſtantie, waar van in de Lyſt der verpagting Specificeq vermaan word gedaan.

Om dit voor zulken, die in de Meyerye onbekend zyn eenigſins nader te verklaaren, Zy geweeten, dat het Hout op drie ſoorten van gronden waſt. Eerſt op oude Erven, dat zyn zulke Landen, die over veele jaaren bebouwd zyn. Ten anderen op nieuwe Erven, dat zyn zulken, die zederd eenige jaaren van de Heiden, of Gemeentens ingegraven, en tot Landeryen zyn gemaakt, en ten derden op de voorplantingen der Erven, op de Gemeentens. Om dit laaſte eenigſins begrypzaamer voor te ſtellen, zy geweeten, dat de Hertogen aan de meeſte plaatſen in de Meyerye toegenſtaan hebben, dat de geërfdens aldaar, voor hunne Landen, die tegen de Heiden, of Gemeentens grenſen, op die Gemeentens tot ze-

kere wytte te mogten planten onder den mids, dat van het Hout, dat daar op wast, de Houtschat, het zy tot den zesden, of wel ook tot den tienden penning, voldaan moest werden, gelyk de pootkaarten dit op onderscheide wyzen bepaalen. Hier uit rees by sommigen deeze twyfeling, of de Hertog, in den jaare 1356. de Poorteren van 's Hertogenbosch van den Houtschat der Landen, die toen niet bebouwd waren, maar in latere tyden bebouwd zouden werden, als ook van het Hout, dat volgens oorlof na dien tyd gegeven: op de Gemeentens of Heiden gepoot werd, vry gemaakt had. Men vergeleek tot staaving van dit gevoele, de nieuwe Erven, en de oorloven om op de Heiden te planten, by zaaken die er voorheen niet waren, maar die als *emergeerden*, dat is, als landen die uit de Zee tot Land gemaakt werden, waarop men gevolglyk voor den tyd dat zy in wezen kwamen, niet kon denken: Ik ben altyd, en dus tyde wanneer hier over ter Leen en Tolkamer geraadpleegd werd, van gevoelen geweest, dat de voorregtbrief was een *privilegium personale*, *quod coheret personæ*, en dat gevolglyk wanneer de Hertog de Poorteren van 's Hertogenbosch vry van Houtschat verklaard had, dit verstaan moest worden, dat alle de goederen van deezen, die in hunne handen waren, gelyk ook de Plantagien, die zy op de gemeentens, uit hoofde van toetestaane voorrechten deeden, vry van Houtschat waren, en wanneer die Landen met hunne plantingen op de Gemeentens in onvrye handen kwamen, als dan de Houtschat van het Hout dat er op gekapt werd, betaald moest werden. Hoe dit stuk by

de

de Edele Mogende Heeren Raaden van Staaten begrepen is, heb ik voor gemeld. Sommige plaatsen in de Meyerye hebben ook vrydom van Houtschat bekomen, gelyk die van *Vugt* by voorregtbrief van den 31. Maart 1516, Anderen zyn vry van Houtschat zo lang het Hout niet buiten de Parochie vervoerd word, gelyk die van *Oirschot* by voorregtbrief van den 1. April 1446. en die van *Osch* van het Hout, op hun eigen Land, in het Kwartier van Maasland gewassen, volgens hun Ed. Mo. Resolntie van den 6. September 1726. en hun Hoog Mo. Resolutie van den 2. Mei 1727. *Het groot Gasthuis te 's Hertogenbosch*, is volgens hun Edele Mo. Resolutie van den 19. Januari 1728. vry van Houtschat van het Hout op zyne eige Landen gewassen, en verder niet. Veele andere zaaken zyn er omtrent de Vrydommen, en het innen der Houtschatten goedgevonden. Deeze sla ik alwillens hier over, om niet te lang te zyn. Het bovenstaande zy genoeg, om van de Houtschatten, en den vrydom van dien, een algemeen denkbeeld te geven.

B Y L A A G E N.

Deel. I. Bladz. 219.

Schadelooze gelofte van Hertog Wenſelaus van Bohemen, en Hertogin Johanna van Brabant wegens penningen die de Stad 's Hertogenboſch verſtrekt heeft om Oiſterwyk te loſſen, met belofte voor hun en hunne nakomelingen geen Dorpen in de Meyerye te zullen vervreemden van den 9. September 1360.

Wenceſlaus van Boeme bider gratien Godts Hertoge, ende Johanne bider ſeluen gratien Hertoginne van Luxemburg van Lothryk, van Brabant, van Lymburg en Marçgrave des Heilich Rycx, doen kont allen Luden, dat want die Scepene, geſworne ende ghemeynlic die goede Luden ende Inwoonderen onſer Stad van 's Hertoghenboſſe in onſen noit, oirbair ons gheleynt hebben drie duſentich, drie ende enen haluen aude guldene ſcilde, of die werde Daer af onſe Meyerie, Land ende Dorpe Oeſterwyc, met ſinen toebehoirte mede te loſſen, ende te quiten dat verſet was onſen lieve Zuyſtere den Hertoghinnen van Ghelren, voer ene ſekere Summe gelts, Soe willen wi des gelts ſeker maken onſer voirſchreve Stad van den Boſſche, Ende bewiſen den voirſchreven Schepenen, geſwornen, ende goeden Luden onſer voirſchreve Stad van den Boſſche met goden

goden ripen rade daerop voer gehadt dese voirschreve drie dusentich drye ende enen haluen ghuldene aude Scilde oft die werde daer af te heffene op onsen voirschreve Meyerien, Land ende Dorpen ende Lude van Oesterwyc ghemeynlicken. Ende beuelen hen oirlouende den voirscreve Scepenen ende gheswornen onser voirschreve Stad van den Bossche ende gheuen hen volcomen macht, dat si met Arnds van Waderle, ende Lucas van Bobnagel die wi daer toe ghecoren hebben setten selen ende manen dese voirschreve drie dusentich drie ende den haluen aude guldene Scilde, op die voirschreve Land Meyerie ende Dorpe van Oesterwyc, ende daer af elken Dorpe sunderlinge sine portie deel ende last gheuen, na dat hen dat duncken sal moegelic syn ende redelic, ende belouen hen voirt daer toe Lude te kyesen vter Vrieheit Dorpen ende Landen van Oesterwyc voirschreve ende te nemen die dit ghelt voirt setten selen in elken Dorpe ende vrieheit voirschreve bi rade onser voirschreve Schepenen, gheswornen ende der voirschreve. Arnds van Waderle ende Lucas van Bobnagel witteliken ende getruweliken na elcs persoens goede ende state sunder dair inne yemene te verdraghene, met alsulken voirwarden, dat onse Schouteit van den Bosch die nv is, of ten tide syn sal hem verwynden sal met goeden bourghen ende sekeren geloeften jegen onse Stad van den Bossche, ende jeghen onse Schepene ende geswoerne ten tide aldaer, dat hi alsoe langhe alse hi onse Schouteit syn sal, dese voirschreve Somme gelts t'irste, dat si gheset sal syn gelyc voirschreve is, op die Meyerie Land, Dorpe ende Lude van Oesterwyc vtepanden sal, ende

de doen vtepanden ſonder meeren van alle Luden daer men ſe op ſetten ſal. Soe dat onſe Stad voirſchreve, deſe voirſchreve Somme gelts hebben ſal geheelic ende altemael nv tot alreheilighen myſſe naeſt toe comende ſonder argeliſt. Ende gheuielt alſoe, dat nyet gheuallen en moet, dat onſe voirſchreve Schouteit ten tide ten Boſſche die voirſchreve gelt, van den Lande Meyerien ende Dorpe van Oeſterwyc ſoe haeſtelic nyet vercrigen en konſt, noch vte ghepanden, ſoe dat hys nyet betaelen en konſt, de voirſchreve onſer Stad, op alreheiligen dach of bynnen den ſeſſe weken daer na ſonder argeliſt. Soe willen wi ende orlouen onſen voirſchreven Schouteit te nemen ute onſen fourfaiten van der Meyerien van den Boſſche nv virtien nacht voer Kersmyſſe naeſt tocomende twee hondertich ende vyfftien auden guldene ſcilde ende die onſen voirſchreve Stad, of den Schepenen ende gheſwornen aldaer te leueren ende te gheuen den ſchade ende die lyffpenſie mede te betalen, die men ouermyds financhie deſes voirſchreve drie duſentich, drie en enen haluen auden guldenen ſcilde ſchuldich is tot bruxellie ende gheuielt oec, alſoe dat onſe voirſchreve Schouteit van den Boſſche deſe voirſchreve ſomme gelts van den drien duſentighen drien ende enen haluen auden guldenen Scilden nyet ſoe volcomenliken ghe erigen en konſt dat hi ſe alentliken ghegeuen konſt of betalen de voirſchreve onſer Stad van den Boſſche tot opten virtien nachten na voer Sente Jhans dach baptiſten te mydde Soemer naeſt toecomende, Soe is onſe wille ende volcomen conſent, dat onſe Schouteit dan oec nemen ſal van onſen fourfaiten der voirſchreve Meyerien twee hondertich ende

vyf-

vyftien aude guldene fcilde, ende die noch onfe Stadt van den Boffche of den Schepenen ende Gefwornen aldaer betalen defe voirgemelde Lyff-penfie mede te betalen tot Brueffele dair defe Somme gelts mede verereghen is, alfoe dat onfe Schouteit van den Boffche alle Jair eeft dat hy defe drie dufentlick drie ende enen haluen fcilde nyet vercrighen en kan noch en betaelt, tuffchen dit ende virthiennacht voer Sente Jans dach Baptiften te mydde Soemer naeft toecomende, altoes voert aen op ten virtienften dach voir elken Kersdag ende op ten virtienften dach voer elcken Sente Jans dach Baptiften te midde Soemer gheuen fal ende betalen gelyc voirfchreven is twee hondertich ende vyftien auder guldenen fchilde, onfen voifchreeve Stad van den Boffch of den Schepenen ende ghefwornen aldaer totten tyt toe dat defe voirgemelde Lyftochte verftoruen fal fyn, Ende defe faken te doen, fal onfe Schouteit van den Bofch die nv Is, of namaels wefen fal wael verburgen met drien of met vieren goeden bourghen, die ghegoet fyn bynnen de Meyeryen van den Bofch onfen Schepenen ghefwornen ende goede Luden onfer voirfchreve Stad te voldoen den tyt dat hy Schouteit fyn fal, foe dat hen billic ghenueghen fal, eer fy hem fculdich fullen fyn te ontfaen in haren Schouteit, Ende in defen faken is te verftaen, gheuielt alfoe, dat men defe voirfchreve drie dufentich drie ende eenen haluen auden fchilde, die men aldus fetten fal op den vrieheiden Lande ende Dorpen van Oefterwyc alentliken totten voirfchreve daghe niet ghecrigen en konde, ende men die helicht meer of myn daer af hedde, ende men die onfe voirfchreve Stad van

den

den Bosch betaelde, dat men dan dat ghlande gelyc afslaen soude van den voirschreve Lyfpensien van den viere hondertich, ende dertich aude gul-denen scilde siaris die onse Schouteit gelouen sal ende daer toe alle dat van de voirschreve Lyff-pensien tot Bruessele versterven sal, van Jaer te Jaer sonder argelist. Daer omme eest, dat wy onsen Scouteit van den Bossch voirschreve die ten tide syn sal, ontbieden en beuelen, dat hy dit voorschreve gelt dat gheset sal werden alsoe voirschreve is op te Meyerye Lande ende Dorpe van Oesterwye vte pande sonder eenech vertrekken ende alle voirwarden hen aenrurende voldoe van onsen weghen, soe dats onse voirschreve Stad content sy, ende ons des nyet meer en hebbe te volghene. Ende want ons, onse voirschreve Stad van den Bossche dit gedaen heeft in trouwen, ende dese voirschreve Somme gelts ghefurneert heeft op haers selfs last, ende avonture, Soe gelouen wy hare in goeden trouwen voir ons, onse oir, ende nacomelinge, Dat wi dese Meyerie, Land ende Dorpe van Oesterwyc nemmermeer meer versetten en selen noch vervreemden van onse Stad van den Bossche voirschreve noch oec negheene andere Dorpe noch vrieheiden in onse Meyeryen van den Bossche gelegen, Mer wi willen, dat si daer aen bliuen geannexeert voert aen tot eweliken dagen, gelyc ende in alder manieren, dat si bi onsen voirvorderen tiden gehoirt hebben, ende gheannexeert syn geweest onser voirschreve Stad ende Meyerien van den Bossch, sonder argelist. In getuge welken dingen wie onse Zeghelen gehangen hebben aen desen Brief. Ghegheven tot Bruxelle op ten negensten dach in September Int Jaer ons Heeren du-

dusentich drie hondertich ende Tsestich, ende was desen Brieve besegelt met twee vuythangende Zegelen van witten wassche, *onderstaat.* Dese copie concordeert van woirde te woirde met d'originale besegelde Brieuen, 't welk wy ondergeschreve als openbaire Notarissen ende Secretarissen der Stadt van 's Hertogenbossche mits desen betuygen *was ondertekend* J. van den Velde *met signature.*

Accordeerd met de Copie Autenticq van het bovenstaande Privilegie geregistreerd in het Privilegieboek door den Griffier van de Velde gecompileerd getekend met de letter A. thans in de Archieven der Stad 's Hertogenbosch berustende; uitgenomen dat de *abreviatien* of de verkortingen, door my ter goeder trouwe tot klaarer begrip van minder kundigen zyn aangevuld. Actum 's Hertogenbosch den vier en twintigsten September des jaars een duizend zeven honderd zeven en zeventig.

was ondertekend.

J. H. VAN HEURN.

Dit stuk heb ik op Bladz. 219. van het Eerste Deel alleenlyk aangehaald, om te toonen, hoe

schielyk 's Hertogenbosch zederd haare Stigting, in vermogen toegenoomen zy. Thans zal ik nog ietwes van den Inhoud van het zelve melden. WENSELAUS en JOHANNA hadden (denklyk door de onlusten met den Graaf van Vlaanderen,) veele schulden gemaakt. Om die te betaalen, verpanden zy de Meyerye van Oosterwyk, thans het Kwartier van dien naam, in de Meyerye van 's Hertogenbosch gelegen, voor drie duizend drie en een halve oude Schilden aan de Hertoginne van Gelderland, die een eige *Zuster* van Hertogin Johanna was. De Stad 's Hertogenbosch wien deeze verpanding tegen de borst was, gaf dit geld den Hertog en Hertoginne te rug. Het is waar, zy had dit niet by der hand, maar deed het te Brussel tegen Lyfrenten opneemen, zo als uit de vorenstaande gelofte blykt. Om van de waarde des gelds ten deezen tyden te oordeelen, moet men aanmerken, dat de Lyfrenten van de drie duizend oude Schilden, volgens deezen Brief, jaarlyks vier honderd en dertig Schilden bedroegen, het welk meer, als tegen veertien ten honderd beloopt, ten gevolge, dat het geld toen meer als eens zo veel, als in onzen tyd waardig was. Ik merke ook het volgende hier omtrent aan. Na dat de verpanding geschied was, gelasten WENSELAUS en JOHANNA, dat men de pandpenningen op de Meyerye, dat is het Kwartier van Oosterwyk zoude stellen, om die aan de Stad 's Hertogenbosch te rug te geeven: Het komt my onbegryplyk voor, uit wat hoofde dit de Stad gegeven werd; Deeze had immers voor dat geld te Brussel Lyfrenten opgenomen waar van de Aflossing niet nodig was, het natuurlykste

was geweest, dat de Hertog die Lyfrenten uit zyne Domeinen tot derzelver versterf betaalde: Ook komt het my onbegryplyk voor, wat de rede was, dat men de pandpenningen alleen van de Meyerye, dat is het Kwartier van Oosterwyk te rug vorderde: De Hertog en Hertoginne hadden schulden, Zy verpanden om die te betaalen het geheele Kwartier van Oosterwyk, dus komt het my billik voor, dat men de pand-penningen door 's Hertogen Domeinen, of wel uit eene Bede over geheel Brabant, en niet uit een klein-gedeelte van dat Land, voldaan werden. Ieder oude Schild waar van in dit stuk gemeld werd, doed thans eenen Karels gulden. Zie *den Schat der Chynsen Bladz.* 32.

De Stad 's Hertogenbosch won door de Aflossing deezer verpanding veel, om dat de Hertog en Hertogin zig, voor hun, en hunne nakomelingen verbonden, dat zy de Meyerye en Lande van Oosterwyk, nog geene andere Dorpen, of Vryheden in de Meyerye van 's Hertogenbosch vervreemden zouden, dat is, *dat zy geene plaatsen tot Heerlykheden zouden maaken*. Deze uitlegging sluit daarom op de woorden deezes Briefs, om dat de Regeering der Stad 's Hertogenbosch het hooge Recht bestier over alle de Dorpen, in de Meyerye die geen Heerlykheden zyn, oeffend: Indien die nu tot Heerlykheden gemaakt werden raakte de Regeering dit Rechtsbestier kwyt, en dus bleven die Dorpen aan haare Hoofdstad volgens de woorden des Briefs niet *geannexeerd*, maar het Rechtsgebied kwam in vreemde handen. Ik vinde daarom,

waeren van der ſaken. In welcke waerheit hi bevonden heeft, dat die palen die hier na geſchreven ſtaen van rechte onſe Stat van 's Hertoghenboſſche van auts toebehoert hebben, ende noch toebehoeren, dats te verſtaen. In den ierſten beghynende aen dat Cruys, dat voer engelen te ſtaen plach in der ziden tot Dyependyke waert, Ende van daer, recht lynde recht, op ter Kelen van de Enghilſchermeeren, Ende van daer lynde recht op ten molen wile, Ende van daer lynrechte op ten homyc biden Anteboer van Vlymen, Inde, ſteghen aldaer, Ende van daer lynde recht op ten breden wech, Ende van daer lynde recht op ten Dyſelberch. Ende want Her. bernard onſe Droſſate voirſz. deſe palynghe bevonden heeft nader wittigher waerheit onſer voirſchreve Stat toebehoerende weſen, ſoe hebben wy gheloeft onſe voirſchreve Stat, ende onſen luden voirſchreve deſe palen gelyc alse. voirſchreve ſyn, in goeden trouwen, wittelic ende wael te hauden, ende te weren te eweliken daghen, Ende hen alle foerche, claghte, ende ghewalt af te doen. Jeghen yegeliken, Ende oirlouen mede onse. voirſchreve Stad, ende onſen luden dat ſi eene yegelyc beeſt, die tegen haren wille daerop compt, ende hen nyet toebehoerende en is ſchutten moeghen op der Stad boeten, of doen ſcutten, Ende ghebieden, ende bevelen onſen Schouth van den Boſſche ende onſen Droſſate van Heusden, ende allen die Ambaght vuren in onſen landen voirgemelt, die nu ſyn, of namaels weſen ſelen, dat ſy onſe Stat, ende onſen luden voirſchreve, van deſe voirſchreve palynghen forche ende ghewalt afdoen. Jeghen enen yghelikeu, En hen

daer

daer altoes bereet toe ſyn tot haren verſuec, alſoe lief alſe onſe vruntſcap hebben, ende haer Ambacht, ſonder na enich ander ghebot van ons te verbeyden; Ende om dat wi willen dat deſe palynghe voirſchreve vaſte ende geſtede bliue tot eweliken daghen, ſoe hebben wi onſe Segelen in veſtynghen ende in kennyſſen der waerheyt aen deſen Brief ghehangen. Ghegheuen tot 's Hogenboſſche op ten ſeuen en twyntigſten dach van Septembr. In 't Jaer ons Heren duſentich, drie hondertych, vyftich ende ſeſſe ondertekent Specht. Ende was deſe Brieff beſegelt met twee witte vuythangende zegelen, onderſtaat daccoirde van deze met zyne originale Brieven behoirlyk beſeght, atteſtere ik Secretaris der Stadt van 's Hertogenboſſche en was ondertekend J. van den Velde met Signatuure, *onderſtaat* Accordeerd met zyn principaal, geregiſtreerd in een Regiſter der Privilegien, beruſtende op de Kamer des Penſionaris, op het Stadhuis te 's Hertogenboſch, welk boek getekend is C. No. 326. Fo. 9. en volgende. Actum 's Hertogenboſch den drie en twintigſten Auguſtus een duizend zeven honderd vier en zeventig *was ondertekend* J. H. van Heurn.

Accordeerd met de voorſchreeve Copie Authenticq onder my ondergeſchreve beruſtende. Actum 'sHertogenboſch den twintigſten October des jaars een duizend zeven honderd zeven en zeventig.

was ondertekend

J. H. VAN HEURN.

Ik heb deeze Bylaag om twee redenen hier by gevoegd. De eerste is, om dat by BUTKENS *Tom.* I. *preuves du Livre* IV. *pag.* 198—201. en by VAN MIERIS Charterboek van Holland *Bladz.* 299. in de uitspraak van vyf goede mannen in den jaare 1374. gedaan, gemeld werd, dat de grensschyding op den voet zo als die voorheen volgens de uitspraak door den Heere van Borgneval gemaakt, in wesen zouden blyven, zonder dat daar in, de paalen dier grensscheiding staan uitgedrukt. Dus heb ik gemeend, dat dit de zaak in klaarer dagligt zal stellen, om dat daar in alle de paalen tusschen Brabant en Holland, aan die zyde, zyn vervat. De tweede rede is, om dat dit stuk by OUDENHOVEN Beschryving van 's Hertogenbosch *Bladz.* 17. *en* 18. *Edit.* 1670. met verscheide fauten is opgegeven.

BYLAAGEN.

Deel I. Bladz. 469.

Protest van de drie Leden der Stad 's Hertogenbosch van den 16. Mei 1530. dat zy tot het opneemen van Penningen geen Octrooi van den Hertog nodig hebben.

In den naâm ons Heeren Amen. By tenoere van deezen openbaren Instrumente zyn kennelyck eenen yegelycken, dat in den Jair der geboerte dessels ons heren, duysent vyffhondert ende dartich. In der dorder Indictien der maent van Meye den festiensten dach, des paeusdoms ons alderheylichste Vaeders in goede, ende heren, here Clemens van Goids voirsichticheyt die seuensten Paeus van dien name. In den seuensten jaer regnerende die alder onverwinlixste ende victorioeste Prince Carle, die vyfte van dien nam Rooms-Keyser altyt vermeerder frycs, syn gecompareert voir my openbair Notaris ende getuygen nae beschreven hier toe geroepen, ende sunderlinge gebeden, Die eerbare, zeer wyse ende voorsichtige Heren, ende goede mannen nabescreue. Te wetene Jan van Vladeracken Heer tot Geffen als voer Schepen, ende outste Raetsheer. Lambert van den Broeck, Goessen van der Stegen, Goyardt van Middegael ende Herman van Deuenther Schepenen, Mathys Stooters, ende Willem Pynappel gesworen, Willen van Roesmalen, ende Dirick Claessen Dekenen van den Drapenyerden,

Mathys van den Wiel Dekene van den Lauwers, Jan Heymerix Dekene van de Naſtelmekers, ende Cornelis Coneliſſe Dekene van den Viſchcoepers. In der Stadt van 's Hertogenboſch, des Hertogdoms van Brabant, repreſenterende die drie Leden derſelue Stadt, ſeggende ende allegerende, dat alſoe die Staten des Lants, ende Hertogdoms van Brabant voirſchreve, op die begeerte die de voirſchreve Keyſerlyke Majeſtaet op den twelfſten dach Juny, In 't Jair vyftien hondert negen en twintich, liberalick geconſenteert ende geaccordeert hebben die ſumme van twee hondert viertich duyſent ponden, 'T pont van vertigh grooten Vlaemſcher mnnten 't pont, Ter cauſe van den Huwelick der Keyſerlyke Majeſtaet, geboerte van den Prinche van Caſtillien ſynre Mate. Soen, ende auancementen ende vorderinge van de coſten die de voorſchrene Keyſerlyke Majeſtaet te dragen ſoude hebben. In der reyſe van Italien, ende tot receptie ende ontfangeniſſe van der Keyſerlicker croone ende andersſins, te betalen in ſeſſ Jaeren ende twelff termynen by gelycke porcien, daer af den yerſten termyn verſchenen is te bamis leſtleden vyftien hondert negen ende twentich. Den tweeſten te paeſchen. In 't Jair vyftien hondert dartich, den dorden verſchynen ſall te Bamis, naeſtcomende anno dartich voirſchreve ende alſoe van termyne tot termyne die voerſchreven ſeſſ jaeren geduerende. Ende hoet, dat na den voirſchreven Conſent, ende accorde ten verſteke der voirſchreeve Keyſerlyke Majeſtaet, Schepenen Raidt ende Dekenen van den Ambachten der voirſchreve Stadt van 's Hertogenboſſche, repreſenterende de drie Leden ende het

het geheele Corpus derseluer Stadt, ende de Gedeputeerde van der Meyerye der Stadt voirschreve, nae deliberatie, ende rypen Raedt daerop gehadt, willende gelieuen der voirschreve Keyserlyke Majestaet der seluer huer Segele (geordineert totten contracten) geaccordeert hebben te Leenen om op te voirschreve Stadt ende Meyerye te verkope alsoe veel erffelycke Renthen te lossen den penninck festien als huer porcie. In der voirs. beede gedraeght. Ende dat bysunder om te verhaelen den grooten scaide van den finant die de Keyserlyke Majestaet daer omme soude hebben moeten lyden, om gerede Penningen daer af te hebbene ende andere gelycke beeden; by den Staten van den anderen Landen oick geconsenteert die syn Majestaet behoefden, omme te furneren ende veruallen die costen van der voirschreve wyze, ende besonder tot betalinghe ende onderhoudenisse van den lude van Orloge te perde, ende te voete, die de Keiserlyke Majestaet heeft doen aennemen tot versekerheyt van zynre Majesteyten persoen, ende anderssins, welcke porcie die voirs. Stadt ende Meyerye. In der voergemelte beede is de somme veertig duysent vier hondert zes ende viertich ponden ten voirschreve pryse van viertich grooten vlaemsch 't pont. Ende hoewel enen bezegelden Brieff van consent deser Stadt en Meyeryen verleent, omme de voirschreve Losrenthen 't samen te moigen vercoopen, ende alsoe 't samen vercoft hebben, twee duysent pont artois van viertich groot vlaems 't pont, siaers belopende die Hooft-Penningen twee ende dartich duysent gelycke ponden. Ende heeft dese Stadt zulcken consent van te moigen vercoopen (hoe wel de Stadt mede In den seluen Brief geruert

staet)

ſtaet) nyet veruolght, noch begeert, doen veruolgen noch begeren, gemerct deſe Stat zulken conſent niet en behoeft, mer alſulckene vercopinge, om huer laſten te veruallen altyt by haer zeluen met accoirdt van den drie Leden deſer Stat doen mach, ende coſtumelick is te doen, ſonder Enich ſpeciael off nyeuwe conſent daer omme van den Lande te verweruen oft te behoeuen, achteruolgende zekere Priuilegien, daer mede deſe Stad verchiert is, ende altyt geuſeert heeft, ſoe die voorſcreuen Heeren ende goede mannen der drie Leden derſeluer Stadt, repreſenterende oipenbairliken recognosceerden, ende dair af wittelycken proteſteerden van den welcken die voirſchreve Heeren ende goede mannen. In den name der voirſchreve Stadt van 's Hertogenboſch, begeert hebben van my openbair, Notaris ondergeſchreuen, een of meer openbair Inſtrument, oft Inſtrumenten ter beſter formen, tot behoeff der ſeluer Stadt gemaict ende vuitgereict te worden. Dits geſchiet in der Collegiale Kerke van Sint Jans Euangeliſt der voirſchreve Stat, beneden in ons Lieuervrouwen Choir, daer men die Brieuen van den voirſchreve Losrenten bezegelde. In den Jair, Indictie, maent, Pausdomme ende Keyſerryck voirſchreve. Daer by aen ende ouer waren d'Eerbare ende beſtenden Heren en goede mannen. Te Heer Henrick Bor Prieſter, beneficiaer, In der voirſchreve Kerke, Heer Seruaes van Weerdt Prieſter, Sacriſta van onſer Lievervrouwen Choir voirſchreve. Peter van Wyck Notarius, ende Frans van Tephelen, clercken des Bisdoms van Luydick, als getuygen weerdich van geloeuen daer toe geroepen ende ſunderlinge gebeden. Et ſic ſubſcriptum. Et ego Theodoricus de Wolff,

Wolff, Buscoducensis Leodiensis Diocesis publicus Ducis aulica, & Imperiali auctoritatibus, Notarius; quia prescriptis narrationi, recognitioni & protestationi, ceterisque premissis omnibus & singulis dictum, Ita ut premittitur fuerit en agerentur una cum prenominatis testibus presens interfui. Eaque omnia & singula sic fieri vidi, sciui, en audui. Ideo hoc presens publicum instrumentum manu alterius (me aliis impeditus negotiis) fideliter scriptum, exinde confeci, subscripsi, publicaui & in hanc publicam redegi formam, signoque & nomine meis solitis, & consuetis signaui, in fidem robur, & lestimonium premissorum legitime requisitis. In pede signi Majoris sic habebatur scriptum Theodoricus de Wolff, Buscoducensis, *onderstaat* precedentis copie concordiam cum originali Instrumento notariali, attestamur nos infrascripti Notarii publici & Secretarii oppidi Buscoducensis, *was ondertekend* J. van den Velde *met signature.*

Accordeerd met het bovenstaende protest Geregistreed in het Privilegieboek door den Griffier van den Velde gecompileerd getekend met de letter A. thans in de Archieven der Stad 's Hertogenbosch berustende, behalven dat de verkortingen door my ten dienste der minkundigen ter goeder trouwe zyn aangevuld. Actum Vugt den een en dertigsten October des Jaars een duizend zeven honderd zeven en zeventig.

was ondertekend

J. H. VAN HEURN.

De

De inhoud van dit ſtuk behelſt volgens de tegenwoordige wyze van ſpreeken. *Dat de Stad de toeſtemming van den Hertog, tot het opneemen van geld niet heeft verzogt, of géen oorlof daar toe behoeft, maar zy dit by haar zelven met toeſtemming van de drie Leden der Stad.* (dat zyn Schepenen gezwoorens, Raaden en Dekenen der Ambagten die de Regeering uitmaakten) *mag doen, zonder eenige toeſtemming daar toe te verwerven, of nodig te hebben, volgens zekere voorregten die de Stad heeft, en altyd gebruikt heeft enz.* Ik heb derhalven gezogt op wat grond dit ſteund, en welke die voorregten zyn, en gevonden.

Eerſtelyk dat Hertog Jan de IIIde van Brabant aan de Stad 's Hertogenboſch heeft toegeſtaan, „ waer dat ſo ſy namaels in Commere viele, „ alſoe dat men dien Commer niet onzer Stadrenten niet verghelden en conſte, dat ſi dien „ Commer onder hen binnen onzer Stadt ordineeren ende nemen moghen, ter minſten ſcaden bi rade onſer Scepenenen, gheſwoernen, „ Dekenen ende een deel der goeder cnapen onſer voerſcreve Stadt, omme dien commer mede „ aftedoen enz." Dit beduid volgens de hedendaagſche wyze van ſpreeken, Dat de Hertog aan de Stad toeſtaat, *dat indien zy in ſchulden viel, zo dat men die uit Stads inkomen niet voldoen kon, dat zy de betaaling daar van onder zig mag ſchikken, by goedvinden van de Regeering der Stad, om die ſchulden te voldoen.* Hier uit blykt, dat de Hertog zig niet aan en trekt, om ſchikkingen te maaken hoe Stads ſchulden te voldoen, maar dit aan de Regeering overlaat, en gevolglyk ook, het opneemen van Penningen, indien zulks tot betaaling van Stads ſchulden nodig is.

PRI-

PRIVILEGIE van Hertog JAN den IIIde dato *St. Lambrechts avond* 1336. *Art.* 10. In de Archieven der Stad. INVENTARIS A. No. 143.

Ten tweeden zeker Octrooi door den zelven Hertog gegeven, waar by verklaard werd, „ dat „ Schout Scepenen, ghesfwoernen en Borsedra„ gers (Dat zyn de Rentmeesteren der Stad) on„ der hen moghen ordineeren en zoe veel setten, „ als nodig is tot afleggen van Stads Commeren," Dit heeft geen overzetting volgens de hedendaagsche wyze van spreeken nodig. Ik voeg er alleen by, dat de Hertog aan de Regeering overlaat, dat zy ter betaaling van Stads schulden zo handelen mag, als tot betaaling van dien nodig is, en dus ook om ter voldoening van dien, gelden op te nemen.

OCTROOI van Hertog JAN den IIIde *dato St. Michiels avond* 1336. In de Archieven der Stad INVENTARIS A. No. 155. en in het ROOD PRIVILEGIE BOEK *Fol.* 16. *verso.* Het laatste berust in de kasse in de Kamer van Schepenen.

Ten derde van Hertog JAN den IVde waar in het volgende staat. „ Voirt verleenen wi ende „ gheuen onser voirs. Stat ende goeden Luden „ van den Bosch als boven, wanneer si enigen „ commer maken selen, dat dat sal geschien bi „ Rade weten ende goetduncken van onsen Sce„ penen ende geswornen, of di meeste deel van „ hen, ende een deel van den ledigen Luden en„ de de meeste deel van den Dekenen, van den „ Ambachten voirs. enz." Dit beduid volgens tegenwoordige wyze van uitdrukking. *Dat wanneer de Stad eenige schulden maken zal, dat dit geschiede by Raade, weeten, en goeddunken van Sche-*

Schepenen, Gezwoorens, of het meeste deel van dien, en een gedeelte der ledige Lieden, en het meeste deel van de Dekenen der Ambagten voorschreeve. Hier uit is derhalven te zien, dat het maaken van schulden ten laste der Stad, by de Regeering geschieden moet, tot een gevolg dat er geld opgenoomen, dat is schulden gemaakt moeten werden, zulks by de Regeering gedaan moet werden.

PRIVILEGIE van Hertog JAN den IVde rakende het verkiesen van de Dekenen der Ambachten, en dat de Stad haare lasten by haar zelve mag vinden, *van den 27. Januari* 1418, 1419. In de Archieven der Stad. *Inventaris*. A. No. 148.

In deezen Voorregtbrief worden gemeld de woorden *ledige Lieden.* Deeze komen in verscheide Voorregten, en Rentebrieven ten laste der Stad voor; derhalven is de vraag wat hier door verstaan werd. Na overweeging van alles, is het zeker, dat er de Raaden der Stad door verstaan werden. Myne redenen daar voor zyn, om dat die woorden, tusschen die der gezwoorens en Dekenen der Ambagten ingelascht werden. De Regeering bestond oudtyds uit Schepenen en Gezworens, die het eerste Lid, uit de Raaden, die het tweede Lid, en uit de Dekenen der Ambagten die het derde Lid uitmaakten, dus komt het my voor, dat door de ledige Lieden, de Raaden der Stad betekend werden. Deeze kunnen ledige Lieden genaamd werden, om dat als iemand in de Regeering komt, deeze volgens de aloude herkomen eerst Schepen moet zyn, vervolgens Gezwooren, en dan Raad. De Raaden moeten hun leven

leven lang geduurende, Raaden blyven, tot dat zy tot Schepenen verkooren werden; dus blyven deeze ledig, dat is zonder eenige bediening, als alleen van te Raade te komen. Dit blykt klaarder hier uit om dat in zommige brieven ſtaat, ledige Lieden die men heet Raaden.

Deeze voorregten tot opneeming van geld ten laſte der Stad, zyn by het VIIde VIIIde en IXde Leden der voorwaarden van overgaaf van de Stad aan de Algemeene Staaten beveſtigd. By het VIIde Lid is bedongen, „ dat de Heeren Staa„ ten Generaal in de Stad, zodaanige Jurisdic„ tie, en gerechtigheden zullen gebruiken, als „ de Hertogen, en Hertoginnen van Brabant daar „ inne tot nog toe gehad hebben." Hier voor is aangetoond, dat de Hertogen het opneemen van Penningen ten laſte der Stad zig niet hebben aangetrokken, waar zulks aan de Regeering gelaaten hebben. Dus moet men vaſtſtellen, dat dit na het overgaan der Stad, ook op dien voet ook zo blyven moet.

By het VIIIde is bedongen, „ dat de Stad „ &c. haare Regten, en herkomen, Coſtuimen, „ vryheden, exemtien en alle andere Privilegien, „ zo generaal als particulier, die zy van ouds, „ en voor het begin van den Oorlog genoten „ en gehad heeft, behouden zal." Dus behoord onder deeze Regten en Privilegien het opneemen van gelden ten laſten der Stad buiten kennis, en zonder toeſtemming van den Hertog, het welk deeze voorheen de Stad vergund heeft, zonder zyne toeſtemming, nodig te hebben.

By het IXde Lid is bedongen, „ dat de Re„ geering zo in Recht vorderinge als in NB. po-

„ liticque zaaken zal blyven aan de Magistraat „ en de drie Leden derzelver Stad respective " enz. Dus moet het opneemen van Penningen ten lasten der Stad, als een *politicque zaak* aan de Regeering blyven. De Algemeene Staaten hebben dit nooit tegengegaan, maar de Regeering daar mede altyd laaten geworden, het welk ik met zeer veele voorbeelden zoude kunnen aantoonen. Ik zal er maar een aanhaalen. By het Octrooi van den jaare 1741. tot het maken van eenen Straatweg van de Stad op Eindhoven, het welk zonder opneemen van Penningen, ten laste der Stadt, met geen mooglykheid konde geschieden, werd geen woord van oorlof tot het opneemen van Penningen ten laste der Stad gemeld. In den jaare 1743. was de Raad van Staaten, met de Regeering overeengekomen, om eenige Barakken tot Huisvesting der Bezetting binnen de Stad te Timmeren. In het besluit der Algemeene Staaten, van den 27. November van dat Jaar op dit werk genoomen, was ingeslopen, dat de Regeering gemagtigd werd het geld daar toe nodig, ten lasten der Stad op te neemen. Deeze schreef hierop den Staaten, dat zy zo tyde der Hertogen van Brabant, als naderhand naar luid van Stads voorregten, zonder bewilliging van iemand, Penningen had opgenoomen; dit was by de Staaten zelfs, op den 24. April 1674. bevestigd, dit bleek ook, by het Octrooi tot het maken van den Straatweg op Eindhoven, waar in van geen opneeming van Penningen gerept werd. Zy was bedugt, dat die uitdrukking ten nadeele van Stads voorregten in gevolg getrokken zoude werden.

den. Hoewel de Staaten hierop, zo ver ik weete, niets antwoorden, moet men er uit besluiten, dat zy met dien Brief genoegen genoomen hebben; het komt my voor, dat zy anders hunne nadere gedagten, daarop de Regeering zouden hebben doen toekomen.

BYLAAGEN.

Deel I. Bladz. 478.

Acte van non Prejudicie door Keizer Karel den V*den aan de Regeering en Burgery van 's Hertogenbosch, verleend dat het oprigten van een Rechtbank binnen de Stad, en het doen van huiszoeking tegen de Lutheraanen, en andere Ketteren aldaar tegen Stads voorrechten in geen gevolg getrokken zal wērden van den 16. Januari* 1553/1554.

KAERLE by der gracien Goids Roomsch Kyser altyt vermeerder 's Rycx, Coninck van German, van Castillen, van Leon, van Arragon, van Navarie, van Naples, van Secellien, van minorque, van Sardine, van den Eylanden van Jndien, van der vaster eerde, en de Zee-Oceane, Ertshertoge van Oistryke, Hertoge van Bourgoingnen, van Lothe, van Brabant, van Lemborch, van Luxemborch &c., Grave van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoingnen, Pals-Grave van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Ferette, van Hagenauw, ende van Namen, Prince van Zwaue, Mercgrave des Heylichs Rycx, Heere van Vrieslant, van Salins, van Mechelen, van den Lande van Oueryssel van der Stadt, Steden en Lande van Vtrecht, ende Dominateur, In Asien ende Afriken, Allen den genen,

nen, die dese onse Brieue sullen sien saluyt, Alsoe wy In de maent van Mye lestleden, zekere onse Commissarissen gesonden hebben gehadt, binnen onser Stadt van den Bossche met expressen last, ende commissie om aldaer van onsen wegen te Procederen totter straffinge, ende extirpatie van den ghenen die besmet waren van der Secten Lutheraen. oft anderssins gedaen te hebben tegen onse Ordinan. ende verboden dien aengaende gepubliceert, Ende het zoe zy, dat onsen voirsr. Commissarisen van node is geweest, ende alnoch is, om huere voirs. commissie te volbrengen, ende om totter waerheyt van den voirs. delicten ende heresie te comen, ende voirts tot punitie ende correctie van den seluen te procederen, huyssoekinge te doene, oft doen doene ouer de ghene daer af befaemt ende besmet wesende, ende deselue binnen hueren huysen, daer zy hen secretelick waren, ende alnoch zyn houden te apprehenderen oft doen apprehenderen. Soe hebben nochtans diuerse Ingeseten. onser voirs. Stadt van den Bossche gesustineert, 't selue te zyne tegen huere preuilegien, pretentederen dat nae Inhoudt van den seluen men egeen. Borgeren oft Ingesetenen derseluer Stadt voer ennige saken binnen hueren huysen en zoude mogen aentasten oft apprehenderen, oft ennige huissuekinge doen, nyet min de drye Leden onser voirs. Stadt ghesien hebben den last ende Commissie by ons den voirs. onsen Commissarissen gegeuen, hebben verclaert, dat zy bereet waren, 't allen tyden denseluen onsen Commissarissen alle assistentie behulp ende bystandt hen mogelick zynde te doene, om te commen tot extirpatie correctie ende punitie van den voirs.

delicten, behoudelick dat den Ingesetenen ende Borgeren onser voirsz. Stadt daerop souden worden verleent onse Brieven van non Prejudicien van hueren voirsz. Preuilegien voere den toecomenden tyt, welcken naeuolgende zekere Gedeputeerde onser voirsz. Stadt van den Bossche, hebben aen ons versocht deselue Brieuen van non Prejudicien, ende hoewel van noode ware geweest deselue Preuiligien ierst ende voir al in onsen Rade gesien ende gevisiteert te werden, om te weten, off deselue alsoe luydende ende sprekende waren, ende dewelck vreempt zyn soude, dat men egeen Borgeren oft Ingesetenen derselver onser Stadt voere cryme van heresie, Ketterie, oft andere execrable oft destable feyten oft delicten en zoude mogen binnen hueren huysen, aentasten oft apprehenderen oft huyssueckinge doen, nyet min want hier by de voirsz. sake soude mogen noch lange vertrocken, ende verachtert worden, daer inne wy met alder diligentie, begheren geprocedeert te worden, tot extirpatie van der voirsz. ende andere gereprobeerde ende heretique Secten. Doen te wetene dat wy desen aengesien ende willenden den Ingesetenen ende Borgeren onser voirsz. Stadt van den Bossche hierop versien naede gelegentheyt van der saken verclaren onse meyninge ende intencie te zyne, dat indien de Ingesetenen oft Borgeren onser voirsz. Stadt van den Bossche van ende aengaende 't gene des voirsz. is, sulcke oft gelycke Privilegien hebben, als zy gelyck voere gesustineert hebben, dat 't gene des by onsen voirsz. Commissarissen in 't exerceren van heuren voirsz. Commissien tot extirpatie ende correctie van den voirsz. delicten ende heresien, binnen onser voirsz. Stadt

van

van den Bossche ouer ennige Borgeren, oft Ingesetenen derseluer Stadt, alreede gedaen is, oft noch gedaen ende geexerceert zal worden nyet en is, noch en zal wesen oft hier naemaels ennichsins getrocken mogen worden in Prejudicien van den Preuilegien onser voirsz. Stadt van den Bossche, maer dat deselue andersins in hueren macht ende vigeur sullen bliuen ons nyet min andersins blyuende in onse hoocheyt Rechten ende Jurisdictien binnen onser voirsz. Stadt, van allen den welcken wy den voirsz. Ingesetenen ende Borgeren onser voirsz. Stadt van den Bossche, hebben verleent ende verleenen, dese onse Brieuen van non Prejudicien. Ontbieden daerom ende beuelen onsen Lieuen ende getrouwen den Cancellier ende Luden van onsen Rade in Brabant, Schoutet ende Scepenen onser voirsz. Stadt van den Bossche, ende allen anderen onse, ende onser vasallen, oft der smaelre heeren Rechteren, Justicieren, Officieren, ende Dieneren onss lants van Brabant, dat zy die Borgeren, ende Ingesetenen onser voirsz. Stadt van den Bossche, van deser onser declaratien, ende non Prejudicie peyselick ende vredelick doen ende laten vseren genyeten ende gebruycken cesserende alle beletten ter contrarien. Want ons alsoe gelieft. Ende des torconden hebben wy onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeuen in onse Stadt van Bruessele zesthien dage in Januario int jaer ons Heeren duysent vyfhondert ende driendertich nae Costume onss hoofs van Brabant, Ende van onsen Keyser-Rycke 't vierde ende van onsen Rycken van Castillen ende anderen Dxviije. Op te plycke stont gescreuen aldus, Byden Keyser in zynen Rade ondertekent Boude-

dewyns. Ende was desen Brieff bezegelt met eenen grooten vuythangenden zegel van rooden Wassche, *onderstaat* dese Copie gecollationeert synde tegens syne originale Brieuen behoirlyk besegelt, is daer mede beuonden accorderende by ons Secretarissen der Stadt voirsz. *was onderteekend* J. van den Velde *met signature.*

onderstaat

Accordeerd met de Copie authenticq geregistreerd in het Register der Privilegien door den Griffier van de Velde, gecompileerd getekend B. No. 326. Het welk de Stad 's Hertogenbosch toebehoord, en in de Archieven dier Stad berust, en aldaar op Fol. 305. vers. Actum Vugt den een en twintigsten November des Jaars een duizend zeven honderd zeven en zeventig.

was ondertekend

J. H. VAN HEURN.

Ter gemaklyker begrip van deeze Brief des Keizers van niet in gevolgtrekking of *Acte van non Prejudicie*, staat te weeten, dat de Keizer tot het uitroeien der Lutheraanen, en anderen zo genaamde Ketteren, een Rechtbank te 's Hertogenbosch had opgerigt, die uit eenige Gemagtigden van den Hove (denkelyk van den Raade van Bra-

Brabant) bestond, by welken zig negen Leden uit Stads Regeering voegden, men haalde de van Kettery beschuldigden uit hunne huizen, om voor deeze Rechtbank te Recht gesteld te werden, gelyk ik zulks Deel I. Bladz. 478. verhaald heb. De Regeering, en de Burgery, hadden dus twee redenen om te klagen, dat aan Stads voorrechten eenen inbreuk geschied ware. Eerstlyk dat men de Burgery van haaren natuurlyken en gewoonen Rechter, die Schepenen der Stad zyn, aftrok. En ten anderen dat men de beschuldigden uit hunne huizen haalde, en voor deeze nieuwe, en ongehoorde Rechtbank voerde. Het is overklaar, dat de Burgers der Stad volgens Stads *Kostuimen Tit.* VIII. *Art.* 4. alleen voor Schepenen der Stad te Recht moeten staan. Mooglyk zal my hierop tegengeworpen werden, dat de *Kostuimen* eerst in het jaar 1606, en dus lang na deezen tyd gevormd zyn. Dit is waar, maar het is mede waar, dat die volgens Stads gewoontens, en herkomen zamen gesteld zyn. De naam geeft dit te kennen, om dat, die een verbastering is van het fransche woord *Coutumes* dat gewoontens betekend, boven dien rusten zy mede op de Voorrechten die de Stad, en de Burgery van ouds hadden. Om in deezen met bewyzen ten berde te komen, zal ik dit met het volgende staven. In het zo genaamde *Privilegium Trinitatis*, door Hertog JAN den IIIde van Brabant, *des donderdaags na dertien dag* van den jaare 1329. aan de Stad 's Hertogenbosch verleend, staat *Art.* II. woordlyk het volgende. *Voert, waar dat sake dat iemmene iet werrende weer, teghen eneghen Porter van de Stat van den Bosch, daer en sal de*

ghene niet anders af hebben, dan Vonnisse der Scepen, noch wi ende onse nacomelinghe en solen daer af niet anders eysschen, noch soeken. Dit beduid naar myne gedagte. *Dat ingeval iemand ietwes hadde tegens eenen Poorter der Stad 's Hertogenbosch, hy daar van niets, dan met Vonnisse van Schepenen der Stad zal bekomen en dat de Hertog, en deszelfs nakomelingen van de Poorters op een andere wyze niets zouden eisschen of zoeken.* De Schepenen zouden dus die werringe dat is het geschill, moeten afdoen. Het is mede zeker, dat de Hertog en deszelfs nakomelingen zig hier aan onderwierpen. Keizer Karel had nu ietwes tegens de Lutheraanen en anderen zogenaamden Ketteren, welke Poorters der Stad waren, dus moest hy zig naar dat voorrecht gedragen hebben, en die Lieden voor hunnen gewoonlyken Rechter, die Schepenen der Stad zyn, hebben doen oproepen. Stelde hy eene byzondere Rechtbank tot uitroeing der Ketteren aan, verbrak hy naar myn gevoelen Stads voorrechten. Het komt my derhalven voor, dat de klagte tegen het oprigten deezer Rechtbank gegrond ware.

Wat het andere gedeelte der klagte tegens het uithaalen der Burgers uit derzelver huizen aangaat, deeze is zo wel als de voorige gegrond, het welk ik zal tragten te bewyzen. Hertog JAN de IIIde van Brabant heeft in het jaar 1318. de Poorteren van 's Hertogenbosch vergund, *Dat zy in hunne huizen zo vry zyn, als of zy in de Kerken of andere gewyde plaatzen waren, en dat als de deuren, en de vensteren naast de deuren, gesloten zyn, de Schout geen Poorter in deszelfs huis vangen, of spannen mag, nog iemand geweldig uit*

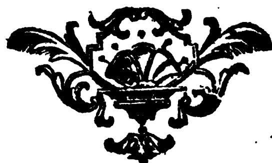
den

den huize mag haalen, dan by consent, en in tegenwoordigheid van het meerder deel der Schepenen. OUDENHOVEN *Bladz.* 30. *en* 31. *Edit.* 1670. en BOR, Beschryving van 'sHertogenbosch *Bladz.* 13. geven het bovenstaande zo woordlyk op. De Voorrechtbrief, die dezelven aanhaalen, is in Stads *Archieven* thans niet te vinden. De Kostuimen der Stad, die om voor aangehaalde redenen geloof verdienen, stellen dit mede vast, zie *Tit.* 2. *Art.* XXII. maar het geen alles naar myn gevoele hier omtrent buiten twyfel steld, is dit, dat die Voorrechtbrief aan Keizer Karel moet bekend gemaakt zyn, om dat in de *Tweede Byvoeging* zyner blyde Inkomste, als Hertog van Brabant, *Art.* 10. te vinden in het *Brabantsch Plakaatboek*, *Deel* I. *Bladz.* 207. het volgende staat.

„ Dat de Offisieren binnen de Steden en Vryheden in den Lande van Brabant, of hunne Dienaaren, niemand binnen zyn huis mogen halen, vangen, of huiszoekinge doen, voor zo veel zulks volgens de Voorrechten, Kostuimen, en oude herkomen der plaatzen, waaronder het zelve gebeurd, mitsgaders naar geschrevene Rechten geoorloft zy. Behoudelyk der Steden Leuven, Antwerpen, en 's Hertogenbosch, haare breedere voorrechten en gewoontens."

Dus moet de Voorrechtbrief der laastgemelde Stad den Keizer toen bekend, en by hem in aanmerking genoomen zyn, om dat hy dien uitdruklyk uitzonderd, want andersins was het onnodig van die breedere voorrechten te melden. Ik hoope die zaak in de Beschryving der Stad nader op te helderen. Uit dit alles blykt het klaar, dat men niet te vergeefs klaagde, toen Karel de nieuwe

we Rechtbank tegens de Ketters te 's Hertogenbosch oprigte, dat de huiszoeking derzelver, tegen Stads voorrechten streed. Karel zoude anders geen Acte van *non Prejudicie* tegen de voorrechten der Stad gegeven hebben. Zeker is het, dat Stads voorrechten, er thans door versterkt zyn. Maar ik houde niet van akten van *non Prejuditie* om dat onder dien dekmantel Stads voorrechten telkens kunnen verkragt werden. Ik vergelyke die Actens by plaasters op wonden, die iemand eenen anderen ten onrechte aangedaan heeft, en dat wanneer dit doorgaat, den een den anderen telkens onverhinderd zoude kunnen beledigen, en 'er een plaaster op leggen, om daar mede zyne ten onregte gedaane belediging te geneesen, en op die wyze den euvelaar te verschoonen.

BY-

BYLAAGEN.

Deel II. Bladz. 441.

Poinсten by syne Princ. Excellentie, ende de Gedeputeerde van de Hooghe Mogende Heeren Staten Generaal der vereenigde Provintien, aan die Geestelyckheid, Magistraet, ende Borgerye van de Stadt 's Hertogenbosch, geaccordeert den 14. *September* 1629.

1.

In den eersten dat alle offensien, Injurien, ende alle Feytelyke Acten, tusschen deze Stadt, ende die van de Geunieerde Provintien gedaan, geschiet ende volbracht so van het begin dezer in Landsche Troebelen, ende beroerten ofte Oorloghen, als ook geduyrende dese Belegheringe, op wat plaatzen, ende in wat manieren het ook zy, in 't Generaal ende Particulier, so buyten als binnen, sullen wesen, syn, ende blyven vergeven, ende vergeten, ende gehouden als niet geschiet, sulx dat tot genen tyde eenich vermaan, mentie, molestatie, actie ofte onderzoek in recht ofte daar buyten, ter Cause voorschreven, tegens de Levende ofte den Erfgenamen der dooden, noch derselver respective goederen, gedaan, gemaakt, nogte ten laste geleyt en sal mogen worden.

2.

2.

Dat de Ingezetenen van dese Stadt, hun sullen moeten dragen volgens de Placcaten van den Lande, mits genitende vryheid van Conscientie, ghelyck sulks alomme wort gedaen, ende dat alle Gheestelyke ende Riligieuse mans Perzonen, sullen uitte stad vertrecken binnen den tyt van twee maanden, mits middelertyt haar gedragende naar de Placcaten van den Lande, ende sullen met haar mogen nemen hare Meubelen, Beelden, Schilderyen, ende andere Kerkelyke Ornamenten.

3.

Deselve Geestelyke ende Riligieuse Personen, sullen genieten haer leven langh geduerende, alle den incomen ende vruchten van haar luyder goederen, gheleghen op Plaatsen waar men Contributie betaelt, wel verstaende dat de Kerkelyke ende Pastorie-Goederen sullen volghen aan de Hoogh Mogende Heeren Staten Generaal, om daar van soo ten behoeve van de Stadt als anders te disponeeren.

4.

Alle Nonnen ende andere Geestelyke vrou Perzonen sullen binnen de Stadt, mogen blyven, ende haer leven langh, gealimenteert worden uitten incomen van hare respective Convents goederen, blyvende ter dispositie van de Hoogh Moghende Hee-

Heeren, Staten Generaal, ofte deselve in de Conventen, ofte met andere wooninghen sullen worden geaccommodeert.

5.

Item dat aan alle d'Ingezetenen dezer Stadt, soo Geestelyke, Riligieuse, als wereltlyke Perzonen, gevluchte ende andere wie datter zy, in Officie, Dienst, Eet, ende Regheringe van syne Majesteit, Militair of andersints Staten van Brabant, ofte dezer Stadt respectivelyk zynde, of niet, sal worden geconserveert Lyff ende goedt, so int Generaal als Particulier, voer so veel 't selve niet en Contrarieert 't voorgaande articul.

6.

Item dat dese Stadt met haar Burghers ende Ingezetenen voorsz. soo Geestlyk, als wereltlyck, by de Ho. Mo. Heeren Staten Generaal der Geunieerde Provintien, ende zyn Princelycke Excellentie ontfanghen ende getractieert sal, ende sullen worden in alle soetichheyt ende goedertierenheid, om voortaan in alle vriendschappe ende eendrachtigheid, met de andere Geunieerde Provintien ende Steden te Leven, 't samen te handelen, ende te Coopmanschappen op haren ouden vrydom nae behoren.

7.

Dat de voorsz. Ho. Mo. Heeren Staten Generaal ende zyne Princelyke Excellentie in de voorsz. Stadt

Stadt vrydom, ende Meyerye voor ſo veel die aan de Stadt annex, ſullen gebruyken ende Exerceeren zoodanige Jurisdictie ende Gerechtigheid als de Hertogen ende Hertoginnen van Brabant daar inne tot nog toe hebben gehadt, ende deſe Stadt in alles daar in tracteeren, ſo ende gelyck de Hoofdſteden van Brabant zyn gehouden ende getracteert.

8.

Item dat deſe Stadt, Borghers, ende Ingezetenen van dien, ende van het vrydom der ſelver Stadt, ſullen behouden alle hare Rechten ende Hercomen Coſtuymen, Vryheden, Exemptien, ende alle andere Privelegien, ſoo Generaal als Particulier, die ſy van oudts, ende voor het begin dezer oorloghe genoten ende gehadt hebben, te water ende te Lande in de Stadt, ende daar buyten in Brabant, Gelderlant, Hollant, Zeelant, opten Rhyn, ende andere Provintien, Plaatzen, ende Stromen, ſoo aangaande de Tollen, Houtſchat, ingebot, ſtapel van d'Oſſen ende andere, egeen uitgeſcheyden, voor ſo veel als ſy in deuchdelyke Poſſeſſie zyn geweeſt.

9.

Item dat de Regheringe van de Stadt, zoo in rechtvorderinge, als Politicque ſaeken, ſal blyven aan de Magiſtraat, ende de drie Leden der ſelve Stadt reſpective, ende dat daar toe, geen andere Perzonen en ſullen gepromoveert nog geaſſumeert worden, als die gene in de voorſchreven Stadt

Stadt geboren, of het Heylich Doopsel, aldaar ontfangen hebbende, ofte zodanige andere die de Hoogh Mogende Heeren Staten Generaal daar toe goet sullen vinden te naturaliseeren, ende qualificeeren, mits dat voor dese reyse absolutelyk by syn Excellentie ende de Gedeputeerde van haar Ho. Mo. de Regeringhe in Justitie ende Policye, so in hooghe als subalterne Magistraeten, Officieren, Regenten, ende andere Ministers, sullen worden geconstitueert.

10.

Item dat dese Stadt sal behouden tot hare dispositie ende Regheringe alle hare gemeene Erfgoederen, recht van Impositie, Visscheryen, weech ende Craenmaet, ende maentgelden, ende alle andere heure rechten ende incomen, so ende gelyck sy daar van tot noch toe, de dispositie ende Regheringe heeft gehadt, voor so veel deselve daar toe is gerechtigt, ende mits niet Prejudicerende andere Leden van de Geunieerde Provintien.

11.

Item dat dese Stadt ook sal behouden haar eyge resterende Provisie van vivres, materialen ende alle andere hare gemeene gereede, ende ongereede goederen, om tot profyte ende ontlastinge dezer Stadt geadministreert, vercocht, ende behouden te worden ter dispositie der voorsz. drie Leden, uytgezondert van 't geschut, wapenen, ende andere munitien, die ten behoeve van de Stadt onvercoft gelaten sullen moeten worden.

12.

Item dat alle de Confraterniteyten, Schutteryenn, Ambachten ende Gilden tegenwoordich binnen de Stadt wesende, sullen blyven in essie, ende behouden haere respective Caarten, Ordonnantien ende Privilegien, mitsgaders alle hare goedeten so gereede, als ongereede, tot wat eynde die ook aan deselve Confraterniteiten Ambachten ende Gilden moghen beset, ofte by deselve gecogt ofte vercregen, om by de Provosten Oversten, ende Regheerders van dien, ten gemenen profyte det selver geregeert, ende daar van gedisponeert te worden naer hennen geliefte.

13.

Dat in den Lande van Hollant ende andere Geunieerde Provintien, by niemanden meer nae geslagen, nog gecontetfeyt sullen worden dezer Stadt Boomwapenen, nog tekenen van Ambachten ofte Ambachtsluyden dezer Stadt als van Messemakers, Nestelmakers, ende meer andere Manufactuuren; maar dat elk sal syn eigen, ende syner Stadt teken, daar de werken gemaakt worden moeten houden ende gebruyken, ende dat alle diergelyke Ambachten, ende Manufacturen, mitsgaders de Verwetyen ende Nieuwe-jaar Merkten geduyrende dese Troubelen vercregen in de Meyerye dezer Stadt sullen cesseeren ten ware die van de Meyerye daar op gehoort, by hare Ho. Mo. in rechtmatigheid anders op 't stuk van de Jaarmerkten werde gedisponeert.

14.

Sullen de Ingezetenen van 's Hertogenbosch, ende die ten platten Lande, onder Contributie sitten, worden getracteert als andere goede Ingezetenen van de vereenichde Provintien, soo in de Steden, als ten platten Lande woonende.

15.

Ende wat aangaat, alle de Renten ende wettighe schulden by de drie Leden, dezer Stadt ofte hare Gecommitteerden, mitsgaders by de Magistraat geconstitueert, ofte gemaakt, ofte aangenomen te betalen, soo geduyrende deze Beleghheringhe, als te vorens, weder die zyn bedrieft, ende besegelt ofte niet, daar van sal de Magistraat van 's Hertogenbosch leveren pertinente staat, omme daar op namaals by hare Ho. Mo. in alle billykheid gedisponeert te worden.

16.

Ende tot betalinghe van dien, ende alle andere toekomende Stadts Lasten, sullen de tegenwoordige Accysen, Imposten, ende Middelen van de Stadt haren gewoonlycken loop houden, ende by de voorsz. drie Leden, volghende hare Privilegien ende hercomen mogen verhoocht, vermeerdert ende vermindert worden, mits dat 't selve niet en prejudiceeren de middelen die men tot profyt van de gemeene zaken sal moeten heffen.

17.

Dat alle Acten Resolutien, Decreten of Ordonnantie by de voorsz. drie Leden ofte Magistraten gemaakt voor so veel dezelve den staat ofte welstant der vereenichde Provintien niet en Contrarieren, mitsgaders de Sententien die gegaan zyn in crachte van gewysde by de Schepenen gegeven, eenzaamentlyck alle evictien van goederen 't zy binnen ofte buyten deze Stadt geleegen, behoorlyke gesolemniseert sullen blyven, in haren cracht ende vigeur, onvermindere partye geintereſſeerde, nochthans heur recht van appel oft reformatie, in ghevalle hen sulks competeert.

18.

Item dat die gene die van de Magistraat nu zyn oft eertyds zyn geweest, over d'Acten ofte Ordonnantie by hen totter uytreycken ofte tellen van eenighe der Stadts Penninghen ende Provisien gegeven, noch de Rentmeesteren, over het tellen ofte betalen der selver Penninghen ende provisie, nog over 't geene daar van sy hebben gerekent ende verantwoordt niet en sullen becommert ofte geinquieteert worden, ende dat de gedane Rekeninghen der voorsz. Rentmeesteren, ende andere dezer Stadts Gecommitteerden geen revisie ofte recherche en sullen subject syn, gelyck ook alle ghedane Rekeninghen van de Rentmeesteren van de Domeynen, Staten van Brabant, Ontfangers van de Licenten, Contributien, ende Fortificatien sullen blyven gesloten zonder recherche.

19.

19.

Item dat de Regheringe der Taeffel van den Heiligen Geest, groote Gasthuys, Fabricque der Kerken-weeshuyzen, Leprosen, Vondelinck-huyzen, Sinneloose-huyzen, ende alle andere Particuliere Fundatien van Mannen ofte Vrouwen Gasthuysen, ende het stellen van Provisoors ende Rectors van dien, sullen by de drie Leden gedaan ende geconfereert worden, so ende gelyk tot noch toe in gevolg van oude Privilegien der selver Stadt is geploghen.

20.

Item dat ook de Eygenaren van alle wint, Ros ende Oly-Molens binnen deze Stadt ende 't vrydom van dien, geduyrende dit Belegh, ende by voorgaande Oorloghe afgebroken, omme geschoten, of andersints gedemolieert, sullen vermogen deselve op hun oude werven ofte gronden wederom te erigeeren, sonder dat van noode sal wesen, daar toe eenige nieuwe Acten, oft Consenten te verwerven, ofte eenighe andere geregticheeden te betalen, dan daar in dezelve Meulens, voor het afbreken, ofte demolitie voorsz. zyn gehouden geweest, ten ware die tot dienste van den Lande waren geëmployeert.

21.

Dat ook een yegelyck wereltlyck van wat Conditie hy zy, in eet, ende dienst van zyne Maje-

ſteit van Spagnien ofte deſe Stadt weſende, vry ende geoorlooft ſal weſen, uyt deze Stadt met zyn Familie ende goederen terſtont na het overgaan te vertrecken, ende daar toe Wagens en Karren, Schepen, ende Schuyten te ontbieden 't zy uit Brabantſche, Hollantſche, of neutrale Steden, ofte Plaatzen, ſonder dat hare Perzonen of goederen, ofte de voerders van dien, in 't gaan ende wederkeeren by de Soldaten, Fiscalen ofte yemanden anders ſullen belet, gemoeyt, beſchadigt, ofte gethurbeert moghen worden, ſonder daar toe oock ander Conſent ofte Paspoort te derven verwerven.

22.

Dat voorts de Burgers uytte Stadt vertrocken zynde, mitsgaders oock die gene binnen de voorſz. Stadt, als noch begeeren te blyven weder die in eet ofte dienſt van ſyne Majeyt, militair ofte anderzints zyn geweeſt ofte niet, ende heure reſpective Erffgenamen, ſullen hebben den tydt van drie eerſt comende Jaeren, om daer en tuſſchen hare goederen, alomme, ſo binnen de Stadt, vrydom ende Meyerye der ſelver gelegen, te moghen vercoopen, verwiſſelen ende anderſints verhantlichten, door ſodanighe als ſy ſullen goetvinden, ende comende te ſterven buyten of binnen de Stadt geduyrende den voorſz. tyt met Teſtament, ofte ſonder geteſteert te hebben, in ſulcken gevalle ſullen hare goederen volghen hare geinſtitueerde Erffgenaamen ofte naaſte vrienden reſpective.

23.

23.

Ende dat die gene die middelertyt, ende gedierende de voorsz. Jaren sullen willen gaan in de Provintien ende Steden, onder de gehoorzaamheid van zyne Majesteit behorende, om hare Particuliere affairen, sullen 't selve vryelyk moghen doen viermaals 's jaers, met voorgaande kennisse van den Gouverneur, van dewelcke zy gehouden sullen zyn te nemen Paspoort, dewelcke hy haer gehouden sal zyn te geven, ten ware hy eenighe wettighe redenen hadde ter contrarie, ende 't eynde der voorsz. drie Jaren, hare woonplaatze nemen binnen deze Stadt, ofte in neutrale ofte andere plaatzen, daar men Contributie is betalende, alwaar sy sullen genieten de voorsz. vryheid, om te moghen gaan, passeeren ende trafiqueren alomme, mitsgaders 't vorder effect van 't jegenwoordige Tractaat.

24.

Item dat over dese Stadt genen andere Gouverneur nog Substituyt van dien en sal worden gestelt, dan eenen van den huyse van Nassau, ofte andere Nederlandsche Heeren ofte Landtsaten.

25.

Dat de Guarnisoenen geen Exemtien in eenighe van de Stadts Middelen ende Impositien en sullen hebben noch genieten, maar alle Lasten mede helpen draghen als andere Inghezetenen.

26.

Item dat onder dit Tractaat mede sullen gecomprehendeert ende begrepen wesen alle absente Porteren, Borgeren, ende Inwoonderen ook Huysvrouwen ende Kinderen, mitsgaders alle andere Geestelycke, ende Wereltlycke Perzonen, gevlucht zynde.

27.

Dat alle ziecken ofte gequesten teghenwoerdiglyk int groot Gasthuys ofte andere Huyze wesende, 't zy Zoldaten ofte andere, daar inne sullen blyven tot dat zy volkomentlyck zyn gecureert, ende daer naer moghen vertrecken, ofte blyven, daar 't hen believen zal, ende dat men deselve als dan oock sal assisteren met Wagens, ofte Karren, om hare Bagagie te vervoeren zonder beletsel van yemant.

Alle welke Articulen by syn Princelyke Excellentie, ende de Heeren Ghedeputeerden van de Ho. Mo. Heeren Staten Generaal aan de Geestelyckheid, Magistraat ende Borgerye der voorsz. Stede zyn toegestaan ende geaccordeert, en by de selve geaccepteert, in chrachte van hare respective Procuratien, des te oirconde dese getekent tot Vucht int Leger voor 's Hertogenbosch den XIIIJ. September XVIC. negen en twintich, *was onderteken*,

Fr.

Fr. Henrii de Nassau.

Fr. Michaël Episcopus Buscodusensis.
Fr. Joannes Moors Abbas Bernensis.
Joannes Hermans Decanus Buscodusensis.
R. van Voorn.
T. van der Velde.
R. van Griensven.
B. Loef van der Sloot.
Hendrik Somers.
Pieter Huberts Hengstheuvel.

onderstaat:

De Staten Generaal der Vereenichde Nederlanden, ghehoort het Rapport van hare Gecommitteerden, hebben na visie, Lecture en Examinatie van de bovengeschreven Poincten en Artyckelen, deselve met rype dilebratie van Rade geapprobeert ende geadvoveert, gelyck hare Ho. Mo. die Approbeeren ende Advoveren mits desen, belovende de selve na haar Forme ende Inhouden te achtervolgen, ende doen achtervolgen. Ghedaen int Legher voor 's Hertogenbosch den 14. September 1629. stilo novo, *was geparapheert* Henri ter Cuylen; *onderstont*, ter Ordonnantie van de Hoog-gemelte Heren Staten Generaal, *getekent*, Cornelis Muysch.

Articulen by syne Excellentie, myn Heere, den Prince van Oragnien, toegestaan, aan den Gouverneur der Stede 's Hertogenbosch, mitsgaders aan de Capiteynen, ende 't Krighsvolck binnen der zelver ghewesst zynde op den 14. *September* 1629.

I.

Dat den Gouverneur van 's Hertogenbosch met alle Krygs-Officieren ende Soldaten van wat qualiteit ofte Conditie deselve moghen zyn soo te Paarde, als te voet geene uytgezondert, al waart ook dat zy den dienste van myne Heeren de Staten verlaten, ende hen ten dienste van den Coninck van Spagnien overgegeven hadden, sonder eenighe verhinderinghe ofte beletzel uytter Stadt sullen trecken met Wapenen ende Bagagie: de Ruyterye met slaande Trompet, vliegende Vaendels, in volle Wapenen, gheweer in de handt, d'Infanterie met slaande Trommel, met losse Vaendels, brandende Lonten aan beyde eynden, Coghels in de mont, in sodanighen slach ordre, ende Forme als zy lieder gewoon zyn in Bataille te marcheeren, alles, Lyf ende goet vry tot aan de Stadt van Diest.

2.

Alle Officieren ende Soldaten, so siecke als gequeste, in den Gasthuyze oft elders sullen blyven, tot

tot dat derzelver gesontheid toelaten zal hun op den wegh te begeven.

3.

Men zal mede voeren 6 stukken geschuts, ende de 2 mortieren, totten keure van den Gouverneur, met al haren train, gereetschappen, ende behoorlyke amonitie van Oorloghe, omme met elck Stuk 12 schooten te schieten.

4.

Sullen mede Paerden, ende Wapenen gestelt worden, met bequame voerluyden, omme 't voorsz. geschut, en de 2 mortieren te trecken, met alle haren train ende Ammonitie tot aan de Stadt van Diest toe.

5.

Sullen, alle Amonitie van Oorloghe, ende victualien, den Coninck van Spagnien toehorende sonder eenigh bedrogh, werden ghelevert, aan sodanighe Persoonen, als zyne Excellentie, daar toe stellen zal, uytgezegt 't gene daar voor den 12. deser maent vercocht is geweest, doe men begost heeft te Tracteren 't welk vercogt sal blyven, sonder dat men daar omme yemant van die gene diese gekocht sullen hebben, sal moghen aanspreken oft iniquieteren.

6,

6.

Een suffisant ghetal van Wagenen ende Paerden: soo veel als den Gouverneur versoecken zal soo 't zynen Particulieren dienst, als voor alle d'andere Officieren en Soldaten, sal hem toegestaan worden, om 't goet, ende alderhande Bagagie toe Diest toe te voeren, daar inne begrepen zynde alle Wapenen, ja selfs van de Soldaten van 't Guarnisoen der voorsz. Stede, absenten, dooden, siecken, gequeste, ofte verlopenen, sonder dat de voorsz. Wagenen sullen moghen werden gevisiteert, in geenderley manieren.

7.

Alle de genen die haar goet ende Bagagie naar Antwerpen sullen begheren te voeren, sullen buyten hare kosten werden bestelt Schepen om deselve door Hollant derwaars te brenghen vry van alderhande schattingen, Tollen, ofte Impossten, haer toelatende volch daar by te voegen, om haar voorsz. goet ende Bagagie, gade te slaan, sonder mede in eenighe Plaatzen gevisiteert, noch gearresteert te werden, onder wat praetext het ook zoude moghen wesen, maar sullen tot Antwerpen toe passeeren, sonder eenichsints uyt de Schepen te gaen.

8.

Den Gouverneur, Hoofden, Officieren, Chrychs Raden, Soldaten ende alle andere, Soldye van den

Coninck van Spagnien genietende, so Geestelycke als wereltlycke, gene uytgesondert, gelyck mede hare Weduwen ende Kinderen die binnen de voorsz. Stadt eenige Huyzen, Erven, ende Renten, sullen hebben, 't zy op de Staten van Brabant in dit Quartier, ofte in de Stadt, ofte ook op particuliere Huyzen ende Gronden, andere goederen roerende ende onroerende, sullen hebben den tydt van 2 jaaren, naar de Ondertekeninge van dit Tractaat, om naar haren wille de voorsz. Goederen te Transporteeren, verkoopen, verzetten, ofte andersints, daar af te disponeeren ende sullen den voorsz. tydt geduyrende genieten de voorsz. Renten, Huyzen, Huyren, Inkomsten ende goederen, verkreghen ofte om nog te verkryghen van wat nature ende Conditie deselve, soude moghen wesen.

9.

Dat de Officieren, ende Soldaten van wat Officien of Conditien deselve zouden moghen wesen, hare Huys-vrouwen ende Kinderen binnen de Stadt sullen moghen laten, ook den voorsz. tyt van twee Jaaren geduerende, disponeren van hare goederen, roerende ende onroerende, binnen der voorsz. Stede oft elders geleghen geene uytgezondert, sonder dat eenighe Confiscatie ofte neminghe plaatse zal hebben.

10.

Dat de voorsz. Officieren ende Soldaten, hare Officien ende Dienste, binnen den voorsz. tyt van 2 Jaa-

2 Jaaren verlatende, vry na de voorsz. Stadt sullen moghen keeren, ende het Tractaat genieten, gelyck andere Borgeren ende Inwoonderen, mits dat sy lieden eerst haar aan zyne Excellentie, oft den geenen die als dan Gouverneur van de Stadt sal wesen, te kennen sullen geven.

11.

Men sal alhier geen Officier ofte Soldaat, noch der selver Bagagien om eenige schulden moghen arresteeren 't sy dat hy met het Guarnisoen uittrecke ofte sieck, ofte gequest zynde uittrecke, zoo wanneer hy genesen zal zyn.

12.

De Gevangenen ter wederzyden van wat Condítien die syn, sullen in vryheid worden gestelt sonder eenich rantsoen te betalen, maar alleenlyck de mont-kosten volghens de taxatie van 't Quartier.

13.

Dat alle buyt door die van de Stadt gedaan so voor als geduerende de Belegheringe, aan hun niet sal moghen werden verhaelt, maar aan hun blyven.

14.

Naar dat de Articulen van dit verdrach ondertekent sullen syn, sal men den Gouverneur van 's Her-

's Hettogenbosch tydt geven om een expres naer de Serenissime Infante van Spagnien af te zenden, met vry geleyt, ende versekeringe om haar advis te geeven, van 't geene gepasseert sal wesen, 't welck verstaan word, dat den Gouverneur sal moghen doen, den selven dagh dat 't Accoort ondertekent zal zyn.

15.

De voorsz. Conditien gesloten zynde, sal den Gouverneur, ende alle het Krygs-volk, tyt ten minsten van 2 daghen gegunt werden, om hen tot het vertreck te prepareen, welcken tyt overstreken zynde, beloven den voorsz. Gouverneur, ende d'Officieren van 't voorsz. Guarnisoen uit te trecken, namentlyk op maandagh, naast comende, heel vroegh, 't welk den 17. dezer maant Septembris sal wesen.

16.

Wel verstaande dat geduerende den voorsz. tyt van 2 dagen, niemant van de Stadt int Legher en sal moghen komen, noch die van 't Legher in de Stadt gaan, en dat om disordre te schouwen, maar sal elk een hem ondertussen in zyne Retrenchementen en Fortificatien houden, sonder dat het toegelaten zal wesen eenige approchien, nog actie van Hostiliteit te doen, tot versekeringe van 't welk, men Ostagiers van wederzyden zal leveren.

17.

17.

Dat aleer 't Guarnisoen uittrecken zal, daer van weghen zyne Excellentie twe sufficante Ostagiers sullen wesen gegeven, dewelcke met 't selvighe Guarnisoen Wapenen ende Bagagie tot Diest toe marcheren zullen, ghelyk mede daar en tegens twe van wegen den Gouverneur, de welcke blyven sullen, tot dat de voorsz. Ostagiers van zyne Excellentie, ende de waghens wederom gheкeert sullen wesen, als wanneer syne Excellentie ook datelyck de voorsz. Ostagiers met vry geleyt ende versekeringe tot Diest toe senden sal.

18.

D'Officieren, Capiteynen ende andere int eerste Articul van dit tegenwoordig Tractaat begrepen, hebbende eenige Wapenen Schuyten of Saloepen, ook andere gereetschappen van Oorloghe henlieden particulierlyck toebehorende, sullen vermoghen deselve te verkoopen ende te vervoeren, sonder dat ter saecke van dien eenighe naar soekinge ghedaan sal worden, by ofte aan de gene diese ghekocht ofte weg-gevoert sullen hebben.

Daar en sal gansch gene restitutie wesen van de Paarden, Wapenen, Coopmanschappen waren ende andere dinghen, die voor goeden buyt verkocht ende gehouden zyn, noch en sal nimant daaromme moghen naar ofte ondersocht worden.

19.

Die van 't Guarnisoen van Breda, zynde binnen der voorsz. Stede soo Officieren als Particuliere Soldaaten, sullen moghen met haar goederen, ende Lyven wederom te keeren tot Breda toe, ghelyck henlieden ook gegeven sal worden een sufficant getal van Waghenen ende Paarden om haar Bagagie te vervoeren, mitsgaders een Ostagier ende Convoy om die selvighe in alle zekerheyt te gheleyden op de selve maniere van d'eerste Articul als zynde daar onder begrepen.

Ghedaen int Legher voor 's Hertogenbosch, den 14. September 1629. *waren onder ghetekent.*

Fr. Hendrik de Nassau.
A. de Grobbendonck.

Legher stont, *geschreven* ter Ordonnantie van zyn Excellentie, *en getekent.*

J. Junius.

Ende gezegeld met het Cachet van zyn Excellentie.

BYLAAGEN.

Deel IV. Bladz. 134.

Aan de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden.

Geeven met alle het verschulde respect te kennen Scheepenen, Geswoorens en Raaden der Hoofdstad 's Hertogenbosch, dat de gemeene Middelen binnen de voorschreeve Stad worden geheeven volgens een particuliere Ordonnantie, en sulks veel hooger als in eenige andere Stad of Plaats in Staats Braband, mitsgaders over verscheide Specien van Consumtien, die elders in Staats Braband niet bekent zyn, soo als sulks U Hoog Mog. kan blyken uit de gevoegde Memorie sub Num. 1. Dat de Voorzaaten van de Suppliants daar over wel verscheide vertoogen en doleantien hebben gedaan, dan die telkens vrugteloos zyn geweest, rapport tot het geene daar van te vinden is by *Aitzema Edit. in fol.* 1. *Deel pag.* 939. 1000. 1003. *en* 3 *Deel pag.* 1106.

Dat wannneer in de Provincie van Holland en andere de Verpondingen en gemeene Middelen zyn ingevoert, aldaar alsdoen is koomen te cesseeren den opheeve der Beeden, als in welkers plaats de Verpondingen en gemeene Middelen tot stuur van de gemeene saak zyn gesubintreert, dog dat de Stad 's Hertogenbosch onder de gehoorsaamheid van haar Hoog Mog. gereduceert zynde, binnen deselve niet alleen de voorschreeve

hooge gemeene Middelen en Verpondingen zyn ingevoert, maar de voorschreeve Stad ook verpligt is geworden, van by continuatie haare quote in de Beeden te betaalen, waar van de Steeden Breda, Bergen op Zoom en Grave nogtans zyn vry gelaaten.

Dat wyders de Ingezeetenen der Stad 's Hertogenbosch in den beginne na de voorschreeve reductie aan de Militie van het Guarnisoen logement hebben verstrekt, waar voor deselve het Serviciegeld heeft genooten, het gene voorheen van 's Landswegen aan haar is voldaan geworden, en daar toe geassigneert de Verpondingen en andere Middelen binnen 's Hertogenbosch geheeven wordende, soo als sulks te sien is uit de *Resolutien van U Hoog Mog. van den* 31 *Mey* 1640, 27 *February en* 6 *Maart* 1641, mitsgaders uit de *Resolutien van den Raad van Staate van den* 18 *April en* 18 *Mey* 1640, *en* 13 *January* 1643, en notanter uit de voorschreeve *Resolutie van den* 18 *April* 1640, als waar by voor deese Serviciegelden aan de Stad 's Hertogenbosch is toegelegt *een somme van vyf en vyftig duisend guldens jaarlyks*, dog dat het ongeluk voor de Supplianten heeft gewild, dat na de vreede te Munster in den jaare 1648 geslooten, de Serviciegelden, soo van de Stad 's Hertogenbosch als van de Steden Breda en Bergen op Zoom, by den Staat van oorlog op de Provincie van Holland zyn gerepartieert, aan welke Provincie de voorschreeve Serviciegelden seedert die tyd tot den huidigen dag jaarlyks op haare Provinciale quote zyn gevalideert, sonder dat deselve aan de Stad of Ingezeetenen van 's Hertogenbosch ooit des-

weegens helder of penning heeft uitgereikt; om aangezien de Ingezeetenen altyd hebben gecontinueert de Soldaaten te logeeren, of wel haar Logementen te redimeeren; dat de Supplianten of wel haare Ingezeetenen weegens voorschreeve Serviciegelden tot laste van de Provincie van Holland notable sommen van penningen hebben te pretendeeren, en welk agterweesen, volgens het geene de Supplianten in Stads Registers aangeteekent vinden *in den jaaren* 1669, *al een somme van twee honderd seeventig duisend guldens* heeft bedraagen. Dat de Supplianten en haare Voorzaaten over de voorschreeve wanbetaaling der Serviciegelden aan de Ingezeetenen van 's Hertogenbosch verschuld, sucessivelyk en van tyd tot tyd meenigvuldige Doleantien hebben gedaan, soo aan U Hoog Mog., de Heeren Raaden van Staate, als aan haar Edele Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, aan welke laatste de Supplianten haare doleantie in de maand November van het jaar 1746. by Requeste weeder hebben vernieuwt het geene door haar Edele Groot Mog. is gesonden aan de Heeren Gecommitteerden Raaden om daar op te berigten, dan waar op de Supplianten tot nog toe geene afdoening hebben bekoomen.

Dat de Supplianten tot justificatie van haare pretensie tot laste van de Provincie van Holland haar alleen sullen beroepen op *twee notable Resolutien van Uw Hoog Mog., de eene van dato* 18. *Maart* 1689. *en de andere van den* 13. *Augusty* 1698. welke laatste woordelyk meede brengt. „ Dat de Heeren Staaten van Holland sullen „ worden versogt de post van de Serviciegel„ den voor de Guarnisoenen in de Steeden van

„ 's Bosch,

„ 's Bosch, Breda, en Bergen op den Zoom op
„ den Staat van Oorlog t'haaren laste uitgetrok-
„ ken, door een reëel furnissement van pennin-
„ gen ten Comptoire van den Ontfanger Gene-
„ raal, ten spoedigsten te willen suiveren, op dat
„ daar uit aan de voorsz. Steeden haare verschoo-
„ te Servieciegelden mogen worden gerestitueert
„ en voldoeninge gegeeven, na dien hooggemel-
„ de Heeren Staaten geene reedenen hebben, om
„ de voorsz. posten in te houden, aangesien zy
„ in deselve, by haar consent op de Staaten van
„ Oorlog hebben bewilligt, en zy die niet moo-
„ gen profiteeren, sonder ongelyk te doen aan
„ andere Provincien, die daar teegens met ande-
„ re lasten zyn aangeslaagen en ook de gemelde
„ Steeden onmagtig zyn aan haar verschot langer
„ te buiten te staan."

Dat de hooge Imposten welken men binnen de Stad 's Bosch, boven alle andere Steeden moet betaalen, gevoegt by den last der Servicigelden of inlogeering van de Militie oorsaak zyn, dat veele Inwoonders van tyd tot tyd de Stad 's Bosch hebben verlaaten, en na elders zyn verhuyst, waar door Vreemdelingen ook worden afgeschrikt, om sig aldaar met 'er woon te Stabilieeren.

Dat de Supplianten omme eenigsints aan die nadeelige gevolgen te remedieren in den jaare 1744. zyn te raden geworden van door middel van eenige nieuwe belastingen, welke haar dragelyker voorkwaamen dan het betaalen der Serviciegelden, te doen timmeren eenige blokken Barakken voor 1800 Man, en waar in des noods tot 2700. Man kunnen worden gelogeert: Tot welke timmeragie en het inkoopen van de noodige Fourni-

cures door de Suppliantenen eene somme van tweemaal honderd en tien duisend guldens is geimpendeert, moetende die somme volgens gemaakte schikkingen van tyd tot tyd afgelost, en de penningen daar toe noodig gelyk ook tot betaaling van de jaarlykse Interessen by verhooging van de Impoften op de Consumtien en personeele omslag over de Ingezetenen gevonden worden.

Dat de Stad 's Hertogenbosch daar en boven in de jaaren 1746, 1747, en 1748. met soo een extraordinair swaar Guarnisoen is beset geworden, dat behalvens de Manschappen in de Barakken gelogeert, nog wel 7000 Man by de Ingezeetenen hebben moeten ingequartiert worden, *in soo verre dat de Regenten van de Stad en wel gesteltste Ingezeetenen quartieren hebben moeten versorgen aan* 30, 20, 18, 14, *en* 12. *Soldaten, andere aan* 10, 8, 6, *en* 4. *en soo verders na advenant* en veele van de geringste, welke niet in staat waren de Soldaten op haar gebilletteert elders te bestellen, verpligt zyn geweest aan deselve haare Bedden te cederen en sig op Stroy te behelpen.

Dat deese last voor de Ingesetenen der Stad 's Hertogenbosch des te drukkender is geweest, door dien deselve geen gebruik hebben kunnen maaken van de *Resolutie van de Heeren Raaden van Staate van den* 21 *December* 1678, *houdende dat in plaats van daadwerkelyke inlogeering de Ingezetenen kunnen volstaan met aan ieder Soldaat drie stuyvers wekelyks te betaalen*, wanneer de Soldaten selver haare quartieren souden hebben moeten soeken en huuren: En sulks om dat de Supplianten te gemoet sagen, dat de Soldaten van soo sterken Guarnisoen, als waar meede de

Stad

Stad 's Hertogenbosch beset was, en voor het meerendeel bestaande uit vreemde Natien, geene quartieren genoeg te huur souden vinden, en derhalven de Ingesetenen hebben verpligt van aan deselve Logementen te versorgen: *Dat de versorging van deese Logementen aan de Ingezeetenen den eenen door den anderen gereekent voor ieder Man tien stuivers weekelyks heeft gekost.*

Dat het wel eene waarheit is, dat de Ingesetenen der Stad 's Hertogenbosch daar omtrent zyn geweest in de eigenste situatie als de Ingezeetenen van veele Steeden van verscheide Provincien, welke meede met Militie zyn opgepropt geweest, en die insgelyks eene daadwerkelyke inlogeering hebben moeten ondergaan, maar dat tusschen deselve en der Suppliaten Ingezeetenen dit onderscheid word gevonden, dat de Ingezeeten van de Provinciale Steeden voor het Logement van de Militie hebben genooten de Serviciegelden welke aan de Provincien worden goedgedaan, en de Ingezeetenen van 's Hertogenbosch daar voor nog helder of penning.

Dat soodanigen swaaren Guarnisoen, de nabyheit der Legers, en de continueele passage van Troupes, welke de Stad 's Hertogenbosch in die tyden onderhevig is geweest, de Levensmiddelen tot een excessive prys hebben doen stygen; sulks dat de Ingezetenen welke van haar inkoomen leven en geen debiet onder de Militie hebben, soo door de voorsz. duurte als door den last van de inquartiering merkelyk zyn gedrukt geworden en ten agteren geraakt.

Dat voor soo veel betreft de duurte der Levensmiddelen, onder anderen ten exempel kan

dienen, dat te 's Bosch sig bevinden twee voornaame Godshuisen het eene genaamt het Geefhuis, en het ander het groot Gasthuis, welke in voorgaande jaare rykelyk met haar gewoon inkoomen hebben konnen bestaan; dog in de laatste drie jaaren zyn te rug geteert, het eerste over de ses duisend guldens, en het tweede over de twaalf duisend ses honderd guldens, soo als uit de opgenoome Reekeningen kan worden aangetoont; dan het geene niet alleen is veroorsaakt door de duurte van de Levensmiddelen, maar ook gedeeltelyk ten opsigte van het eerste Godshuis door de uitreikingen gedaan aan de Soldaate Vrouwen en Kinderen, meest zynde geweest Weduwe en Weesen, wiens Mans en Vaders in 's Lands dienst waren gebleeven; en ten respecte van het tweede door de menigvuldige sieke Soldaten die in het selve zyn verpleegt geworden, waar van het onderhoud maar is betaalt tot vier stuivers daags, het geene met die geringe somme niet heeft kunnen worden goed gemaakt.

Dat men niet sal tegenspreeken, dat de geene die Winkel en Negotie hebben gedaan, door het vertier van haare Waaren aan de Militie winningen hebben gehad; dog dat deese Winkel en Negotiedoende Lieden uit dien hoofde ieder na proportie, in tegenstelling van andere ook extraordinaris met inquartiering van Soldaten zyn belast geworden: Dat daarenboven wanneer men ten opsigte der Stad 's Hertogenbosch voor een Vyandlyke aanstoot bedugt was, en op ordre van de Heeren Raden van Staate binnen deese Stad een Magazyn van Vivres heeft moeten werden opgeregt, niet alleen voor de Ingesetenen maar ook voor de Militie

litie van het Guarnisoen, als doen alle Kooplieden en Winkeliers in Eet- en Drink-waaren zyn getaxeert geworden op een seekere quantiteit van Waaren, waar in deselve Negotie deden, om die in voorraad te moeten houden, sulks dat deselve met de penningen voor die Waaren uitgeschooten, niet alleen geen winst hebben kunnen doen, maar dat 'er verscheide Neeringdoende Lieden worden gevonden die daar by merkelyk hebben ingeschooten: Dat de voorsz. Kooplieden en Winkeliers onder deeze verpligting zyn verbleven, tot het uiteinde van de maand Juny van den jaare 1748. Wanneer de Heeren Raaden van Staate by Resolutie van den 28. van deselve maand de Supplianten hebben gepermitteert van gemelde Kooplieden en Winkeliers buiten verpligting te stellen, om verders eenige Vivres in voorraad te moeten houden.

Dat het inkoomen der gegoede Ingesetenen der Stad 's Bosch voor het grootste gedeelte bestaat in Hoeven en Landeryen gelegen in de Meyerye deeser Stad, dat men niet kan ontkennen dat de voorsz. Meyerye in deese laatste troubles in soo verre gelukkig is geweest, dat deselve onder geene Contributie aan den Vyand heeft gestaan: En dat de foules en exactien in deselve voorgevallen in verre na soo meenigvuldig niet zyn geweest als in voorige Oorlogstyden, dan dat egter verscheide Landgoederen aan Ingezeetenen van Bosch competeerende veel hebben geleeden, soo aan de Woningen door de inquartiering van de gecantonneerde Militie, als aan haar Houtwassen, welke door deselve zyn omvergekapt, en dat ingeval iemant ten platten Lande gewin heeft gehad, door de Con-

sumtie welke de Militie heeft gedaan, sulks alleen ten voordeele van den Huisman en de Bruikers der Goederen heeft geredundeert, en dat in tegendeel de Eigenaars der Goederen niet anders als nadeel daar by hebben geleeden.

Dat de Ingezeetenen der Stad 's Bosch daar door ook bysonder hebben geleeden, dat men deselve heeft genoodsaakt de Huysinge en Woningen buiten de Stad staande onder het bereik van het Kanon te moeten afbreeken, alle hoogtens van haare Landeryen te slegten, de slooden en laagtens te vullen.

Dat tot dien de Polders van der Eygen, Hoog- en Laag-Hemaal en andere te samen uitmaakende over de 14000 Mergen, waar in de Ingezeetenen der Stad 's Hertogenbosch considerabel zyn gegoed in de jaaren 1746, 1747, en 1748. tot beveiliging van de Stad 's Hertogenbosch zyn onder Water gestelt, waar door in deese jaaren van de voorsz. Landen geen Vrugten altoos zyn genooten.

Dat aldus de Stad 's Hertogenbosch kan worden gesegt in die situatie en apparentien te zyn geweest, als of deselve alle momenten een formeel beleg te wagten had.

Dat soo men eene calculatie soude willen formeeren op de winningen die deese en geene Ingezeetenen van 's Hertogenbosch by de Leegers en het Guarnisoen hebben gehad, alsdan in aanmerking moet koomen de opschryving in den jaare 1747. gedaan op ordre van den Heere van Haren, weegen syn Hoogheid en de Heeren Raaden van Staate, geweest zynde extraordinaris Gedeputeerde te Velde, volgens welke het getal der

In-

Ingezeetenen van 's Hertogenbosch heeft beloopen twaalf duisend vyf honderd Persoonen, Vrouwen en Kinderen daar onder begreepen, waar van meer als de helft van den Armen leeft of onvermoogende is; dat de overige helft afgetrokken werdende de Persoonen die tot de consumtie door de Militie gedaan geene betrekking hebben gehad, sal worden bevonden, dat de Koopliedeu en Winkeliers, welke van het Guarnisoen hebben geprofiteert, niet uitmaaken het agtste gedeelte van de gegoede Ingezeetenen.

En aangesien tot kennisse van de Supplianten is gekoomen, dat ter Vergadering van U Hoog Mog. soude zyn voorgedraagen, om de Ingezeetenen der Steeden en Plaatsen van het Ressort van de Generaliteit, welke door de laatste troubles niet hebben geleeden, te belasten met de betaaling van den vyftigsten penning.

Soo versoeken de Supplianten ootmoedelyk, dat U Hoog Mog. in overwing neemende.

Eerstelyk met wat extraordinaire swaare gemeene Middelen de Stad 's Hertogenbosch booven alle andere Steeden en Plaatsen van de Generaliteit is belast, rendeerende tusschen de tagtig en neegentig duisend guldens jaarlyks, en dat de gemeene Middelen aldaar soo exactelyk worden gevorderderd en betaalt, dat de Supplianten vertrouwen, dat genoegsaam geene andere Steeden van de Republicq met deselve op dat subject kunnen worden vergeleeken.

Ten tweede, dat de Stad 's Hertogenbosch, behalven de Verpondingen en den ophef der gemeene Middelen, nog by continuatie is belast gebleeven met het betaalen der Beeden.

Ten

Ten derden, dat hoe deugdelyk ook is de pretensie van de Ingezeetenen der Stad 's Hertogenbosch, weegens de Serviciegelden die deselve ten dienste van de gemeene saak seedert de Munstersche vreede tot den huidigen dag heeft uitgeschooten, en deese pretensie althans eenige Tonnen Gouds sal beloopen, deselve egter daar van geen remboursement kunnen bekoomen, en welke deugdelykheid van voorschreeve pretensie nogtans door U Hoog Mog. is erkent.

Ten vierde, dat de Suppliaanten al meede tot nutte en dienst van de gemeene saak aan het timmeren en versorgen van Barakken voor de Militie van het Guarnisoen eene somme van tweemaal honderd en tien duisend guldens hebben geimpendeert, met welk Capitaal en betaaling der interessen de Ingezeetenen haar gechargeert vinden.

Ten vyfde, dat offschoon de Stad 's Hertogenbosch is bevryd gebleeven van een vyandlyke aanstoot en beleegering, egter een groot gedeelte der gegoede Ingezeetenen, soo door de swaare inquartieringen van extraordinaire Guarnisoenen, nabyheid der Leegers en de duurte van alle Leevensmiddelen, als door de schaade welke aan haare Landgoederen is weedervaaren, seer zyn gedrukt.

Ten sesden, dat in andere Steeden, waar voor iets vyandlyks te vreesen was de Magazynen van Vivres ten minsten tot subsistentie van het Guarnisoen van weegens het gemeene Land zyn versorgt geworden; dog dat de Stad 's Hertogenbosch sig deesen last goedwillig onderhaavig heeft gemaakt: dat de voorraat van Vivres niet alleen uit Stads Financie is ingekogt, die daar door en door andere toevallen, welke de laatste tyds omstandighee-

heeden hebben te weeggebragt, soo merkelyk is te rug geraakt, soo als U. Hoog Mog. uitvoerig kunnen nagaaan uit de gevoegde Memorie sub Num. 2. het geen indirectelyk op de Ingezeetenen redundeert, als kunnende deese veragterde Finantie, sonder deselve weeder te beswaaren, niet hersteld worden; maar dat ook de Ingezeetenen daarenboven tot haaren privé, kosten en lasten de voorschreeve voorraat hebben moeten inkoopen, het geene de Supplianten (onder ootmoedige reverentie) vermeenen meede geen geringe saak te hebben geweest tot nut en dienst van het gemeene belang.

Ten seevende en laatstelyk, dat veele Ingezeetenen der Stad 's Hertogenbosch uit vreese van een beleg, in de Provincie van Holland en ook onder het Gebied van neutrale Mogendheeden, Huisen hebben gehuurd gehad tot berging van haare Familien, Effecten en Meubilen, en deese laatste ook daadwerkelyk daar na toe hebben versonden gehad, het welke deselve meede merkelyk heeft te rug geset.

En dat uit allen het voorverhaalde baarblykelyk is, dat de Ingezeetenen deeser Stad considerable sommen van penningen van tyd tot tyd tot handhaaving van de gemeene saak hebben opgeschooten, sonder dat Ingezeetenen van andere Steeden daar omtrent met haar in vergelyking kunnen koomen, mitsgaders, dat offschoon de Ingezeetenen van 's Hertogenbosch geen vyandelyke invasie of beleegering hebben uitgestaan of ondergaan, deselve egter als woonende in een Frontierstad door de nabyheid van de Leegers en de swaare Guarnisoenen veel hebben geleeden.

U

U Hoog Mog., de Burgers en Ingezeetenen der Stad 's Hertogenbosch om deese reedenen gelieven vry te stellen van de betaaling van den vyftigsten penning, mitsgaders van andere extraordinaire belastingen.

Onderstond,

't Welk doende, &c.

Was geteekent,

Ant. van Heurn.

BY-

BYLAAGEN.

No. 1. Onderscheid tusschen de Imposten op de Consumtien, die wegens het Gemeene Land te 's Hertogenbosch, en in andere Steden van Brabant onder het Ressort der Generaliteit geheven werden.

NB. *Ter verkorting zyn de Imposten, die te 's Hertogenbosch, en in de andere Brabantsche Steden op eenen en denzelven voet geheven werden uit deze Lyst gelaaten.*

Van een Ton *Zeep* van 240 ℔

Te 's Bosch. ƒ 6 - 8 - 0 In Brabant. ƒ 2 - 5 - 0
Van een ℔ *Spaansche Zeep.*
Te 's Bosch. ƒ 0 - 0 12 In Brabant. ƒ 0 - 0 - 8
Van een Vat *Zout.*
Te 's Bosch. ƒ 6 - 15 - 0 In Brabant. ƒ 4 - 0 - 0

Koehouders op de Capitaale Lyst bekend, moeten boven den taux op hunne persoonen gesteld, al nog wegens het Zout, dat tot hun zuivel gebruikt werd voor vier Koeijen den Impost van een half Vat Zout betaalen, onaangezien de Melk zoet verkogt werd.

In de Brabantsche Ordonnantie onbekend.

Item Koehouders op de Capitaale Lyste niet bekend, dan welkers huishouden uit vier persoonen bestaat en hebbende twee Koeijen, moeten den

Impost van een zak Zout betaalen en van meerder Koeijen naar advenant.

In de Brabantsche Ordonnantie worden vier Melkkoeijen op een zak Zout gesteld.

Grove Waaren.

Te 's Hertogenbosch.

Van 100 ℔ Loot.	*f* 0- 5-0
Van 1000 Leidsche, en Woerdensche Steenen.	*f* 0- 1-8
Van 1000 Friesche, en Stichtsche Steenen.	*f* 0- 5-8
Van 1000 dubbele zeydsche Steenen.	*f* 0- 5-0
Van 1000 dubbbele Friesche en Stichtsche, Steenen.	*f* 0 -8-0
Van 1000 roode Leidsche en Stichtsche Steenen en klinkaart.	*f* 0- 6-0
Van 1000 Inlandsche Moppen.	*f* 0-10-0
Van 1000 Stichtsche en uitheemsche Moppen.	*f* 0-16-0
Van 1000 Inlandsche Moppen klinkaart.	*f* 0-12-0
Van 1000 uitheemsche Moppen *ut supra.*	*f* 0-19-0
Van 1000 Ysselsteenen.	*f* 0- 5-0
Van 1000 Ysselsche klinkaart.	*f* 0- 5-8
Van 1000 Friessche en Uitheemsche klinkaart.	*f* 0- 8-8
Van 1000 onverglaasde Inlandsche Pannen.	*f* 1- 2-0
Van 1000 dito Uitheemschen	*f* 0-12-0

En den XVI. penn. van de waarde daar en boven.

Van

Van 1000 verglaasde Inlandsche Pannen. f 1-10-0

Van 1000 dito Uitheemsche. f 0-15-0

En den XVI. penn. van de waarde daar en boven.

Van een Hoed Inlandsche Kalk. f 0- 8-0

Van de Friessche en Uitheemsche. f 0-11-0

Van een Ton Tras. f 0- 1-8

Van 1000 Luiksche Schalien. f 0-10-0

Van de Ryst Rynsche Coeverdak. f 0- 4-0

Van 1000 Engelsche Schalien. f 0- 6-0

Den XXV. penn. van de waarde van alle andere grove waaren.

En dan nog den XVI. penn. van het onverglaast.

En den XX. penn. van het verglaast.

Deeze Imposten op de groove waaren zyn in Brabant niet bekend.

Boter.

Van ieder Pond. f 0- 0-4

Dit is in Brabant niet bekend.

Fruiten.

De XIIde penn. van de Castanjes en Haazenooten.

De VIII. penn. van alle andere Boomvrugten.

Dit is in Brabant niet bekend.

Schepen.

De XLste penn. van alle Schepen die veralieneerd werden.

Dit is in Brabant niet bekend.

Brandhout.

Te 's Hertogenbosch de VIII. penn. van de waarde. In Brabant de XIIde.

Deze Impost moet te 's Hertogenbosch betaald worden van eigen gewas van buiten de Meyerye ingebragt.

In de Brabantsche Lyst is dit niet uitgesloken.

Olie.

Van een Vat Boomolie. f 8- 0-0
Van een Stoop. f 0- 1-0
Van een Quarteel Traan. f 3-0 -0

Deeze Imposten zyn in Brabant niet bekend.

Wynen.

Voor de Tappers van de Dorsche Stoop.
Te 's Bosch. f 0-6-0 In Brabant. f 0- 4-0
Voor de Burgers.
Te 's Bosch. f 0-3-0 In Brabant. f 0- 2-0

Azyn.

Van een Aam.
Te 's Bosch. f 4-16-0 In Brabant. f 1-14-0

Bieren.

Voor de Tappers van ieder Ton.
Te 's Bosch. f 2-14-0 In Brabant. f 2- 8-0
Van een Vat Jopenbier.
Te 's Bosch. f 29-5-0 In Brabant. f 21-0-0
Van een Ton uitheemsch Bier.
Te 's Bosch. f 5-0-0 In Brabant. f 3-10-0
Van een Ton onder de waarde van eenen gulden.
Te 's Bosch. f 0-11-0 In Brabant. f 0- 4-0
Van ieder Ton by den Brouwer te betaalen. f 0- 2-0

Dit is in Brabant niet bekend.

Waage.

Deeze Impost word betaald van de 100 ℔ als volgd.

Con-

Confenille.

Te 's Bosch. *f* 3- 0-0 In Brabant. *f* 1-10-0

Indigo.

Te 's Bosch. *f* 1-13-0 In Brabant. *f* 1- 0-0

Foulie.

Te 's Bosch. *f* 1-10-0 In Brabant. *f* 1- 5-0

Zyde.

Te 's Bosch. *f* 0-15-0 In Brabant. *f* 1- 5-0

Peper.

Te 's Bosch. *f* 0-13-0 In Brabant. *f* 0-10-0

Nagelen.

Te 's Bosch. *f* 1-0-0 In Brabant. *f* 0-10-0

Notenmuskaaten.

Te 's Bosch. *f* 1-0-0 In Brabant. *f* 0-10-0

Caneel.

Te 's Bosch. *f* 0-16-0 In Brabant. *f* 0-10-0

Allerlei Zuiker, Sieroop, Galnooten.

Te 's Bosch. *f* 0- 6-0 In Brabant. *f* 0- 5-0

Salpeter.

Te 's Bosch. *f* 0- 7-0 In Brabant. *f* 0- 4-0

Rood en geel Koper allerhande Metaal en Buschkruit.

Te 's Bosch. *f* 0- 8-0 In Brabant. *f* 0- 5-0

Tin.

Te 's Bosch. *f* 0- 8-0 In Brabant. *f* 0- 4-0

Oliphants Tanden en Kwikzilver.

Te 's Bosch. *f* 0-10-0 In Brabant. *f* 0- 6-0

Pastel en Meet.

Te 's Bosch. *f* 0- 4-6 In Brabant. *f* 0- 3-0

Meekrappen, en Breslauwsche Mede.

Te 's Bosch. *f* 0- 4-6. In Brabant niets.

Weedassche.

Te 's Bosch. *f* 0- 3-0 In Brabant. *f* 0- 2-0

Allerhande Kaas.

Te 's Bosch. *f* o- 5-o In Brabant. *f* o- 3-o

Ronde Maat.

Van het Last.

Tarwe.

Te 's Bosch. *f* 1- 2-6 In Brabant. *f* o-15-o

Rogge, Spelt, Garst, Haver, Boekweit en Wikken.

Te 's Bosch. *f* o-15-o In Brabant. *f* o-10-o

Mout.

Te 's Bosch. *f* o-11-3 In Brabant. *f* o- 7-6

Erweten.

Te 's Bosch. *f* 1- 2-6 In Brabant. *f* o-15-o

Boonen.

Te 's Bosch. *f* o-15-o In Brabant. *f* o-10-o

Alle rond, en plaat Zaad.

Te 's Bosch. *f* 1-16-o In Brabant. *f* 1- 4-o

Kennepzaad.

Te 's Bosch. *f* 1- 2-6 In Brabant. *f* o-15-o

Van een Hoed Hoppe.

Te 's Bosch. *f* o- 4-6 In Brabant. *f* o- 3-o

Van een honderd Zouts.

Te 's Bosch. *f* 1-17-8 In Brabant. *f* 1- 5-o

Van een Hoed Tras.

Te 's Bosch. *f* o- 6-o In Brabant. *f* o- 4-o

Van een Hoed Kalk.

Te 's Bosch. *f* o- 3-o In Brabant. *f* o- 2-o

Van een Hoed Smeekoolen.

Te 's Bosch. *f* o- 4-6 In Brabant. *f* o- 3-o

Van een Hoed Schoenmakers Run.

Te 's Bosch. *f* o- 6-o In Brabant. *f* o- 4-o

Van een Hoed Taanschors.

Te 's Bosch. *f* o- 3-o In Brabant. *f* o- 2-o

Kaarssen.

Van 100 ℔ Roet of Talk. *f* 2-10-o

Van

Van ieder ℔ Waskaarssen, Smeerkaarssen of Flambouwen. *f* 0- 1-0

Deeze Impost is in Brabant niet bekend.

Goude Lakenen en zyde Stoffen.

Van het gene de Winkeliers verkoopen.

Te 's Bosch den XII. penn. In Brabant den XXVIII. penn.

Wolle Laakenen.

Van een stuk waardig 16 ℔ vlaamsch.

Van een stuk waardig 13 ℔ vlaamsch.

Te 's Bosch. *f* 6-0-0 In Brabant. *f* 2-10-0

Van een stuk waardig boven de 16 ℔ vlaamsch tot de 24 ℔

Van een stnk waardig boven de 13 ℔ vlaamsch tot 20 ℔

Te 's Bosch. *f* 12-0-0 In Brabant. *f* 5-0-0

Van een stuk waardig boven de 24 ℔ vlaamsch.

Van een stuk waardig boven de 20 ℔ vlaamsch.

Te 's Bosch. *f* 16-0-0 In Brabant. *f* 7-10-0

Van dubbele Dozynkens perstuk.

Te 's Bosch. *f* 5-0-0 In Brabant. *f* 2- 2-6

Van de Carzaaien en Perpetuaanen perstuk.

Te 's Bosch. *f* 1-10-0 In Brabant *f* 0-12-6

Van Luiksche en andere Rassetten en Saijen, als mede van alle Luiksche Carzaaien per El.

Te 's Bosch. *f* 0- 1-0 In Brabant niet bekend.

Van alle vreemde Lakenen die niet gespecifieerd zyn waardig boven de 16 ℔ vlaamsch per El.

Ut supra waardig boven de 30 ℔ vlaamsch per El.

Te 's Bosch. *f* 0- 1-0 In Brabant per Stuk *f* 0-12-6

Van Vlaamsche Laken &c. per Stuk.

Te 's Bosch. *f* 12-0-0 In Brabant. *f* 1-17-6

Van de Waartsche, Tilburgsche &c.
Te 's Bosch. *f* 9-0-0 In Brabant niets.
Van Waartsche Quinken &c.
Te 's Bosch. *f* 2-0-0 In Brabant niets.
Van Limburgsche en Stamperoische &c.
Te 's Bosch. *f* 4-0-0 In Brabant niets.
Van alle Stammetten &c. per Stuk.
Te 's Bosch. *f* 6-0-0 In Brabant. *f* 2-10-0
Van Munterschen &c. per Stuk.
Te 's Bosch. *f* 2-0-0 In Brabant. *f* 0-18-9
Van alle Voerlaken buiten de Stad en Meyerye gemaakt per Stuk.
Ut supra buiten de Provincien gemaakt per Stuk.
Te 's Bosch. *f* 0-15-0 In Brabant. *f* 0-7-6
Critsche Osenbrugsche Pylaken &c. per Stuk.
Te 's Bosch. *f* 0-10-0 In Brabant. *f* 0-2-6
Pletsen per El.
Te 's Bosch. *f* 0-0-8 In Brabant niets.
Van lappen Plets.
Te 's Bosch den xx. penn. In Brabant niets.
Schotse slegte Plets per El.
Te 's Bosch. *f* 0-0-4 In Brabant niets.
Van alle Baaijen buiten 's Lands gemaakt per Stuk.
Te 's Bosch. *f* 1-0-0 In Brabant. *f* 0-10-0
Dan ingekogt boven de 25 stuivers per Stuk.
Te 's Bosch. *f* 4-0-0 In Brabant. *f* 0-10-0
Van Tapyten en Goude Lederen.
Te 's Bosch de ixde penn. In Brabant niets.
Van gemaakte Klederen.
Te 's Bosch de ixde penn. In Brabant de xx. penn.

Van

Van het geen op de Jaarmarkten verkogt werd.

Te 's Bosch den XXVIII. penn. In Brabant de XXXII. penn.

Turf.

Van ieder Ton zwarte Turf.

Te 's Bosch. *f* 0-1-8 In Brabant. *f* 0-0-6

Van ieder Ton graauwe Turf.

Te 's Bosch. *f* 0-0-12 In Brabant. *f* 0-0-3

Koolen.

Van elk honderd Wage groote Koolen.

Te 's Bosch. *f* 18-0-0 In Brabant. *f* 4-0-0

Van een Hoed kleine Koolen, en Smids Koolen.

Te 's Bosch. *f* 2-8-0 In Brabant niets.

Gemaal.

Van een Last.

Tarwe of Masteluyn.

Te 's Bosch. *f* 47-14-0 In Brabant. *f* 24-0-0

Rogge.

Te 's Bosch. *f* 23-17-0 In Brabant. *f* 12-0-0

Garst, Gort van Haver of Garst en Boonen.

Te 's Bosch. *f* 15-18-0 In Brabant. *f* 8-0-0

Boekweit.

Te 's Bosch. *f* 18-16 10 In Brabant. *f* 6-0-0

Gerulden Boekweit.

Te 's Bosch. *f* 7-7-4 In Brabant niets.

Amer geruld.

Te 's Bosch. *f* 7-19-0 In Brabant. *f* 4-0-0

Ongeruld.

Te 's Bosch. *f* 5-19-4 In Brabant. *f* 3-0-0

Van twee Lasten gebuild Meel word te 's Bosch zo veel betaald als van drie Lasten ongebuild.

En van een Smaltonne Meels van buiten de

Vereenigde Nederlanden ingekomen werd te 's Bosch betaald *f* 1 - 10 - 14 In Brabant is dit niet bekend.

Van gemaalen Graanen om verbrouwen te worden.

Van een Last.

Tarwe of Masteluim.

Te 's Bosch. *f* 6 - 17 - 10 In Brabant niets.

Rogge.

Te 's Bosch. *f* 3 - 9 - 4 In Brabant niets.

Garst of Boekweit.

Te 's Bosch. *f* 2 - 2 - 0 In Brabant niets.

Of wel.

Van ieder Gebrouwte van 60 Tonnen.

Te 's Bosch. *f* 1 - 9 - 8 In Brabant. *f* 0 - 15 - 0

De Brandewynmakers moeten te 's Bosch denzelven Impost als de Bakkers betaalen.

In Brabant is dit niet bekend.

Bestiaal.

Van de waarde.

Te 's Bosch den VII. penn. In Brabant den XII.

BY-

B Y L A A G E N.

No. 2. Memorie van buitengewoone onkosten, die de Stad 's Hertogenbosch in de Jaaren 1746, 1747, en 1748. heeft ondergaan uit voorzorg van een gevreesd beleg, als mede ter gelegenheid der zwaare Guarnisoenen, waar mede zy bezet was, gelyk ook om dat de Legers der Geallieerden binnen die Stad, hunne Magazynen hebben gehad, en laastlyk door de continueele doormarschen van Troupes.

Volgens aanschryving des Raads van Staaten van den 11. April 1747. heeft de Regeering 165 Lasten Rogge gekogt, met de onkosten zyn komen te staan op. *f* 23958-14-13

By verkoop is daar van gemaakt. *f* 16683 2-13

Zo dat daaraan toegegeven is. *f* 7275-12-0

Aan de 1002 Schaapen is by verkooping verlooren. *f* 1387- 4-0

f 8662-16-0

	f 8662 - 16 - 0
Voor 30 m. ℔ Kaas is betaald.	f 5203 - 15 - 12
By verkoping is daar van gemaakt.	f 4864 - 6 - 12
Dus aan de Kaas verlooren.	f 339 - 9 - 0
	f 9002 - 5 - 0
Ter gelegenheid van de zwaare Guarnisoenen in de Jaaren 1746, 1747, en heeft de Regeering verscheide extraordinaire onkosten moeten doen, oock Scribenten en Bedienden aanneemen, aan dit alles is uitgegeven.	f 1696 - 14 - 5
De Canton wagten, Hospitaalen, het Stro, een Magazyn tot berging van Turf enz. hebben gekost.	f 3145 - 14 - 0
Voor een Huis tot verblyf van den Provoost der Hessische Troupen is betaald.	f 400 - 0 - 0
Volgens Resolutie des Raads van Staaten van den 6. November 1747. is voor de Oostenrykse Troupes een Magazyn van vuur en licht opgerigt. Hierop is ter goeder Rekening van den Raad van Staaten ontfangen f 8000 - 0 - 0 dog de Stad komt er nog by te kort	f 2535 - 0 - 0
	f 16779 - 13 - 5

De

	f 16779 - 13 - 5
De Conterschap buiten de Vugter Poort daar het Straatslyk geborgen werd, moest geruimd werden. De Raad van Staaten permitteerde in den Jaare 1749. op die plaats het Straatslyk te bergen. Het maken der beschoeing aldaar heeft gekost. f	970 - 0 - 0
By het wegruimen der messie aan de Ruiters-Stallen heeft de Stad toegegeven. f	618 - 3 - 8
Door het menigvuldig uitladen van het menigvuldige Hooi, en andere zaaken voor de Magazynen is de Haven vervuild geworden. Het reinigen derzelver heeft gekost. f	2700 - 0 - 0
Om de Scheepvaart der Stad in staat te houden heeft de Regeering tot het verdiepen van het Canaal van Crevecour volgens Resolutie des Raads van Staaten van den 22. September 1747. moeten betaalen. f	750 - 0 - 0
En voor het wegnemen van den Dam in de Dieze gelegt. f	300 - 0 - 0
Ter zaake der menigvuldige doormarschen heeft de Regeering buiten gehoudenheid aan Karrevragten en Stroo betaald omtrent. f	2000 - 0 - 0
Men gaat voorby veele kleinere onkosten die de Stad wegens	
	f 24117 - 16 - 13

de nabyheid der Legers ondergaan heeeft. f24117-16-13

De Straatwegen buiten de Vugter en Hinthamer Poorten zyn langs de zydelmuuren, tot versterking der Stad afgegraaven. Door de geduurige passage van de Leger Karren en het Kanon zyn die Straatwegen aan stukken gereeden. De reparatie van den Straatweg buiten de Vugter Poort waaraan men thans bezig is zal omtrent kosten. f 60000- 0- 0

f 84117-16-13

B Y L A A G E N.

Memorie der Mond behoeftens welke nodig zouden zyn tot ſubſiſtentie der Ingezeetenen en Guarniſoen van 's Hertogenboſch in cas van belegering geduurende zestig dagen, het Guarniſoen gecalculeerd op zes duizend Man, en de Ingezeetenen volgens omſchryving door de Regeering gedaan, op twaalf duizend vyf honderd monden, dog vermits veelen van deezen zig zullen retireeren, en anderen zig van Proviſien zullen voorzien, en dat de Godshuizen hun eigen Proviſien hebben, en dat onder de Ingezeetenen zig kinderen tot zuigelingen incluis bevinden, zo meend men dat de Proviſien voor de Ingezeetenen tegen negen duizend monden gecalculeeerd zouden kunnen werden.

Brood.

Ieder Soldaat daags anderhalfpond, maakt daags. *f* 9000 ℔

Ieder Ingezeten alzo die veele andere waaren in voorraad vinden, en wittenbrood gebruiken, een pond, is mede *f* 9000 ℔

Te ſaamen. *f* 18000 ℔

Hier

Hier toe is nodig 3½. Last des daags dus in zestig dagen 204. Lasten.

Om dit te vinden heeft de Magistraat alleen op Stads Solders 163. Lasten. By omschryving by de Kooplieden gedaan zyn by hun 71. Lasten bevonden, behalven het geen nog by de particulieren is, en van dag tot dag inkomt dus zal hier aan geen het minste gebrek zyn.

Naderhand heeft de Magistraat nog opgedaan elf Lasten Babantschen Rogge, om den gedroogden Pruisischen Rogge des te beter te kunnen verbakken.

Bier.

Ieder Man van het Guarnisoen daags een Kan maakt 6000 Kannen, of 60 Aamen. Ieder Ingezeten alzo er veel Vrouwen onder zyn die Coffy en Tee gebruiken, op een halve Kan daags, en dus voor 9000 Monden 4500 Kannen of 45 Aamen, bedragende dus voor Guarnisoen en Ingezeeten daags 105 Aamen maakt in 60 dagen 6300 Aamen.

In de omschryving door de Magistraat by de Brouwers gedaan is, bevonden in voorraad te zyn 3382 Aamen, en aan Brouwgraanen 1826 Zakken waar van circa 3700 Aamen getrokken kan werden, en dus meer als nodig is behalven dat de Brouwers by het doen der omschryving, op het slegts voorzien zyn, en als nu vermids den Oogst daaglyks meer en meer voorraad inkoopen.

Ryst, Gierst en allerhande Grutten.

Ieder Man van het Guarnisoen gecalculeerd op een half Pond daags maakt daags. *f* 3000 P.

f 3000 P.

Ieder

f 3000 P.

Ieder Ingezeeten op een vierde daags dus. f 2250 P.

Saamen. f 5250 P.

En alzo voor 60 dagen. f 315000 P.

In de gedaane omschryving by de voornaame Winkeliers, is van dit soort bevonden 145781 P. en by de Grutters en Koornkopers 523 zakken Boekweit waar van aan Grutte gemaakt kan werden circa 68000 P. dus zoude hier aan te kort komen circa 100000 P. die mooglyk by minder Winkeliers te vinden zyn.

De Magistraat zal de voornaamste Winkeliers doen aanzeggen, hunne Koopmanschap met die quantiteit te vergrooten, behalven dat daaglyks zeer veel Boekweit binnen de Stad komt.

Vlees, zo gerookt gezouten als versch.

Zoude nodig zyn voor het Guarnisoen ieder Man des daags ½ P. dus 300 P. en alzo voor 60 dagen. f 180000 P.

Ieder Ingezeten gecalculeerd op ¼ P. is daags. f 2250 P.

En alzo voor 60 dagen. f 135000 P.

Saamen. f 315000 P.

Hier van is by de Winkeliers genoegzaam niets gevonden, ja zelf geen 1000 P. dus kan hier op geen staat gemaakt werden. De Magistraat vind zig hieromtrent zeer verleegen. Het eenige middel zoude zyn de Slagers te gelasten hunne vette Beesten rontsom de Stad laaten weiden, om die binnen weinig uuren binnen de Stad kunnen brengen. Edog gecalculeerd tegens twee derden Runder,

der, en een derde Schaapen vleesch, zoude het getal der Runderen ieder gerekend op 500 P. beloopen 440 Stuks, en ieder Schaap op 40 P. het getal van 2750 stuks, van welke eerste soort de Slagers op verre naar niet voorzien zyn. Ook indien zy die hadden, vermits de innundatie die niet kunnen weiden. Ook niet op de naastby geleegen Uiterwaarden, alzo de Sterfte onder het Vee aldaar sterk regeerd: Eenige Schaapen zouden er te bekomen zyn, indien men wist waar die te stallen, en als uit het Magazyn gevoederd: De Magistraat zoude gaarne hier van geexcuseerd zyn, en behoorde dit nader by hun Edele Mogenden overlegt te werden: Echter zo de plaats, en het voeder voor de Schaapen verzorgd werden, zoude de Magistraat ordre kunnen stellen, dat er omtrent twee duizend stuks in voorraad gehouden werden.

Stokvis, en gezoute Visch.

Zoude zo voor de Ingezeetenen als voor het Guarnisoen nodig zyn circa. *f* 100000 P.

Hier van is in de Stad by omschryving maar bevonden 20000 P. dog zal de Magistraat de Kooplieden in deeze specie doen aanzeggen, de verdere quantiteit te bezorgen.

Kaas.

Voor ieder van het Guarnisoen een vierde P. daags, dus	*f* 1500 P.
Voor de Ingezeetenen ¼ P. daags.	*f* 1125 P.
	f 2625 P.
En dus voor 60 dagen.	*f* 157500 P.

Hier

Hier van is by omschryving maar bevonden 35000 P. dog de Magistraat zal op de een of andere wyze bezorgen, dat de gerequireerde quantiteit in voorraad is.

Olie.

Voor de Ingezeetenen ieder huishouden des maands 2 Kannen gecalculeerd op 3000 huishoudende is. 120 Aamen

Voor de militie insgelyks. 120 Aamen

240

Deeze Provisie is ruim in de Stad, en zal er altoos zyn, om dat er een of meer Oliemolens zyn.

Zeep.

Geschat te zaamen op 1000 P.

Deeze Provisie offchoon niet hoognodig, is genoegzaam in de Stad, behalven dat er een Zeepziedery is.

Tabak.

Gerekend voor de Militairen op 6000 Rookers ieder op ⅛ P. is 750 P. daags maakt in 60 dagen. 45000 P.

Voor de Ingezetenen gerekend op 3200 Rookers ieder a $\frac{1}{16}$ P. maakt daags 200 P. dus voor 60 dagen. 12000 P.

57000 P.

Hier van is by omschryving alleen by vyf Persoonen gevonden 100000 P. en minder zal er nooit zyn.

Pypen.

6000 Rookers van het Guarnisoen 3200 Ingezetenen, dus te zaamen 9200 ieder a twee pypen daags maakt. 18400 daags

En alzo in 60 dagen,	1104000
Ieder Ton gerekend op	3000
dus	368 tonnen

De Magistraat zal zorgen dat dit in voorraad is.

Gedisteleerd.

Guarnisoen 6000 Drinkers ieder $\frac{1}{8}$ Kan daags is. 750 Potten

Ingezetenen de Drinkers gerekend op 4000 ieder a $\frac{1}{16}$ daags maakt	250 Potten
Dus daags 10 Aamen of	1000 Potten
En alzo in 60 dagen.	600 Aamen

Volgens de Pyl van den Pagter zyn er binnen de Stad over de 3000 Aamen, dus hier aan geen gebrek zal zyn.

BLAD-

BLADWYZER

DER VOORNAAMSTE PERSOONEN EN ZAAKEN,

IN DE

VIER DEELEN

VAN DE

HISTORIE DER STAD EN MEYERYE

VAN

'SHERTOGENBOSCH

VERMELD.

A.

Door

Hee-

slaan

Ver-

Dun-

F.

Be-

Her-

Ge-

Voor-

De

De

Vreugd

On-

on-

Moei-

I.

Maakt

An-

Land-

Dog

De

De

O.

P.

Door

R.

F 4 De

De

Te

Trekt

Be-